

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

Матеріали

II Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Дніпро, 16 листопада 2023 р.)

Дніпро
2024

УДК 347
С 89

*Рекомендовано видання науково-методичною
радою Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 7 від 21.02.2024)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

канд. юрид. наук, доцент **Володимир КИЯН** – завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін; д-р юрид. наук, професор **Лілія ЗОЛОТУХІНА** – професор кафедри цивільно-правових дисциплін; д-р юрид. наук, доцент **Тамара ЯРОШЕВСЬКА** – професор кафедри цивільно-правових дисциплін; д-р юрид. наук, доцент **Наталія ОБУШЕНКО** – професор кафедри цивільно-правових дисциплін; канд. юрид. наук, доцент **Олександра НЕСТЕРЦОВА-СОБАКАРЬ** – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін; канд. юрид. наук **Денис МОІСЕЄНКО** – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін; канд. юрид. наук, доцент **Роман КАРПЕНКО** – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін.

С 89 Сучасні тенденції розвитку приватно-правових відносин в умовах євроінтеграційних процесів : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 16 листоп. 2023 р). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 314 с.

ISBN 978-617-560-002-3

Збірник містить матеріали Всеукраїнської конференції, в якій взяли участь науковці, викладачі та здобувачі вищих навчальних закладів і наукових установ України. Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та навчальному процесі спеціалізованих ЗВО, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

ISBN 978-617-560-002-3

© Автори, 2023
© ДДУВС, 2024

ЗМІСТ

Авраменко М. Д. Діяльність моп у країнах-членах ЄС: охорона праці у Німеччині	12
Атулхова К. С. Організаційно-правові засади діяльності нотаріату в Україні	14
Барбуляк О. М. Діяльність нотаріату в Україні під час військового стану: актуальні проблеми	17
Beska S. V. Mechanisms of application of legislation in the field of protection of information relations in the conditions of european integration processes	19
Бобровська О. Ю. Генеруючі особливості державно-приватного і публічно-приватного партнерства для стабілізації розвитку регіонів	22
Бондар О. Р. Видача та аналювання свідоцтва на заняття нотаріальною діяльністю : актуальна практика	26
Бондар О. С. Загальні положення та правове регулювання усиновлення в Україні	29
Бориславський Р. А. Усиновлення під час воєнного стану	31
Бубнова П. О. Фізична особа підприємець: особливості здійснення правовідносин	34
Бубнова П. О. Зміни у трудовому законодавстві в умовах воєнного стану	35

Бучак О. С. Реалізація соціальної функції держави в умовах воєнного стану: приватно- та публічно-правові аспекти	38
Верещагіна К. А. Особливості проведення процедури банкрутства Під час встановленого правового режиму воєнного стану	41
Власенко І. В. Іпотека в шлюбі та наслідки розірвання шлюбу при наявності кредитних зобов'язань: актуальні питання	45
Волошина А. С. Особливості вирішення трудових спорів	47
Гіренко Р. Д. Захист прав власника житла та осіб, які проживають у ньому, при зверненні стягнення на предмет іпотеки	52
Головань Т. Г. Судовий захист цивільних прав в умовах воєнного стану	55
Гринік А. В. Майнові відносини між батьками та дітьми	58
Двірникова В. В. Окремі питання правового регулювання порядку вчинення виконавчого напису нотаріусом	60
Добробог Л. М., Толошна Н. В., Бойко А. В. Реалізація принципу гендерної рівності у безпековому середовищі: соціологічне дослідження	63
Журавель О. Є. Підстави і порядок звільнення від господарсько-правової відповідальності	67
Заритова А. В. Кредитний договір та особливості його виконання в Україні під час дії воєнного стану	71

Зибіна А. С.

Договір довічного утримання: поняття та зміст 75

Зибіна А. С.

Особливості припинення договору в умовах воєнного стану 78

Зімін М. В.

Права та обов'язки осіб, які мають право на страхові виплати в разі втрати годувальника за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності ...81

Золотухіна Л. О.

Медіація як спосіб вирішення колективних трудових спорів 84

Іванова М. А.

Цифровізація цивільного судочинства в умовах дії воєнного стану: теоретико-правовий аспект 88

Іванченко М. А.

Фейки як інструмент негативного впливу на національну безпеку 91

Ізвіцька Г. В.

Особливості розгляду справ про встановлення режиму окремого проживання подружжя 94

Ільченко І. П.

Обмеження особистих немайнових прав в умовах воєнного стану 97

Каліневич О. С.

До сучасного розуміння принципу верховенства права у цивільному судочинстві 101

Калініченко З. Д.

Правові питання поліпшення землекористування та активізації земельного ринку в Україні 104

Капелька О. А.

Основи спадкування за заповітом 108

Карпенко Н. М.

Сучасний стан та перспективи законодавчого забезпечення еколого-безпекової функції держави, як одного з пріоритетних напрямів національної екологічної політики 110

Карпенко Р. V.

Notary secretary as one of important storage activities notary:
current state and problem issues 114

Кишкань М. А.

Позасудові способи врегулювання сімейних спорів 116

Киян В. Я.

Особливості організації робочого часу в умовах воєнного стану 118

Ковіненко О. О.

Правові аспекти альтернативних методів вирішення
спорів у контексті євроінтеграційних процесів:
медіація, консенсусні процедури та арбітраж 121

Кожушко С. І.

Генезис ювенального права на працю 125

Коптєвський О. Ю.

Приватне право: загальні положення 128

Коремітьковський А. О.

Нормативно-правове забезпечення адміністративних послуг
у сфері земельних відносин в Україні 130

Косяченко К. Е.

Взаємодія неурядових організацій з Державною прикордонною
службою України у сфері протидії злочинності 132

Кот О. М.

Зупинення та припинення приватної нотаріальної діяльності 134

Кузмич В. М.

Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової
діяльності працівників правоохоронних органів 139

Кузьмін Д. В.

Сучасні проблеми захисту прав та законних інтересів
добросовісного набувача нерухомого майна, отриманого
в порядку виконання судового рішення 141

Лисенко А. А.

Колізійні норми: проблеми застосування 145

Луценко О. В. Особливості організації реабілітаційного процесу в сучасних умовах ...	148
Макуха І. О. Проблемні питання припинення шлюбу	150
Макуха І. О. Основні тенденції розвитку трудового права в умовах воєнного стану	152
Малицієвська І. О. Механізм регулювання майнових правовідносин, що виникають після відкриття спадщини	154
Мельник К. Ю. Окремі проблеми юридичних гарантій прав працівників у сфері відпусток	157
Мельниченко В. Р. Правові аспекти шлюбного договору	160
Миргородська К. М. Відшкодування моральної шкоди в цивільному праві: проблеми та перспективи	162
Мільяченко М. Р. Спадковий договір. Обов'язки набувача у спадковому договорі	164
Мільяченко М. Р. Підстави застосування штрафу в цивільному процесі	167
Мішина А. А. Речові докази в цивільному процесі	170
Моїсеєнко Д. М. Поняття «значний суспільний інтерес» у контексті цивільного судочинства	174
Мосякіна О. А. Актуальні питання цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язань	176

Мякінін М. О.,

Проблеми вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері судового захисту сімейних прав 179

Немченко Н.

Нормативно-правове регулювання психолгічного забезпечення правоохоронців в Україні 182

Нестерцова-Собакарь О. В.

Цивільно-правова відповідальність: сутність, функції та форми 184

Новак О. Є.

Нормативно-правове регулювання застосування спеціальних засобів самозахисту в правоохоронній діяльності поліцейського 187

Обушенко Н. М.

Поняття принципів застосування норм трудового права 190

Обушенко О. М.

Роботодавець як суб'єкт трудових правовідносин у сфері охорони праці 194

Орлова І. М.

Форми державної підтримки малого підприємництва в Україні та їх класифікація 198

Перетяцько К. С.

Особливості прийняття спадщини неповнолітньою особою під час воєнного стану 202

Перетяцько К. С.

Вплив диджиталізації на реалізацію принципів гласності та відкритості в цивільному судочинстві 205

Піщик В. Р.

Поняття та ознаки договору купівлі-продажу, його значення в сучасних умовах, сфера застосування та джерела правового регулювання 208

Пічко Р. С.

Правові аспекти розвитку приватної космонавтики 211

Полішко О. Д. Інститут окремої думки у контексті принципу одноособовості та колегіальності розгляду цивільних справ	215
Полішко О. Д. Зобов'язальний делікт за шкоду, завдану громадянам від збройної агресії	218
Поліщук М. Г. Роль сімейної медіації в ефективності вирішення сімейних спорів	222
Пяничук М. Актуальні питання щодо змін у цивільному праві в умовах сучасності	226
Рак С. Ю. Проблемні питання розірвання шлюбу з особами, що виїхали за кордон під час воєнного стану	228
Регеда В. Є. Система фінансового контролю в Україні	231
Репалюк В. Я. Поняття та види юридичної відповідальності в науці трудового права	234
Рибак В. В. Щодо актуальності проблеми спадкового договору	237
Романенко М. В. Загальнонаціональна та регіональна політика у сфері банкрутства в Україні	240
Рукіна Д. О. До питання обґрунтування прокурором наявності підстав для представництва інтересів держави в цивільному процесі	241
Рукіна Д. О. Посвідчення заповіту нотаріусом в умовах воєнного стану: теоретичні та практичні проблеми	244

Самойленко С. О.

До питання авторського права на неоригінальні об'єкти,
згенеровані штучним інтелектом 246

Сарана В. В.

Фактичні шлюбні відносини як одна із форм
співжиття жінки та чоловіка 249

Сидоренко А. А.

Співвідношення акта правозастосування з нормативно-правовим
актом та актом тлумачення норм права 251

Синько К. В.

Внутрішнє законодавство України як джерело
міжнародного приватного права 255

Сільченко С. О.

Чергова спроба кодифікації трудового законодавства –
чи є шанс на успіх? 258

Смолярова М. Л.

Роль норм трудового права у стимулюванні трудової
поведінки працівників 261

Снитко В.

Кіберзахист та національна безпека: український досвід 264

Стефура В. І.

Право інтелектуальної власності в Україні та ЄС:
порівняння та перспективи 266

Стоєва Т. І.

Верховенство права в цивільному процесі: виклики воєнного часу 269

Ступак Т. В.

Особливості юридичного оформлення права на спадщину:
аналіз сучасних підходів і практики 272

Ступак Т. В.

Особливості укладання кредитного договору у воєнний час 274

Тищенко Ю. В. Колізійне регулювання деліктних зобов'язань у світлі євроінтеграційних прагнень країни	276
Ткаченко В. В. Захист права на приватність	278
Тукіна С. В. Роль нотаріату в механізмі забезпечення прав і свобод людини і громадянина	281
Хмеленко К. М. Особливості спадкування криптовалюти в Україні	284
Хмеленко К. М. Міжнародні договори у сфері захисту авторського права в Україні	288
Хоменко М. Екологічні катастрофи як наслідок воєнних дій на території України: теоретико-правовий аналіз	292
Чайка Т. О. Щодо проблем договору спадкування	297
Чайка Т. О. Деякі питання застосування ненормованого робочого дня	301
Школьник Н. Б. Дія норм цивільного процесуального права у часі	303
Ядловська О. С. Окремі аспекти застосування штучного інтелекту в сучасній освіті	305
Ярошевська Т. В. Значення для України використання штучного інтелекту в умовах війни та післявоєнний час	307
Yaroshenko O. M. The trauma of war: implication for future generations in Ukraine	310

Авраменко М. Д.

здобувач вищої освіти, група Ю-111

Науковий керівник:

Смолярова М. Л.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного,

адміністративного та трудового права

(Національний університет

«Запорізька політехніка»)

ДІЯЛЬНІСТЬ МОП У КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС: ОХОРОНА ПРАЦІ У НІМЕЧЧИНІ

Трудові відносини пройшли довгий еволюційний шлях розвитку та систематизації, пошуку шляхів ефективної взаємодії працівників та роботодавців у цій сфері впродовж значного історичного періоду. Відчуваючи недостатність національного контролю за цими відносинами, урядами Бельгії, Франції, Італії, Великої Британії, Польщі, Чехословаччини, Куби, Японії та США було засновано одну з видатних та впливових міжнародних організацій – Міжнародну організацію праці (далі – МОП), яка була покликана зосередити зусилля різних держав на нормативному регулюванні соціально-трудовак відносин. Головною місією МОП стало сприяння соціально-економічному прогресу, підвищенню рівня добробуту населення та поліпшенню умов праці, а також захисту трудових прав людини [1, с. 75–76; 2, с. 24].

Однією з основних сфер діяльності МОП є розроблення спільної стратегії та програмних документів, а також формування та ухвалення міжнародних норм трудового права у вигляді конвенцій та рекомендацій. Крім того, МОП здійснює важливу функцію контролю та ревізії виконання цих норм та надає підтримку країнам-учасникам у реалізації міжнародних трудових стандартів через тристоронній діалог. Особлива увага також приділяється регулюванню та нормуванню заходів з питань безпеки та гігієни праці [3, с. 171].

Метою нашого дослідження є розгляд діяльності МОП у країнах – членах Європейського Союзу (наприклад, в Німеччині) щодо пошуку прогресивних ідей та дієвих моделей правового регулювання у сфері охорони праці для вдосконалення національного трудового законодавства.

Зрозуміло, що діяльність МОП яскраво відображається у співпраці з національними системами управління охороною праці. Зокрема, система управління охороною праці на робочому місці в Німеччині має подвійну структуру, охоплюючи державну безпеку і забезпечуючи безпечні та здорові умови на робочому місці. Також до сфери її повноважень входить здійснення нагляду за обов'язковим державним страхуванням від нещасних випадків.

Німеччина використовує національну систему управління охороною праці, розроблену відповідно до норм та конвенцій МОП. У цьому контексті Німеччина ратифікувала 83 конвенції МОП, а все законодавство, що стосується охорони праці, гармонізовано з директивами Європейського Союзу (далі – ЄС). Ключовою ініціативою у галузі охорони праці є Спільна стратегія Німеччини з безпеки і охорони праці (*Gemeinsame Deutsche Arbeitsschutzstrategie*), яка розроблялася, впроваджувалася та оцінювалася спільними зусиллями уряду, влади земель та установ соціального страхування від нещасних випадків. Ця стратегія визнається в Німеччині як інструмент, який сприяє інтеграції аспектів безпеки та гігієни праці у вже наявні управлінські структури, наприклад, у системи якості та управління діяльністю в галузі охорони навколишнього середовища. Показово, що вимоги, пов'язані із станом безпеки та гігієною праці, виходять за межі національного законодавства та регулюються європейським та міжнародним правом [4, с. 30].

У Німеччині нагляд та регулювання у сфері належного рівня оплати праці покладено на державу, профспілки та представників підприємств. Для персоналу на німецьких підприємствах оплата праці вираховується відповідно до продуктивності працівника, складності виконуваних ним завдань та рівня його кваліфікації. Наявність системи бонусів за досягнення вищої продуктивності сприяє стимулюванню працівників. Більшість німецьких підприємств дбають про свій персонал, активно впроваджуючи різні соціальні програми, які доповнюють державну систему соціального забезпечення. Систему соціального страхування Німеччини можна умовно поділити на певні сфери страхування відповідно до кількості коштів, які на це передбачені, та частотою настання страхових випадків: пенсійне страхування – 19,3 %, медичне страхування – 13,6–14,0 %, страхування на випадок втрати роботи – 6,5 %, страхування по догляду за хворими – 1,7 %, страхування у разі настання нещасних випадків – 1 %. Ці внески сплачуються роботодавцями та працівниками на паритетних засадах. Великі підприємства, такі як «BASF», надають своїм працівникам різноманітні соціальні пільги, зокрема медичне страхування, харчування, можливість відвідувати курси відповідно до інтересів працівників, користуватися бібліотеками, спортивними залами, брати участь в екскурсіях та інших культурних програмах. Ця комбінація державної та підприємницької підтримки сприяє створенню сприятливих умов для працівників і розвитку ефективного підприємницького середовища [5, с. 26].

Отже, головною діяльністю МОП є ухвалення конвенцій та рекомендацій, через які здійснюється її вплив на держави. Ратифікація конвенцій, ухвалених цією організацією, покладає на державу зобов'язання впроваджувати механізми регулювання у відповідних аспектах трудової діяльності та дотримуватися правил та принципів, передбачених в такому міжнародному договорі.

Список використаних джерел:

1. Руммо В. В., Беньков Д. О. Основні правові документи міжнародної організації праці. *Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління* : матеріали IV Міжнар. науково-практ. конф. Одеса : Державний університет «Одеська політехніка», 2021. С. 75–77.
2. Безугла А. О. Міжнародна організація праці і її вплив на розвиток соціально-трудових відносин у світі. *Програма VI Всеукр. конф. «Сталий розвиток економіки на засадах ресурсоефективності»* / за ред. А. В. Череп. Запоріжжя : Вид-во ЗНУ, 2021. С. 24–26.
3. Древаль Ю. Д. Фундаментальні засади міжнародно-правового регулювання сфери безпеки і гігієни праці. *Комунальне господарство міст*. 2023. Вип. 177. Т. 3. С. 171–181.
4. Байдюк С. В. Досвід організації і функціонування системи комплексного управління охороною праці в країнах Європи. *Наукові перспективи*. 2022. № 5. С. 23–34.
5. Слободенюк І. В. Державна політика у сфері праці: досвід країн ЄС для України : кваліф. роб. на здобуття освіт. ступеня м-ра за спец. 281 (публ. управ. та адмін.) : Поліський національний університет, Житомир, 2022. 50 с.

Атулхова К. С.

викладач німецької та англійської мов
(Екологічний коледж
Львівського національного
аграрного університету)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ

Станом на березень 2023 року на територіях української держави існують певні обмеження щодо вчинення окремих видів нотаріальних дій та місць їх вчинення, враховуючи військовий стан в Україні. Це відображає важливість правового регулювання у виняткових обставинах для збереження прав і безпеки громадян та держави в умовах воєнного конфлікту та тимчасової непрохідності окремих територій.

Окремий акцент робиться на нотаріальних діях у сільських населених пунктах, де уповноважені посадові особи органів місцевого самоврядування виконують певні функції відповідно до Закону України «Про нотаріат». Зокрема, це стосується заходів щодо охорони спадкового майна, посвідчення заповітів, видачі дублікатів документів та інших нотаріальних актів. Важливо враховувати, що посадові особи місцевого самоврядування не мають права оформляти документи, призначені для використання за межами кордону.

Відзначається, що відповідно до положень частини першої статті 37 Закону України «Про нотаріат», посадові особи органів місцевого самоврядування мають право вчиняти нотаріальні дії в сільських населених пунктах, незалежно від реєстрації приватного нотаріуса в цьому населеному

пункті [2, с. 238]. Вчинення нотаріальних дій цими посадовими особами здійснюється на підставі рішення виконавчого комітету відповідної ради [2, с. 239; 3].

Особи, які вчиняють нотаріальні дії в органах місцевого самоврядування, зобов'язані зберігати таємницю цих дій. Цей обов'язок поширюється також на тих, кому стало відомо про вчинені нотаріальні дії у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків. Особи, винні в порушенні таємниці вчинених нотаріальних дій, несуть відповідальність згідно з установленим законодавством України.

Статтею 9 Закону України «Про нотаріат» встановлено, що посадова особа органу місцевого самоврядування, яка вчиняє нотаріальні дії, не може вчиняти їх на своє ім'я і від свого імені, а також на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини та їхніх родичів [1]. Також заборонено вчиняти нотаріальні дії на ім'я та від імені працівників цього органу місцевого самоврядування. У випадках, визначених цією статтею, нотаріальні дії можуть вчинятися державною нотаріальною конторою, приватним нотаріусом чи в будь-якому іншому органі місцевого самоврядування [2, с. 240].

Вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування здійснюється відповідно до чинного законодавства, зокрема Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування від 11 листопада 2011 року. Відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито» № 7-93 від 21 січня 1993 р., за вчинення нотаріальних дій посадові особи органів місцевого самоврядування зобов'язані сплачувати державне мито.

Згідно із Законом України від 3 березня 2009 р. № 1055-17 «Про внесення змін до статті 245 Цивільного кодексу України щодо повноважень посадових осіб органів місцевого самоврядування по вчиненню дій, прирівняних до нотаріальних», а також змін до статті 40 Закону України «Про нотаріат» в редакції Закону від 3 березня 2009 р. № 1054-VI, уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування може бути посвідчена довіреність осіб, які проживають у населених пунктах без нотаріусів, за винятком довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, управління та розпорядження корпоративними правами та користування та розпорядження транспортними засобами.

Наголошуємо, що вказані довіреності, видані посадовими особами органів місцевого самоврядування, стосуються не лише сільських населених пунктів. Проте важливо зазначити, що в разі їх видання не допускається реєстрація приватного нотаріуса або функціонування державної нотаріальної контори. Ці довіреності повинні бути оформлені відповідно до Порядку посвідчення заповітів і довіреностей, які прирівнюються до нотаріально посвідчених [2; 3].

Зазначимо, що з 1 січня 2016 року, згідно зі статтею 37 Закону України «Про нотаріат», певні посадові особи органів місцевого самоврядування у

сільських населених пунктах отримали право видавати свідоцтва про право на спадщину та свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя за виконання певних умов.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює питання діяльності нотаріату в умовах воєнного стану в Україні, є Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», яка застосовується з урахуванням таких змін та доповнень [5].

Проведений аналіз законодавства станом на березень 2023 року показує, що на контрольованих Україною територіях (за винятком областей, де створені військові адміністрації), діючи згідно із Законом України «Про нотаріат» та постановою Кабінету Міністрів України № 164 від 28 лютого 2022 року, посадові особи органів місцевого самоврядування в сільських населених пунктах мають право вчиняти низку нотаріальних дій. Це містить заходи щодо охорони спадкового майна, посвідчення заповітів (за винятком секретних), видачу дублікатів посвідчених ними документів, засвідчення вірності копій (фотокопій) документів, підтвердження справжності підписів на документах, а також право посвідчувати довіреності осіб, що проживають у відповідних населених пунктах, де немає нотаріусів.

Однак важливо зазначити, що це повноваження не поширюється на довіреності, пов'язані з розпорядженням нерухомим майном, управлінням та розпорядженням корпоративними правами, а також користуванням та розпорядженням транспортними засобами.

Список використаних джерел

1. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХП. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
2. Долинська М. С. Нотаріальний процес : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ 2019. С. 238.
3. Долинська М. С. Особливості вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування. *Вісник Львівського університету*. Серія : Юридична. 2021. Вип. 53. С.197–203.
4. Порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1298-11>
5. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>

Барбуляк О. М.

приватний нотаріус, м. Львів

ДІЯЛЬНІСТЬ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Внаслідок повномасштабного вторгнення на територію України військ росії, що розпочалося 24 лютого 2022 року, були внесені зміни в роботу організацій, департаментів, підприємств та всього іншого, дотичного до життя наших громадян.

Під час війни громадянам необхідно щоб виконувалися нотаріальні дії (складання заповіту, оформлення довіреності, заводити спадкові справи) і цим займаються державні та приватні нотаріуси. Законодавчими органами України були ухвалені поправки до роботи нотаріату в умовах воєнного стану, постанова № 164 від 28 лютого 2022 року та постанова № 209 від 6 березня 2022 року, яка внесла зміни у попередню постанову.

Далі ми розглянемо зміни в законодавстві, що стосуються діяльності нотаріата.

1. Спрощення вимог:

Ухвалені постанови внесли зміни в нотаріальну діяльність, що спростило доступ до нотаріальних послуг. Були знижені вимоги до вчинення нотаріальних дій, але це не суперечило законам та основним принципам нотаріальної діяльності.

У воєнний час були спрощені вимоги до спеціальних бланків встановленої форми. Державне підприємство не мало змоги видавати нотаріусам спец бланки.

Посвідчення довіреностей та заповітів, засвідчення справжності підпису на документах здійснюється без використання спеціальних бланків нотаріальних документів на білих аркушах паперу з нанесеними на них за допомогою комп'ютерної техніки реквізитами нотаріуса: зображення Державного Герба України, прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності), найменування державної нотаріальної контори (для державного нотаріуса), номер свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, адреса робочого місця, номер телефону, адреса електронної пошти [2].

2. Спадкові питання:

При прийнятті постанови № 209 було зупинено перебіг строку прийняття спадщини, коли діє воєнний час, але на територіях де не ведуться бойові дії та працюють нотаріуси рекомендують звернутися до нотаріальних контор, щоб прийняти спадщину.

На даний час не працює Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, що не дає змоги вчиняти нотаріальні дії, які пов'язані із нерухомістю, посвідчення договорів про відчуження нерухомого майна.

3.Заміна нотаріуса:

Під час воєнного стану не завжди є змога звернутися до нотаріуса, тому законодавством України визначено хто може замінити нотаріуса.

В умовах воєнного стану довіреності, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, управління і розпорядження корпоративними правами, та заповіти військовослужбовців Збройних Сил, інших, утворених відповідно до законів України, військових формувань, а також працівників правоохоронних (спеціальних) органів, органів цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії іноземної держави, можуть посвідчуватися командиром (начальником) цих формувань (органів) [2].

У Законі України «Про нотаріат» стаття 40 є перелік осіб і документів, які можуть посвідчувати ці особи за відсутності нотаріуса [3].

4. Обмеження для громадян та резидентів країни-агресора:

Якщо до нотаріуса звернулася особа, громадянин рф, або юридична особа, яка зареєстрована відповідно до законодавства рф, для здійснення юридичних дій, то нотаріус вправі відмовити токовим [1].

У воєнний час український нотаріус може вчинити тільки одну нотаріальну дію за зверненням громадянина рф – це засвідчити справжність підпису на заяві про вихід з російського громадянства.

На цей час законодавство України не може надати алгоритм дії нотаріусам у всіх випадках, які можуть трапитися при наданні нотаріальних послуг. Зараз виникають і будуть виникати питання, відповіді на які не може дати чинне законодавство. Але в умовах війни законодавство України змінюється та адаптується під сьогоденні реалії, також це стосується роботи нотаріата.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова КМУ від 28 лютого 2022 року № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>.
2. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 року № 2096. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text/>
3. Про нотаріат : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

Beska S. V.

Assistant Professor
and Ph.D. candidate at the Department of
International Law and Migration Policy
(Western Ukrainian National University
Member of the European Law Institute
(ELI))
Mentor IUFU

**MECHANISMS OF APPLICATION OF LEGISLATION IN THE FIELD
OF PROTECTION OF INFORMATION RELATIONS IN THE
CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES**

This scientific research explores the mechanisms of applying legislation in the field of information law during the process of European integration. The essay highlights the importance of strong data protection practices and outlines the key mechanisms for the application of legislation, including harmonization, directives and regulations, national implementation, data protection authorities, cross-border cooperation, and awareness and education programs. These mechanisms collectively contribute to creating a robust legal framework for the protection of information relations in the context of European integration processes.

1. Introduction: European integration aims to create a unified legal framework across participating countries, including the field of information law. This essay explores the mechanisms that facilitate the application of legislation in the protection of information relations within the context of European integration processes.

2. Harmonization of legislation: Harmonization is a crucial mechanism to ensure consistency in laws and regulations across participating countries. It involves aligning legislation related to data privacy, cybersecurity, and intellectual property rights. Harmonization helps create a level playing field for businesses and individuals operating within the integrated European market.

3. Directives and Regulations: The European Union (EU) issues directives and regulations that member states must implement within a specified timeframe. Directives provide certain goals to be achieved, leaving the implementation to each member state, while regulations are directly applicable and binding on member states. In the field of information protection, directives and regulations such as the General Data Protection Regulation (GDPR) provide a comprehensive legal framework to regulate data privacy.

4. National implementation: Member states are responsible for implementing and enforcing EU directives and regulations at a national level. This mechanism requires member states to pass new laws or amend existing ones to align with EU requirements. National authorities are designated to supervise and enforce

the legislation within their respective countries.

5. Data protection authorities: Each member state must establish an independent data protection authority to oversee the application and enforcement of data protection laws. These authorities play a crucial role in ensuring compliance by investigating complaints and imposing penalties for violations. They also collaborate with other data protection authorities across the EU to maintain consistency and facilitate cross-border data transfers.

6. Cross-border cooperation: Given the interconnected nature of information relations, cross-border cooperation is essential. Data protection authorities collaborate with each other and with relevant entities such as law enforcement agencies and judicial authorities to address cross-border data breaches, cybercrimes, and other information security concerns. This mechanism ensures effective collaboration and exchange of information to address transnational issues.

7. Awareness and education: To ensure effective application of legislation in the field of information protection, awareness and education programs are essential. Member states, along with EU institutions, promote awareness campaigns, training, and educational initiatives to inform individuals, businesses, and organizations about their rights and obligations under the applicable legislation. This mechanism enhances compliance and empowers stakeholders to protect their information and privacy rights.

8. Conclusion: The mechanisms outlined in this essay collectively contribute to creating a robust legal framework for the protection of information relations in the conditions of European integration processes. Through harmonization, directives and regulations, national implementation, data protection authorities, cross-border cooperation, and awareness and education programs, European integration aims to maintain strong data protection practices, cybersecurity, and intellectual property rights across participating countries. These mechanisms ensure consistency, effectiveness, and cooperation in the application of legislation, fostering an environment of trust and security in the digital age.

Thesis 1: The harmonization of legislation is crucial for the effective application of legislation in the field of information law during European integration processes. Harmonization ensures consistency in laws and regulations across participating countries, promoting a level playing field for businesses and individuals operating within the integrated European market.

Thesis 2: Directives and regulations issued by the European Union (EU) play a vital role in establishing a comprehensive legal framework for the protection of information relations. These directives and regulations, such as the General Data Protection Regulation (GDPR), provide clear guidelines and obligations for member states, enhancing data privacy and cybersecurity practices across Europe.

Thesis 3: National implementation of EU directives and regulations is essential for ensuring the effective application of legislation in the field of information protection. Member states must align their national laws with EU requirements, establishing competent authorities responsible for supervising and

enforcing data protection laws within their respective countries.

Thesis 4: The establishment of independent data protection authorities in each member state fosters the successful application and enforcement of data protection laws. These authorities play a pivotal role in ensuring compliance, investigating complaints, and imposing penalties for violations, thereby protecting individual privacy rights and promoting cross-border data transfers.

Thesis 5: Cross-border cooperation between data protection authorities, law enforcement agencies, and judicial authorities is crucial for addressing transnational data breaches, cybercrimes, and other information security concerns. Effective collaboration and information exchange enable timely interventions, enhancing the security and trustworthiness of information relations in the context of European integration processes.

Thesis 6: Awareness and education programs are pivotal for the effective application of legislation in the field of information protection. Member states and EU institutions should invest in awareness campaigns, training initiatives, and educational programs to inform individuals, businesses, and organizations about their rights and obligations. This empowers stakeholders to comply with applicable legislation and promotes a culture of data privacy and cybersecurity.

Overall, the successful application of legislation in the field of information protection during European integration processes relies on harmonization, EU directives and regulations, national implementation, data protection authorities, cross-border cooperation, and awareness and education programs. These mechanisms collectively contribute to creating a robust and consistent legal framework, ensuring the protection of information relations within the integrated European market.

References

1. On Information: Law of Ukraine of October 2, 1992 No. 2657-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2657-12>.
2. On the Execution of Judgments and Application of the Case Law of the European Court of Human Rights: Law of Ukraine of February 23, 2006 No. 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/3477-15>.
3. Regarding the processing of personal data and protection of the right to non-interference in private life in the telecommunications sector: Directive 97/66/EU of the European Parliament and the Council dated December 15, 1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_243.

Бобровська О. Ю.

Доктор наук з державного управління
професор, професор кафедри економіки
та соціально-трудових відносин
(Університет митної справи
та фінансів)

ГЕНЕРУЮЧІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО І ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ДЛЯ СТАБІЛІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Сучасний стан економіки України і її фінансові можливості потребують суттєвого підвищення статусу і активізації спільної діяльності всіх видів влади з приватним сектором економіки і суспільними інститутами з метою виконання стратегічних завдань економічного розвитку регіону. Активізація і розширення співпраці між державою і приватним сектором потребують усі галузі матеріального виробництва, інфраструктура та інші види спільної діяльності.

Відносини партнерської взаємодії і співробітництва між державою і приватним сектором (ДПП) у сфері економічної і соціальної діяльності в Україні почали формуватись з початку 1998 р. За даними світового банку, протягом 1990–2011 рр. за участю приватного сектора реалізовано 40 інфраструктурних проєктів на 12,1 млрд. дол. США, з яких 90 % були спрямовані на реалізацію проєктів у сфері телекомунікацій, але після цього спостерігається уповільнення його розгляду і розвитку. Причиною цього, на нашу думку, була відсутність дієвих заходів зі створення умов розвитку ДПП, у тому числі низький рівень інституційної спроможності органів влади і приватного сектору до впровадження заходів спільної праці.

Законодавча підтримка ДПП почалася з ухвалення Закону України «Про державно-приватне партнерство» (2010 р.). Воно було визначено як співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, що здійснюють управління об'єктами державної власності, органами місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим законом та іншими законодавчими актами, та відповідає ознакам ДПП. Згодом було ухвалено низку законодавчих актів, які створили нормативно-правові основи розвитку цього виду співпраці і партнерства органів державної і місцевої влади з приватним сектором. Був суттєво розширений і спектр дій щодо застосування партнерства. Завдяки науково-аналітичним та

інституційним дослідженням цього феномена стали розглядатись більш широко його зміст, призначення, можливості, умови створення і результати застосування. У широкому розумінні ДПП запропоновано використовувати як організаційно-економічний, інноваційний механізм співпраці, який дає змогу, з одного боку, скоротити й оптимізувати районні, обласні та державні бюджети, а з іншого – підвищити якість управління об'єктами структури, якість послуг і продукції, що виробляються за їх участі.

Близьким до поняття ДПП стали розглядатись поняття «міжсекторне партнерство», «соціальне партнерство», «публічно-приватне партнерство» та інші, які залежно від цілей партнерства можуть започатковуватись у повному наборі функціонально важливих видів діяльності. Основа побудови партнерських відносин в економічних видах діяльності спирається на нормативно-правові, ресурсні, фінансово-економічні процедури та інші засади, сукупна взаємодія яких сприяє економічному зростанню. При цьому агентами співпраці розглядаються: публічна влада, яка створює політико-правові умови, приватний сектор, який генерує робочі місця, виробничі процеси, організацію їх продуктивного застосування, та громадянське суспільство, яке посилює політичну і соціальну взаємодію. Завдяки їх співпраці забезпечується розвиток процесів життєдіяльності, орієнтованої на задоволення суспільних потреб.

В активізації розвитку ДПП певну роль відіграє вивчення практичного досвіду закордонних країн, які сьогодні ілюструють різні типи ДПП, їх механізми і моделі реалізації. Наприклад, Великобританія, Німеччина, Франція, США, Індія та інші країни успішно застосовують ДПП для розвитку і функціонування всіх видів транспорту, інформаційних технологій, у житловому будівництві, інфраструктурі, енергетичній галузі, охороні здоров'я (будівництво нових, реконструкція діючих закладів і надання медичних послуг населенню), в освіті, телекомунікаціях, утриманні національних парків, паркових зон, охороні довкілля та в інших сферах.

Однак в Україні з моменту набуття незалежності і до 2019 р. не було реалізовано жоден проєкт про співпрацю, спрямовану на розвиток інфраструктурних об'єктів, в які приватний партнер вклав власні кошти. Не відрізнялись ефективністю і інші підприємства (форми організації співпраці – оренда, спільні підприємства, лізинг). Тому державна влада вжила низку заходів з активізації і поглиблення партнерських відносин із приватними партнерами. Були прийняті закони України щодо централізації і розмежування функцій і повноважень між державними і місцевими рівнями управління в частині прав ОМС на здійснення ДПП; концесійної діяльності; створені Агенція з питань підтримки державно-приватного партнерства (в 2019 р.), Український центр сприяння розвитку публічно-приватного партнерства (в 2010 р.), Проєктний офіс з розвитку державно-приватного партнерства; визначені функціональні обов'язки Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (Мінекономрозвитку України) в

інституційному забезпеченні ДПП. Але результатів від зазначених заходів до 2021 р. не спостерігалось.

Нові можливості розвитку ДПП в Україні виникли на рівні ОМС після децентралізації державної влади – адміністративно-територіальних реформ і набуття органами публічної влади нових повноважень. В чинному законодавстві в частині прав ОМС на здійснення ДПП встановлено право ОМС здійснювати правочини, визначені законом, у межах ДПП; надано право виступати засновниками, співзасновниками чи учасниками комерційних і некомерційних проєктів із суб'єктами, які можуть здійснювати діяльність у сфері компетенцій ради громад, яка здатна підсилити їх економічний стан на місцевому, районному, регіональному чи навіть на центральному рівні; наведений виключний перелік функцій і завдань ОМС і процедури прийняття законодавчих і нормативних актів на територіях їх відання, які слугують стимулом активізації діяльності органів влади в напрямі співпраці з приватним сектором.

Аналізуючи можливості розвитку ДПП, виділимо таку обставину: органи державної влади та інституції, створені для підтримки ДПП, функціонують в Києві і використання їх консультативних послуг є не простим завданням, оскільки на регіональному рівні органи влади не мають спеціальних структур, які б професійно займались організацією різних видів ДПП. А очікувати, що з цією ініціативою вийдуть підприємницькі структури – марно, оскільки для цього в них немає достатньої інформації і кваліфікації. Тому на регіональному рівні є потреба у формуванні нових вимірів ДПП внаслідок переходу на публічно-приватне партнерство (ППП) і розширення кола видів партнерських відносин, не обмежуючись тільки економічними. Доцільним є доповнення партнерства із забезпечення і організації процесів усіх видів діяльності, у тому числі управлінської. А саме партнерство стосовно розробки стратегій, планів і програм розвитку і контролю за їх виконання, науково-прикладне і експертно-консультативне партнерство та інші види партнерств і співпраці, із залученням творчих партнерів і великих роботодавців, створення форм їх співпраці, застосовуючи для побудови не тільки референтні моделі, а й власні моделі з чіткою конфігурацією відносин. Для вирішення цих питань необхідно аналізувати інтереси партнерів, надаючи їм якісно опрацьовані і прийнятні для них пропозиції, сформоване надійне нормативно-правове та інституційне забезпечення. Консолідація ДПП і PPP буде сприяти більш швидкій капіталізації регіональних ресурсів і створювати в регіонах атмосферу соціальної співдружності.

На регіональному рівні повинні бути створені відповідні структури, які були б здатні підняти цю діяльність на належний практичний рівень. Головною метою таких структур повинно стати створення нових і укріплення діючих PPP на керованих територіях, що базуються на стійких економічних відносинах із значними довготривалими перспективами розвитку економічних процесів. При цьому повинні забезпечуватись координація, кооперація,

спеціалізація, концентрація і комбінування організації діяльності суб'єктів ППП на засадах функціональної і організаційно-управлінської цілісності суб'єктів господарювання, об'єднання знань, досвіду, практичних вмінь і навичок та інноватизації форм організації виробництва. До їх основних завдань доцільно віднести: опис і аналіз результатів економічної діяльності регіонів з виділенням в ній промислового сектору, його галузей і підгалузей, їх систематизації, ступеня перспективності і умов поглиблення їх розвитку; створення чіткого уявлення про змістовно-функціональне, інституційне, організаційне, економічне, соціальне і екологічне забезпечення їх діяльності, визначення їх ролі в розвитку економіки регіонів, можливостей і результатів функціонування ППП; визначення пріоритетних секторів економіки, соціальної та інших сфер, які доцільно долучити до нового способу господарювання, основою якого стає співпраця господарюючих суб'єктів з органами публічного управління регіонів; вибір і обґрунтування потреб партнерства, мотиваційних чинників і можливостей публічної влади жителів і підприємницьких структур і суспільного сектору, які можуть бути задіяні в побудові процесів спільної праці, що допоможе реалізовувати стратегічні й поточні плани діяльності з меншими витратами за більш короткий строк з очікуваними результатами; вибір ефективних і прийнятних для специфіки регіонів видів ППП з урахуванням можливостей їх розширення і розвитку; ознайомлення приватного сектору і суспільства із можливостями ППП і стимулюванням його спільної участі; удосконалення механізмів взаємодії ОМС з інститутами громадянського суспільства; надання права комунальним підприємствам бути учасниками договорів партнерства з боку муніципальних партнерів; створення мотиваційних умов залучення громадських об'єднань до формування ППП і безпосередньої участі в їх діяльності; пошук і розбудова нових видів ППП у сферах наукового, аналітичного, соціального та інформаційного обслуговування процесів життєдіяльності; організація партнерства органів влади регіонів в різних сферах діяльності для розвитку і розробки перспективних проєктів високотехнологічного виробництва промислової продукції для створення умов задоволення зростаючих економічних і соціальних потреб жителів.

Окремим ключовим чинником розбудови ППП окремих територій і регіонів у сфері промислового виробництва повинен стати перехід від локальних організаційних дій, адміністрування та контролю діяльності до прямої участі самих органів публічного управління в розбудові процесів співпраці і взаємодії організації різних форм власності. Вона може стосуватися: розробки узгоджених пропозицій щодо вибору галузей і секторів промисловості, їх виробничого економічного і людського потенціалу, які потребують підтримки, відновлення і розбудови; вибору системи показників і критеріїв оцінювання досконалості організацій ППП і запровадження їх використання в аналізі і моніторингу результатів спільної діяльності; прогнозу динаміки і витрат можливостей регіонального бюджету, його порівняння з

потребами фінансування проєктів ППП і пошуку нових можливостей при їх недостатньому рівні; контролю розрахунків, необхідних для фінансування ППП і дольовими можливостями їх забезпечення власними коштами та багато ін.

У складі пріоритетних сфер і напрямів спільної діяльності доцільно застосовувати науково-практичні, високотехнологічні, техніко-економічні, інноваційні та інформаційні процеси діяльності, виробничу інфраструктуру всіх галузей і підгалузей економіки, аграрну та інші пріоритетні сфери для забезпечення економічного добробуту жителів регіону, використовуючи нові форми організації діяльності і відносин між владою і суб'єктами господарювання.

Необхідним є і якомога швидший перехід ДПП до ППП, удосконалення діючих і розробка нових форм його здійснення, прийнятних для учасників, уточнення їх прав і обов'язків, розвиток культури партнерства і орієнтація його на широку взаємодію із місцевою владою і громадськими інституціями.

ППП треба розглядати як перспективний вид партнерства на регіональному рівні, що уможливорює спільну діяльність між суспільними інститутами, владою і підприємцями. Воно мотивує разом ухвалювати рішення щодо довгострокового стратегічного соціального розвитку регіонів з урахуванням економічних можливостей територій, орієнтації підприємницьких структур на зниження масштабів торговельної діяльності на користь розвитку альтернативних малих і середніх підприємств виробництва продукції і матеріальних послуг для задоволення потреб населення продукцією вітчизняного виробництва. ППП можливо здійснювати в цілій низці галузей промисловості, що сприятиме збалансованості галузевого розвитку і синхронізації його з просторовим розвитком.

Бондар О. Р.

приватний адвокат, м. Дніпро

ВИДАЧА ТА АНАЛЮВАННЯ СВДОЦТВА НА ЗАЙНЯТТЯ НОТАРІАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ : АКТУАЛЬНА ПРАКТИКА

Центральне місце в організації нотаріату України посідає Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. № 3425-ХІІ, разом з ним практику отримання права на зайняття нотаріальною діяльністю регулюють підзаконні нормативно-правові акти, а саме нормативні акти і накази Міністерства юстиції України, як провідного суб'єкта реалізації отримання права нотаріусів на зайняття нотаріальною діяльністю, та нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України [1].

Роз'ясненнями Міністерства юстиції України від 15.07.2013 р. «Про порядок та особливості надання Міністерством юстиції України

адміністративної послуги з видачі (повторної видачі) свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю» визначається, що: згідно зі ст. 11 Закону України «Про нотаріат» [1] та постанови КМУ від 22.02.1994 р. № 1020 «Про розмір плати за видачу свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю» [4], Міністерство юстиції надає адміністративну послугу з видачі свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю (далі Свідоцтво) [5].

Стаття 3 Закону України «Про нотаріат» визначає, що *нотаріус* – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [1].

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про нотаріат» – нотаріусом може бути громадянин України, якому присуджено ступінь вищої юридичної освіти не нижче магістра, який володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менше ніж три роки, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість за вчинення злочину, якщо така судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку (крім реабілітованої особи), особа, дієздатність якої обмежена, або особа, визнана не дієздатною [1].

Документом, який узаконює від імені держави та професійної спільноти визнання право особи бути нотаріусом, є – свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Порядок *видачі свідоцтва* про право на зайняття нотаріальною діяльністю врегульовано положеннями Закону України «Про нотаріат», а також наказом Міністерства юстиції України від 11 липня 2012 року № 1043/5 [5].

Вказаними нормативними актами передбачено, що свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю видається Міністерством юстиції України на підставі рішення Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату, що зберігається в справах Департаменту нотаріату, банкрутства та функціонування центрального засвідчувального органу [5].

Стаття 10 Закону України «Про нотаріат» встановлює, що для визначення рівня професійної підготовленості осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, та вирішення питання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю при Міністерстві юстиції України утворюється Вища кваліфікаційна комісія нотаріату [1]. Персональний склад Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату затверджується наказом Міністерства юстиції України. Положення про вищу кваліфікаційну комісію нотаріату затверджується Кабінетом Міністрів України [3].

Міністерство юстиції України встановлює *Порядок допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату (далі Порядок)* [2]. Цей Порядок розроблений відповідно до статті 10 Закону України «Про нотаріат» і визначає процес складання особами кваліфікаційного іспиту на право на заняття нотаріальною діяльністю у Вищій кваліфікаційній комісії нотаріату та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату [2]. Отже, отримання Свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю обумовлює виникнення професійної правоздатності нотаріуса (дає право працювати нотаріусом). Отримане Свідоцтво є підставою для призначення на посаду згідно з наказом для державного нотаріуса або отримання реєстраційного посвідчення для приватного нотаріуса.

Питання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю розглядається Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату за поданням Міністерства юстиції України, його територіальних органів або Нотаріальної палати України. Випадки, на основі яких ухвалюється рішення щодо анулювання свідоцтва, регламентовані Законом України «Про нотаріат».

Список використаних джерел:

1. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: [:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text).
2. Про затвердження Порядку допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату : наказ Міністерства юстиції України від 28.07.2011 р. № 1905/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0926-11#n18>.
3. Про розмір плати за видачу свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю : Постанова КМУ від 22.02.1994 р. № 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/102-94-%D0%BF#Text>.
4. Про затвердження Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату: Постанова КМУ від 31.08.2011 № 923. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/923-2011-%D0%BF#n12>.
5. Порядок та особливості надання Міністерством юстиції України адміністративної послуги з видачі (повторної видачі) свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю : роз'яснення Міністерства юстиції України від 28.12.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0038323-12#Text>.

Бондар О. С.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою [1]. Турбота про дітей, уважність до їх виховання є не тільки природною потребою батьків, а й їх конституційним обов'язком, що закріплено Сімейним кодексом України. Щоб забезпечити максимально сприятливі умови для виховання дітей, які втратили батьків, задовольнити бажання як неповнолітніх, так і дорослих громадян, законодавством України прийнято можливість усиновлювати (удочеряти) дітей.

Усиновлення (удочерення) дітей є юридичним актом, внаслідок якого між усиновлювачами, їх родичами та усиновленою дитиною виникають права та обов'язки, що є аналогічними з правами та обов'язками батьків, їх родичів та дітей. Можливість усиновлення дітей регламентована як міжнародно-правовими актами, так і національним законодавством України. Відповідно до Сімейного кодексу України встановлено, що усиновленням є «прийняття відповідною особою (усиновлювачем) у свою сім'ю особу на правах дочки чи сина» [2]. Процес усиновлення може бути здійснений на підставі рішення суду, з дотриманням визначених законодавством вимог. Усиновлення провадиться судом за заявою осіб (особи), які бажають усиновити дитину, у порядку окремого провадження за правилами, передбаченими цивільним процесуальним законодавством.

Усиновлення в Україні, як форма влаштування дітей, що залишилися без піклування батьків, досить поширена. Щорічно у нас в країні в сім'ї як усиновлені приймається велика кількість дітей, про що свідчить відомості Державної служби статистики за період з 2000 по 2017 рік [3]. З огляду на статистику можна зрозуміти, що це усиновлення здійснюється насамперед родичами, знайомими та усиновлення вітчимою чи мачухою, чи так зване внутрішньосімейне усиновлення, а також усиновлення з дитячих закладів.

Розглянемо більш детально процедуру усиновлення відповідно до національного законодавства. Відповідно до ст. 311 Цивільного процесуального кодексу встановлено вимоги до заяви про усиновлення, що подається до суду, отже, зауважимо, що усиновлення проводиться тільки за бажанням громадян, які повинні замінити батька або матір для дитини, що

усиновлюється. Зазначимо, що без їхньої волі процедура усиновлення не може бути здійсненою, і ніхто інший не має права закрити справу про усиновлення в суді. З цієї причини ця стаття закріплює можливість усиновлення лише з ініціативи усиновлювача. Надалі, суд за фактом перевірки заяви по критерію підсудності, та в разі встановлення відсутності недотриманих вимог встановлених ЦПК щодо змісту заяви відкриває провадження у справі в порядку передбаченому ст. 190 ЦПК [4].

Усиновити дитину дозволяється громадянам, які не лише цього хочуть, а й зможуть належно виховати. Вимоги до усиновлювачів встановлені в ст. 211–212 СК України [2]. Важливо зазначити, що усиновлення дитини може здійснювати як громадянин України, так і іноземець. Проте, відповідно до статті 213 Кримінального кодексу України, громадянин України має пріоритетне право на усиновлення. Це означає, що у випадку, коли кілька осіб, включно з іноземцями, висловили бажання усиновити ту саму дитину, переважне право на усиновлення належить громадянину України.

Під час процедури усиновлення найважливішим є думка і ставлення самої дитини до змін. Сімейне законодавство закріплює, що якщо дитина досягла «такого віку та рівня розвитку, що може її висловити», то її згода є обов'язковою [2]. Але треба врахувати, що на практиці виникають такі ситуації, коли дитина, прив'язуючись до певних людей, уже до усиновлення вважає їх своєю сім'єю, батьками. В такому випадку варто керуватися положенням ч. 4 ст. 218 СК, відповідно до якого згода дитини не потрібна.

Зрештою важливо зазначити такий аспект, як таємниця усиновлення, що регламентована ст. 226 СК України. Жодна людина не має право без згоди усиновлювачів надавати дані, документи з яких може бути виявлено, що мало місце усиновлення дитини, в інакшому випадку ця особа буде притягнута до кримінальної відповідальності. Факт розголошення такої таємниці може негативно вплинути як на моральному, так і на фізичному стані дитини. Варто зауважити, що у практиці часто трапляються випадки, коли дитина дізнається про те, що її батько та мати не є її біологічними батьками. Дізнавшись про такі факти, дитина впадає у депресивний стан, апатію. Тавлуй О. зауважує: «Порушення конфіденційності усиновлення (удочеріння) вважається більш серйозним правопорушенням, ніж порушення особистої недоторканності» [5, с. 193].

Отже, з огляду на виконаний аналіз можемо зробити висновок, що усиновлення є однією з пріоритетних форм влаштування дітей, що залишилися без піклування батьків, саме для психологічного стану дитини, бо вона більше наближена до виховання дітей у рідній сім'ї. Процес усиновлення – це складний як щодо права, так і в моральному аспекті процес, що встановлює певні цінності та орієнтири у прийомній сім'ї. Тому складова системи права, що регулює процес усиновлення, повинна враховувати безліч аспектів, починаючи від дотримання вимог законодавства та закінчуючи процесом реалізації наданого права.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 05.11.2023).
2. Сімейний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 05.11.2023).
3. Кількість усиновлених дітей. *Державна служба статистики України*. URL: ukrstat.gov.ua. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 05.11.2023).
4. Цивільний процесуальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 05.11.2023).
5. Тавлуй О. Розголошення таємниці усиновлення: окремі аспекти розмежування з іншими правопорушеннями. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 192–195. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.30> (дата звернення: 05.11.2023).

Бориславський Р. А.

доктор філософії, викладач кафедри теорії права, конституційного та приватного права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

УСИНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, відповідно до ч. 1 ст. 207 Сімейного кодексу України [1].

За приблизними даними статистики, кількість сиріт і дітей, що залишилися без батьківської опіки, досягла позначки у понад 68 тис. За інформацією Національної соціальної сервісної служби України, під час війни без батьківського піклування залишилося понад 4,5 тисяч дітей. Також, за приблизними даними, росія депортувала понад 13 тис. українських дітей.

Від початку повномасштабної війни в Україні процедура усиновлення зазнала певних змін.

Упродовж першого місяця після початку повномасштабного воєнного вторгнення росії в Україну усиновлення було призупинено (а точніше, його було неможливо здійснювати). Це стосувалось як процесів, розпочатих до війни, так і нових заяв на усиновлення. Така перерва не була пов'язана зі змінами в законодавстві, а була викликана об'єктивними реаліями. Органи державної влади, зокрема й суди, які беруть участь у процедурі усиновлення, переважно призупинили свою роботу, аби забезпечити своїм працівникам безпечні умови роботи.

В умовах воєнного стану усиновлення дітей, які перебувають на території України, можливе лише в тих регіонах, де немає воєнних дій та

працюють державні органи влади України.

Необхідно зазначити, що під час воєнного стану процедура усиновлення дитини не змінюється та не спрощується.

Процедура усиновлення дітей в Україні (як українцями, так і іноземцями) в той час була доволі ускладненою. Наприклад, в окремих регіонах, де відбувались активні бойові дії, служби у справах дітей та суди все ще не могли здійснювати свої повноваження повною мірою, а тому забезпечити кожен етап усиновлення було дуже важко (зібрати необхідні документи, пройти обстеження умов проживання, навчання для майбутніх батьків тощо).

Одними з перших змін від початку війни до процедури усиновлення стосувалися, щодо переліку документів та порядку, як забрати усиновлену дитину (зокрема, у присутності посадової особи консульської установи України), якщо дитина тимчасово переміщена (евакуйована) за межі України під час введення на території України надзвичайного або воєнного стану.

Наступні зміни торкнулися цифровізації процесів усиновлення та створення єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і сімей потенційних усиновлювачів. Відповідна інформація ведеться в Єдиній інформаційно-аналітичній системі «Діти». Такі зміни значно полегшили процес подання та отримання необхідних документів майбутніми усиновлювачами, пришвидшило перевірку поданих документів компетентними органами та спростило комунікацію між учасниками процедури усиновлення. І тому такими полегшеннями можна скористатися на порталі «Дія», де є послуга «Усиновлення».

Документи в електронній формі подаються через особистий кабінет на Єдиному державному вебпорталі електронних послуг. При цьому деякі з документів генерує сама система з різних баз даних, державних реєстрів та інформаційних систем. Тому отримувати і подавати такі документи окремо не потрібно. Також документи, які майбутні усиновлювачі будуть отримувати протягом процедури усиновлення (наприклад, довідка про проходження курсу підготовки з питань виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування), будуть автоматично відображатися в їх особистому кабінеті.

Очевидно, що внаслідок повномасштабної війни росії проти України кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, може зростати. При цьому в умовах воєнного стану громадяни України та іноземці все ще можуть допомогти дітям, усиновивши їх. Більше того, український уряд продовжує вживати заходів, аби розвивати, оптимізувати та популяризувати процедуру усиновлення в країні. Цифровізація має значно спростити та пришвидшити бюрократичні процеси.

Впродовж 2022 року в Україні усиновили 479 дітей, а заявки на усиновлення подали 1252 кандидати. У 2023 році в Україні завершені 484 справи щодо усиновлення. За динамікою усиновлення показники

наздоганяють довоєнний період.

Усиновлення дитини за якоюсь спрощеною чи пришвидшеною процедурою, особливо в умовах воєнного стану, може лише порушити найвищі інтереси дітей, тому саме зараз дуже важливо ретельно перевіряти кандидатів в усиновлювачі та статус дитини, яку бажають усиновити.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України: офіц. текст від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

Бубнова П. О.

здобувач вищої освіти, М-ЮЗ-225

ННІ заочного навчання

та підвищення кваліфікації

Науковий керівник:

Обушенко Н. М.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри

цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**ФІЗИЧНА ОСОБА ПІДПРИЄМЕЦЬ:
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОВІДНОСИН**

На превеликий жаль, на сьогодні в нашій країні йдуть бойові дії, які цілком обмежують громадян у здійсненні праці, якою вони могли б забезпечувати собі життя. Однак більшість людей на впадають у відчай і намагаються реалізувати свої бізнес ідеї, відкриваючи кафе, магазини, розважальні заклади, тим самим допомагаючи державі, сплативши податкові збори, а також надають місця роботи іншим людям, які вимушені були покинути свій дім та переїхати до іншого міста, у зв'язку із тим, що в їх місті чи районі діють бойові дії.

Насамперед, щоб реалізувати своє право на підприємницьку діяльність, потрібно здійснити низку дій в правовому полі для того, щоб підприємницька діяльність реалізувалась і відповідала всім вимогам на законному рівні. Зокрема, для відкриття підприємницької діяльності потрібно визначитись із формою оподаткування, однією з таких є ФОП – фізична особа підприємець (далі – ФОП). ФОП в нашій країні – це одна з найпростіших організаційно-правових форм господарської діяльності, вона не потребує створення юридичної особи, має найпростішу схему щодо вимог реєстрації та загалом

здійснення підприємницької діяльності, а також контролю з боку держави [2]. Здійснення підприємницької діяльності гарантується основним законом України – Конституцією, а також регулюється такими нормативно-правовими актами: Цивільний кодекс України; Кодекс законів про працю; Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі» тощо. Громадянин, який ухвалить рішення займатись підприємницькою діяльністю у вигляді ФОП, матиме статус ФОП – фізичної особи-підприємця, тобто це юридичний статус, який свідчить про те, що особа має право на підприємницьку діяльність. Вона є діяльністю на власний ризик, самостійною та систематичною господарською діяльністю, яка здійснюється підприємцем для досягнення конкретної мети та одержання певного прибутку. Правом на підприємницьку діяльність може скористатись особа з повною дієздатністю, тобто особа, яка досягла 18 років [3]. Однією з умов реалізації права на підприємницьку діяльність є державна реєстрація, вона ж і є один із головних етапів легалізації діяльності. Державна реєстрація являє собою обов'язкову процедуру, за результатом якої видається спеціальне свідоцтво про реєстрацію і саме після неї особа набуває дієздатності у сфері своєї підприємницької діяльності та може здійснювати відповідні операції для досягнення поставленої мети. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» визначає перелік документів, які необхідно подати підприємцю для подальшої реєстрації:

- 1) заява про державну реєстрацію;
- 2) заява про обрання фізичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника податку на додану вартість за формою – за бажанням заявника (закон України).

Відповідно до статті 51 Цивільного кодексу України, підприємницька діяльність фізичних осіб регулюється тими самими нормативно-правовими актами, що і юридичні особи. Тож зважаючи на це, можна сказати, що в правовому статусі фізичні особи – підприємці в деяких аспектах прирівняні до юридичних осіб, які є суб'єктами господарювання. Фізична особа – підприємець наділена тим самим обсягом прав та обов'язків, як і юридична при здійсненні своєї діяльності. Наприклад, сплачування податків, ведення обліку, здійснювання найму працівників тощо. Також згідно з частиною 2 статті 128 Господарського кодексу України та статті 52 Цивільного кодексу фізична особа – підприємець повинна здійснювати зобов'язання, пов'язане з діяльністю, використовуючи власне майно, тобто нормативно-правові акти не передбачають виокремлення майна, яке використовує підприємець для здійснення своєї підприємницької діяльності [3].

Тож з огляду на вище зазначене можна вказати, що відкриття ФОП є

найпопулярнішим видом діяльності в середовищі малого бізнесу, оскільки характеризується своєю простотою у плані правового регулювання. Проте треба звернути на такий нормативно-правовий акт, як Указ Президента №727/98 «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва», який регулює певні особливості здійснення оподаткування та звітності [2].

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.10.2023).
2. Фізична особа-підприємець: хто такий ФОП насправді. *YOUCONTROL*. URL: <https://youcontrol.com.ua/topics/fizychna-osoba-pidpriyemets/> (дата звернення: 08.10.2023).
3. Правовий статус ФОП. ADVIS. Юридична компанія. ADVIS. Західно-українська юридична компанія. URL: <https://advisgl.if.ua/pravoviy-status-fizichnoyi-osobi-pidpriyemtsya/> (дата звернення: 08.10.2023).

Бубнова П. О.

здобувач вищої освіти,
група М-ЮЗ-225 ННІ заочного
навчання та підвищення кваліфікації
Науковий керівник:

Киян В. Я.

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**ЗМІНИ У ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

На сьогодні статтею 43 Конституції України кожному громадянину гарантується право на працю, що містить у собі можливість забезпечувати своє життя працею, яку кожна людина вибирає вільно та самостійно і на яку погоджується. Зі свого боку, держава повинна створювати такі умови, за допомогою яких громадянин міг повністю реалізувати свої права на працю, гарантувати рівноправність у виборі професії та роду діяльності; також організовувати підготовчі, перепідготовчі курси, підвищення кваліфікацій та інших професійно-технічних навчань, орієнтуючись на потреби суспільства [1]. Конституція України є головним законом і є обов'язковою до виконання, але на сьогодні в нашій країні діє воєнний стан, в умовах якого згідно зі статтею 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» може бути обмеження конституційних прав та свобод людини та громадянина [2].

Насамперед, визначимо поняття, що ж собою являє трудовий договір. У статті 21 в Кодексі законів про працю визначено, що «трудовим договором є угода між працівником і роботодавцем (роботодавцем – фізичною особою), за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а роботодавець (роботодавець – фізична особа) зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін» [3]. Отже, це є угода між двома сторонами, одна з яких надає послуги, а інша оплачує цей вид послуг та надає певні умови для виконання роботи. Проте не самим Кодексом законів про працю на цей час визначаються трудові відносини між працівником та роботодавцем. Тож 15.03.2022 року було ухвалено Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», тим самим внесено зміни до Кодексу законів про працю, які будуть регламентувати права та обов'язки працівника та роботодавця в умовах воєнного стану. Тому доцільно провести паралелі між умовами та правилами здійснення трудової діяльності у мирний для країни час та під час воєнного стану [4].

Зміни, які виникли, на підставі Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»:

– *форма трудового договору*: відтепер форма трудового договору визначається за згодою сторін, а не виключно в письмовому форматі;

– *строкові договори*: на час воєнного стану строкові договори укладаються з новими працівниками та з працівниками, які заміщують відсутніх;

– *випробувальний термін*: до початку дії воєнного стану випробувальний термін міг встановлюватись за згодою сторін, проте на цей час випробувальний термін може встановлюватись для будь-якої категорії працівників;

– *тимчасове призупинення договору*: у разі збройної агресії проти України, що унеможливорює виконання функцій як працівника, так і роботодавця, дія трудового договору може бути призупинена, оскільки жодна із сторін абсолютно не здатна виконувати свою роботу;

– *тривалість робочого тижня*: на період воєнного стану тривалість робочого тижня може збільшуватись до 60 годин, це є правом, а не обов'язком роботодавця;

– *роботодавець може змінити умови та місце роботи*: у разі ліквідування наслідків бойових дій через бойове вторгнення РФ на територію України або інших причин, що можуть становити загрозу життю чи здоров'ю людей, роботодавець може змінити умови та місце роботи без згоди працівника;

– *роботодавець може зупинити окремі положення колективного договору*: відтепер дії колективного договору можуть бути призупинені роботодавцем через дію воєнного стану на території України;

– *відпустки*: на період воєнного стану надання відпустки може бути обмежено роботодавцем до 24 календарних днів за поточний рік;

– *звільнення за ініціативою роботодавця*: роботодавець, на період дії воєнного стану, має право звільнити працівника з власної ініціативи, якщо він є тимчасово непрацездатним або у випадку перебування працівника у відпустці у перший робочий день після відпустки або в перший робочий день, коли припиняється тимчасова непрацездатність працівника (крім жінок, які перебувають у відпустці у зв'язку із вагітністю або пологами, або жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною);

– *звільнення за ініціативою працівника*: у разі бойових дій у районі, де знаходиться підприємство, на якому працює працівник, останній може розірвати трудовий договір за власною ініціативою [5].

З огляду на вище викладене можна зробити висновок, що правовідносини у сфері трудової діяльності зазнали змін через те, що в країні діє воєнний стан. Люди змінюють місце проживання, так само шукаючи роботу в інших містах. Тому підтримувати порядок та стабільність потрібно навіть в такий період, оскільки в іншому разі в цій сфері може бути свавілля та виникнення непорозумінь у сторін трудових правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : ухвалена Верховною Радою України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 09.10.2023).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 09.10.2023)
3. Науково-практичний коментар Кодексу законів про працю України. Станом на 01 лютого 2022 року. / за заг. ред. М. І. Іншина, Т. А. Занфірової, Ю. В. Чижмарь. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2022. 352 с.
4. Трудові відносини під час воєнного стану в Україні: що змінилося? URL: <https://dsp.gov.ua/podolannia-nelehalnoi-zainiatiosti/trudovi-vidnosyny-pid-chas-voiennoho-stanu/trudovi-vidnosyny-pid-chas-voiennoho-stanu-v-ukraini-shcho-zminylosia/> (дата звернення: 09.10.2023).
5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 09.10.2023).

Бучак О. С.

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Чепік-Трегубенко О. С.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри

загальноправових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРИВАТНО- ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

В умовах воєнного стану соціальна функція держави має надзвичайно важливе значення. В Україні ця проблематика набула особливої актуальності у зв'язку з воєнними подіями, що почалися на території Донецької та Луганської областей у 2014 р. та широкомасштабним вторгненням на територію України у лютому 2022 р.

Проблематика реалізації соціальної функції держави в умовах воєнного стану має як важливе теоретичне значення, так і потужний прикладний характер.

Вагомий науковий вклад у дослідження соціальної функції держави з позицій економіки, права та інших наук здійснили такі вітчизняні та закордонні вчені, як: В. Венцель, А. Гальчинський, А. Дмитрик, О. Ілюшук, Т. Кир'язова, Г. Коцюрубенко, С. Кошарновська, Г. Кравець, А. Лаффер, Ф. Модільяні, Г. Музиченко, В. Норгауз, Н. Оніщенко, Дж. Тобін, М. Фрідман, Н. Хома, М. Шумило, О. Ющик, Л. Ярова тощо.

Вирішення будь-яких економічних проблем функціонування сучасних держав покликано забезпечити можливості для розвитку та існування суспільства та людства загалом. Тенденції розвитку світової спільноти свідчать про активізацію уваги до виконання державою соціальної функції в контексті дослідження усесторонніх аспектів реалізації людського капіталу та формування дієвих систем соціального захисту, пошуків ефективних шляхів боротьби з бідністю та формуванням умов для подолання негативних аспектів соціальної нерівності тощо [1, с. 130]. Соціальна функція держави в умовах воєнного стану полягає у гарантуванні безпеки та забезпеченні відповідної категорії прав громадян. Держава повинна захищати населення від потенційних загроз, забезпечувати права людини, запобігати насильству та ін.

Соціальна функція є надзвичайно важливою, оскільки громадяни

опираються на державу для забезпечення своїх основних потреб. У таких умовах держава має бути готовою надавати широкий спектр соціальних послуг і заходів [2, с. 80]. Широкий контекст соціальної політики у національному просторі передбачає перехід від «патерналізму» до високої активності членів суспільства в формуванні власного добробуту, а звужений контекст є пасивним та пов'язаним зі створенням і реалізацією економічної бази підтримки державою тих, хто ще або вже неспроможний до самозабезпечення в обмеженому спектрі потреб [3, с. 40]. Однак в умовах воєнного стану соціальна політика держави відіграє потужну роль для суспільства. Соціальна функція держави в Україні містить у собі захист і підтримку населення, відновлення постраждалих територій. Важливою складовою соціальної функції держави у цей період є забезпечення гуманітарної допомоги населення (розподіл харчів, ліків, медичної допомоги та інших життєво важливих ресурсів). Взаємодія з міжнародними організаціями та прийняття гуманітарної допомоги від міжнародних донорів уможливить забезпечення необхідними матеріально-побутовими ресурсами населення.

Під час збройного конфлікту забезпечення населення доступом до медичної допомоги та соціального захисту стає насущною потребою. Держава повинна розробляти та впроваджувати програми, спрямовані на лікування поранених та надання допомоги сім'ям загиблих [2]. Війна залишає серйозний слід на ментальному здоров'ї громадян. Держава має сприяти наданню психологічної допомоги тим, хто постраждав від воєнних дій.

Конституційне визнання будь-якої держави соціальною фактично вносить суттєві корективи в умови формування відносин між державою та громадянином, оскільки держава бере на себе зобов'язання в межах наявних у неї засобів забезпечувати соціальні та економічні права громадян, гарантувати гідне життя кожному громадянину, а також відповідний рівень соціальної захищеності та соціальної безпеки. Також відносини всередині суспільства та держави пов'язані з необхідністю формування у соціальному середовищі атмосфери соціальної солідарності та взаємної допомоги, коли запорукою достатку для кожної окремої особистості вважається матеріальний добробут або принаймні достатній життєвий рівень для всіх членів суспільства [4, с. 430; 5, с. 122]. В умовах воєнного стану важливу роль відіграє активна участь громадян у процесі забезпечення соціальних потреб населення. Громадянське суспільство, волонтери та неприбуткові організації відіграють важливе значення у наданні допомоги і підтримці для тих, хто постраждав від війни. Держава повинна створювати сприятливі умови для їхнього функціонування та взаємодії, у тому числі на міжнародному рівні.

В умовах воєнного конфлікту важливою також є боротьба в інформаційному полі. Необхідно систематизувати головні компоненти інформаційної війни, які обов'язково повинні бути враховані для розробки системи мінімізації (анулювання) впливу на масову свідомість українців: цілі;

опис сутності політичного конфлікту; історичне підґрунтя виникнення війни; особливості учасників війни; міра участі у війні певних політичних діячів; методи та прийоми інформаційно-психологічного впливу; інструменти тощо [6, с.8]. Важливо розвивати інноваційні методи управління та розробляти ефективні стратегії взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

У повоєнний період важливою частиною соціальної функції держави є відновлення і реконструкція постраждалих територій, включаючи житловий фонд, інфраструктуру та економіку. Держава та громадянське суспільство вже зараз мають розробляти стратегії для відновлення постраждалих територій, створення робочих місць, підтримки приватного сектора тощо.

Задекларований в Конституції України принцип соціального захисту громадян, які опинилися в складних життєвих обставинах, створює певні виклики для органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема, в частині забезпечення громадян житлом, які перебувають на території України, нерухоме майно яких знищене внаслідок бойових дій, або знаходиться на тимчасово окупованій території [7, с. 63]. Держава повинна розробляти плани відновлення та надавати підтримку для людей, які втратили своє житло.

Соціальна функція держави є потужною складовою державної політики загалом. Ефективна реалізація соціальної функції держави в умовах воєнного стану вимагає від Української держави максимальної відповідальності та зусиль для забезпечення безпеки та прав громадян, благополуччя всього українського народу. Органи публічної влади повинні вирішувати гуманітарні проблеми та враховувати потреби своїх громадян в умовах війни. Лише через цілеспрямовану діяльність та взаємодію з національними та міжнародними партнерами Україна зможе подолати виклики війни та продовжити рухатися у напрямі розвитку демократичної, правової, соціальної держави.

Список використаних джерел:

1. Коцюрубенко Г. М., Кир'язова Т. О. Соціальна функція держави в Україні: аналіз реалізації потенціалу податкової політики. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Економічні науки. 2023. № 5 (2). С. 130–135.
2. Вільчик В. В., Левченко О. В. Соціальні функції держави в умовах військового конфлікту на сході України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : Правознавство. 2017. С. 80–89.
3. Деєва Н. М. Особливості реалізації соціальної функції держави. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2016. № 4. С. 39–49.
4. Оніщенко Н. М., Пархоменко Н. М. Соціальний вимір правової системи: реалії та перспективи : монографія / відп ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Юридична думка, 2011. 176 с.
5. Данич О. Ф. До питання про роль правової системи у забезпеченні соціальної функції держави: глобалізаційний вимір. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 121–127.
6. Денисюк А. В. Політичний діалог як чинник консолідації українського суспільства : дис. ... на здобуття ступеня д-ра філософії за спеціальністю 052 – Політологія. Харків,

2023. 234 с.

7. Довгопол П. Компенсація за знищене нерухоме майно внаслідок збройного конфлікту: нормативно-правове регулювання. *IV International Scientific and Theoretical Conference «Modernization of science and its influence on global processes»*, November 3, 2023. Bern, Swiss Confederation: International Center of Scientific Research, 2023. S. 63–64.

Верещагіна К. А.

адвокат, аспірантка Інституту економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова
Національної академії наук України
Науковий керівник:

Устименко В. А.

член-кореспондент НАН України,
член-кореспондент НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА ПІД ЧАС ВСТАНОВЛЕНОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ), який набув чинності 21 жовтня 2019 року, став першим в Україні кодифікованим актом у сфері банкрутства. З-поміж інших нововведень, КУЗПБ по-новому врегулював цілу низку інститутів права неспроможності (банкрутства), значно розширив коло справ, які розглядаються в межах провадження у справі про банкрутство – тепер це не лише позови з вимогами до боржника, а справи, стороною яких є боржник.

Унаслідок введення правового режиму воєнного стану на території України шляхом Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», відбулись суттєві трансформації в законодавстві. Втрати, що стали результатом наслідків війни, поєднуються з особистими ризиками власників (учасників, бенефіціарів) та керівників українських підприємств, які опинилися в умовах загрози банкрутства – тобто не мають можливості повністю виконати свої зобов'язання з виплати боргів з використанням усього свого майнового комплексу.

Особливості проведення процедури банкрутства під час встановленого правового режиму воєнного стану згідно із Законом № 3249-ІХ, було внесено до КУЗПБ додаткові тимчасові положення, які застосовуватимуться у період дії воєнного стану в Україні та протягом шести місяців після його припинення або анулювання. Основні положення цих змін націлені на забезпечення

ефективного проведення процедур у сфері банкрутства в умовах військового конфлікту. Зміни передбачають:

1. Можливість проведення зборів та засідань комітету кредиторів у режимі дистанційного спілкування, зокрема через відеоконференції та шляхом опитування.

2. Звільнення арбітражного керуючого від дисциплінарної відповідальності за невиконання обов'язків, передбачених КУзПБ, якщо це неможливо у зв'язку з активними воєнними діями у районах, де знаходяться боржник, кредитор, майно боржника, офіс або місце проживання арбітражного керуючого.

3. Розширена можливість продовження судових строків для виконання різних процедур у справі про банкрутство, таких як проведення засідання суду, оскарження правочинів, введених боржником, дії мораторію на розгляд вимог кредиторів, оголошення аукціонів тощо.

4. Зупинення нарахування відсотків на борги боржника перед кредиторами, які були реструктуризовані в межах плану санації або реструктуризації. При цьому не будуть застосовуватися штрафні санкції за невиконання цих зобов'язань.

5. Забезпечена можливість відкриття справи про банкрутство без авансування гонорару арбітражному керуючому на депозитний рахунок суду.

6. Обов'язкова оцінка шкоди та збитків, завданих боржнику внаслідок збройної агресії проти України, здійснюватиметься відповідно до встановленого Кабінетом Міністрів України порядку.

7. Відсутність солідарної відповідальності органів управління боржника згідно зі статтею 34 частини 6 КУзПБ, якщо боржник не звернувся до господарського суду з заявою про відкриття справи про банкрутство через збройну агресію проти України, зокрема через наявність майнового комплексу на територіях, де тривають бойові дії, або на тимчасово окупованих територіях, згідно з переліком, затвердженим Мінреінтеграції [4].

8. Додаткова підстава для відмови у відкритті справи про банкрутство за заявою кредитора: якщо боржник внесений до електронного реєстру учасників державних контрактів та має контракт з державними замовниками у галузі оборони, або виплата вимог кредитора неможлива через збройну агресію проти України, зокрема через наявність майнового комплексу на територіях, де тривають бойові дії, або на тимчасово окупованих територіях, згідно з переліком, затвердженим Мінреінтеграції.

До зазначених вище змін, дієвість яких обмежена лише періодом воєнного стану і наступних шести місяців після його припинення або анулювання, Закон № 3249-ІХ встановлює також постійні норми. Зокрема, до цих перманентних положень відноситься розширення повноважень відповідальної особи, що має за завдання управління активами боржника.

Війна – не привід для всепрощення для проблемних позичальників. Закон передбачає, що під час процедури розпорядження майном боржник

зобов'язаний забезпечити розпоряднику майна можливість безпосереднього доступу до інформації, що зберігається у базах даних, які використовуються посадовими особами боржника для ведення бухгалтерського, податкового та управлінського обліку, а також для формування бухгалтерської, статистичної та податкової звітності, та / або забезпечити можливість розпоряднику майна ознайомитися з такою інформацією в інший спосіб з можливістю друкувати та / або копіювати необхідні документи.

Важливе доповнення, яке стосується зміни місцезнаходження чи проживання боржника після подання заяви про відкриття процедури банкрутства з боку кредитора чи самого боржника вносить поправка до Закону № 2971-IX «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства». Зазначене доповнення вказує, що така зміна не впливає на територіальну підсудність справи.

Треба зазначити, що ця норма гармонізується з позицією, вже висловленою Верховним Судом у резолютивній частині рішення від 3 лютого 2021 року у справі № 917/1759/19 [3].

Це важливе доповнення спрямоване на запобігання можливим зловживанням з боку боржників, які намагаються штучно змінити місцезнаходження для зміни територіальної підсудності справи про банкрутство з метою отримання неправомірних переваг.

Закріплення у КУзПБ порядку відкриття провадження у справі про банкрутство у разі наявності двох і більше заяв ініціюючих кредиторів стало реакцією на неоднотайність судової практики та відсутність законодавчого регулювання у цьому питанні [2].

Згідно з новими положеннями КУзПБ, якщо два або більше кредитори подають заяви про відкриття справи про банкрутство, господарський суд розглядає ці заяви на одному судовому засіданні. Після розгляду суд вирішує відкрити справу про банкрутство на підставі першої заяви, яка відповідає вимогам КУзПБ. Заяви інших кредиторів залишаються без уваги. При цьому залишення заяви кредитора про відкриття провадження у справі про банкрутство без розгляду з вищевказаних підстав не перешкоджає зверненню такого кредитора як конкурсного із заявою з грошовими вимогами до боржника.

До КУзПБ за допомогою Закону №2971-IX було також додано ще одну підставу для припинення провадження у справі про банкрутство. Ця підстава включає укладення мирової угоди між боржником та кредиторами згідно зі статтею 192 ГПК України.

Згідно з КУзПБ у такому випадку провадження може бути припинене на будь-якому етапі справи про банкрутство, незалежно від того, чи був боржник визнаний банкрутом на той момент чи ні. Важливо відзначити, що процедура схвалення судом мирової угоди між боржником та кредиторами підлягає загальним положенням ГПК України.

Однією з значущих інновацій, внесених Законом № 2971-IX, є відкрита

можливість ухвалення судового рішення про ініціацію процедури санації після формального визнання боржника банкрутом [1]. Зокрема, КУЗПБ було доповнено зазначеними нормами, які визначають, що на підставі ініціативи кредиторів або спеціально уповноваженої особи, яка керує процедурою ліквідації, господарський суд може ухвалити рішення про початок процедури санації, включаючи випадки, коли боржника вже визнано банкрутом, за умови, що відбувається затвердження схваленим кредиторами плану санації.

Відповідно до законодавчої установки, рішення зборів кредиторів щодо подання заяви до господарського суду про запровадження процедури санації та призначення уповноваженої особи для здійснення санації приймається зборами кредиторів відповідно до порядку, встановленого для затвердження плану санації.

У випадку, коли суд відхиляє ініціативу щодо запровадження процедури санації та схвалення плану санації щодо боржника, процедура ліквідації продовжується. Потрібно наголосити, що відхилення судом такої ініціативи не виключає можливості подальшого звернення з відповідною пропозицією.

Однією із суттєвих новацій, спрямованих на перспективне вирішення складнощів, пов'язаних із банкрутством підприємств, що фактично опинилися на тимчасово окупованій території України, є норма, що передбачає можливість відновлення судового розгляду справи про банкрутство.

У зв'язку з цим, нові внесені зміни дозволяють ліквідатору, який не має змоги виявити майнові активи, призначені для включення до складу ліквідаційної маси, виокремити такі активи в ліквідаційному балансі та подати до господарського суду звіт, що підтверджує відсутність майна у боржника. У випадку, коли після завершення процедури розгляду справи буде встановлено, що боржник фактично має майнові активи, достатні для відшкодування затрат, пов'язаних із справою, господарський суд може, за клопотанням будь-якої сторони, відновити судовий процес у даній справі.

Якщо рішення про відновлення судового розгляду не буде ухвалено, зазначене майно банкрута, відповідно до рішення господарського суду, може передатися у власність відповідної місцевої громади або стати державною власністю, якщо боржник є державним підприємством або господарським товариством, державі належить понад 50 % акцій (часток) у статутному капіталі цих організацій.

Отже, у контексті складної ситуації проведення процедури банкрутства під час встановленого правового режиму воєнного стану, а також зважаючи на наявність тимчасово окупованих територій України, для захисту прав та інтересів суб'єктів економічної діяльності під час процедур банкрутства вирішального значення набуває роль та місце Господарського суду.

Саме під час встановленого правового режиму воєнного стану активи суб'єктів господарювання, розташовані на тимчасово окупованих територіях, стають об'єктом специфічних ризиків та викликів, які вимагають особливого підходу та компетентності з боку законодавчої влади та судової системи.

Господарський суд, використовуючи свій досвід та експертизу, повинен забезпечити ефективну координацію процедур банкрутства та забезпечити захист прав кредиторів, партнерів та інших зацікавлених сторін.

Список використаних джерел:

1. Застосування процедур банкрутства в період дії воєнного стану – що змінює закон № 3249-IX. *Pravo*. 01 серпня 2023. URL: <https://pravo.ua/zastosuvannia-protsedur-bankrutstva-u-period-dii-voennoho-stanu-shcho-zminiue-zakon-3249-ix/>.
2. Нововведення у процедурі банкрутства: що змінилось у 2023 році. 21 липня 2023. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/07/21/702469/>.
3. Постанова від 08.06.2023 № 911 / 2237 / 22 Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/112202414>.
4. Прийнято Закон про застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану: які зміни передбачено? 11 серпня 2023. *EBA*. URL: [https://eba.com.ua/prujnyato-zakon-pro-zastosuvannya-protsedur-bankrutstva-u-period-dii-voennogo-stanu-yaki-zminy-perebacheno/](https://eba.com.ua/prujnyato-zakon-pro-zastosuvannya-protsedur-bankrutstva-u-period-dii-voennogo-stanu-yaki-zminy-perebachen/).

Власенко І. В.

юрист приватної практики, голова правління Громадської організації «Закон має Право»

ШПТЕКА В ШЛЮБІ ТА НАСЛІДКИ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ПРИ НАЯВНОСТІ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Кожен з нас мріє про власну міцну сім'ю, в якій народяться діти, які будуть продовжувати рід, плекати родинні звичаї, традиції.

Більшість вважають, що шлюб – це подія, яка на все життя.

Конституцією України (стаття 51) закріплено, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї [1].

Сімейним кодексом України (стаття 3) встановлено, що сім'я є первинним та основним осередком суспільства (ч. 1). Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки (ч. 2).

У статті 27 Сімейного кодексу України (ч. 1, 2) вказано, що державна реєстрація шлюбу встановлена для забезпечення стабільності відносин між жінкою та чоловіком, охорони прав та інтересів подружжя, їхніх дітей, а також в інтересах держави та суспільства. Державна реєстрація шлюбу засвідчується Свідоцтвом про шлюб, зразок якого затверджує Кабінет Міністрів України [2].

Біблія вчить, що шлюб – це союз між одним чоловіком та однією жінкою (Буття 2:24). Бог засуджує полігамію, гомосексуалізм і життя на віру без одруження (1 Коринфян 6:9; 1 Фессалонікійців 4:3). Його вимоги не змінилися. Тому Ісус нагадував своїм послідовникам і далі їх дотримуватись (Марка 10:6–

8).

Бог вважає шлюб союзом на все життя. Коли чоловік і жінка одружуються, вони обіцяють одне одному бути вірними і залишатись разом, поки їх не розлучить смерть. Для Бога ця обіцянка є дуже серйозною, і він очікує, що подружні пари будуть її дотримуватись (Марка 10:9).

Бог хоче, щоб християни дотримувались державних законів щодо шлюбу (Тита 3:1). Пара, яка офіційно реєструє свої стосунки, показує, що поважає і державну владу, і Бога, який хоче, щоб шлюб був союзом на все життя.

Чоловік і дружина повинні любити і поважати одне одного (Ефесян 5:33). Якщо у них є діти, то обов'язок виховувати їх лежить на обох батьках (Прислів'я 6:20) [3].

У реальному житті людям не завжди вдається зберегти не тільки шлюбні стосунки, а й стосунки взагалі. Не рідко від непорозумінь між батьками страждають діти, які стають засобом і способом маніпуляції, зброєю помсти.

Тема доповіді складна, адже в ній розкривається досить поширена в Україні проблема – валютне кредитування (іпотека).

Проблемним валютне кредитування стало у 2008 році, коли відбулася світова фінансова криза, наслідком якої для України стало неконтрольоване зростання курсу долара США з 4,65 гривень з 1 дол. США і дотепер курс долара зростає.

Бум валютного кредитування припадає на 2007–2008 роки, коли було видано найбільшу кількість кредитів в іноземній валюті (долар США, швейцарські франки). У цій статті ми не будемо розкривати питання законності валютного кредитування (ст. 99 Конституції України встановлено, що національною грошовою одиницею України є гривня, а статті Конституції України є нормами прямої дії (ст. 8 Конституції України)), а розкриємо питання валютного кредитування забезпеченого іпотекою в шлюбі [1].

Цивільним кодексом України (ч. 1 ст. 1054) встановлено, що за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти [4].

Законом України «Про іпотеку» (ст. 1) встановлено, що іпотека – вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном (неподільним об'єктом незавершеного будівництва, майбутнім об'єктом нерухомості), що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання задовольнити свої вимоги за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами такого боржника у порядку, встановленому цим Законом [5].

Як же взаємопов'язані кредитне зобов'язання забезпечене іпотекою з шлюбом, а точніше, з його розірванням?

Сімейним кодексом України (ст. 60) встановлено, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловіку на праві спільної сумісної власності.

Частиною 3 статті 61 Сімейного кодексу України встановлено, що якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Статтею 65 Сімейного кодексу України встановлено право подружжя на розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї (ч. 4) [2].

Нерухоме майно неможливо передати в іпотеку одному з подружжя без згоди другого з подружжя, інакше договір іпотеки за законодавством України можна визнати недійсним.

Зазвичай в договорі іпотеки вказано, що дружина/чоловік іпотекодавця дає свою згоду на передачу майна в іпотеку, про що свідчить її/його заява.

Іпотекою може бути як власне нерухоме майно, придбане в шлюбі, так і майно, яке придбавається в шлюбі за кредитні кошти.

Норма частини третьої статті 61 СК України кореспондує частині четвертій статті 65 цього Кодексу, яка передбачає, що договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

У разі укладення договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її/його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового.

За таких обставин за нормами сімейного законодавства умовою належності того майна, яке одержане за договором, укладеним одним із подружжя, до об'єктів спільної сумісної власності подружжя є визначена законом мета укладення договору – інтереси сім'ї, а не власні, не пов'язані із сім'єю інтереси одного з подружжя.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 30 червня 2020 року в справі № 638/18231/15-ц (провадження № 14-712цс19) дійшла висновку, що «правовий режим спільної сумісної власності подружжя, винятки з якого прямо встановлені законом, передбачає нероздільність зобов'язань подружжя, що за своїм змістом свідчить саме про солідарний характер таких зобов'язань, незважаючи на відсутність в законі прямої вказівки на солідарну відповідальність подружжя за зобов'язаннями, що виникають з правочинів, вчинених в інтересах сім'ї» [6].

Отже, як вбачається з вищенаведеного, кредитні зобов'язання, забезпечені іпотекою, є спільними зобов'язаннями для подружжя, адже майно,

придбане в шлюбі, або нерухоме майно, яке передається в іпотеку – є спільною сумісною власністю подружжя та підлягає поділу у випадку розірвання шлюбу.

Це означає, що якщо одним з подружжя укладено кредитний договір, забезпечений іпотекою в інтересах сім'ї, він створює обов'язки і для другого з подружжя у випадку розірвання шлюбу. Тобто якщо, наприклад, чоловік уклав кредитний договір і придбав нерухоме майно в інтересах сім'ї, яке передав в іпотеку, то у випадку розірвання шлюбу чоловік має право здійснити в судовому порядку (якщо в досудовому порядку спір не вирішено) поділ майна та боргових зобов'язань подружжя.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
3. Біблійні вчення. URL: <https://www.jw.org/uk/біблійні-вчення/запитання/біблія-про-шлюб/>.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
5. Про іпотеку : Закон України від 05.06.2003 № 898-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text>.
6. Велика Палата Верховного Суду постановва від 30 червня 2020 року в справі № 638/18231/15-ц (провадження № 14-712цс19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458942>.

Волошина А. С.

здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Киян В. Я.

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Конституція України проголосила як пріоритетні завдання державної політики побудову правової, демократичної, соціальної держави, що передбачає широкомасштабне реформування національної правової системи, у тому числі трудового права. Основний закон держави передбачає широкий

спектр трудових прав, реалізація яких повинна бути забезпечена сучасними правовими засобами. Для цього важливим є не тільки закріплення певних прав за суб'єктами трудових відносин, але й створення правових механізмів, що забезпечуватимуть ефективний захист цих прав і реалізацію законних інтересів працівників і роботодавців.

Проблематика трудових спорів набуває сьогодні все більшої актуальності як для теорії, так і для практики трудового права, оскільки важливе місце в системі прав людини і громадянина належить трудовим правам [1, с. 105]. Трудова діяльність є однією з найголовніших, адже саме праця визначає матеріальні умови життя громадянина й має прямий вплив на його положення в суспільстві.

Трудові спори це певні розбіжності, що можуть виникати між сторонами трудових відносин з питань встановлення діючих, або нових умов праці, укладення чи припинення трудового договору, чи застосування в процесі праці норм трудового законодавства. Проте трудові спори не можна зводити лише до розбіжностей між окремими працівниками та власником або уповноваженим ним органом. Трудовими спорами є лише ті розбіжності між сторонами, які ними не врегульовані та передані на розгляд відповідного юрисдикційного органу – уповноваженого державою ухвалювати обов'язкові для сторін рішення. Трудові спори підлягають певній класифікації. Залежно від суб'єктного складу трудові спори поділяються на індивідуальні та колективні [2, с. 5].

Трудовий спір виникає під час звернення працівника або роботодавця до компетентного органу, який уповноважений вирішувати розбіжності в трудових правовідносинах. Зокрема, трудові спори – це надіслані на розгляд юрисдикційного органу суперечності суб'єктів трудового права з питань застосування трудового законодавства чи про встановлення нових умов праці в партнерському порядку. Під трудовими спорами розуміють не врегульовані шляхом безпосередніх переговорів між Сторонами трудових та тісно пов'язаних із ними відносин розбіжності, що викликані дійсними чи надуманими порушеннями прав, що впливають із цих правовідносин та які розглядаються компетентними органами чи посадовими особами в установленому законом порядку. Якщо трудовий конфлікт вирішується сторонами самостійно, тобто порядок його вирішення встановлюється чи визначається безпосередньо тими, хто конфліктує, то порядок вирішення трудового спору чітко регламентований чинним трудовим законодавством. Тобто у разі певного непорозуміння між сторонами трудових відносин, які надалі вирішуються самостійно, виникає трудовий конфлікт, а не спір [3, с. 74].

В індивідуальних трудових спорах беруть участь, з однієї сторони, працівник, з іншої – власник підприємства, установи, організації. У колективних трудових спорах участь беруть, з однієї сторони, організаційно об'єднана в трудовому процесі група працівників, зайнятих в окремого

власника, філіалу, представництва, або іншого відокремленого структурного підрозділу підприємства, установи, організації, з іншої – власник.

Важливо зазначити, що індивідуальні трудові спори сконцентровані на судовому порядку їх вирішення [4, с. 105], а колективні трудові спори, навпаки, мають лише позасудовий порядок врегулювання трудових спорів і позбавлені можливості розгляду у суді. Оскільки трудові спори вирішуються інстанціями та судами різної юрисдикції, законодавча база щодо питань, пов'язаних з трудовими спорами, не є систематизованою, виникає необхідність реформування системи вирішення трудових спорів в Україні.

Основною і найбільш поширеною серед національних юрисдикційних форм захисту прав, свобод і законних інтересів людини є судовий захист. Згідно з чинним законодавством для звернення за судовим захистом достатньо наявності факту порушення прав громадянина чи реальної загрози порушення його прав і свобод.

Згідно з ч. 1 ст. 224 КЗпП комісія по трудових спорах є обов'язковим первинним органом з розгляду трудових спорів, що виникають на підприємствах, в установах, організаціях, за винятком спорів, зазначених у статтях 222, 232 КЗпП України [5].

Трудовий спір підлягає розгляду в комісії по трудових спорах (далі – КТС), якщо працівник самостійно або за участі профспілкової організації, що представляє його інтереси, не врегулював розбіжності при безпосередніх переговорах з власником або уповноваженим ним органом (ч. 2 ст. 224 КЗпП) [6, с. 66]. Організація та діяльність КТС спрямовано на захист порушених трудових прав та інтересів, а також на спрощення та прискорення процедури вирішення спору між працівником та роботодавцем.

В юридичній літературі зазначають, що відсутність спеціалізованої трудової юрисдикції є недоліком української системи вирішення трудових спорів [7, с. 105]. Функціонування трудової юстиції передбачає створення такої процесуальної форми розгляду і вирішення трудових спорів, яка б дозволила найбільш ефективно застосовувати норми трудового права, а саме Трудового процесуального кодексу. Треба зазначити, що необхідність ухвалення Трудового процесуального кодексу зумовлена, насамперед, особливим суб'єктивним складом трудових відносин: трудові колективи, професійні спілки, об'єднання роботодавців, комісії по трудових спорах, примирні комісії, трудовий арбітраж тощо. Тому повинні існувати особливі правила захисту прав і гарантій громадян у сфері праці.

Правова модель вирішення колективних трудових спорів, конфліктів повинна включати в себе такі основні положення, елементи, які повинні знайти своє закріплення в новому Трудовому Кодексі України. Реалізація дієвих положень в новому Трудовому Кодексі України дозволить створити ефективну правову модель вирішення колективних трудових спорів, конфліктів в Україні.

На сьогодні норми, які створюють чинну систему здійснення трудових

прав та інтересів робітників і службовців, мають своє закріплення в низці законодавчих актів, ухвалених у різний час, що ускладнює їх правозастосування, а передбачена процедура розгляду трудових спорів є настільки складною та казуїстичною, що використати своє право на захист трудових прав та інтересів є непростим завданням. Ці та інші обставини створюють потребу в аналізі основних перспектив розвитку вітчизняного законодавства щодо вирішення трудових спорів та виробленні пропозицій щодо удосконалення системи вирішення трудових спорів.

Реформування системи вирішення трудових спорів, на нашу думку, повинно базуватися на таких загальних принципах, як верховенство права, законність, демократизм, гуманізм, рівність сторін та спеціальних принципах: вирішення спорів на основі соціального діалогу, оперативність вирішення спорів, простота та доступність процедури вирішення трудових спорів, досудовий та судовий порядки вирішення трудових спорів, безпосередність, свобода вираження пропозицій, безоплатність примирної процедури для сторін спору, обов'язковість рішень примирних органів, уніфіковані індивідуальний та колективний порядки вирішення трудових спорів тощо.

Таким чином, одна з форм захисту суб'єктивних прав, свобод і законних інтересів – установлений порядок розгляду та вирішення трудових спорів. Правовий захист прав і інтересів основних суб'єктів суспільних відносин із застосування найманої праці – працівників і роботодавців – є особливо актуальним на сьогодні для забезпечення ефективного економічного розвитку держави.

В Україні трудові спори вирішуються або комісією по трудових спорах або в судовому порядку. Однак підписання та ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом активізувала в нашій державі процес запровадження альтернативного врегулювання спору, зокрема – медіації. Отже, перед нами стоїть завдання не тільки гармонізації національного законодавства до європейського, а й реальне забезпечення доступу до позасудового способу вирішення конфліктів. Безумовно, створення умов для підвищення доступності правосуддя, а так само рівня правової захищеності суб'єктів трудових відносин вимагає використання нових підходів не тільки до вирішення спорів, а й до врегулювання правових конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Іншин М. Особливості вирішення трудових спорів у порядку господарського судочинства. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 105–108.
2. Гетьманцева Н., Орловський О. Трудові спори : навч.-метод. посіб. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 116 с.
3. Жовнір Т. Особливості вирішення трудових спорів про поновлення працівника на роботі. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 74–77.
4. Забродіна О. В. Проблемні питання вирішення індивідуальних трудових спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 104–107.

5. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1971. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08/card6#Public>

6. Дараганова Н. В. Особливості розгляду індивідуальних трудових спорів у комісії по трудових спорах. *Юридична наука*. 2012. № 1. С. 66–73.

7. Роднікова Ю. О. Щодо створення трудової юстиції. Форми соціально-правового захисту працівників у службово-трудовах відносинах : матеріали науково-практ. конф.; м. Суми, 2–4 червня 2005 р. / за ред. проф. В. С. Венедіктова. Харків : Українська асоціація фахівців трудового права, 2005. С. 103–105.

Гіренко Р. Д.

здобувачка вищої освіти, група ЮД-143
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Нестерцова-Собакарь О. В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНИКА ЖИТЛА ТА ОСІБ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ У НЬОМУ, ПРИ ЗВЕРНЕННІ СТЯГНЕННЯ НА ПРЕДМЕТ ІПОТЕКИ

На сучасному етапі суспільного розвитку дотримання прав і свобод людини, особливо прав і свобод, гарантованих Конституцією, є неодмінною умовою становлення правової держави. Сучасне суспільство все більше посилює та наголошує на розумінні права на житло як вродженого та невід'ємного права людини. Права людини та житло тісно пов'язані між собою та захищаються в Україні кількома законами.

Конституція України (ст. 47) кожному гарантує право на житло. Здійснюючи це фундаментальне право, громадяни можуть вибирати, будувати квартири, володіти чи здавати в оренду [1]. Тож право на житло більше не обмежується переважно безоплатним отриманням особою житла в державному чи громадському житловому фонді. Значну частину складають правовідносини щодо купівлі житлової площі у власність або безоплатне користування. Право на житло реалізується в конкретних правовідносинах, учасниками яких є безпосередні носії цього права – громадяни. Стаття 47 Конституції України проголошує, що кожен має право на житло [1]. Держава гарантує не лише свободу набуття, а й можливість довгострокового користування житлом, його недоторканність та недопущення примусового

вилучення житла лише на підставі закону та за рішенням суду.

Главою 23 Цивільного кодексу України встановлено, що громадянин, який став власником житла, має право розпоряджатися ним на власний розсуд [2]. Проте, як зазначено у ст. 13 ч. 3 Конституції України, власність також зобов'язує, власник не повинен використовувати належне йому майно на шкоду людині, суспільству [1]. Тому право власності на житло охороняється законом лише тією мірою, в якій його реалізація відповідає імперативним нормам закону.

Іпотека – це вид забезпечення виконання зобов'язання, поряд з іншими способами, такими як неустойка, застава, порука, гарантія тощо [3]. Тим часом у суспільстві іпотека найчастіше асоціюється з кредитуванням купівлі житла.

Насправді іпотека, як правило, є забезпеченням виконання грошового зобов'язання майном, яке залишається у користуванні власника на час дії іпотеки, однак у разі невиконання (невиконання) забезпеченого зобов'язання вона може бути покладено на нерухоме майно, що підлягає виконанню шляхом стягнення на нього, головним чином іншим кредиторам.

Треба зазначити, що стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод відображає право на повагу до житла. Воно охоплює право займати житло, не бути виселеним чи позбавленим власності [3; 4]. Це покладає на Україну в особі державних органів обов'язок «вживати розумних і адекватних заходів для захисту права на житло».

Пункт 2 статті 8 Конвенції чітко визначає підстави, за яких є виправданим втручання держави у здійснення особою прав, зазначених у частині 1 цієї статті. Таке втручання повинно бути передбачене законом і необхідне в демократичному суспільстві та здійснюватися «в інтересах національної та громадської безпеки або економічного добробуту країни», для охорони порядку та запобігання злочинам, здоров'я населення або моралі, для захисту прав і свобод інших. Цей перелік підстав для втручання є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає. Водночас державі надаються широкі межі розсуду, які неоднакові і в кожному конкретному випадку залежать від цілей, зазначених у § 2 статті 8 Конвенції [4].

Сьогодні не втрачає своєї актуальності захист прав власника житла та осіб, які проживають у ньому, при зверненні стягнення на предмет іпотеки, адже виселення із займаних приміщень дозволяється з підстав, визначених законодавством. Виселення відбувається добровільно або за рішенням суду.

Виселення в адміністративному порядку за рішенням прокуратури допускається лише для осіб, які самовільно зайняли квартиру або проживають у будинках, яким загрожує знищення.

Громадянам, виселеним із жилих приміщень, одночасно надається інше постійне жилає приміщення, за винятком випадків виселення громадян при виселенні жилого будинку, набутого ними за рахунок позики (кредиту) банку або іншої особи, повернення якого здійснюється під заставу відповідного житлового приміщення. У рішенні суду має бути зазначено, яке постійне

житло буде надано переселенцю.

Звернення стягнення на переданий в іпотеку житловий будинок чи квартиру є підставою для виселення всіх проживаючих у ньому громадян, крім визначених законом. Після звернення кредитором на підставі договору в позасудовому порядку стягнення на житловий будинок або майно всі мешканці зобов'язані на письмову вимогу іпотекодержателя або нового власника: добровільно звільнити житловий будинок або приміщення протягом місяця з дня отримання вимоги. цього прохання, за умови, що сторони не домовилися про довший строк [5].

Виселення громадян, на яких звернено стягнення, у багатоквартирних будинках, які вони придбали за рахунок кредиту (позики) банку або іншої особи, повернення якого забезпечене іпотекою відповідного житлового будинку, є підставою надання цим громадянам житло із житлових фондів для тимчасового проживання відповідно до статті 132-2 Житлового кодексу України [6].

Також треба звернути увагу, що на весь час дії воєнного стану та ще протягом тридцяти днів після його припинення не можна звертати стягнення на нерухоме майно осіб, які передали в іпотеку за споживчими кредитами (а таких більшість), а також виселяти осіб із житлових приміщень, будівель.

Отже, на період дії воєнного стану, враховуючи також звільнення від сплати пені та відповідальності у вигляді річних та інфляційних втрат за несвоєчасне повернення кредиту, законні важелі впливу кредитора на погашення боргу при його витрати на охорону майна вкрай обмежені.

Однак треба пам'ятати, що зазначені обмеження не були вилучені із закону, а призупинені на певний період і, отже, будуть автоматично скасовані після закінчення цього періоду. Необхідно врахувати ці обставини та максимально використати встановлений пільговий період для покращення кредитної ситуації [5].

Безумовно житлові спори є однією з найскладніших категорій і складають значну частину цивільних справ, які розглядаються судами. Вони стосуються придбання житлових будинків, способів їх реалізації та інше. У спорах, зокрема про виселення, які не врегульовані житловим законодавством, суд повинен застосовувати норми цивільного права.

У сучасних умовах, у зв'язку з карантинними обмеженнями та війною в Україні питання житлових прав займає так зване особливе місце серед усього комплексу прав належних людині. На рівень реалізації таких прав впливають різноманітні чинники як об'єктивного так і суб'єктивного характеру. Система гарантування прав і свобод особи на проживання в сучасній Україні ще перебуває на стадії становлення, а рівень реалізації та захисту прав і свобод особи залишається дуже низьким.

Також треба пам'ятати, що Міжнародний пакт про громадянські та політичні права ставить обов'язок на державу забезпечити кожній особі саме ефективний спосіб правового захисту її прав, свобод а також інтересів.

Держава та її компетентні державні органи повинні гарантувати право на захист для всіх осіб без винятку.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30, ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Про іпотеку : Закон України 5 червня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 38. Ст. 313. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text>
4. Конвенція про захисти прав людини і основоположних свобод : ратифіковано Законом від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
5. Різна практика ВСУ дозволяє банкам виселяти неповнолітніх з квартир, що передані в іпотеку. URL: <https://zib.com.ua/ua/128892.html>.
6. Житловий кодекс України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1983. Додаток до № 28. Ст. 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text>.

Головань Т. Г.

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
державно-правових дисциплін,
кримінального права і процесу
(Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди)
адвокат

**СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Минулий рік назавжди змінив життя кожного з нас та нашої держави, яка в черговий раз змушена боротися за свою незалежність та суверенітет. Повномасштабне вторгнення росії істотно вплинуло на розвиток держави. Велика кількість людей зазнали шкоди матеріальної. В умовах війни відбувається пошкодження або руйнування майна, порушення права власності тощо. На жаль, цей перелік порушень не є вичерпним, але існуюча система правових форм та способів захисту повинна забезпечити ефективне відновлення порушених прав.

Однією з найважливіших гарантій забезпечення захисту прав та свобод особи є закріплення права на судовий захист. Відповідно до ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1].

Основною метою цивільного судочинства є ефективний захист прав, свобод і законних інтересів осіб. Цей захист відбувається за визнаними

стандартами судочинства: розгляд і вирішення цивільних справ має бути справедливим, неупередженим та своєчасним.

Згідно зі ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [2].

Відповідно до положень національного законодавства України в період дії правового режиму воєнного стану суди діють виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією України, а право особи на судовий захист не може бути обмежено. Так само і повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану. Отже в умовах воєнного стану гарантоване Конституцією України право на судовий захист не припиняється та не обмежується, проте може здійснюватися з певними особливостями.

Складнощі, що постали перед судовою системою, є очевидними. *Судова система почала підлаштовуватися під виклики та потреби, які стали виникати у зв'язку з війною.* Насамперед постали питання щодо забезпечення безпеки суддів та працівників суду, діяльності судів, розташованих на територіях, на яких ведуться активні бойові дії та які перебувають під тимчасовою окупацією, зазнав змін і судовий розгляд справ. Крім того, за таких умов необхідно було повною мірою забезпечити реалізацію права на справедливий суд. Адже незважаючи на введення воєнного стану, вказане право для кожного є абсолютним та непорушним, що зазначено у ч. 2 ст. 64 Конституції України, яка містить у переліку статтю 55, що покладає на державу відповідні обов'язки [1].

Гуйван П. Д. зазначає, що «право на справедливий судовий розгляд є однією з визначальних правових ідей, які забезпечують захист прав особи». Вимоги до сутності права на справедливий суд прописані у самому тексті статті 6 Конвенції [4].

Поняття права на справедливий суд конкретизовано в Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., де відповідно до ч. 1 ст. 6 закріплено такі елементи права на справедливий суд: а) право на розгляд справи; б) право на справедливість судового розгляду; в) право на публічність розгляду справи та проголошення рішення; г) право на розумний строк розгляду справи; д) право на розгляд справи судом, встановленим законом; е) право на незалежність і безсторонність суду [3].

З огляду на те, що застосування та тлумачення при цьому сутності кожного припису Конвенції, у тому числі права на справедливий суд, здійснюється Європейським судом з прав людини, тут наявні свої особливості, які необхідно враховувати. При цьому треба зазначити, що проблематика,

пов'язана з вивченням правової природи рішень ЄСПЛ та їхньої адаптації до національного правозастосовного майданчику з огляду на багатоманітність проявів та важливість результату, залишається вельми актуальною. Отже, при здійсненні судочинства у цивільних справах правозастосовний орган має дотримуватися усіх конвенційних ознак як елементів права особи на справедливий суд, а також положень «неписаного права», які ґрунтуються на засадах моралі, гуманності, розумності та справедливості» [4].

На сьогоднішній день ЄСПЛ констатує наявність «проблем в частині гарантування кожному права на справедливий суд. Станом на кінець 2022 року на розгляді ЄСПЛ проти України перебувало 10 400 заяв. Загалом у 2022 році ЄСПЛ ухвалив 144 рішення у справах проти України, з них у 21 рішенні констатовано порушення положень статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Також у Заключних зауваженнях Комітету ООН до 8-го періодичного звіту України щодо виконання Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 09.02.2022 р. Комітет висловив своє занепокоєння щодо гарантування кожному в Україні права на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом. Зокрема, це пов'язано з відсутністю заходів щодо повного забезпечення незалежності суддів; проблемами, що виникають у процесі службової атестації суддів; недостатнім числом суддів у державі, що призводить до затримок і позбавлення значної кількості громадян доступу до правосуддя» [5].

Варто зазначити, що в умовах воєнного часу держава не має обмежень щодо здійснення судочинства. Однак «20 % судів в Україні не змогли здійснювати правосуддя внаслідок нападу росії на нашу країну. Венеціанська комісія вважає, що за різних правових режимів судова система все ще повинна мати можливість гарантувати доступ до справедливого судового розгляду. Судова система не може бути скомпрометована жодним чином, за винятком крайніх ситуацій потреби або якщо система фактично не може функціонувати» [6]. «Закони та судова практика мають бути гнучкими через обставини воєнного часу» [7].

У цьому контексті, оцінюючи практичні кроки України на шляху до утвердження верховенства права та останні позитивні тенденції в українському правовому полі, можна сподіватись, що застосування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Суду з прав людини національними органами та судовими інстанціями дозволить у майбутньому уникати констатації Європейським судом порушення Україною положень Конвенції.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.04.2023).
2. Конвенція про захист прав людини та основних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.04.2023).

3. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_004 (дата звернення: 15.04.2023).
4. Гуйван П. Д. Право на справедливий суд: сутність та темпоральні виміри за міжнародними стандартами : монографія. Харків : Право, 2019. 584 с.
5. Лубінець Д. Верховенство права та доступ до правосуддя. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/verkhovenstvo-prava> (дата звернення: 15.04.2023).
6. Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя : Закон України від 15.03.2022 р. № 2128-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2128-20#Text>(дата звернення: 15.04.2023).
7. Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму : монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.

Гринік А. В.

здобувач вищої освіти, група № ЮД-143
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Ярошевська Т. В.

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

МАЙНОВІ ВІДНОСИНИ МІЖ БАТЬКАМИ ТА ДІТЬМИ

Майнові правовідносини між батьками та дітьми є важливою складовою сімейного права і мають значний вплив на добробут та стабільність сімей. Сучасне суспільство стикається з різноманітними викликами, пов'язаними з цими правовідносинами, які можуть виникати у зв'язку з розлученням батьків, спадкоємністю, опікою та іншими обставинами. У кожній країні наявні власні правові норми, що регулюють ці відносини, проте є загальні принципи, які можна виокремити зі світового досвіду.

Одним із важливих аспектів майнових правовідносин між батьками та дітьми є питання підтримки дітей. У багатьох країнах є закони, які зобов'язують батьків забезпечувати фінансову підтримку своїм дітям, незалежно від того, вони разом або вони розлучені. Це спрямовано на забезпечення фінансового добробуту дітей та їхнього доступу до освіти, медичних послуг та інших необхідних ресурсів. При цьому, суми платежів та процедури визначення підтримки можуть відрізнятися залежно від країни [1, с. 456].

Ще одним важливим аспектом є питання спадкоємності. У різних

юрисдикціях наявні різні правила щодо спадкування майна батьків дітьми. У деяких країнах діти мають право на обов'язкову частку спадщини, навіть якщо батьки позбавили їх спадкування у своєму заповіті. Це робиться з метою захисту інтересів дітей та забезпечення їхньої економічної безпеки.

Також важливою темою є питання опіки та виховання. У разі розлучення батьків, часто виникає питання про те, з яким батьком чи батьками діти будуть жити, як буде забезпечено їхня освіта, медичний догляд і загальний добробут. У багатьох країнах існують спеціальні органи та судові процедури для розв'язання цих питань та забезпечення найкращого інтересу дітей. Унікальність правового регулювання майнових правовідносин між батьками і дітьми полягає в тому, що воно враховує культурні, історичні та суспільні особливості кожної країни. Наприклад, в деяких країнах наявні традиційні системи спадкування, які можуть відрізнятися від загальних законів. Крім того, суспільні погляди на сімейні відносини та обов'язки батьків можуть різнитися значно [2, с. 301].

Загальний висновок полягає в тому, що майнові правовідносини між батьками і дітьми є складним і важливим аспектом сімейного права, який вимагає уважного регулювання та врахування інтересів всіх сторін.

Світовий досвід показує, що є різні способи регулювання цих відносин, але важливо, щоб вони завжди сприяли добробуту та захисту прав дітей, а також забезпечували стабільність та справедливість у цій сфері [3, с. 234].

Засади регулювання майнових правовідносин між батьками і дітьми можуть варіюватися в різних країнах. Однак є загальні принципи, які допомагають забезпечити адекватне та справедливе регулювання цих відносин. Важливими аспектами є:

Захист інтересів дітей: першочерговим завданням при регулюванні майнових правовідносин між батьками та дітьми є забезпечення найкращих інтересів дітей. Це означає, що рішення повинні бути ухвалені з урахуванням їхнього благополуччя, фізичного і психологічного розвитку.

Фінансова підтримка: питання фінансової підтримки дітей після розлучення батьків або в інших обставинах вимагає чіткого і справедливого регулювання. Закони повинні визначати обов'язки батьків щодо аліментів та процедури визначення цих платежів.

Спадкоємність: правила щодо спадкування майна батьків дітьми повинні бути чіткими та справедливими. Вони можуть включати інформацію про обов'язкові частки спадщини та умови їх зміни.

Опіка та виховання: судові процедури й органи опіки повинні забезпечувати безпеку та добробут дітей. Вони мають визначати, з яким батьком або опікуном діти будуть жити, як буде забезпечено їхня освіта та медичний догляд.

Культурний контекст: регулювання майнових правовідносин між батьками і дітьми повинно враховувати культурні та релігійні особливості сімей. Деякі культури можуть мати власні традиції та правила, які повинні

бути узгоджені з загальним законодавством.

Альтернативні методи вирішення суперечок: важливо сприяти мирному вирішенню суперечок між батьками та дітьми без необхідності в судових процедурах. Альтернативні методи вирішення спорів, такі як посередництво або поради, можуть бути корисними для створення позитивних відносин між сторонами [4, с. 434].

Завдяки уважному регулюванню майнових правовідносин між батьками та дітьми суспільство може забезпечити стабільність та захист інтересів дітей. Проте важливо пам'ятати, що кожна країна може мати свій власний підхід до цих питань, але загальні принципи, згадані вище, є ключовими для забезпечення справедливих та ефективних майнових правовідносин між батьками і дітьми у будь-якій частині світу.

Список використаних джерел:

1. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : монографія. Київ : Ліра-К, 2014. 628 с.
2. Розгон О. В. Договори у сімейному праві України : монографія. Київ : Ін Юре, 2018. 451 с.
3. Явор О. А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи та новітні тенденції: монографія. Харків : Право, 2016. 368 с.
4. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства: монографія. Київ, 2016. 571 с.

Двірникова В. В.

приватний нотаріус, м. Дніпро

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ ВЧИНЕННЯ ВИКОНАВЧОГО НАПISУ НОТАРІУСОМ

Вчинення нотаріусом «виконавчого напису» визначається як дія нотаріуса, спрямована на посвідчення права кредитора на стягнення тих чи інших коштів, або ж витребування майна від боржника. «Виконавчий напис» вчиняється з метою надання кредитору можливості здійснити своє право на виконання зобов'язань боржником в примусовій формі в позасудовому порядку.

«Виконавчий напис» який здійснюється нотаріусом є досить важливим питанням, оскільки є одним із найбільш ефективніших та дієвих способів, за яких у кредиторів з'являється можливість якнайшвидше та з найменшими витратами задовольнити свої законні вимоги.

В статті 87 Закону України «Про нотаріат» зазначається: «Для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість» [1].

Відповідно до п. 1.1. Глави 16 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Наказом МЮУ від 22.02.2012 № 296/5

(далі по тексту – Порядок): «Для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість, або на правочинах, що передбачають звернення стягнення на майно на підставі виконавчих написів» [2].

Мельник І. С. своїй роботі зазначає: «Виконавчий напис вчиняється нотаріусом незалежно від місця виконання вимоги, знаходження боржника або стягувача» [3, с. 157].

Умови вчинення нотаріусами виконавчого напису висвітлені в статті 88 Закону України «Про нотаріат». Проаналізувавши положення цієї статті варто зазначити, що законодавець виділяє 2 умови, які є необхідними для вчинення такого способу захисту прав та законних інтересів, а саме: «Нотаріус вчиняє виконавчі написи, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років» [1].

Слободська Д. Р. вважає, що досліджуючи першу умову вчинення «виконавчого напису», варто звернути увагу на безпосередній зв'язок цієї умови із принципом безспірності нотаріального процесу [4, с. 64].

В статі 124 Конституції України зазначено: «Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються» [5].

Отже, як зазначає Слободська Д. Р., «вчинення виконавчого напису нотаріусом має відбуватися у безспірному порядку, так як нотаріус не здійснює правосуддя, а лише посвідчує безспірний факт наявності заборгованості боржника перед стягувачем» [4, с. 64].

Також Слободська Д. Р. вказує: «Обов'язковість підтвердження безспірності заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем зумовлюється тим, що суттю нотаріального провадження з вчинення виконавчого напису є підтвердження безспірності заборгованості з метою подальшого її стягнення за участі лише стягувача». Слободська Д. Р. зазначає, що боржник не є учасником вище зазначеного нотаріального провадження, саме тому нотаріус у процесі встановлення заборгованості та підстав для вчинення виконавчого напису спирається лише на ті докази, які надає йому стягувач. Тому нотаріус повинен ретельно перевіряти надані йому документи для того, аби встановити наявність підстав для здійснення виконавчого напису [4, с. 64].

Іншою умовою для вчинення виконавчого напису нотаріусом є дотримання встановлених законодавством строків звернення. Законом України «Про нотаріат» визначено строк в межах якого нотаріус може вчинити виконавчий напис, тобто «за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років» [1].

У ст. 88 Закону України «Про нотаріат» вказано: «Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, виконавчий напис видається у межах цього строку» [1].

Мельник І. С. ще однією умовою здійснення виконавчого напису вважає

«необхідність надати документи, вказані в Переліку документів, згідно з якими стягнення заборгованості проводиться в безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів» [3, с. 157; 6].

Мельник І. С. зазначає, що в Переліку документів зазначено конкретні документи, які мають бути надані нотаріусу при зверненні до нього з проханням вчинити виконавчий напис, щодо кожного виду стягнення окремо. Якщо відсутній хоча б один документ з визначеного переліку, то у вчиненні виконавчого напису нотаріусом повинно бути відмовлено. Мельник І. С. вважає: «Ця формальна умова відображає одночасно і зміст нотаріальної діяльності, і суперечність, яку закладено в юридичній природі виконавчого напису у зв'язку із зарахуванням його до компетенції нотаріату». Вона зазначає, що так як законодавством не визначено можливість нотаріату вивчати і досліджувати докази, то обмежується можливість кредитора «підтвердити своє право вимоги іншими доказами, натомість, надає документам, зазначеним у переліку, особливої сили – презумпції безспірності» [3, с. 157].

Отже, підсумовуючи все вище викладене, варто зазначити, що виконавчий напис нотаріусом є позасудовим способом захисту прав учасників правовідносин. Враховуючи певну особливість такого способу, як виконавчий напис, що насамперед полягає у наданні документам виконавчої сили, за умови яких нотаріус має право вчинити «виконавчий напис», відіграють важливе значення у нотаріальному провадженні, яке і стосується питання вчинення «нотаріального напису». Це пов'язане з тим, що дотримання цих умов дає змогу не тільки гарантувати позасудовий спосіб захисту прав та інтересів, але й убезпечить права та законні інтереси боржників від порушень та незаконного позбавлення їх права власності. Вважаємо за доцільне доповнити умови вчинення «виконавчого напису», конкретизувавши їх коректними термінами, які не допускать різних за характером тлумачень.

Список використаних джерел:

1. Про нотаріат : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 0.09.2023).
2. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12> (дата звернення: 30.09.2023).
3. Мельник І. С. Процесуальні особливості вчинення виконавчих написів за нотаріально посвідченими правочинами. *Наше право*. 2013. № 10. С. 155–160.
4. Слободська Д. Умови вчинення нотаріусом виконавчого напису на борговому документі: теоретичні засади та правова регламентація : матеріали конференцій МЦНД / Луцьк, 2023. С. 64–68.
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 30.09.2023).
6. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості проводиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 29.06.1999 р. № 1172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF> (дата звернення: 30.09.2023).

Людмила ДОБРОБОГ,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
загальноправових дисциплін
Наталія ТОЛОШНА,
науковий співробітник наукової
лабораторії соціологічних
та кримінально-правових досліджень
ННІ ЗНПК
Анастасія БОЙКО,
студентка ННІ права
а інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У БЕЗПЕКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вступ. Принцип рівності, зокрема гендерної, в теорії права вважається одним із основоположним. По-перше тому, що на дотриманні принципу юридичної рівності будується право Організації Об'єднаних націй (далі – ООН), яке представлене конвенціями, договорами стандартами тощо. Так, Рада Безпеки ООН на своєму 4213-му засіданні, яке відбулося 31 жовтня 2000р., прийняла Резолюцію 1325 (2000) «Жінки, мир, безпека». В цьому документі ООН закликає Генерального секретаря добиватися розширення ролі жінок та їх внеску в рамках польових операцій ООН, і особливо серед воєнних спостерігачів, поліцейського персоналу тощо [1].

По-друге, питання безпеки в контексті збройної агресії російської федерації проти України в пер. пол. XXI ст. вийшли на перше місце у світі та зокрема на європейському континенті.

У зв'язку з цим актуальності набуває питання реалізації принципу гендерної рівності в безпековому середовищі на національному рівні. Проблематика аналізу розвитку міжнародного, національного права щодо гендерної рівності достатньо ґрунтовно досліджується. *Новизна* даного дослідження полягає в тому, що чи не вперше вивчається думка самих здобувачів вищої освіти (суб'єктів правовідносин), які навчаються в ЗВО із специфічними умовами навчання щодо реалізації принципу гендерної рівності. Студенти та студентки усвідомлюють всю небезпеку несення служби поліцейськими в умовах воєнного стану та на деокупованих територіях.

Практична значимість соціологічного дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані при викладанні навчальних

дисциплін, зокрема, «Теорії держави та права», «Юридичної деонтології», «Міжнародного права», «Права Європейського Союзу» а також в виховних заходах при роботі з перемінним складом щодо формування гендерної толерантності серед студентської молоді.

Тому **мета** даного дослідження - аналіз думки здобувачів вищої освіти щодо втілення принципу гендерної рівності при відборі кандидатів на навчання у ЗВО зі специфічними умовами навчання за кошти фізичних та юридичних осіб.

Для досягнення мети нами використовувались **методи:** аналізу та синтезу. Безпосередньо соціологічне дослідження проведено методом анкетного опитування за допомогою Googl-платформи.

Результати дослідження. Гендерна підхід, що передбачає рівні умови та можливості для кожного має у різних сферах життя свої особливості та прояви. Традиційно вважається, що робота в поліції це суто чоловіча справа, але у ЗВО зі специфічними умовами навчання останнім часом спостерігається тенденція до збільшення кількості представниць жіночої статі серед здобувачів освіти.

Жінка в поліції, як і в інших силових структурах, викликає в суспільстві різні погляди, оскільки є деякі упередження стосовно фізичної сили та витривалості жінок-поліцейських.

Думка здобувачів освіти першого курсу стосовно жінки в поліції дає можливість оцінити відношення молодого покоління до рівних можливостей для жінок і чоловіків у цій сфері.

Результати опитування здобувачів вищої освіти ННІ права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ свідчать про те, що 92,4% опитаних не вважають жінку слабкою статтю (див. Рис. 1).

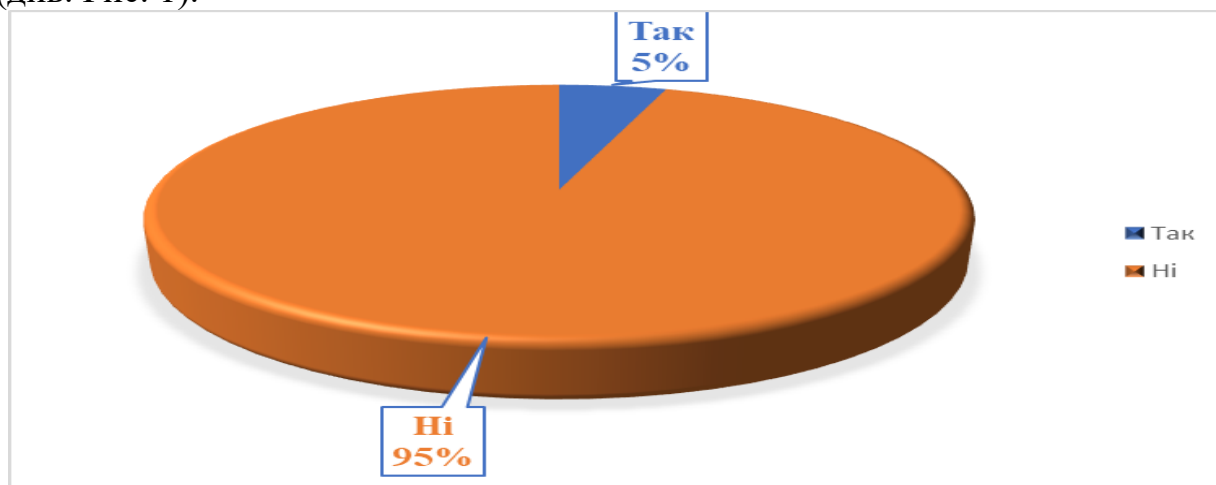

Рис. 1. Розподіл відповідей на запитання «Чи вважаєте Ви жінку слабкою статтю?», % та реальні загрози.

При цьому 59,1 % відповіли, що нормативи для вступу до ЗВО зі специфічними умовами навчання мають бути нижчими для жінок.

Також респонденти переконані, що під час вступу до ЗВО зі специфічними умовами навчання присутня деяка дискримінація жінок (дівчат): навіть якщо дівчина і хлопець рівні за успішністю, досягненнями та станом здоров'я, все одно перевагу віддадуть хлопцеві – так вважають 53,8 % опитаних, на думку 6,7 % здобувачів до дівчат ставляться більш прискіпливо під час проходження медичної комісії. Також 20,5 % опитані переконані, що дискримінації немає, усі в рівних умовах (див. Рис. 2).

Рис. 2. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, чи існує зараз дискримінація жінок (дівчат) під час вступу до вищих закладів вищої освіти, які готують працівників поліції?», %.

Переважає більшість опитаних згодні з думкою, що жінки можуть виконувати будь-які завдання, навіть пов'язані з небезпекою для життя – 89,4%, тоді як 10,6% погоджуються з думкою, що жінки у поліції можуть працювати лише з документацією.

Відповіді на запитання «Жінці в поліції складніше просуватися кар'єрними сходами, ніж чоловіку?» розподілилися таким чином: 60 % вважають, що складніше, а 40 % переконані, що жінки і чоловіки в рівних умовах (див. Рис.3).

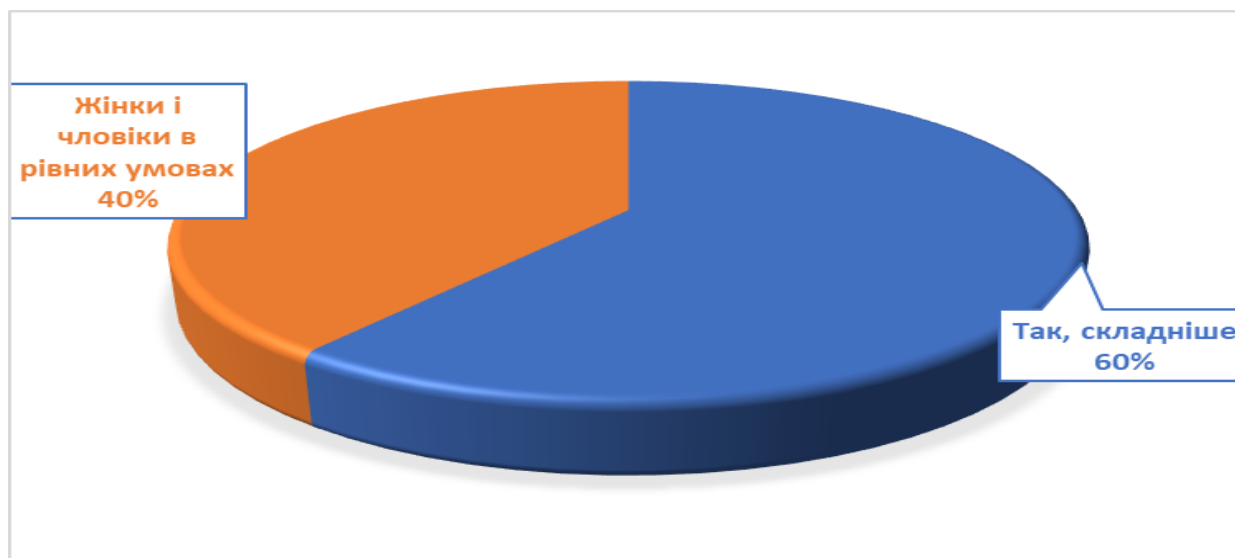

Рис. 3. Розподіл відповідей на запитання «На Вашу думку жінці в поліції складніше просуватися кар'єрними сходами, ніж чоловіку?», %.

У 78,8 % опитаних позитивне ставлення до того, що жінка може обіймати керівну посаду, нейтрально відносяться 18,9%.

Слід зазначити, що серед опитаних більшість – 81,1% респонденти жіночої статі та відповідно 18,9% чоловічої.

Отже, на думку опитаних, жінки в правоохоронній системі є рівноправними співробітниками та можуть виконувати будь-які завдання, навіть пов'язані з небезпекою для здоров'я, але все ж таки жінці просуватися кар'єрними сходами складніше, ніж чоловікові.

Висновки. Має підстави зазначити, що принцип гендерної рівності реалізовується. Але результати соціологічного дослідження свідчать про те, що з деяких питань респондентами висловлені протиріччя щодо «бажаного» та «реального» стану реалізації принципу гендерної рівності. Протиріччя свідчать про наявність певних проблем, але разом з тим відкривають можливості щодо їхнього усунення. Зокрема, можливість коригування змісту навчальних дисциплін, наукових уявлень про забезпечення рівних прав та можливостей для жінок та чоловіків у правоохоронній діяльності. Дослідити створення умов та забезпечення гарантій їх дотримання у професійному зростанні.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Національного Плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 р. Розпорядження КМУ від 28.10.2020 № 1544-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.
2. Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020

р № 1544. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1150-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-2022-%D1%80#n2>.

3. Котюк І., Котюк О. Гендерно толерантний світогляд: проблемні аспекти визначення змісту та закріплення в законодавстві. //LexInform. Юридичні новини України. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/genderno-tolerantnyj-svitoglyad-problemni-aspekty-vyznachennya-zmistu-ta-zakriplennya-v-zakonodavstvi/>.

4. Погрібний С.О., Кріцак І.В., Денищук Д.Є. Необхідність розроблення концепції безпекового середовища на прикладі МВС України: нормативно-кримінологічні та духовно-ціннісні аспекти. //Нове українське право. Вип. 4.2022. С.95 – 103. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/328/290>.

Журавель О. Є.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

ПІДСТАВИ І ПОРЯДОК ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Господарсько-правова відповідальність є важливою гарантією виконання господарських зобов'язань. Вона забезпечує захист інтересів контрагентів, держави та суспільства в цілому. Проте в деяких випадках порушення зобов'язань може бути зумовлено обставинами, які не залежать від волі суб'єктів господарювання. У таких випадках законодавство передбачає можливість звільнення від господарсько-правової відповідальності. Підстави звільнення від господарсько-правової відповідальності є фактичними обставинами, які обумовлюють звільнення від відповідальності. Порядок звільнення від господарсько-правової відповідальності є сукупністю правових норм, які регулюють процедуру звільнення від відповідальності.

У науковій літературі відсутнє єдине визначення підстав і порядку звільнення від господарсько-правової відповідальності. Деякі автори вважають, що підстави звільнення від відповідальності є фактичними обставинами, які обумовлюють звільнення від відповідальності. Інші автори вважають, що підстави звільнення від відповідальності є юридичними підставами, які дозволяють звільнити від відповідальності. Порядок звільнення від господарсько-правової відповідальності також є предметом наукових дискусій. Деякі автори вважають, що порядок звільнення від відповідальності є сукупністю правових норм, які регулюють процедуру звільнення від відповідальності. Інші автори вважають, що порядок звільнення від відповідальності є сукупністю дій, які необхідно здійснити, щоб звільнитися від відповідальності. Існує кілька класифікацій підстав звільнення

від господарсько-правової відповідальності. Найпоширенішою є класифікація, яка поділяє підстави звільнення від відповідальності на загальні та спеціальні. Загальні підстави звільнення від відповідальності передбачені законом і застосовуються у всіх випадках, коли порушення зобов'язання було обумовлено обставинами, які не залежать від волі суб'єкта господарювання. Спеціальні підстави звільнення від відповідальності передбачені договором і застосовуються лише у випадках, коли це прямо передбачено договором.

Загальні підстави звільнення від господарсько-правової відповідальності передбачені статтею 217 Господарського кодексу України [1]. Вони застосовуються у всіх випадках, коли порушення зобов'язання було обумовлено обставинами, які не залежать від волі суб'єкта господарювання. До загальних підстав звільнення від господарсько-правової відповідальності належать: форс-мажорні обставини; непереборна сила; небезпека для життя або здоров'я людей; необхідність захисту інтересів держави. Для звільнення від відповідальності за наявності загальних підстав суб'єкт господарювання повинен довести наявність таких обставин. Докази наявності загальних підстав звільнення від відповідальності можуть бути надані суб'єктом господарювання у будь-який спосіб, який допускається законом.

Обставини непереборної сили, або форс-мажорні обставини, є однією з найважливіших загальних підстав звільнення від господарсько-правової відповідальності. Вони застосовуються у всіх випадках, коли порушення зобов'язання було зумовлено обставинами, які не залежать від волі суб'єкта господарювання, і які не могли бути ним передбачені або попереджені. У законодавстві України відсутнє єдине визначення форс-мажорних обставин. У статті 217 Господарського кодексу України вони визначені як надзвичайні та невідворотні обставини, які виникли поза волею та внаслідок обставин, які не залежать від суб'єкта господарювання, і які не могли бути ним передбачені або попереджені [1]. У міжнародному праві форс-мажорні обставини також називаються «обставинами непереборної сили» або «обставинами, які не підлягають контролю». У Конвенції про міжнародну торгівлю товарами (Віденська конвенція) форс-мажорні обставини визначені як обставини, які не підлягають контролю сторін і які не можна було розумно передбачити або уникнути. Для звільнення від відповідальності за наявності форс-мажорних обставин суб'єкт господарювання повинен довести наявність таких обставин. Докази наявності форс-мажорних обставин можуть бути надані суб'єктом господарювання у будь-який спосіб, який допускається законом.

Господарський кодекс України визначає, що органи державної влади та місцевого самоврядування здійснюють господарську діяльність шляхом видання нормативно-правових актів, які регулюють господарську діяльність, управління господарською діяльністю шляхом видачі дозволів, ліцензій, реєстрації, надання субсидій та інших заходів, а також контроль за дотриманням законодавства у сфері господарської діяльності (стаття 1 ГК України). Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає,

що до компетенції місцевого самоврядування у сфері економіки належить, зокрема, регулювання земельних відносин, регулювання будівництва, надання послуг населенню, створення умов для розвитку підприємництва та інших форм господарювання [2].

Також дії третіх осіб у господарському процесі є важливим інститутом, який дозволяє суб'єктам господарських правовідносин захищати свої права та інтереси, навіть якщо вони не є сторонами у справі. Треті особи можуть брати участь у господарському процесі на будь-якій стадії його розгляду. Вони можуть вступити у справу як самостійно, так і за клопотанням однієї зі сторін у справі. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть брати участь у справі нарівні з позивачем та відповідачем. Вони мають право на подання доказів, заперечення щодо доказів сторін, заявляння клопотань та оскарження рішення суду. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть брати участь у справі лише в тому обсязі, який впливає з їхнього інтересу у справі. Вони не мають права на подання доказів, заперечення щодо доказів сторін, заявляння клопотань та оскарження рішення суду. Інститут третіх осіб у господарському процесі має важливе значення, оскільки дозволяє суб'єктам господарських правовідносин захищати свої права та інтереси, навіть якщо вони не є сторонами у справі. Цей інститут сприяє справедливому та ефективному вирішенню спорів у господарському процесі [3].

Підстави звільнення від господарсько-правової відповідальності є одним з найважливіших інститутів господарського права. Вони дозволяють сторонам договору уникнути відповідальності за порушення зобов'язань у разі наявності певних обставин. За загальним правилом, підстави звільнення від господарсько-правової відповідальності визначаються законом. Однак сторони договору можуть передбачити у договорі власні підстави звільнення від відповідальності, які не суперечать законодавству України. Такі підстави називаються спеціальними. Використання спеціальних підстав звільнення від господарсько-правової відповідальності, передбачених договором, має ряд переваг. По-перше, це дозволяє сторонам договору більш точно координувати свої інтереси та уникнути спорів у разі порушення зобов'язань. По-друге, це дозволяє сторонам договору більш ефективно розподіляти ризики, пов'язані з господарською діяльністю. Однак використання спеціальних підстав звільнення від господарсько-правової відповідальності, передбачених договором, має і певні ризики. По-перше, сторони договору повинні бути впевнені, що передбачені ними підстави звільнення від відповідальності не суперечать законодавству України. По-друге, сторони договору повинні бути готові до того, що в разі виникнення спору, вони повинні будуть довести наявність передбачених договором підстав звільнення від відповідальності.

Порядок звільнення від господарсько-правової відповідальності. Підстави звільнення від господарсько-правової відповідальності визначаються законом. Відповідно до ст. 219 Господарського кодексу України

[1], особа, яка порушила господарське зобов'язання, звільняється від господарсько-правової відповідальності, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. У разі звільнення від господарсько-правової відповідальності у зв'язку з випадком або непереборною силою, сторона, яка порушила зобов'язання, не зобов'язана відшкодувати збитки, понесені іншою стороною внаслідок такого порушення. Однак, навіть у разі звільнення від господарсько-правової відповідальності, сторона, яка порушила зобов'язання, зобов'язана продовжувати виконувати зобов'язання в частині, яка не порушена. Також у разі звільнення від господарсько-правової відповідальності сторона, яка порушила зобов'язання, не звільняється від обов'язку відшкодувати збитки, якщо вони виникли внаслідок її недбалості або навмисних дій. Для звільнення від господарсько-правової відповідальності у зв'язку з випадком або непереборною силою, сторона, яка порушила зобов'язання, повинна довести наявність таких обставин. Доказування наявності випадку або непереборної сили здійснюється в судовому порядку. Важливо зазначити, що порядок звільнення від господарсько-правової відповідальності може бути змінений договором. Сторони договору можуть передбачити інші підстави звільнення від відповідальності, а також порядок їх доказування [4].

Застосування підстав звільнення від господарсько-правової відповідальності є важливим інструментом забезпечення справедливості в господарських відносинах. У разі, якщо порушення господарського зобов'язання сталося внаслідок випадку або непереборної сили, сторона, яка порушила зобов'язання, не повинна нести відповідальність за завдані збитки. Однак, для звільнення від відповідальності особа повинна довести наявність таких обставин. У сучасних умовах економічної нестабільності та зростання ризиків застосування підстав звільнення від господарсько-правової відповідальності стає все більш актуальним. У зв'язку з цим важливо удосконалити законодавство України в цій сфері, зокрема, уточнити поняття випадка та непереборної сили, а також порядок їх доказування. Крім того, необхідно розвивати практику застосування підстав звільнення від господарсько-правової відповідальності в судовому порядку. Це дозволить забезпечити однакове застосування закону та захист прав учасників господарських відносин.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України. Розділ V Відповідальність за правопорушення у сфері господарювання. Глава 24 Загальні засади відповідальності учасників господарських відносин.
2. Про місцеве самоврядування в Україні 6 Закон України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z970280?an=1>.
3. Господарський процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
4. Дзера О. В. Порядок звільнення від господарсько-правової відповідальності за порушення зобов'язань. *Право і економіка*. 2022. № 1. С. 10-14.

Заритова А. В.

здобувачка вищої освіти, група Б-ПД-132

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Бондар О. С.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОНАННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні після 24 лютого 2022 року призвела до значних змін у всіх сферах суспільного життя, насамперед у фінансовій. Кредитні договори, укладені до початку війни, також зазнали впливу цих змін. Однією з основних проблем, що виникли у зв'язку з воєнним станом, є погіршення платоспроможності позичальників. Це пов'язано з такими факторами, як втрата роботи, зниження доходів, руйнування майна тощо. У зв'язку з цим виникає питання про особливості виконання кредитних договорів в Україні під час дії воєнного стану.

Зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вирішення проблеми особливостей виконання кредитних договорів в Україні під час дії воєнного стану має важливе значення для забезпечення прав і законних інтересів позичальників і кредиторів. З наукового погляду, дослідження цієї проблеми повинно сприяти розробці ефективних механізмів захисту прав позичальників у період воєнного стану. З практичного погляду, результати дослідження можуть бути використані для розробки законодавчих і нормативно-правових актів, які регулюють виконання кредитних договорів в умовах воєнного часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками в Україні було проведено низку досліджень і публікацій, присвячених особливостям виконання кредитних договорів в період воєнного стану.

У статті Дирекції Кременецького місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги «Кредитні зобов'язання під час воєнного стану» розглядаються питання, пов'язані з виконанням кредитних договорів в умовах воєнного часу [1]. Автори статті відзначають, що в період дії воєнного стану позичальник може звернутися до суду з позовом про зміну умов кредитного договору, зокрема про зменшення розміру процентів за користування кредитом або про відстрочення виконання кредитних

зобов'язань.

У статті Н. Їжаченко «Особливості виконання кредитного договору в період дії в Україні воєнного стану» аналізуються правові та практичні аспекти виконання кредитних договорів в умовах воєнного часу. Авторка статті дійшла висновку, що в період дії воєнного стану позичальник має право на отримання від кредитора пільгових умов виконання кредитного договору, зокрема, відстрочки платежів, зменшення розміру процентів за користування кредитом або списання заборгованості [2].

У статті Н. Процьків «Виконання кредитних договорів в період воєнного стану» аналізуються правові основи виконання кредитних договорів в умовах воєнного часу [3]. Автор дійшла висновку, що у період дії воєнного стану позичальник звільняється від відповідальності за неможливість виконання своїх зобов'язань за кредитним договором, якщо таке неможливе виконання є наслідком воєнних дій.

Загалом проведені дослідження і публікації свідчать про те, що в Україні існує потреба в подальшому дослідженні особливостей виконання кредитних договорів у період воєнного стану.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Наразі існування механізмів захисту прав позичальників у період воєнного стану є недостатньо ефективними. Це пов'язано з такими факторами, як недосконалість законодавства, відсутність ефективного механізму реалізації судових рішень, недостатня інформованість позичальників про свої права; також практика застосування норм права щодо виконання кредитних договорів в умовах воєнного часу є неоднаковою. Це призводить до того, що позичальники не можуть сподіватися на справедливе вирішення своїх проблем.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. 24 лютого 2022 року, у зв'язку із вторгненням російської федерації на територію України, Президент України видав Указ № 64/2022, оголошуючи воєнний стан на території країни з того самого дня. Ця ситуація значно вплинула на здійснення цивільних угод. На 28 лютого 2022 року Торгово-промислова палата України випустила документ під номером 2024/02.0-7.1, який розповсюджувала серед зацікавлених сторін і підтверджувала існування форс-мажорної ситуації у зв'язку з військовими діями російської федерації проти України та введенням воєнного стану в Україні [2, с. 460; 4].

Треба зазначити, що для виконання різних угод є різні підходи. Для угод про позику, іпотеку та кредитні угоди встановлено єдину умову для звільнення сторін від відповідальності за неможливість виконати свої зобов'язання за угодою – це оголошення воєнного стану. Це не стосується інших угод, для яких законодавець вимагає підтвердження факту неможливості виконання угоди через форс-мажорні обставини [4].

Під час дії воєнного стану в Україні і протягом 30 днів після його припинення або скасування, у разі невиконання позичальником грошового зобов'язання за угодою, згідно з якою було надано кредит або позику банком

або іншим кредитором, позичальник відповідно до статті 625 Цивільного кодексу України звільняється від відповідальності, а також від обов'язку сплати штрафу або пені за прострочення [5]. Крім того, будь-які штрафи та інші платежі, які передбачені відповідними угодами і нараховані з 24 лютого 2022 року через прострочення виконання або невиконання цих угод, повинні бути списані кредитором відповідно до пункту 2 частини 3 «Заключних і перехідних положень» Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану».

У випадку споживчого кредитування банкам заборонено підвищувати відсоткову ставку за користування кредитом через невиконання зобов'язань за угодою. Проте важливо враховувати, якщо кредитна угода передбачає змінну процентну ставку, банк має право самостійно змінювати цю ставку відповідно до умов, визначених в угоді. Банки також не можуть вживати заходів щодо вилучення іпотечного майна поза судовим порядком та виселення мешканців із нього. Іпотечне майно не може бути продане на електронних аукціонах для виконання рішення суду про стягнення.

З 1 грудня 2022 року Верховна Рада України прийняла законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо підтримки позичальників, майно яких було знищено або зазнало пошкоджень внаслідок збройної агресії російської федерації проти України», який передбачає списання кредитів на житло та автомобілі, що були пошкоджені або зруйновані під час війни.

Списання кредиту на житло передбачено в таких випадках:

1. Нерухомість була знищена внаслідок війни.
2. Житло було єдиним місцем проживання сім'ї позичальника.
3. Станом на 23 лютого 2022 року не було простроченої заборгованості за цією угодою.
4. Основною метою угоди було придбання, реконструкція або будівництво нерухомого майна.

Умовами списання кредиту на автомобіль є:

1. Автомобіль був знищений внаслідок війни та на 23 лютого 2022 року був єдиним автомобілем в сім'ї позичальника.
2. На 23 лютого 2022 року заборгованість за цією угодою не була простроченою більше ніж на 7 днів.

Окрім вищезазначених пільг, позичальники також мають право на додаткові заходи підтримки, а саме реструктуризацію боргу.

У разі неможливості своєчасного погашення заборгованості позичальник може звернутися до банку з проханням про реструктуризацію боргу. Це означає, що банк може погодитися на зміну умов кредитного договору, наприклад, продовжити строк кредитування, зменшити розмір щомісячних платежів або надати відстрочку платежів. У період дії воєнного стану позичальники, які не можуть своєчасно виконувати свої зобов'язання за

кредитними договорами, мають право на реструктуризацію боргу.

Реструктуризація боргу може передбачати такі умови:

- Продовження строку кредитування. Це дозволяє позичальнику зменшити розмір щомісячних платежів.
- Зменшення розміру щомісячних платежів. Це дозволяє позичальникові впоратися з поточними фінансовими труднощами.
- Надання відстрочки платежів. Це дозволяє позичальнику тимчасово не сплачувати кредит.

Банк розглядає заяву позичальника та приймає рішення про реструктуризацію боргу. У разі позитивного рішення банк укладає з позичальником додаткову угоду до кредитного договору, яка визначає нові умови кредитування.

У деяких випадках банки можуть надати позичальникам кредитні канікули, тобто відстрочку платежів на певний період. Це може бути корисно для позичальників, які втратили роботу або доходи внаслідок війни. Право на кредитні канікули гарантується статтею 10 Закону України «Про споживче кредитування». Згідно з цією статтею, банк або інший кредитор може надавати позичальникові відстрочку платежів за кредитом на строк до 6 місяців у разі, якщо позичальник не може своєчасно виконувати свої зобов'язання за кредитним договором внаслідок форс-мажорних обставин [6]. Форс-мажорними обставинами вважаються надзвичайні та невідворотні обставини, які виникли поза волею та бажанням сторін і які не могли бути передбачені ними або попереджені. До форс-мажорних обставин можуть бути віднесені, зокрема, війна, надзвичайний стан, стихійні лиха, епідемії тощо [7].

Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України надає безоплатну консультацію та юридичну допомогу позичальникам, які постраждали від війни.

Отже, у вищезазначеному контексті введення воєнного стану в Україні внаслідок військової агресії російської федерації відобразилося на виконанні цивільних угод і призвело до виникнення форс-мажорної обставини. Сертифікація форс-мажору війни була важливим етапом у легалізації цього стану речей. При цьому створено спеціальні вимоги для угод про позику, іпотеку та кредитні угоди, які передбачають звільнення позичальників від відповідальності в разі введення воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Дирекція Кременецького місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Кредитні зобов'язання під час воєнного стану. *lanmisto.gov.ua*. 2022 (дата звернення: 07.11.2023).
2. Їжаченко Н. Особливості виконання кредитного договору в період дії в Україні воєнного стану, м. Вінниця, 19 трав. 2023 р. Харків, 2023. С. 460–462.
3. Процьків Н. Виконання кредитних договорів в період воєнного стану. *ChernivtsiLawSchool*. 2022. (дата звернення: 07.11.2023).
4. Торгово-промислова палата України. of 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1.

URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf> (дата звернення: 07.11.2023).

5. Цивільний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 07.11.2023).

6. Про споживче кредитування. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19> (дата звернення: 07.11.2023).

7. Мирошніченко І. Кого не мають права турбувати кредитори під час воєнного стану. *Юридична газета*. 2022.

Зибіна А. С.

здобувач вищої освіти, М-ЮЗ-221

ННІ заочного навчання

та підвищення кваліфікації

Науковий керівник:

Обушенко Н. М.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри

цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Договір довічного утримання – це юридична угода, яка в Україні набула великого значення в останні десятиріччя і стала об'єктом поглибленого вивчення та обговорення як серед фахівців у галузі права, так і серед звичайних громадян.

За договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно. Інакше кажучи, цей договір є юридичним інструментом, який дозволяє одній стороні забезпечити собі постійний догляд, а іншій – отримати житло або інше майно [3, с. 71].

У цьому контексті вивчення та розуміння договору довічного утримання стає актуальним завданням для правознавців, соціологів та всіх зацікавлених сторін, оскільки воно впливає на якість життя та правовий статус громадян, особливо в пізній життєвий період. Дослідження та аналіз правового регулювання договору довічного утримання в Україні є насущною потребою для розбудови ефективної та справедливої системи соціального захисту громадян.

Багато вчених і дослідників, зокрема такі як Долинська М. С. Івашова,

І. П., Козир О. В., Лаптош М. В., Куртакова А. О., Розгон О. В., Ткаченко М. В., внесли значний внесок у дослідження та вивчення проблематики, пов'язаної з договором довічного утримання. Однак у зв'язку із сучасним розвитком цивільно-правових відносин необхідний глибокий аналіз та оновлення правового регулювання цього виду угоди для відображення сучасних потреб [1, с. 203].

Законодавством визначено обов'язкові умови для договору довічного утримання, зокрема, він повинен бути укладений в письмовій формі та завірений нотаріусом. Отже, для укладення такого договору необхідно звернутися до нотаріуса.

У договорі довічного утримання можуть бути внесені зміни за погодженням сторін, а також може бути замінене майно, що передане набувачу, або передані обов'язки набувача іншій особі.

Договір довічного утримання може бути припинений за рішенням суду у випадку, якщо умови договору не виконуються або не можуть бути виконані.

Для того аби суд ухвалив рішення про розірвання договору, необхідно, щоб було скоєне істотне порушення його умов. Умови договору можна розділити на істотні та неістотні, інакше кажучи, істотним порушенням договору вважається порушення саме тих умов, які мають ключове (істотне) значення для договору.

Відповідно до гл. 57 ЦК України «Довічне утримання (догляд)» (ст. 744–758) існують такі істотні умови договору:

1. Обов'язкові:

– предметом договору є передача однією стороною (відчужувачем) другій стороні (набувачем) у власність житлового будинку, квартири, їх окремих частин, а також іншого майна, яке має значну цінність. У взаємному обміні, набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача довічним утриманням та/або доглядом;

– важливість узгодити види матеріальної допомоги і види догляду (опіки), які набувач повинен надавати відчужувачу;

– необхідність грошової оцінки матеріального забезпечення та індексація;

– заборона на відчуження майна, переданого за договором про довічне утримання (догляду), укладання щодо нього договору застави.

2. Ті, які можуть бути встановлені додатково за ініціативою сторін:

– зобов'язання забезпечити відчужувача або третю особу житлом у будинку (квартирі), який йому переданий за договором про довічне утримання (догляду). В такому випадку договір повинен містити чітке визначення тієї частини житлового приміщення, де відчужувач має право проживати;

– можливість укладання договору відчужувачем на користь третьої особи [5].

Необхідно зазначити, що існують певні проблемні аспекти, які пов'язані з дією договору довічного утримання (догляду):

1. *Втрата контролю над майном*: після передачі нерухомого майна у власність набувача, відчужувач втрачає можливість розпоряджатися цим майном без згоди іншої сторони відповідно до умов договору. Це може включати заповідання майна чи навіть прописку інших осіб.

2. *Вибір довірених осіб*: укладаючи договір, відчужувачу важливо обирати довірених і порядних осіб, оскільки це може вплинути на ризики, пов'язані з виконанням договору.

3. *Чітке формулювання бажань*: у договорі відчужувач повинен чітко визначити свої побажання щодо майбутнього змісту договору, і ці вимоги повинні бути викладені в письмовій формі, щоб гарантувати їх виконання.

4. *Забезпечення житлом*: договір може передбачати зобов'язання набувача забезпечити відчужувача або третю особу житлом у будинку (квартирі), який переданий за договором.

5. *Розірвання договору*: розірвання договору довічного утримання (догляду) здійснюється в судовому порядку, це може бути складним і тривалим процесом.

Ці аспекти показують важливість обачного підходу при укладанні та виконанні договору довічного утримання (догляду) і необхідність уважно вивчати всі його умови для захисту прав та інтересів всіх сторін.

Отже, договір довічного утримання – корисний інструмент для забезпечення належного рівня догляду та утримання. Проте для уникнення непередбачених наслідків завжди варто звертати особливу увагу на умови договору та утримуватися від його укладання в разі, якщо виникають сумніви щодо чесності іншої сторони. Також важливо мати на увазі, що при недотриманні умов договору є можливість звернутися до суду для вирішення конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Гавінська О. А. Правове регулювання посвідчення договору довічного утримання (догляду). *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. № 1. Вінниця, 2019. С. 201–215.
2. Логінова М. В., Шамша Д. Д. Поняття та загальна характеристика договору довічного утримання. Дніпро, 2022. С. 328–330.
3. Ткаченко М. В. Договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві України : дис. на здобуття наукового ступ. канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2018. 244 с.
4. Ткаченко М. В. Поняття та сутність договору довічного утримання. Київ, 2017. С. 76–79.
5. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3644> (дата звернення: 27.09.2023).

Зибіна А. С.

здобувачка вищої освіти, група М-ЮЗ-221
ННІ заочного навчання та підвищення
кваліфікації

Науковий керівник:

Киян В. Я.

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач
кафедри цивільно-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У період воєнного стану в країні, питання, що стосуються трудових відносин, залишаються надзвичайно актуальними. Агресія росії принесла чимало проблем у всі сфери суспільного життя українців, зокрема і в соціально-економічну. Оскільки право на працю є одним із фундаментальних соціально-економічних прав, дуже важливо, щоб під час цього важкого періоду для нашої країни, держава налагодила процес правового регулювання праці.

Трудові взаємовідносини – це відносини між роботодавцем та працівником, при яких працівник виконує певну роботу за завданням та під керівництвом роботодавця, отримуючи за це зазвичай грошову винагороду. Умови цих відносин можуть зазнавати особливих змін під час дії режиму воєнного стану, і ці зміни стосуються працівників усіх організацій та підприємств в країні, незалежно від галузевої належності, форми власності чи виду діяльності [3, с. 138].

Запровадження воєнного стану тягне за собою не застосування певних норм законодавства та навіть обмеження певних конституційних прав громадян.

Зокрема, в період воєнного стану існують обмеження, що стосуються права на вільний вибір праці та права на проведення страйків для захисту своїх інтересів. Це відповідає положенням Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Згідно з цим законом, страйки заборонені в цей період, і військове командування (військова адміністрація) може накладати трудову повинність на працездатних осіб [1].

У березні 2022 року було ухвалено ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Цей Закон діє протягом воєнного стану, введеного відповідно до ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» та втрачає чинність з моменту його скасування.

Важливим для розуміння є з'ясування відмінностей між поняттями припинення трудового договору та розірвання трудового договору.

Припинення трудового договору – це процес, який займає певний час і містить у собі низку дій, які здійснюються як працівником, так і роботодавцем. Цей процес призводить до припинення трудових та інших пов'язаних з ними відносин між роботодавцем і працівником, а також виконання та завершення їхніх взаємних зобов'язань [2, с. 167].

Проаналізувавши цей Закон, ми можемо говорити про зміни у трудовому законодавстві, появі нових підстав припинення трудового договору.

Зокрема, ст. 36 КЗпП доповнили такими новими пунктами:

8-1) смерть роботодавця – фізичної особи чи набрання законної сили рішенням суду про визнання такої фізичної особи безвісно відсутньою чи про оголошення її померлою;

8-2) смерть працівника, визнання його рішенням суду безвісно відсутнім або оголошення померлим;

8-3) відсутність працівника на роботі й інформації про причини цієї відсутності тривалістю понад чотири місяці поспіль [4, с. 354].

В свою чергу, поняття «розірвання трудового договору» застосовується, коли одна зі сторін ініціює припинення трудового договору або коли сторона договору (зазвичай роботодавець) має обов'язок забезпечити певні гарантії або виплатити компенсації іншій стороні при завершенні трудових відносин.

Наразі існують можливості для розірвання трудового договору як з боку працівника, так і з боку роботодавця, але це залежить від певних умов:

– процес розірвання з ініціативи працівника може мати місце лише в разі ведення бойових дій у районі, де знаходиться місце роботи працівника;

– роботодавець має право розірвати трудовий договір у випадку тимчасової непрацездатності працівника, при цьому розірвання може статися під час відпустки працівника, за умови вказання дати припинення трудових відносин.

Винятками є випадки відпусток, пов'язаних з вагітністю та пологами, а також відпустки для догляду за новонародженою дитиною до досягнення нею трьох років. Датою звільнення вважається перший робочий день, наступний за днем закінчення тимчасової непрацездатності, та який зазначений у документі про тимчасову непрацездатність, або перший робочий день після закінчення відпустки.

Необхідно зазначити, що одним із важливих положень ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» є норма щодо призупинення дії трудового договору. Призупинення дії трудового договору – це тимчасове призупинення роботодавцем можливості надавати працівнику роботу та тимчасове призупинення працівником виконання роботи, передбаченої трудовим договором, у зв'язку з військовою агресією проти України. Це призводить до тимчасового припинення виконання сторонами трудових відносин зобов'язань, передбачених у трудовому договорі [4, с. 355].

Треба враховувати, що призупинення трудового договору під час воєнного стану має тимчасовий характер. Це означає, що обов'язок

роботодавця знову містить забезпечення працівників роботою та виплату їм заробітної плати, а працівники, в свою чергу, повертаються до своїх трудових обов'язків.

Отже, під припиненням трудового договору треба розуміти закінчення дії трудових правовідносин працівника з роботодавцем у всіх випадках, передбачених законодавством про працю. Поняття «припинення трудового договору» за своїм змістом є ширшим, ніж поняття «розірвання трудового договору», оскільки термін «розірвання трудового договору» вже передбачає в собі припинення трудових правовідносин одностороннім волевиявленням (чи працівника, чи роботодавця або осіб, які не є стороною трудового договору). Під звільненням розуміється здійснення роботодавцем послідовних негайних дій з метою юридичного оформлення припинення трудових відносин з працівником.

Отже, можна зробити висновок, що чітке правове регулювання є важливим для ефективного управління трудовими відносинами під час воєнного стану в Україні. Проте важливо враховувати сучасні проблеми, що виникають у законодавчому регулюванні відносин праці, які на сьогодні досить поширені.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12. 05. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>_(дата звернення: 26.09.2023).
2. Косенко Є. Є., Бондар О. С. Звільнення працівників в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. Дніпро, 2023. № 5. С. 166–169.
3. Машков К. Є., Горностаєв О. Б., Товт Т. О. Особливості трудових відносин в умовах воєнного стану: нормативно-правове регулювання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Дніпро, 2022. № 1. С. 125–131.
4. Таран І. О., Плєскун О. В. Трудові відносини в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. Кременчук, 2022. № 11. С. 353–355.

Зімін М. В.

суддя Жовтневого районного суду
м. Кривий Ріг

Дніпропетровської області

аспірант кафедри

цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ ПРАВО
НА СТРАХОВІ ВИПЛАТИ В РАЗІ ВТРАТИ ГОДУВАЛЬНИКА
ЗА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВИМ ДЕРЖАВНИМ СОЦІАЛЬНИМ
СТРАХУВАННЯМ ВІД НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ
ТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ, ЩО СПРИЧИНИЛИ
ВТРАТУ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ**

Важливою складовою частиною функціонування суспільного ладу будь-якої держави є її соціальна система, під якою розуміють єдність соціальних спільнот, об'єднань (організацій), тобто соціальну структуру суспільства та Конституційне право 59 відносин між ними: відносин різних соціальних груп, праці та капіталу, міста і села, виробників і споживачів, різних етнічних груп тощо [1, с. 58–59].

Положення статті 1 Конституції України закріплюють положення про те, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [2].

Основною метою соціальної держави вбачається проведення такої соціальної політики, яка орієнтована на зміцнення соціальної справедливості у суспільстві, забезпечення не тільки юридичної, а й матеріальної рівності його членів або ж зведення до мінімуму майнового розшарування населення [3, с. 386].

У рішенні Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 визначено, що однією з ознак України як соціальної держави є забезпечення загальносуспільних потреб у сфері соціального захисту за рахунок коштів Державного бюджету України, виходячи з фінансових можливостей держави, яка зобов'язана справедливо і неупереджено розподіляти суспільне багатство між громадянами і територіальними громадами та прагнути до збалансованості бюджету України. При цьому рівень державних гарантій права на соціальний захист має відповідати Конституції України, а мета і засоби зміни механізму нарахування соціальних виплат та допомоги – принципам пропорційності і справедливості [4].

Одним із елементів соціального захисту населення є загальнообов'язкове державне соціальне страхування, до складу якого

входить загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (далі – страхування від нещасного випадку).

Невід'ємною частиною соціально-економічної політики України є не тільки розвиток та удосконалення загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку, але й і членів їхніх сімей, адже останні через небезпечні виробничі фактори, складність та особливості професійної діяльності застрахованих осіб можуть піддаватись соціальним ризикам, до яких належить втрата годувальника. Захист і підтримка з боку держави членів сімей в разі смерті застрахованого є найважливішою темою в межах забезпечення соціальних гарантій.

Законодавцем у статті 9 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» закріплено права, обов'язки та відповідальність застрахованих осіб [5].

Відповідно до положень п. 1 ч. 2 ст. 2 цього Закону термін «застрахована особа» вживається в розумінні Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Отже, за визначенням, наведеним у Законі України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», застрахованою особою треба вважати фізичну особу, яка відповідно до законодавства підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню і сплачує (сплачувала) та/або за яку сплачується чи сплачувався у встановленому законом порядку єдиний внесок [6]. Перелік осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню від нещасного випадку, визначено статтею 29 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Згідно з чинним законодавством непрацездатні особи, які на день смерті потерпілого мали право на одержання від нього утримання, а також дитина, яка народилася протягом не більше ніж десятимісячного строку після смерті потерпілого не відносяться до кола застрахованих осіб за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку, оскільки вони не є стороною такого виду страхування та фактично є третіми особами у таких правовідносинах.

Виходячи з аналізу положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», члени сім'ї застрахованої особи, в разі її смерті, не мають законодавчо закріплених прав, обов'язків та відповідальності, аналогічно до застрахованих осіб за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку.

За даними Пенсійного фонду України за I півріччя 2023 року, у страховика перебувають на обліку 6412 осіб, які отримують страхові виплати в разі втрати годувальника [7].

До прав осіб, які отримують страхові виплати в разі втрати годувальника, згідно із статтею 37 Закону України «Про загальнообов'язкове

державне соціальне страхування», треба віднести правона отримання у разі настання страхового випадку страхових виплат, передбачених цим Законом [5].

Цілком очевидно, що застрахована особа загалом обов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку усвідомлює можливість настання такого соціального ризику, як її смерть у процесі виконання нею трудових обов'язків. Зі свого боку, застрахована особа обґрунтовано розраховує на соціальний захист осіб, які перебувають на її утриманні, в разі настання означеного соціального ризику.

Відсутність законодавчого закріплення гарантованих конкретних прав, обов'язків та відповідальності членів сім'ї застрахованої особи, в разі її смерті, негативно відбивається на дотриманні соціальної справедливості у суспільстві.

Розглянемо аналогічні положення статті 22 Закону України «Про страхування», які визначають, що у разі смерті страхувальника, який уклав договір особистого страхування на користь третіх осіб, його права і обов'язки можуть перейти як до цих осіб, так і до осіб, на яких відповідно до закону покладено обов'язки щодо охорони прав і законних інтересів застрахованих [8].

Як загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку, так і особисте страхування на користь третіх осіб, має особистісний характер та отримання страхових виплат може здійснюватися третіми особами.

Враховуючи схожість основних принципів означених вище видів страхування нам виявляється за доцільне здійснення законодавчого закріплення прав, обов'язків та відповідальності членів сім'ї застрахованої особи, в разі її смерті.

Наведене нами дослідження дає змогу вважати, що до прав членів сім'ї застрахованої особи, в разі її смерті, треба віднести такі: безоплатне отримання інформації про порядок витрачання страхових коштів соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку, а також роз'яснень з питань соціального страхування; отримання у разі настання страхового випадку страхових виплат, передбачених цим Законом; участь у розслідуванні страхового випадку, у тому числі за участю представника профспілкового органу або своєї довіреної особи; оскарження дій страховика, щодо надання страхових виплат; судовий захист своїх прав.

Збалансованим, на нашу думку, видається законодавче визначення таких обов'язків членів сім'ї застрахованої особи, в разі її смерті, а саме: надання страховику достовірних документів, на підставі яких призначаються страхові виплати відповідно до цього Закону; своєчасне повідомлення страховика про обставини, що впливають на умови або зміну розміру страхових виплат.

Обов'язки повинні кореспондуватись із відповідальністю членів сім'ї застрахованої особи, в разі її смерті. Отже такі особи повинні нести

відповідальність згідно із законом за незаконне одержання з їх вини (підроблення, виправлення в документах, надання недостовірних відомостей тощо) страхових виплат за соціальним страхуванням.

Список використаних джерел:

1. Бакумова О. С., Гудзь Т. І., Марчук М. І. Конституційне право : підручник. Харків, 2019. 484 с.
2. Конституція України : ухвалена на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 11.11.2023).
3. Козюбра М. І. Загальна теорія права : підручник. Київ : Ваіте, 2015. 392с.
4. Конституційний Суд України: рішення від 25 січня 2012 року справа № 3-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12#Text> (дата звернення: 11.11.2023).
5. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 верес. 1999 р. № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#n1256> (дата звернення: 11.11.2023).
6. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 8 лип. 2010 р. № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення: 11.11.2023).
7. Звіт про роботу органів Пенсійного фонду України за I півріччя 2023 року. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2160095-zvit-pro-robotu-organiv-pensijnogo-fondu-ukrayiny-u-i-pivrichchi-2023-roku/>
8. Про страхування : Закон України від 7 берез. 1996 р. № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр#n377> (дата звернення: 11.11.2023).

Золотухіна Л. О.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Законом України «Про медіацію» було визначено, що сфера його дії поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведення медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі трудових [1]. Щодо індивідуальних трудових спорів, то відповідні зміни були внесені у КЗпП України. Щодо колективних трудових спорів, поки це питання ще не вирішено.

Колективні інтереси працівників виявляються якраз у вирішенні колективного трудового спору, при регулюванні якого спостерігаються певні

договірні основи. Тут договірний характер виявляється: у самому принципі вирішення колективних трудових спорів, коли застосовуються примирні (тобто договірні) процедури з метою вироблення взаємоприйняттого рішення, а участь у примирній процедурі є обов'язком для кожної із сторін (ст. 13 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)»[2]); у формуванні складу трудового арбітражу (ч. 3 ст. 11 цього ж Закону); у можливості саме через домовленість сторін встановлювати обов'язковість виконання рішення трудового арбітражу (ст. 12 цього ж Закону). У ст. 2 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 р. закріплено, що колективний трудовий спір (конфлікт) – це розбіжності між сторонами соціально-трудова відносин відносно питань: а) встановлення нових або зміна існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту; б) укладення або зміна колективного договору, угоди; в) виконання колективного договору, угоди або окремих їхніх положень; г) невиконання вимог законодавства про працю. Отже, предметом колективного трудового спору є законні інтереси і права працівників, при цьому перші два пункти це спори про інтереси, а останні – про право. Відповідно розрізняється і механізм вирішення спорів про право та спорів про інтерес. Якщо спори відносно виконання колективного договору, угоди або окремих їхніх положень та невиконання вимог законодавства про працю розглядаються безпосередньо трудовим арбітражем, то відносно спорів про встановлення нових або зміну існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту та укладення або зміни колективного договору, угоди передбачено погоджувальний механізм їхнього вирішення. Тобто інтереси, на відміну від прав, можуть реалізуватися через переговори.

Існуюча модель вирішення колективних трудових спорів є недосконалою. 5 вересня 2023 р. на сайті НСПП був оприлюднений проєкт закону «Про колективні трудові спори» [3]. У тексті проєкту з'являється таке поняття, як трудова медіація та трудовий медіатор. Трудова медіація – це спосіб вирішення трудового спору шляхом проведення позасудової, добровільної, конфіденційної, структурованої процедури, під час якої сторони такого спору за допомогою трудового медіатора (ів) (медіатора в) намагаються врегулювати спір. Це не суперечить ст. 3 ЗУ «Про медіацію», де передбачена можливість встановлювати у законодавстві особливості проведення медіації в окремих категоріях конфліктів (спорів).

Трудова медіація передбачається складовою примирних процедур. Одна з ідей цього проєкту – виділити окремо спори про право та спори про інтереси. Як зазначено у змісті проєкту, у спорах про інтерес медіація має обов'язковий характер. Під час обговорення на внесення цього положення наполягали представники профспілок та роботодавців. Який аргумент цього. Справа в тому, що спори про інтерес не мають судової перспективи. Працівники бажають створити кращі умови праці, підвищити заробітну плату, але не

завжди є така можливість. Вони заявляють про це, може виникнути навіть трудовий спір, але до суду вони не можуть піти щодо цих питань. Інститут переговорів може недостатньо використовуватись в цьому процесі, сторони не знайдуть спільного рішення і, фактично, залишається лише страйк – як крайній захід. Тому і була запропонована медіація як обов'язкова стадія, проте механізм практичної реалізації не був прописаний.

У спорах про право обов'язкова стадія передбачена лише переговори. Сторони самі вирішують що їм вибирати: трудовий арбітраж, медіацію, інші альтернативні способи, які зазначені у колективному договорі та угоді. Також сторони можуть звернутись до суду. До речі, з метою стимулювання звернення до процедури медіації при обговоренні проекту пропонувалось збільшення ставки судового збору.

Беззаперечно, перевагами проекту є: імплементація в національне законодавство міжнародних стандартів, кращого досвіду демократичних країн; управління соціальними конфліктами, шляхом розвитку інституту трудової медіації, що створює додаткову пропозицію на ринку праці; узгодженість положень проекту Закону із Законом України «Про медіацію»; можливість для сторін обирати процедуру вирішення колективних трудових спорів, залучати осіб, яким сторонни довіряють (в тому числі як трудового медіатора, так і медіатора); долученість професійної спільноти до розробки програми спеціалізованої підготовки трудових медіаторів; розробка професійного стандарту «трудоий медіатор»; додаткові можливості розвитку професії; відсутність оплати за спеціалізовану підготовку; додаткові гарантії для трудових медіаторів, медіаторів; долученість до формування винагороди за послуги; перспектива активної взаємодії з профспілками як стороною колективного трудового спору, що може представляти інтереси працівників; можливість передбачити стадію медіації в колективних договорах (угодах).

Соціально-трудоі відносини виникають стосовно реалізації не тільки суб'єктивних прав, що належать працівникам, або прав трудових колективів, а й інтересів. Саме такий підхід закріплено і в Законі «Про колективні договори і угоди», у преамбулі якого йдеться, що колективні договори та угоди укладаються з метою регулювання трудових відносин та соціально-економічних інтересів працівників і власників. Якщо суб'єктивне право – це юридична категорія, яка означає в широкому розумінні можливість суб'єкта одержати певні блага, що гарантується відповідним механізмом, встановленим та забезпеченим державою, то інтерес правовою категорією не є. Коло інтересів правом не визначається, гарантії їх реалізації законодавством не встановлюються, і фактично єдиним засобом їх регулювання є колективно-договірні процедури та соціальне партнерство [4; с. 42]. Колективно-договірному регулюванню, як вже зазначалося, у цій справі відводиться особлива роль.

Укладення колективних договорів перевірене і закріплене світовою практикою. Саме в таких внутрішніх документах підприємства закладаються

засади балансу інтересів власників та найманих працівників і недооцінювати їх не можна. Кількість гарантій для працівників, зафіксована законодавством про працю, досить незначна, а їхній рівень недостатній для забезпечення належного життя. Більше того, самі гарантії не завжди є нормами прямої дії, ось чому в колективному договорі господарюючого суб'єкта і визначається конкретний рівень таких гарантій. Чинне трудове законодавство ще далеке від досконалості, від життя й діяльності трудового колективу. Більше того, окремі норми цієї життєдіяльності взагалі не зумовлені законодавством і набувають чинності лише завдяки включенню їх до колективного договору.

У цьому аспекті доречно казати про можливість передбачити стадію медіації як обов'язкову в колективних договорах, то це цілком відповідає практиці та досвіду роботи провідних європейських компаній, де в штаті обов'язково є медіатор. Це позитивним чином відобразиться також і на ринку праці, бо це реальна можливість створення нових робочих місць.

Отже, передбачення процедури медіації під час вирішення колективних трудових спорів стане кроком вперед на шляху до реформування трудового законодавства та удосконалення процедури вирішення колективних трудових спорів. Така категорія, як «інтереси» сторін трудових відносин може бути врахована оптимальним чином при застосуванні примирних процедур. Окрім того, передбачення застосування медіації як обов'язкової стадії вирішення колективного трудового спору буде сприяти досягненню оптимального рівня балансу між інтересами працівників та роботодавців.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
2. Про порядок вирішення колективних трудових спорів : Закон України від 03.03.1998 р. № 137/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-вр#Text>
3. https://www.nspp.gov.ua/images/2023/Проект_закону_Про_колективні_трудові_спори.pdf
4. Жернаков В. В. Соціально-трудові відносини: поняття, суб'єкти, правове регулювання. *Право України*. 1999. № 10. С. 41–45.

Іванова М. А.

здобувач вищої освіти, група М-ЮД-221
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Обушенко Н. М.

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Вступ. Одним із головних чинників подальшого розвитку соціальної, демократичної, правової української держави є поліпшення стійкості її правових основ. Якість здійснення цих поліпшень залежить виключно від того, як у державі буде реалізовано використання нормативно-правових актів. Згідно з цим проблема реалізації права, його застосування та принципів постає на перший план у юридичній науці та практиці.

Актуальність теми дослідження полягає передусім у тому, що ми живемо під час неспинного розвитку технологій, а особливо щодо комп'ютерних та інформаційних. Завдяки цьому починає розширюватись спектр послуг, що можуть надаватись безпосередньо з використанням відповідних технологій.

Мета роботи. Основною метою цього дослідження є розгляд теоретичних аспектів запровадження цифровізації судочинства, в особливості цивільного, а також особливостей її дії під час воєнного стану, а також проблемні питання реалізації відповідної процедури.

Матеріали та методи. Для дослідження теми «Цифровізації цивільного судочинства в умовах дії воєнного стану: теоретико-правовий аспект» можна використовувати такі методи, як аналіз нормативно-правових актів, наукових праць та практичних матеріалів, синтез отриманих результатів аналізу, порівняльний аналіз досвіду цифровізації цивільного судочинства в інших країнах.

До матеріалів для дослідження теми «Цифровізації цивільного судочинства в умовах дії воєнного стану: теоретико-правовий аспект» можна віднести нормативно-правові акти, які регулюють цивільне судочинство в Україні, наукові праці, присвячені цифровізації цивільного судочинства, зокрема монографії, статті в наукових журналах, матеріали конференцій та круглих столів, а також практичні матеріали, які відображають стан

цифровізації цивільного судочинства в Україні, зокрема статистика судової діяльності, практика застосування норм законодавства про цифровізацію судочинства.

Результати та обговорення. Впровадження електронного судочинства є важливим кроком в розвитку судової системи України, оскільки дає змогу більш легкого доступу громадян до захисту своїх прав та свобод. Закріплення в законодавстві сучасних засобів здійснення судочинства зобов'язує, в першу чергу, забезпечувати основні засади судочинства, визначені законодавством, а саме: зручність, прозорість, доступність та відкритість правосуддя, а також це все має, безперечно, здійснюватися із дотриманням принципу верховенства права. Окрім цього, впровадження такого інституту як електронне судочинство має суттєве значення для України, адже внаслідок останніх подій, які відбуваються в нашій країні (пандемія COVID-19, війна та інші супутні обставини) доступ до правосуддя та захисту своїх прав не може бути обмежений.

Умови воєнного стану, у яких, на жаль, наша країна живе вже понад 9 років (а з моменту повномасштабного вторгнення понад рік) значною мірою впливають на всі, без винятку, правовідносини, в тому числі і судочинство. Із початку введення по всій території України воєнного стану судова гілка влади, як, між іншим, і всі інші інституції зазнали певних змін в організації своєї роботи.

Згідно з Конституцією України, захист прав та свобод людини і громадянина є однією з основних цінностей нашої країни, а «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1].

Натомість Конвенція про захист прав та основоположних свобод визначає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру [2].

Загалом цивільне судочинство є однією з основних форм захисту порушених, оспорюваних чи невизначених прав, свобод та інтересів фізичних та (чи) юридичних осіб або держави. Відповідний захист визначається, безпосередньо, правовими нормами, які, у свою чергу, закріплені як у національному законодавстві, так і в міжнародних договорах, ратифікованих Верховною Радою України і, зокрема практикою ЄСПЛ.

Вплив воєнного стану, запровадженого на території нашої держави, безперечно, має неабиякий вплив як на усю судову гілку, так і на цивільне судочинство зокрема. Такий вплив, насамперед, зумовлений тим, що досить велика кількість судів, на жаль, знаходяться на тимчасово окупованій території України або на території ведення активних бойових дій. Окрім того, безперебійний процес цивільного судочинства не може повноцінно функціонувати ще й через той факт, що учасники цивільних правовідносин

можуть бути тимчасово переміщеними особами в межах країни, перебувати за кордоном або бути у складі Збройних Сил України чи інших військових формувань, задіяних у наданні відсічі військовій агресії з боку РФ.

Ще до введення в країні військового стану через пандемію, яка охопила весь світ, у Цивільний процесуальний кодекс були внесені зміни, які полягали у врегулюванні питань, пов'язаних із цивільним судочинством під час дії карантинних обмежень. Саме в той період була запроваджена можливість проведення судових засідань у режимі відеоконференцій, якщо технічна можливість судової установи дозволяє здійснювати розгляд судової справи у режимі онлайн. На сьогодні ця можливість також широко застосовується: через обстріли нашої території учасники справи, за письмовою заявою, можуть брати участь у судовому засіданні дистанційно, за допомогою спеціального технічного забезпечення. Таке застосування онлайн-засідань – вкотре нагадування для громадян про недопустимість обмеження права на захист своїх прав і на вільний доступ до правосуддя.

Розглядаючи зміни, які відбулись у цивільному законодавстві із початку введення в країні воєнного стану, можна зауважити, що суттєвих змін до Цивільного процесуального кодексу внесено не було, а суди продовжують функціонувати за нормами, які були введені ще під час дії в країні карантинних обмежень. Підтвердженням цього може бути чинна норма Цивільного процесуального кодексу розділу XII ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ, яка передбачає, що Суд за заявою особи продовжує процесуальний строк, встановлений судом, якщо неможливість вчинення відповідної процесуальної дії у визначений строк зумовлена обмеженнями, впровадженими у зв'язку з карантином [3].

Тож, на жаль, на сьогодні наше цивільне законодавство ще не зазнало змін відповідно до поточної ситуації в країні і не завжди чинні норми є актуально підлаштованими під безпосередню ситуацію.

У процесі цифрової трансформації Україна створила ще одну можливість комунікувати між учасниками судового процесу та безпосередньо судами – оновлення застосунку «Дія» завдяки якому громадяни можуть отримувати повідомлення про судові засідання, копії судових рішень та виконавчих документів, а також сплачувати судовий збір через цей застосунок. Таке впровадження технологій дозволяє значною мірою спростити комунікацію між учасниками судового процесу та судами, а також полегшує реалізацію конституційного права громадян – доступ до правосуддя.

Висновки. Зважаючи на вищенаведене, можна зробити висновок про те, що впровадження на території України воєнного стану внаслідок збройної агресії російської федерації є неабияким викликом для української системи правосуддя: постійні обстріли, руйнування, тимчасова окупація території, кількість тимчасово переміщених осіб та постраждалих – це все, безперечно, значною мірою впливає і на судову систему також. Основною проблемою щодо забезпечення доступу до правосуддя, насамперед, є норми чинного

процесуального законодавства, а особливо їх непристосованість до сучасних умов. На сьогодні необхідно працювати над спрощенням процесуальних процедур, надаючи таким чином можливість якомога більшій кількості громадян здійснювати захист своїх прав та свобод, а зробити це можна, передусім, максимальним залученням цифрових технологій до судового процесу. Впровадження більш легкого та доступного правосуддя, шляхом його цифровізації надали б можливість не тільки підлаштувати судову систему під її використання у сучасних умовах, а ще й пришвидшили здійснення євроінтеграції у судовому процесі шляхом здійснення доступного, прозорого, неупередженого та швидкого судочинства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. 141 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р., ратифікована Законом України № 475/97 від 17.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. №1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

Іванченко М. А.

здобувач вищої освіти, група ЮД-141
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Ярошевська Т. В.

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**ФЕЙКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ
НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ**

Питання визначення поняття «фейк» та його вплив на суспільство визначається досить новим явищем та водночас дуже актуальне в наш надскладний час. Потрібно враховувати специфіку змісту інформації, що у своєму значенні має фейк. Основною властивістю фейку вважають довіряти інформації яка є фактично неправдивою, але громадяни в загальному сприймають її як перевірену, починають довіряти та вірити. Сприймання фейкової інформації без критичного мислення створює ілюзію правдивості

для отримувача.

Кожного з нас оточує різна інформація, ми можемо її отримати з різних джерел, здебільшого це медіа або новини, обговорення в Інтернеті, відео в YouTube на різні соціальні теми, які хвилює аудиторію. Але зміст цієї інформації не завжди може бути правдивий або доказово перевірений. Люди починають довіряти певним джерелам інформації, кожен громадянин з різних власних причин. Отже, від отриманих джерел користувачі створюють свій власний інформаційний простір.

Інформаційний простір людини формується під впливом специфічних суспільних інститутів – засобів масової комунікації. Масова комунікація є діяльністю соціального суб'єкта з виробництва й розповсюдження соціальної інформації, націленої на формування суспільної свідомості суб'єктів та об'єктів суспільної сфери та відповідного спрямування їх діяльності [1, с. 16].

Коли в країні не достатньо розвинутий та захищений інформаційний простір, в цих ситуаціях наявна можливість безліч різних кібератак. Неосяжними випадками незаконними втручання в усі сфери життя вбачають крадіжкою даних про осіб чи зломів сайтів офіційних державних органів. У випадках кібератак зазвичай відображається у випадках опублікування чи розголошення від імені офіційних джерел дезінформацію на національному рівні. На нашу думку, можемо вказати на найжорстокіший період української історії, російська-українська війна. У перші дні та місяці повномасштабного вторгнення було відображено реальну ситуацію, що нашій українській медіапростір не до кінця захищений від хакерських атак. Метою фейку від російських пропагандистів було зниження всього уявлення спроможності української влади, а саме введення людей в оману, перетворення всього брехливого в реальність.

Прикладом масових хакерських атак українських медіа вказали керівництво Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення: «Так, у березні в ефірі одного з українських телеканалів, які транслювали загальноукраїнський марафон «Єдині новини», у рухомому рядку з'явилася інформація про те, що начебто президент України склав повноваження і закликає Збройні Сили скласти зброю і припинити чинити опір ворогові. Того ж місяця була спроба зламати кілька сайтів українських регіональних і місцевих телерадіокомпаній і сайт телеканалу «ДОМ». Нещодавно зазнали кібератаки радіостанції групи «TavrMedia», де прозвучало повідомлення про начебто незадовільний стан здоров'я президента країни» [2].

На перший погляд видається, що різна інформація не зможе загрожувати цілій державі, але досвід нам демонструє навпроти інше. Неправдива інформація про діяльність держави може почати ворожнечу в соціумі у вигляді недовіри влади, не сприймання до уваги важливості рішень державних органів.

Загрози в кіберпросторі є найбільш серйозними для національної безпеки України. Кібербезпека зараз ключова проблема в економічному, політичному, соціальному та військовому аспектах. Однак вона залишається

найменш зрозумілою та найбільш недооціненою загрозою. Тому потрібно розуміти, що кіберпростір нині є найважливішим театром бойових дій [3, с. 204].

Одним із загрозливих наслідків поширення фейку для національної безпеки є створення незаконної програми. За умови недооцінення важливості питання поширення фейку в інфопросторі неправдива інформація стає зброєю ураження думок, мислення та розуму соціуму. Зараз питання своєчасного вирішення наслідку вчинення фейку не тільки залишається актуальним, але ця загрозна проблема перетворилася на новий вид дезінформації в суспільстві, так утворились ботоферми.

Ботоферми – спеціальні програми, створені незаконно, які складаються зі сторінок у різних соціальних мережах, які фактично не належать реальним людям (користувачам), але в Інтернеті все одно акаунти видають тисячі коментарів будь-якими тезами. Одним із мотивів власників ботоферм є розхитування політичних позицій політики держави, як наслідок, загроза національній безпеці.

Зокрема, за їх допомогою розміщувалися повідомлення з дискредитації української влади і поширювалися заклики до повалення конституційного ладу. Також ботоферми дедалі частіше оприлюднюють неправдиву інформацію загрозного тенденційного характеру, що є різновидом підривної діяльності проти України, яка здійснюється з метою завдання репутаційного удару, нівелювання дієвих кроків української влади [4, с. 91].

У висновку потрібно наголосити на важливості з боку держави привернення уваги важливості дослідження фейку на психологічний стан суспільства. Створення в суспільстві офіційних незалежних джерел засобів масової інформації, яким зможуть довіряти більшість людей, довіра буде здійснюватися завдяки професійній роботі. У цифровому середовищі користувачу Інтернету самостійно потрібно перевіряти інформацію, тому що є випадки потрапляння під вплив фейкових акаунтів ботоферм. Навчатись відрізняти об'єктивну інформацію від неправдивої, використовуючи принципи інформаційної гігієни. Розсудливе ставлення довіри до кожної теми з інфопростору допоможе протидіяти фейку, як негативного впливу на суспільство. Кожна виграна справа виявлення дезінформації допоможе захисти національну безпеку і стати зброєю в інформаційній війні проросійських пропагандистів.

Список використаних джерел:

1. Вірна Ж. П. Інформаційна довіра до влади як виховна проєкція в умовах війни. *Informational trust in the authorities as an educational projection in wartime conditions*. 2023. Вип 2. № 3. С. 14–22.
2. Критичне мислення і холодна голова – як не вестися на фейки і дезінформацію. URL: <https://www.nrada.gov.ua/krytychne-myslennya-holodna-golova-yak-ne-vestysya-na-fejky-dezinformatsiyu/>
3. Козьмініх А. В., Кібербезпека та кібератаки в умовах гібридної війни.

Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Одеса, 17 червня 2022 р. С. 204–205.

4. Юшков А. Г., Загрозливі тенденції використання ботоферм на шкоду державним інтересам України: механізми запобігання та протидії. Інформація і право. 2021. № 3(38). С. 90–98.

Ізвіцька Г. В.

здобувачка вищої освіти, група ЮД-141
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Моїсеєнко Д. М.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЖИМУ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЖЖЯ

Інститут шлюбу базується на засадах вільного волевиявлення чоловіка та жінки стати подружжям, рівності чоловіка і дружини, їх взаємоповаги та взаєморозуміння. При цьому законні права та інтереси подружжя, гарантовані Конституцією України, Сімейним кодексом України, підлягають судовому захисту, у випадку їх порушення.

Часто трапляється, що з плином часу між подружжям виникають непорозуміння, конфліктні ситуації під час спільного подружнього життя, дружина та чоловік втрачають інтерес один до одного, розуміють що у них різний погляд на життя та ін., і бачать лише один спосіб вирішення проблеми – розірвання шлюбу. Згідно із статистичними даними за півроку 2023 р. зареєстровано 10139 випадків розірвання шлюбу, що на третину (+33 %) більше, ніж за відповідний період торік, проте все ще менше за відповідні показники 2021 року – 13153 [1].

На нашу думку, такій статистиці розлучень сприяє і низький рівень правової культури громадян, тобто необізнаність щодо положень Сімейного кодексу України як ключового нормативно-правового акта, який регулює сімейні відносини. Тож статтею 119 СК України передбачено встановлення режиму окремого проживання подружжя, який має певні відмінності від розірвання шлюбу, та виступає його альтернативою. Згідно з ч. 1 ст. 119 СК

України за заявою подружжя або позовом одного з них суд може постановити рішення про встановлення для подружжя режиму окремого проживання у разі неможливості чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно [2].

Наслідки встановлення режиму окремого проживання подружжя зазначено у ст. 120 СК України, відповідно до якої встановлення режиму окремого проживання не припиняє прав та обов'язків подружжя, які встановлені цим Кодексом і які дружина та чоловік мали до встановлення цього режиму, а також прав та обов'язків, які встановлені шлюбним договором; майно, набуте в майбутньому дружиною та чоловіком, не вважатиметься набути у шлюбі; дитина, народжена дружиною після спливу десяти місяців, не вважатиметься такою, що походить від її чоловіка [2]. Тобто при встановленні сепарації права та обов'язки подружжя, визначені Розділом II СК України, не втрачають свою чинність і актуальність, але при цьому на майно, що було придбано чоловіком чи дружиною під час дії цього режиму, не поширюється передбачена ч. 1 ст. 60 норма щодо правового режиму майна, а щодо дитини не застосовується правило, визначене ч. 1 ст. 122 СК України.

З вище зазначеного положення ч. 1 ст. 119 СК України можна констатувати, що можливі два варіанти звернення до суду про встановлення режиму окремого проживання чоловіка і дружини: за заявою або за позовом одного з подружжя, що з огляду на цивільне процесуальне законодавство надає можливість розглядати справу або в порядку окремого, або в порядку позовного провадження.

Якщо чоловік і дружина добровільно за згодою дійшли висновку про небажання з об'єктивних причин жити разом, вони мають право на звернення до суду із заявою про встановлення режиму окремого проживання, умотивувавши таке рішення певними підставами та обставинами, а безпосередній судовий розгляд справи здійснюватиметься в порядку окремого провадження, що зазначено у ч. 3 ст. 293 Цивільного процесуального кодексу України. Фактично подружжя спільно вирішивши пожити окремо звертаються до суду з метою закріпити юридичний факт такого проживання у рішенні суду.

Розгляд справи в порядку окремого провадження здійснюється згідно з вимогами ст. 294 ЦПК України, зокрема із додержанням загальних правил, визначених ЦПК України, крім положень щодо змагальності та меж судового розгляду, що передбачено ч. 3 ст. 294 ЦПК [3]. Особливістю цього виду провадження є надання суду права за власною ініціативою витребувати необхідні докази для дослідження правомірності вимоги та доцільності встановлення окремого проживання чоловіка та дружини.

Якщо ж один з подружжя не погоджується та не бажає встановлення сепарації, тобто наявний цивільно-правовий спір, справа розглядатиметься в порядку позовного провадження, за позовною заявою ініціатора встановлення такого виду проживання. Позовна заява повинна відповідати вимогам, зазначеним у ст. 175 ЦПК, а також у ній мають бути зазначені положення ст. 119, 120 СК України.

Під час розгляду справи по суті суд, керуючись принципами неупередженості та об'єктивності, всебічно досліджує надані позивачем/відповідачем докази щодо задоволення/заперечення вимоги встановлення сепарації. Варто зауважити, що ПВСУ наголошує на тому, що суд повинен встановити фактичні взаємини сторін і переконатися в доцільності сепарації для того, щоб узаконений спосіб окремого проживання не був формальним засобом вирішення спірних майнових питань [4]. За результатами розгляду суд ухвалює рішення справи по суті про задоволення вимог або ж відмову у задоволенні вимог позивача.

Варто зауважити, що проблемним залишається аспект припинення режиму окремого проживання подружжя. Згідно з положеннями сімейного законодавства сепарація припиняється у двох випадках: у разі поновлення сімейних відносин або за рішенням суду на підставі заяви одного з подружжя [2]. Тобто, відновивши ведення спільного побуту, законодавство не зобов'язує подружжя повідомити про цей факт суд, а також ані СК України, ані ЦПК не визначають конкретні строки дії режиму сепарації, що у подальшому може призвести до проблем вирішення майнових питань подружжя.

Отже, інститут сепарації має самостійний характер і є альтернативою розірвання шлюбу. Незважаючи на те, що чинним законодавством урегульовано підстави та порядок встановлення режиму окремого проживання подружжя, через людську необізнаність, прогалини у законодавстві щодо припинення дії цього режиму на практиці він застосовується у порівнянні із розірванням шлюбу досить рідко. Тому нагальним є удосконалення законодавства шляхом впровадження норм, якими закріплено чіткі строки дії сепарації.

Список використаних джерел:

1. Кириченко А. Українці почали менше одружуватись і значно частіше розлучатись – Опендатабот. УНІАН. Інформаційне агентство. URL: <https://www.unian.ua/society/ukrajinci-pochali-menshe-odruzhuvat-is-i-znachno-chastishe-rozluchatis-opendatabot-12357414.html> (дата звернення: 23.10.2023).
2. Сімейний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/conv#n548> (дата звернення: 24.10.2023).
3. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#n8371> (дата звернення: 24.10.2023).
4. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя 6 Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text> (дата звернення: 24.10.2023).

Ільченко І. П.

молодший науковий співробітник,
аспірант кафедри цивільно-правової
політики, права інтелектуальної
власності та інновацій

Науковий керівник:

Надьон В. В.

доктор юридичних наук, професор
кафедри цивільно-правової політики,
права інтелектуальної
власності та інновацій

*(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)*

ОБМЕЖЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тема цього дослідження є надзвичайно актуальною в контексті сучасних викликів, які ставлять перед українською державою російська агресія та введення воєнного стану. З початком повномасштабного вторгнення росії в лютому минулого року воєнний стан був оголошений на всій території України. Ця ситуація породжує низку проблем, пов'язаних із здійсненням та захистом особистих немайнових прав і свобод. Умови воєнного стану створюють складні обставини для реалізації прав людини та громадянина і дослідження цього питання є важливим кроком у розумінні та вирішенні цих проблем.

Специфіка воєнного стану накладає серйозні обмеження на особисті свободи та права громадян. Окремі аспекти, такі як свобода вираження думки, право на об'єднання та мирні сходи можуть бути обмежені з метою забезпечення безпеки та ефективної боротьби з внутрішніми і зовнішніми загрозами. Дослідження здійснення особистих немайнових прав в умовах воєнного стану визначає актуальні питання та виклики, які стоять перед державою та громадянами у такий важкий період.

Особисті немайнові права є тими благами, які спрямовані на забезпечення нормального існування людини, її базових потреб та помірному розвитку, вони закріплені у Конституції України та Цивільному кодексі України. Їхнє втілення цілком залежить від суб'єктивного бажання, адже кожна особа може вільно, на власний розсуд (тобто без втручання інших осіб) визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя. Однак свобода фізичних осіб у здійсненні їх прав все ж обмежується певними межами. Розрізняються загальні та конкретні (спеціальні) межі здійснення цивільних прав. Конкретні (спеціальні) межі встановлюються для конкретних цивільних

прав і передбачені у спеціальних статтях законодавства. Існують також загальні межі здійснення суб'єктивних прав. Вони характеризуються тим, що відносяться до всіх суб'єктивних прав і передбачені у нормах – принципах. Порухення таких загальних меж характеризується інколи як використання недозволених конкретних форм у рамках дозволеного загального типу поведінки. [1, с. 266].

Треба зазначити, що особисті немайнові права особи характеризуються низкою ознак: 1) такі немайнові права є невід'ємною частиною змісту цивільної дієздатності фізичної особи; 2) особисті немайнові права мають свої особливості (виникають з моменту народження і припиняються зі смертю фізичної особи); 3) вони є невідчужуваними від фізичної особи; 4) такі права не мають економічного змісту; 5) особисті немайнові права тісно пов'язані з особистістю фізичної особи [2, с. 2].

У Конституції України, в частині 2 статті 64, закріплені права, які не можуть бути обмежені ні за яких умов. Серед цих невід'ємних прав зокрема визначаються право на життя, право на повагу до гідності та честі, право на особисту недоторканість, право на свободу, право на громадянство та інші. Ці права є фундаментальними та невід'ємними, що означає, що жодні обставини чи умови не можуть служити підставою для їхнього обмеження чи порушення.

Встановлення таких невід'ємних прав в Конституції має на меті забезпечення вищого рівня захисту основних цінностей та індивідуальних свобод особи. Це створює стійку правову основу для забезпечення найважливіших аспектів гідності, життя та свободи кожного громадянина, підкреслюючи їхню універсальність і непорушність в будь-яких обставинах.

Обмеження таких прав можливе лише у випадках передбачених законодавством. Одним із таких випадків є введення воєнного стану, який відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» вводиться у разі збройної агресії або загрози нападу з метою захисту державної незалежності та територіальної цілісності. Із запровадженням цього виду надзвичайного стану на території усієї держави або ж окремої її частини встановлюється низка правових обмежень, у тому числі й щодо здійснення особистих немайнових прав. При чому основний аспект тут робиться саме на звуженні обсягу цього права, а не заборони використання певного права в цілому. Наприклад, може бути обмежене право на свободу пересування, вибір місця проживання, право на інформацію, право на таємницю кореспонденції та інші [1, с. 266].

Фактично, обмеження права на пересування в умовах воєнного стану реалізується шляхом введення комендантської години, що передбачає заборону громадянам перебувати на вулиці у певний час доби. Крім того, встановлюються блокпости на в'їзді та виїзді з населених пунктів. Процедури встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено

воєнний стан, регулюються Порядком, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1455.

Ці заходи мають на меті забезпечити безпеку та ефективність в умовах воєнного конфлікту. Однак вони в суті обмежують основне право на вільне пересування громадян. Важливо враховувати, що такі обмеження повинні бути обґрунтовані та пропорційні, а їхнє впровадження має супроводжуватися чіткими процедурами та механізмами контролю для запобігання можливим зловживанням.

Обмеження права на мирні зібрання є ще одним ілюстративним прикладом в рамках введеного в Україні воєнного стану. Згідно із законодавством України «Про правовий режим воєнного стану», військові адміністрації мають повноваження забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, а також інших масових заходів задля забезпечення безпеки суспільства.

Це обмеження виникає внаслідок необхідності здійснення дієвих заходів для запобігання можливим загрозам громадському порядку та безпеці суспільства в умовах воєнного конфлікту. Адміністрації можуть вживати таких заходів для координації дій відповідно до обставин, пов'язаних із воєнним станом.

Важливо враховувати, що будь-яке обмеження права на мирні зібрання повинно бути обґрунтованим, пропорційним та тимчасовим. При цьому забезпечення ефективних механізмів контролю за використанням цих повноважень є необхідною умовою для запобігання можливим зловживанням і забезпечення дотримання прав людини в умовах воєнного стану.

Право на інформацію також підлягає обмеженням в умовах воєнного стану. Такі обмеження можуть вживатися виключно за мотивами національної безпеки та охорони громадського порядку і повинні відповідати вимогам статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації». При цьому обмеження, наприклад, може стосуватися заборони поширення інформації про пересування чи розміщення Збройних Сил України.

Зазначений Закон України «Про правовий режим воєнного стану» не закріплює можливості прямого встановлення заборони на розгляд запитів на інформацію. Проте в разі відмови у наданні публічної інформації, державні органи можуть посилатися на загальноприйняті норми законодавства, що може створювати невизначеність у забезпеченні повного обґрунтування відповіді. Такий підхід породжує виклики, оскільки необхідно забезпечити баланс між захистом національної безпеки та забезпеченням доступу до інформації, який є важливим аспектом прав людини під час воєнного стану.

Важливе значення при реалізації особистих немайнових прав в умовах воєнного стану мають гарантії їх здійснення. Убачається, що найважливішою гарантією реалізації особистих немайнових прав є можливість кожної особи звертатися до уповноваженої посадової особи та органу державної влади, задля вчинення на її користь дій, що сприятимуть здійсненню її прав. Це

положення впливає з норми Конституції України, де зазначається, що основним обов'язком держави є утвердження та забезпечення прав людини. [3, с.171].

Отже, на основі викладеного можна зробити висновок, що особисті немайнові права в Україні є ключовим елементом гармонійного задоволення соціальних, економічних та духовних потреб кожної людини. Введення воєнного стану може призводити до обмежень у сфері особистих прав, за винятком тих, які відповідно до Конституції не підлягають жодним обмеженням навіть в умовах воєнного стану.

Хоча особиста свобода є важливою, обмеження таких прав може бути обґрунтованим в контексті забезпечення загальної безпеки та інтересів держави. Це ставить загальний інтерес вище за інтереси окремих осіб в умовах надзвичайних обставин. Важливо враховувати, що законодавство не завжди конкретно визначає всі обмеження особистих немайнових прав і це може вимагати подальшого дослідження та внесення змін до нормативно-правових актів для більш точного визначення меж обмежень та забезпечення справедливого балансу між правами особи та потребами держави в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Пархонюк Ю. Здійснення особистих немайнових прав в умовах воєнного стану. *Актуальні питання розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та мирної розбудови* : матеріали Міжнародної науково-практ. конф. (5 травня 2023 року): ел. збірник. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2023. 721 с.
2. Ільчук В. О. Особисті немайнові права в умовах воєнного стану.
3. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія. Київ : КНТ, 2007. 625 с.

Каліневич О. С.

здобувачка вищої освіти,

група ЮД-142

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Моїсеєнко Д. М.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

ДО СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Принцип верховенства права є одним з основних принципів судочинства в багатьох правових системах. Цей принцип передбачає, що право має бути основним і визначальним фактором при вирішенні справи і всі рішення суду повинні ґрунтуватися на законі і правових нормах.

Сучасне розуміння принципу верховенства права в цивільному судочинстві підтримує і розвиває традиційні аспекти, а також враховує сучасні виклики і концепції в правовій науці та судочинстві. Основні аспекти цього принципу в сучасному цивільному судочинстві включають законність і правову визначеність, справедливість і рівність перед законом, об'єктивність і незалежність суддів. Законність є ключовим аспектом принципу верховенства права в цивільному судочинстві і в правовій системі загалом. Цей аспект передбачає, що всі дії, рішення та процеси у цивільному судочинстві повинні ґрунтуватися на чинному законодавстві та правових нормах. Суди мають застосовувати закони і норми, які існують на момент розгляду справи, і не можуть просто ігнорувати чинні правила вважати їх за непотрібні або незручні. Загалом законність як аспект принципу верховенства права забезпечує, що право є вищим і визначальним авторитетом, а суди виконують свої функції відповідно до закону та правових норм. Правова визначеність є також важливим аспектом принципу верховенства права в цивільному судочинстві. Цей аспект передбачає, що правові норми, які регулюють цивільні справи, повинні бути достатньо чіткими, конкретними і зрозумілими для всіх учасників судового процесу, включаючи сторони, суддів, адвокатів і інших учасників.

Справедливість як ключовий аспект принципу верховенства права в цивільному судочинстві передбачає, що суди повинні забезпечити справедливість та дотримання закону в усіх аспектах судового процесу і

розгляду цивільних справ. Суди повинні гарантувати, що всі сторони у справі мають рівні права та можливості для представлення своїх аргументів і доказів перед судом. Рівність перед законом передбачає, що всі люди, незалежно від їхнього соціального становища, статусу, походження, релігії, раси, гендеру чи інших ознак, мають рівні права перед законом і однаковий доступ до судової системи. Усі сторони у цивільних справах мають право на рівний доступ до суду і рівні можливості захисту своїх прав і інтересів перед судом. Жодна особа, навіть якщо вона має вплив або особливий статус, не повинна мати привілеї перед законом або імунітети від судового переслідування.

Об'єктивність і незалежність суддів є критичними аспектами принципу верховенства права в цивільному судочинстві. Вони відіграють важливу роль у забезпеченні справедливого і законного розгляду цивільних справ і збереженні довіри до судової системи. Судді повинні бути незалежними від будь-якого зовнішнього впливу, який може вплинути на їхні рішення. Це означає, що судді не повинні бути підконтрольними будь-яким іншим органам чи особам, зокрема політичним організаціям чи владним структурам. Судді повинні бути неупередженими. Вони не повинні ухвалювати рішення на підставі особистих поглядів, переконань чи інших чинників, які можуть впливати на їх об'єктивність.

Право презумпції невинуватості є важливим елементом верховенства права в цивільному судочинстві. Цей принцип передбачає, що кожна сторона в судовому процесі вважається невинною, поки не буде доведено її вини під час судового рішення відповідним чином компетентним органом. Згідно з ч. 1 ст. 614 Цивільного кодексу України (далі ЦКУ) особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання [1]. Право на достатній час для подання доказів передбачає, що кожна сторона в судовому процесі має право на реальну можливість представити свої аргументи та докази в суді і не бути обмеженою у часі або можливостях для цього. Це право дозволяє сторонам ефективно захищати свої права та інтереси в цивільному судочинстві. Право на справедливий розгляд справи незалежним і неупередженим судом передбачає, що кожна особа має право на об'єктивний, незалежний та неупереджений судовий розгляд своїх справ та спорів.

Принцип верховенства права охоплює не лише змістовний аспект (правового відношення між людиною і державою на засадах визнання людини вищою соціальною цінністю), але й процедурний аспект, який базується на вимогах відповідності правотворчої та правозастосовної практики певним стандартам, таких як вимога щодо однакового застосування закону; застосування покарання виключно на підставі закону тощо [2, с. 3]. Верховенство права означає, що людина, її права визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Таким

чином, принцип верховенства права як загальна засада судочинства визначає спрямованість судочинства на захист прав людини. Цей принцип зобов'язує суд при вирішенні справи давати таке тлумачення закону чи іншому правовому акту, яке б утверджувало права людини [2, с. 5].

Петришин О. В., розглядаючи принцип верховенства права, вказує на доцільність його розгляду у двох аспектах: по-перше, у широкому значенні як принцип правової організації державної влади в суспільстві, у сенсі «верховенства права над державою»; по-друге, у вузькому розумінні, а саме у контексті співвідношення однорідних правових категорій – права й закону в системі регулювання суспільних відносин, їх ролі та місця в забезпеченні правопорядку, тобто у сенсі «верховенства права над законом». Саме на такий підхід орієнтується ст. 8 Конституції України, що закріплює визнання та дію принципу верховенства права [3, с. 24–25]. У сучасному розумінні принцип верховенства права в цивільному судочинстві відноситься до того, що закон є основною нормою, яку суди повинні дотримуватися під час вирішення цивільних справ. Цей принцип вказує на те, що судовий процес та рішення суду повинні ґрунтуватися на чітко визначених нормах і законах, а не на особистих поглядах, бажаннях чи розпорядженнях суддів або інших учасників судового процесу. Суди мають дотримуватися відповідних норм і законів під час прийняття рішень у цивільних справах. Судові рішення повинні ґрунтуватися на обґрунтованих підставах і доказах. Принцип верховенства права в цивільному судочинстві забезпечує дотримання правових норм і гарантує справедливість, рівність та правопорядок у цивільних справах, допомагаючи вирішувати конфлікти та спори відповідно до встановлених законом процедур та критеріїв. Цей принцип відкриває шлях до творчого, а не бездумного застосування закону. Судові рішення з огляду на принцип верховенство права за своїм змістом повинні утверджувати справедливість і права людини, укріплювати довіру до судів [2, с. 5].

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Петренко В. С. Верховенство права як новий принцип цивільного судочинства / Національний університет «Одеська юридична академія». URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/17974/%D0%92%D0%95%D0%A0%D0%A5%D0%9E%D0%92%D0%95%D0%9D%D0%A1%D0%A2%D0%92%D0%9E%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%90%20%D0%AF%D0%9A%20%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%99%20%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%9F%20%D0%A6%D0%98%D0%92%D0%86%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%20%D0%A1%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%A7%D0%98%D0%9D%D0%A1%D0%A2%D0%92%D0%90.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Петришин О. В. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин. *Право України*. 2010. № 3. С. 24–35.

Калініченко З. Д.

кандидат економічних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПОЛІПШЕННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТА АКТИВІЗАЦІ ЗЕМЕЛЬНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Земля як економічна категорія бере участь у відтворювальному процесі та у сферах розподілу, обміну і споживання. Через механізм оподаткування землекористування реалізуються суспільні функції перерозподілу земельної ренти. Той чи інший спосіб користування землею має вплив на рух створених товарів і на оборот капіталу.

Будучи об'єктом загальних інтересів і фактором суспільного відтворювального процесу, земельні ресурси є основою для формування повноцінного ринку. Земельні відносини виникають у зв'язку із розподілом, використанням і відновленням корисних властивостей земельно-територіальних ресурсів. Вони є важливою частиною правових та економічних відносин, умовою створення матеріального продукту і задоволення суспільних потреб.

Зовнішньоекономічна детермінанта у вигляді надмірної орієнтації сільськогосподарського виробництва на зовнішні сировинні ринки і присутності на внутрішньому ринку іноземної продукції викликає деградацію структури виробництва, веде до не вигідної інтеграції економіки України у світову.

Україна орієнтується на цілі сталого розвитку. Відродження на нових правових принципах користування землею, розбудова земельного ринку і ринкових механізмів в Україні пов'язані з економічним зростанням та євроінтеграційними процесами. Цьому сприяє використання тенденцій світового досвіду, а саме подальша приватизація земель, розбудова виробництва глибокої переробки, досягнення ефективності всіх процесів, що регулюються розвинутим ринком. Водночас, активізація новацій в діяльності суб'єктів земельних відносин має досягатися інструментами державної, в тому числі і законодавчої політики. Важливою рисою вітчизняної політики володіння та користування землею стає акцент на створенні та використанні державою інститутів розвитку пріоритетних секторів, нової технологічної структури промисловості. Слід виходити із вигідної для країни спеціалізації у глобальному, європейському та внутрішньому вимірі, урахуваючи як значні наявні земельні ресурси, так і спроможність суспільства досягти цілей сталого розвитку. Фундаментальна відмінність концепції сталого розвитку від традиційних поглядів і практики господарювання – інтегральний підхід на законодавчому рівні до розвитку як цілісного процесу, а також забезпечення

комплексного територіального розвитку.

Земля не відігравала належної ролі як джерело доходів у сільській місцевості або надходжень до бюджетів сільських громад для підтримки їх сталого розвитку. Запровадження повноцінного ринку сільськогосподарських земель дасть змогу певною мірою покращити ситуацію, але потрібно вжити додаткових заходів, спрямованих на покращення спроможності місцевих громад, розширення інструментарію і ресурсних джерел для забезпечення їх сталого розвитку. «Реформа децентралізації» відкриває шлях для таких зрушень у сфері децентралізації управління земельними ресурсами та земельними відносинами.

Повернення державних земель у власність і розпорядження місцевих громад повинно покращити ефективність використання державних земель на благо місцевих громад. Вимога й забезпечення комплексного планування територій місцевими громадами розглядається як інструмент ефективного планування економічного та територіального розвитку громад. Це стало можливим після прийняття Верховною Радою України Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» (№ 711-IX) та Указу Президента України № 449/2020 «Про деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин» 15 жовтня 2020 року.

Набрання чинності Закону України «Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» (№ 2194) «Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» та ухвалення законопроекту № 4664 «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою України» з підзаконними актами формують законодавчу базу відповідно до європейських вимог.

Земельні відносини, а відповідно і землеустрій, виділяються в особливусоціально-економічну категорію не тільки через специфіку землі як унікального об'єкта загальних багатоцільових інтересів. Є ще одна особливість, яка визначає своєрідність змісту суспільних інтересів, що формуються з приводу розподілу, перерозподілу, використання і відновлення земельних ресурсів. Мова йде про двоїстий стан земельного фонду, який виступає у відтворювальному процесі одночасно і як природне тіло, і як товар, включений в систему товарно-грошових відносин. Відповідно, земельні інтереси, які виникають в суспільстві, можна розподілити на дві групи: інтереси щодо ефективного освоєння природних властивостей земельного ресурсу (техніко-економічні інтереси), інтереси щодо товарно-грошових параметрів земельної власності (соціально-економічні інтереси) [1].

На підставі чинного законодавства органи Держкомзему провадять державний контроль за раціональною організацією території та використанням земельних ділянок власниками землі і землекористувачами

відповідно до умов їхнього надання та наданням достовірних даних про наявність, стан використання земельних угідь за державним земельним кадастром, а також інформації про наявність земель запасу, стежать за своєчасним і якісним виконанням комплексу заходів щод запобігання і ліквідації псування земель, їхнього забруднення виробничими та іншими відходами, стічними водами, а також у разі добування корисних копалин – виконання інших робіт.

Місцеві органи Держкомзему та землевпорядні служби міст обласного підпорядкування складають звіт про контроль за використанням та охороною земель. Держгеокадастр спільно з Мінрегіоном повинні проводити активну кампанію серед територіальних громад, спрямовану на заохочення комплексного розроблення документації та нормативної грошової оцінки земельних ділянок.

Таблиця 1

Нові повноваження органів місцевого самоврядування щодо розпорядження землями у межах адміністративних кордонів громад [2]

Ухвалення Верховною Радою України проекту Закону № 4664 «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою України»	Створено порядок встановлення меж сіл та інших населених пунктів	Мінрегіон ВРУ	2021	Закон прийнятий
Видання постанови Кабінетом Міністрів України щодо Порядку встановлення та зміни меж населених пунктів	Стандартизована процедура встановлення меж сіл та інших населених пунктів	Мінрегіон КМУ	2021	Постанова видана КМУ
2 Постанови про «Порядок розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації», «Затвердження Класифікації обмежень у використанні земель, що можуть встановлюватися комплексним планом просторового розвитку території територіальної громади	Стандартизована процедура встановлення меж сіл та інших населених пунктів	Мінрегіон Держгеокадастр, КМУ	Липень 2021	Постанова видана КМУ

Продовження таблиці 1

3 Постанова КМУ «Про зміни до Порядку ведення Державного земельного кадастру стосовно введення витягів з інформацією з містобудівної документації»	Наповнення ДЗК інформацією про функціональні зони та усі обмеження землекористування, зазначені у містобудівній документації	Держгеокадастр, КМУ	2022	Постанова видана КМУ
5 Зміни до Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозованих та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади	Врахування проектних рішень містобудівної документації під час формування прогнозованих документів соціально-економічного розвитку територіальними громадами	Мінрегіон	Вересень 2022	Зміни до наказу Мінрегіону (наказ № 75 від 30.03.2016)

Головні напрями розвитку та регулювання ринку земель у населених пунктах це і є державне регулювання земельних відносин. Воно передбачає створення саме організованого, нестихийного земельного ринку.

На сучасному етапі головна проблема регульованого використання земель полягає у взаємопогодженості приватних, громадських і державних інтересів та всебічному урахуванні особливостей кожної місцевості й визначенні перспектив її соціально-економічного розвитку, оскільки монополія органів влади на визначення цільового призначення земель остаточно ліквідована.

Список використаних джерел:

1. Земельні відносини та ринок землі : курс лекцій. Тернопіль : ТНЕУ, 2021. 88 с.
2. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. URL: <https://land.gov.ua/derzhgeokadastr-vzyav-uchast-u-mizhnarodnij-naukovo-praktychnij-konferencziyi-geoprostir-2023/>

Капелька О. А.

здобувачка вищої освіти, група ЮД-142

Науковий керівник:

Ярошевська Т. В.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри

цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСНОВИ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

Вибрана тема є актуальною через те, що спадкування за заповітом є одним з видів спадкування, який передбачає передачу майна особою, яка вказана в заповіті. Об'єктивне розуміння спадкування за заповітом, полягає в тому, що як спеціальна форма (вид) успадкування визначається як складова частина цивільно-правового інституту «спадкове право», норми якої регулюють відносини, що виникають при укладанні фізичною особою належним чином оформленої угоди, називається заповітом, по зміні встановленого законом порядку переходу до інших осіб майна, що їй належить, або вирішення частки інших благ, що їй належать, в разі своєї смерті [1].

Цей вид спадкування дозволяє особам самотійно розпоряджатися своїм майном після смерті, визначати спадкоємців та поділ спадщини. У цьому випадку особа може володіти своїм майном до останнього дня життя, забезпечуючи при цьому своїх спадкоємців.

Спадкування за заповітом надає особам можливість самотійно вирішувати питання щодо спадкування свого майна. Заповіт може бути складений на папері або усно, проте для його визнання законом необхідно дотримуватися певних правил – найважливішою внутрішньою умовою дійсності кожного заповіту є законність змісту свободи заповідача: вона не повинна порушувати норми закону і повинна бути виражена у встановленій формі. Текст такого розпорядження містить призначення конкретних осіб і розподіл між ними майна в іншому порядку, ніж це передбачено правилами про спадкування, з можливістю передбачити виконання спадкоємцями якихось дій для отримання спадщини.

Основні положення заповіту, що виражають волю заповідача, відображає один з основних принципів спадкового права свободи заповіту. Тому законодавство і закріплює право заповідача практично в будь-який момент, змінити свою волю щодо спадкоємства. Зокрема, особа, яка складає заповіт, повинна бути дорослою, розсудливою та свідомою своїх дій. Заповіт може бути складений у вигляді простого або нотаріального.

Свобода заповіту виражається у вчиненні таких дій: у визначенні,

скасуванні або зміні строку та придатності складання заповіту; у визначенні розміру та порядку спадкування майна; у встановленні кола осіб, які успадковують майно за заповітом; в тому числі усунення окремих осіб від участі в розподілі спадкового майна.

Будь-який заповіт містить рішення про долю успадкованого майна та вибір спадкоємців. Таке рішення обов'язково передбачає обґрунтування, яке є суто внутрішньою волею, висновком численних систем відносин між власністю та особистістю, сім'єю та родиною, бізнесом та дружнім життям. Один раз складений заповіт може бути змінений або скасований кілька разів, що пов'язано з результатами інших розпоряджень майном, ситуаціями переоцінки, відносинами, майбутніми планами спадкоємців тощо.

Щодо створення заповіту, то в Україні оформленням заповіту займаються нотаріуси – як державні, так і приватні. Там, де нотаріусів немає, право посвідчення заповітів мають посадовці: сільських, селищних, міських рад; консульських установ України [2].

Можливість складання заповіту надана повністю дієздатній особі, особі, яка усвідомлює значення наслідків своїх дій та можливість керувати ними та наявність документа, що спроможний посвідчити особу, яка бажає скласти заповіт. Згідно з чинним законодавством повна дієздатність настає з моменту набуття особи повноліття. Щодо неспроможності скласти заповіт, то йому підлягають хронічно психічно хворі люди та люди, які не усвідомлюють значення своїх дій та або не можуть ними керувати. Після укладення заповіту його обов'язково треба посвідчити у нотаріуса, щоб він був дійсним і відповідав вимогам законодавства.

Окремо необхідно зазначити про посвідчення заповіту при свідках. Таке посвідчення може бути зроблене на прохання особи записати заповіт з її слів власноручно або за допомогою загальноприйнятних технічних засобів. У цьому разі заповіт має бути вголос прочитаний заповідачем і підписаний ним. Якщо заповідач через фізичні вади не може сам прочитати заповіт, посвідчення заповіту має відбуватися в присутності не менш як двох свідків [3].

Свідками можуть бути лише особи з повною цивільною дієздатністю. Свідками не можуть бути: нотаріус або інша посадова; службова особа, яка посвідчує заповіт; спадкоємці за заповітом; члени родини та близькі родичі спадкоємців за заповітом; особи, які не можуть прочитати або підписати заповіт. Свідки, при яких посвідчено заповіт, зачитують його вголос та ставлять свої підписи на ньому. У текст заповіту заносяться відомості про особу свідків [4].

Невиконання чинного законодавства України може привести до таких наслідків як нікчемність заповіту. Згідно з ч. 1 ст. 1257 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) нікчемним є заповіт, складений особою, яка не мала права на це майно, а також заповіт, складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення (ст. 1247, 1248 ЦКУ). До нікчемних заповітів

відносяться: заповіти, складені фізичною особою, яка не має повної цивільної дієздатності; вчинені через представника; посвідчені уповноваженою особою, але з порушенням вимог, встановлених законом; посвідчені не уповноваженою на це особою [3].

Отже, спадкування за заповітом є важливим правовим інститутом, який надає особам можливість самостійно розпоряджатися своїм майном після смерті. Заповіт дозволяє визначити спадкоємців та забезпечити їх права на спадщину. Однак необхідно дотримуватися законодавчих вимог та обмежень, щоб забезпечити справедливий поділ майна між спадкоємцями. Спадкування за заповітом є важливою складовою частиною спадкового права, яке дозволяє особам мати контроль над своїм майном після смерті.

Список використаних джерел:

1. Види заповіту, правила оформлення і прийняття спадщини. URL: https://protocol.ua/ua/vidi_zapovitu_pravila_oformlennya_i_priynyattya_spadshchini/ (дата звернення: 03.11.2023).
2. Заповіт в Україні: види, ціна та необхідні документи. URL: <https://chas.news/not/zapovit-v-ukraini-vidi-tsina-ta-neobhidni-dokumenty> (дата звернення: 03.11.2023).
3. Можливість не для всіх: хто в Україні має право скласти заповіт. URL: <https://economics.segodnya.ua/ua/economics/enews/vozmozhnost-ne-dlya-vseh-u-kogo-v-ukraine-est-pravo-sostavit-zaveshchanie-1604566.html> (дата звернення: 03.11.2023).
4. Заповіт та підстави визнання його недійсним. URL: https://protocol.ua/ua/zapovit_ta_pidstavi_viznannya_yogo_nediysnim (дата звернення: 03.11.2023).

Карпенко Н. М.

викладач

*(Ніжинський агротехнічний коледж
Національного університету біоресурсів
і природокористування України)*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГО-БЕЗПЕКОВОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ, ЯК ОДНОГО З ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Дієвість реалізації функцій держави гарантується механізмом правового регулювання, який ґрунтується на підставі нормативно-правової бази країни, яка окреслює реальні напрями впливу такого регулювання на поведінку суб'єктів права, стосовно дотримання відповідних норм в абсолютних і договірних правовідносинах через що джерела права, визначають основні вектори впливу на індивіда й дотримання принципів верховенства права та законності.

Виходячи з цих міркувань, доцільним є те, що функції, які визначені у відповідних законах, кодифікованих актом екологічного законодавства, де питання функціонального забезпечення за основним напрямком діяльності характерне державі, яка виступає гарантом реалізації внутрішньої та зовнішньої екологічної політики, дає підстави виокремити її окрему функцію у цій сфері – еколого-безпекову [1, с. 112–118].

Проблематикою дослідження формування державної політики у природоохоронній сфері, спрямованої на досягнення стану екологічної безпеки в контексті державотворення займалися такі науковці: В. Андрейцев, О. Лощихін, Г. Бачинський, С. Васюта, Є. Степанов, В. Костицький, Г. Добров, М. Кисельов, Н. Маєвська, І. Костяшкін, О. Стегній та багато інших.

Людина є частиною природи й не може існувати без неї. Природа залишається єдиним джерелом життя на планеті. У цьому контексті варто відзначити, що серед ряду актуальних завдань, що мають велике практичне значення, першочергове місце займає розроблення та дослідження еколого-безпекової функції держави, реалізація якої забезпечить гідні умови для життя кожного в екологічно сприятливому середовищі.

Так, преамбулою Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 регламентовано, що неодмінною умовою сталого розвитку України є охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини [2].

Саме для цього на території України проводяться заходи, щодо реалізації екологічної політики, спрямованої на охорону життєдіяльності живого і неживого у навколишньому середовищі, захисту життя і здоров'я людей від негативних наслідків забруднення навколишнього середовища, збереження природних ресурсів, їх раціональне використання та відтворення, а також досягнення гармонічної взаємодії суспільства і природи.

Слід зауважити, еколого-безпекова функція визначена ст. 16 Конституції України, а саме забезпечення екологічної безпеки й підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу, є обов'язком держави [3].

Водночас ця стаття Конституції логічно розвинула положення Декларації про державний суверенітет України, прийнятої Верховною Радою України

16 липня 1990 р., у якій VII розділом «Екологічна безпека» задекларовано, що Українська держава дбає про екологічну безпеку громадян, про генофонд народу, його молодого покоління [4].

Принагідно, що еколого-безпекова функція держави втілюється, як на національному, так і транснаціональному рівнях, тобто через зовнішню політику України здійснюються операції, спрямовані на забезпечення різноманітних екологічних інтересів та захисту прав і безпеки громадян

України, зокрема, шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співтовариства відповідно до визнаних принципів і норм міжнародного права, які закріплені Конвенціями та міжнародними договорами (Конвенція про охорону світової культурної та природної спадщини, Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни й флори, що перебувають під загрозою зникнення, Лондонська конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів, Стокгольмська декларація тощо) [5].

Що стосується національного законодавства про екологічну безпеку, то воно полягає в тому, щоб забезпечити належне виконання завдань держави з охорони навколишнього середовища та безпеки, серед яких у сфері державної екологічної політики можна виокремити такі: ЗУ «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» який, враховуючи сучасні екологічні, медико-біологічні, техногенні національні та планетарні виклики й загрози, визначає пріоритет біологічної безпеки та біологічного захисту населення від неналежно контрольованого та незаконного поширення генетично модифікованих організмів [6]; Рішення РНБО «Про Стратегію національної безпеки України» від 14.09.2020, яким встановлено, що екологічна безпека, зокрема безпека життєдіяльності людини – один із найвищих пріоритетів [7]. Своєю чергою Рішенням РНБО «Про Стратегію біобезпеки та біологічного захисту» від 18.10.2021 було на законодавчому рівні закріплено такий вид безпеки, як складову екологічної та національної, створюючи необхідні умови для збереження екологічної стабільності на території України, покращуючи муніципальні системи, підвищуючи безпеку систем громадського транспорту, а також закріплює обов'язковість запровадження сучасних систем управління відходами та зменшення промислових викидів, забезпечення раціональне використання природних ресурсів, охорони лісів і водних ресурсів, розвитку земельного та водного фонду, запобігання негативним наслідкам надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру та їх ліквідації [8].

Однак варто зазначити, що окремого закону, який би стосувався екологічної політики в Україні або ж про природно-техногенну (екологічної) безпеки, поки немає. Через що, є потреба в його розробці та прийнятті, адже це стане додатковою унормованою правовою гарантією для реалізації та захисту права кожного на безпечне довкілля та здоров'я й безперечно, пришвидшить правову адаптацію законодавства України про екологічну безпеку до законодавства ЄС, удосконалюючи практику його правозастосування. Стосовно його текстуального наповнення, то в ньому повинні бути відображені: ціль, функції, завдання, принципи цього нормативно-правового документа, окремі розділи (статі), якими регламентовано законодавчі вимоги, практика, процедури, механізмів і гарантій забезпечення екологічної безпеки людини, населення та держави в умовах посилення екологічного ризику від природних, санітарно-біологічних

та техногенних загроз сучасності тощо.

Отже, підсумовуючи, можна зауважити, що проблематика еколого-безпекової функції та особливості її реалізації для України є особливо актуальною, оскільки вона забезпечить демократичний та соціальний розвиток держави в контексті реалізації національної безпеки, а подальший розвиток чинного законодавства з урахуванням міжнародного досвіду дасть змогу зберегти відповідний рівень функціонування країни на міжнародній арені.

Список використаних джерел:

1. Степанов Є. Історико-правові етапи становлення і розвитку екологічної функції держави в Україні. *Юридична Україна*. 2010. № 11. С. 112–118.
2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 18.01.2023).
3. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.01.2023).
4. Декларація про державний суверенітет України. Декларація Верховної Ради від 16.07.1990 № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>. (дата звернення: 17.01.2023).
5. Директива Європейського Парламенту і Ради 2012/18/ЄС від 04.07.2012 про контроль загроз виникнення значних аварій, пов'язаних із використанням небезпечних речовин, та про внесення змін і подальше скасування Директиви Ради 96/82/ЄС. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2012. L 197. С. 1 (дата звернення: 17.01.2023).
6. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 № 2697- VIII. *Урядовий кур'єр*. 2019. № 67 (дата звернення: 18.01.2023).
7. Про Стратегію національної безпеки України : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020, введено в дію Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 179 (дата звернення: 18.01.2023).
8. Про Стратегію біобезпеки та біологічного захисту: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.10.2021, введено в дію Указом Президента України від 17.12.2021 № 668/2021. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 245 (дата звернення: 18.01.2023).

Karpenko R. V.

candidate of legal sciences, docent
associate Professor at the department
of civil law disciplines
(*Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs*)

NOTARY SECRETARY AS ONE OF IMPORTANT STORAGE ACTIVITIES NOTARY: CURRENT STATE AND PROBLEM ISSUES

The notarial secret is an important component of the notary's activity, which ensures the protection of confidential information obtained by him in the process of performing his professional duties. In connection with the growth of the volume and complexity of legal relations, the requirements to ensure the confidentiality of the information that comes to the notary are becoming increasingly high. Therefore, we will consider a modern apartment and problematic questions regarding notarial secrecy.

Let's start with the Constitution of Ukraine, and the norms defined in it in relation to notarial actions. According to para. 32 of the Constitution of Ukraine, the collection, storage, use and distribution of confidential information about a person is not allowed, except in cases specified by law, and only in the interests of national security, economic well-being and human rights. Thus, according to p. 14 st. 92 Constitution of Ukraine fixed, that exclusively by laws of Ukraine defined organization and activity of notary [3].

Basic principles of notary's work enshrined in the Law of Ukraine «Pro notary» (also – Law). According to para. 3 The law defines that a notary is a natural person authorized by the state, who carries out notarial activity in the state notary office, state notary archive or independent professional notarial activity, in particular, certifies rights, as well as facts that have legal significance, and performs other notarial actions, provided by law, with the purpose of giving them legal certainty.

Article 5 of the law stipulates the notary's obligations, including the obligation to keep confidential the information obtained by him in connection with the performance of notarial acts. Even in his oath, a strong anchored para. 6 By law, a notary is sworn to keep professional secrets [4].

As for the notarial secret, the provisions about it enshrined in para. 8 of the Law, where it is defined that notarial secret is a collection of information obtained during the performance of a notarial act or the application to the notary of an interested person, including about the person, his property, personal property and non-property rights and obligations, etc.

The obligation to observe notarial secrecy also extends to persons who

became aware of the notarial acts performed in connection with the performance of their official duties or other work, to persons involved in the performance of notarial acts as witnesses, and to other persons, yakim stali poznosti obstivi scho stanovlyat subject to notarial secret [4].

It should be noted that notarial secrecy is also preserved during legal proceedings. Thus, in civil, economic, administrative, and criminal proceedings, individuals who are required by law to keep confidential the information that was entrusted to them in connection with the provision of professional legal assistance cannot be questioned, as defined in p. 2 h. 1 st. 70 Civil Procedure Code of Ukraine, p. 2 h. 1 st. 67 Gospodarskeho procesualnogo kodeku Ukrainy, p. 2 h. 1 st. 66 of the Administrative Court Code of Ukraine, p. 3 h. 2 st. 65 of the Criminal Procedure Code of Ukraine [5-7].

As you can see, the legislation of Ukraine establishes rules that regulate the preservation and transfer of confidential information, which have notarial secrecy marks. In particular, a notary must ensure the safe storage of notarial works that contain confidential information and ensure their destruction in accordance with legislation.

References:

1. Denisiak N. Storage of professional notary secrets by a notary. *Legal Gazette of the International Humanities University*. Kyiv, 2021. S. 80-86
2. Ustimenko N. C. Secrets of human life and civil law protection: autoref. dis. ... k.ju.n. for spec. : 12.00.03. *National Law Academy of Ukraine Ya. Wise man*. Kharkiv, 2001. 20 p.
3. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. Update date: 01.01.2020 *Vidomosti Verkhovna Radi of Ukraine (VVR)*, 1996, № 30, para. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (date of notice: 15.04.2023).
4. Pro notary: Law of Ukraine dated 02.09.1993 r. № 3245-XII. Update date: 29.12.2022 *Vidomosti Verkhovna Radi of Ukraine (VVR)*, 1993, № 39, para. 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (date of application: 17.04.2023).
5. Civil Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 18.03.2004 r. No. 1618-IV. Update date: 15.04.2023 *Vidomosti Verkhovna Radi of Ukraine (VVR)*, 2004, № 40-41, 42, para. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (date of application: 20.04.2023).
6. Code of Administrative Courts of Ukraine: Law of Ukraine vid 07.06.2005 r. № 2747-IV. Update date: 04/01/2023 *Vidomosti Verkhovna Radi of Ukraine (VVR)*, 2005, № 35-36, № 37, para. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (date of application: 20.04.2023).
7. Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine vid 18.04.2010 r. № 4651-VI. Update date: 28.04.2023 *Vidomosti Verkhovna Radi of Ukraine (VVR)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, para. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (date of notice: 20.04.2023).

Кишкань М. А.

здобувач вищої освіти, група М-ЮД-321
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Бондар О. С.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПОЗАСУДОВІ СПОСОБИ ВРЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ СПОРІВ

Сім'я являє собою основний блок суспільства. Варто погодитися, що сімейні відносини впливають на добробут та психологічний стан кожного члена сім'ї, а отже, на загальний стан суспільства. Тому якщо права учасників сімейних правовідносин є порушеними чи неврегульованими, за загальною практикою вирішуються в судових процесах. Однак за останні роки способи захисту прав та врегулювання конфліктів, що виникають між учасниками сімейного життя, не вичерпуються лише судовими формами. Актуальним на сьогодні є розвиток системи позасудових способів врегулювання сімейних правовідносин.

Тому актуальність вибраної теми насамперед зумовлена потенціалом розвитку у сфері примирливих процедур позасудового характеру.

Як зазначає Криворука О. С., сімейні конфлікти є в колі кожної родини, однак більш виражений характер вони мають в питаннях «розірвання шлюбу та перебування в шлюбі, між подружжям стосовно батьківських обов'язків, а також стосовно матеріальних зобов'язань між подружжям» [1, с. 311]. Серед найчастіших способів вирішення сімейних конфліктів можна виділити такі: медіація, переговори та участь судді у процесі вирішення суперечки. Однією з найпоширеніших форм альтернативного врегулювання (вирішення) суперечок є медіація. Медіація в площині сімейних правовідносин на сьогодні є однією з найобговорюваних тем у юридичній літературі. Насамперед, варто надати визначення медіації. Основне визначення базується в Законі України «Про медіацію». Медіація – це «позасудова добровільна процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора намагаються врегулювати спір шляхом переговорів» [2]. Медіація відрізняється від інших способів вирішення суперечок за такими ключовими ознаками: перш за все, за способом ухвалення рішення. З урахування того, що сторони самостійно досягають угоди, рішення ухвалюється на користь кожної сторони конфлікту. У разі

судового вирішення справи суддя ухвалює обов'язкове рішення, яке може не влаштувати іншу сторону. Медіація має «різний термін вирішення конфлікту, з огляду на практику медіація зазвичай займає приблизно місяць, тимчасом як розгляд справи в суді зазвичай вимагає значно більше часу» [3, с. 63]. Важливим аспектом слугує конфіденційність, тоді як судові вирішення конфлікту відбуваються в загальнодоступному порядку. Варто наголосити також мету застосування медіації, яка спрямована на дружнє вирішення конфлікту та досягнення консенсусу, де сторони виграють (принцип win-win). З іншого боку, судові вирішення конфлікту часто не завершує конфлікт повністю і може не задовольнити одну зі сторін. Участь посередника має особливий статус, посередник не прирівнюється до сторін, він займає особливе місце, лише допомагаючи сторонам самим вести переговори і досягати угоди. Отже, медіація, незважаючи на поширену думку, зовсім не є єдиною формою «примирливого посередництва». Угода про примирення цілком може бути укладена учасниками правового конфлікту або через «прямі», неускладнені переговори, або переговори із залученням третьої особи.

Іншим способом позасудового врегулювання конфлікту є переговори. Переговори – «це інструмент, що використовувався для врегулювання конфліктів ще задовго до появи правових процедур» [4, с. 83]. Визначення умов, форми, термінів ведення переговорів – прерогатива сторін, що сперечаються. До проведення переговорів можуть бути залучені треті особи, а ухвалені рішення може бути затверджено судом у формі мирової угоди з усіма процесуальними та матеріальними наслідками.

Можемо підсумувати, що більшість альтернативних способів вирішення (врегулювання) суперечок здійснюються за наявності добровільного волевиявлення сторін. При прогнозуванні перспективи розвитку позасудових, навколо судових способів вирішення спорів доцільно звернутися до закордонного досвіду. Врегулювання спору є практичними діями сторін у вже виниклій суперечці: створення умов для уникнення судового розгляду, мінімізації витрат, також вибір процедури, що найбільше підходить для вирішення спору.

Список використаних джерел:

1. Криворука О. С. Мирне вирішення сімейних прав. Шерешевські читання: Проблеми цивілістики в умовах пандемії та ІТ : матеріали Всеукр. наукової конф. (м. Одеса, 10 грудня 2021 р.) Одеса : Фенікс, 2021. С. 311–313.
2. Про медіацію. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 21.10.2023).
3. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів : матеріали круглого столу (Одеса, 29 березня 2021 р.). НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2021.
4. Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навч. посіб. / за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. Верби-Сидор. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 416 с.

Киян В. Я.

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІ РОБОЧОГО ЧАСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Останні зміни, що відбуваються у державі і пов'язані з військовою агресією російської федерації, завдали глобальних змін у суспільстві, у тому числі і в соціально-трудої сфері, шляхом трансформування зайнятості населення. Змінилися підходи до традиційних форм зайнятості і виникли абсолютно нові гнучкі (нестандартні) її форми. Військова агресія зумовила необхідність працівників виконувати роботу віддалено від місця роботи, навіть перебуваючи на анексованій території, через що відбулася певна модернізація окремих форм робочого часу, зокрема, дистанційної та надомної праці, і так званий фріланс. Усе це ставить підтверджує актуальність цього дослідження.

Правове регулювання робочого часу ґрунтується насамперед на нормах Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України), та характеризуються такими, що: а) відображають переважно державні інтереси щодо регулювання робочого часу; б) допускають можливість погоджувально-договірного характеру правового регулювання робочого часу; в) відображають міжнародно-правові стандарти у сфері робочого часу; г) допускають участь профспілок у регулюванні робочого часу [1].

Теоретико-правовий аналіз цих конституційних норм дозволяє зазначити, що: а) робочий час трактується через призму гарантій права на відпочинок; б) законодавець встановлює загальні принципи гарантій робочого часу; в) законодавець встановлює загальні принципи поєднання робочого часу та часу відпочинку. Крім того, конституційні норми про робочий час є визначальними для формування трудової правосуб'єктності, насамперед, працівника [2, с. 148–155].

Відповідно до положень Директиви 2003/88/ЄС «Про деякі аспекти організації робочого часу» (пункт 1, стаття 2), робочий час – це будь-який період, протягом якого працівник відповідно до національного законодавства та/або практики, перебуває на робочому місці в розпорядженні роботодавця, виконує трудову функцію, інші обов'язки [3].

Визначення робочого часу також закріплено в конвенціях МОП (зокрема: Конвенції про регулювання робочого часу в торгівлі та установах

№ 30, Конвенції про умови праці в готелях, ресторанах та подібних закладах № 172). Подібні визначення закріплені в низці підзаконних актів, наприклад, у наказі Мінітрансу від 2 квітня 2002 р. № 219 «Про затвердження Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації Україна»; у постанові Центральної виборчої комісії від 12 травня 2005 р. № 82 «Про Правила внутрішнього трудового розпорядку працівників Секретаріату та патронатної служби Центральної виборчої комісії».

Водночас у перспективному трудовому законодавстві, зокрема в проєкті Трудового Кодексу України (далі – проєкт ТК України) (ст. 120), робочий час уже визначається як «час, протягом якого працівник відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку та умов трудового договору повинен виконувати трудові обов'язки» [4].

Тому на сучасному етапі доцільно активізувати роботу над дослідженням осучаснених відносин у сфері праці та запроваджувати апробовані процедурні форми і у перспективному трудовому законодавстві.

З 24 лютого 2022 року, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в Україні введено режим воєнного стану, а 15 березня 2022 року ухвалено Закон України № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», відповідно до якого на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України [5; 6; 7].

З урахуванням сьогоднішніх змін до трудового законодавства, нормальна тривалість робочого часу працівників у період воєнного стану не може перевищувати 60 годин на тиждень. Для окремих категорій працівників, яким відповідно до законодавства встановлюється скорочена тривалість робочого часу, ця тривалість не може перевищувати 50 годин на тиждень.

П'ятиденний або шестиденний робочий тиждень встановлюється роботодавцем за рішенням військового командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення).

Також тривалість щотижневого безперервного відпочинку може бути скорочена до 24 годин.

У період дії воєнного стану не застосовуються норми статті 53 (тривалість роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів), частини першої статті 65, частин третьої – п'ятої статті 67 та статей 71–73 (святкові і неробочі дні) КЗпП України [5].

Впровадження новітніх інформаційних, цифрових та інших інноваційних технологій усферу робочого часу модернізує та активізує ринок праці. У цих варіантах законодавець передбачає збереження комплексу прав, гарантій за працівниками.

Очевидно, що в сучасних умовах актуальним є модернізація гнучкого поєднання такого робочого часу. Видається правильним зберегти загальну практику застосування п'ятиденного робочого тижня, а також визначення системи гнучких соціально-трудоових гарантій при шестиденному робочому

тижні. Наразі серед експертів профспілок дискутується питання запровадження 4-денного робочого тижня [8].

Очевидно, це питання заслуговує на увагу в контексті розвитку інноваційного ринку праці.

У березні 2020 року до КЗпП України [1] було внесено зміни щодо гнучкого режиму робочого часу і додані статті 60¹ і 60² – надомна робота і дистанційна робота, оскільки протягом кількох років підряд в Україні та світі була поширена пандемія коронавірусу. Зараз ці статті є особливо актуальними, оскільки під час воєнного стану не всі працівники мають змогу працювати саме на підприємствах та в установах безпосередньо, тому в деяких організація оформляється простій, а в деяких запроваджують надомну та дистанційну роботу.

Слід відзначити, що дистанційна робота працівників сьогодні є надзвичайно актуальною формою трудових відносин, а саме в умовах воєнного стану. Вона передбачає переваги для роботодавця в економії коштів на створення нових робочих місць, для працівника економія коштів на проїзд до місця роботи, харчування, виникла змога самореалізації, пошуку нових професій, проходження вебінарів, курсів, марафонів, гнучкий робочий час, постійний доступ до робочого обладнання, та насамперед сьогодні – для власної безпеки.

З урахуванням викладеного вище можна констатувати, що окремі положення КЗпП України, інших актів законодавства про працю мають певні прогалини у законодавстві, наприклад відсутні уніфіковані принципи та стандарти регулювання робочого часу. Наразі окремі норми уже враховані в Законі «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», але у післявоєнний період ці надбання треба буде адаптувати і до перспективного трудового законодавства.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
2. Костюк В. Л. Правосуб'єктність у трудовому праві: проблеми теорії та практики. Київ : Вид. Карпенко В. М., 2012. 464 с.
3. Директива 2003/88/ЄС «Про деякі аспекти організації робочого часу» : Директива від 04.11.2003. URL: <http://www.trudsud.ru/ru/docs/legislation/A13>.
4. Проект Трудового кодексу України. URL: https://vk24.ua/useful_information/proekt-trudovogo-kodeksu-ukraini-0.
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
7. Конституція України : ухвалена Верховною Радою України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.
8. Голова профспілок Великобританії виступила за 4-денний робочий тиждень. URL: <https://talks.happymonday.com.ua/golova-profspilok-velykobrytanii-vystupyla-za-4-dennyjrobochyj-tyzhden>.

Ковіненко О. О.

здобувач вищої освіти, група ЮД-041
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Моїсеєнко Д. М.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ АЛЬТЕРНАТИВНИХ МЕТОДІВ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: МЕДІАЦІЯ, КОНСЕНСУСНІ ПРОЦЕДУРИ ТА АРБІТРАЖ

Наразі в Україні триває глобальне впровадження судової реформи, за якою, зокрема, активно ведуть спостереження західні та європейські партнери у професійних політичних та правничих колах.

Ведеться дискусія щодо організації нових окремих судових інституцій для вирішення спорів між військовослужбовцями та військовими частинами. Тож так вбачається актуальним створення окремих судів військової юрисдикції.

Зміни, які сприяють більшій зручності та пришвидшенню вирішення певних наявних проблем, потребують негайного здійснення, особливо в тих умовах, в яких перебуває Україна під час війни, коли краще не гаяти часу.

Зокрема, варто розглядати питання удосконалення судового процесу та організування різних методів вирішення спорів, таких, як медіація, арбітраж і консенсусні процедури, з кількох причин: по-перше, це вплине на ефективність вирішення суперечок у контексті військових конфліктів, де швидкі та компетентні рішення можуть зменшити ступінь напруги та покращити загальний стан суспільства, знизити ступінь сумніву та страху серед громадян; по-друге, введення альтернативи вирішення спорів дозволить швидше встановлювати правосуддя та відновлювати порушені відносини між сторонами, і такий підхід в змозі підвищити довіру громадян до правосуддя; по-третє, інноваційна кшталт медіації, створять можливість для фізичних і юридичних осіб більше взаємодіяти напряму та вміти самотійно розбиратися з багатьма виникаючими конфліктами, не обов'язково доводивши справу до розголосу та судового оскарження, це зменшить навантаження на судову систему в період зростання кількості справ.

Основна позиція та бачення концепції медіації полягає у зведенні до миру між сторонами через взаємне порівняння поглядів, з'ясування потреб

один одного та знаходження рішення щодо вирішення спірного питання поза судом.

Для реалізації цілісного процесу можуть, так само, як і у стандартних правилах розгляду справ у суді, залучатися особи зі спеціальними навичками та знаннями. Законом України «Про медіацію» закріплене розуміння професії медіатора: «медіатор – спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію» [1].

З прийняттям цього Закону відбулися зміни в усіх процесуальних кодексах.

У Цивільному процесуальному кодексі, конкретніше у п. 5 ч. 5 статті 198, з'явився припис про те, що суду належить право оголосити перерву у підготовчому засіданні в разі, якщо сторони прийняли рішення провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації [2].

Популяризація такого методу врегулювання суперечок відбувається в багатьох країнах Європи та Сполучених Штатах Америки (США). Джерелом медіації у США стали трудові спори. У 1972 році з'явилася перша професійна організація медіаторів – розповідають у статті Л. О. Махова і А. О. Виприцький [3]. У країнах Європейського Союзу питання медіації стало зрегульованішим ухвалою Директиви 2008 р. «Про деякі аспекти медіації в цивільних та комерційних справах», разом з низкою керівних принципів і рекомендаціями [4].

Однак відмінність правової системи України від закордонних правових систем криється у питанні «Чи може сам суддя проводити медіацію?».

Розпочавши дослідження у цій галузі, ми зрозуміли, що на цей момент інститут медіації не реалізований в руках у суддєй.

Найперше, чому необхідно навчитися робити в закордонних колег українським суддям – на початку кожного судового засідання (не враховуючи виняткових випадків у законодавстві, коли медіацію застосовувати заборонено) повідомляти сторін про їхню можливість вирішити свій спір шляхом медіації. Адже зрозуміло, що для того щоб в принципі була проведена медіація, сторони мають проявити ініціативу, дати на це активну взаємну згоду.

Надалі, в разі погодження зі сторонами, суд має право направити всі матеріали справи та передати компетенцію медіаторам.

Законотворцю потрібно зараз зініціювати чітке закріплення цього аспекту євроінтеграції українського судочинства, надати повноваження судді самостійно проводити медіаційну експертизу, обов'язково зробити реєстр медіаторів. Звідси спливе нагальна потреба організації в судах кімнат з медіації.

Наказом Міністерства юстиції України та Офіса Генерального Прокурора України № 1473/5/194 2020 року Порядок реалізації пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину» було доповнено пунктом про те, що стосовно

неповнолітніх може бути закрита справа в тому випадку, якщо певні аспекти не були порушені: під час медіації у кримінальному провадженні неповнолітній, який є підозрюваним у вчиненні кримінального правопорушення, та потерпілий за допомогою посередника намагаються примиритися шляхом укладення угоди про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні правопорушення [5].

Механізм закріплений у наказі і, звичайно, врегульовується Кримінальним кодексом України, але точно про нього та всі деталі участі особливо ніде не вказується. Важливо внести доцільні зміни у Кримінальний кодекс України, аби медіацію було дозволено використовувати в більш широкому виді.

Треба зазначити, що в Україні є можливість пройти навчальні тренінги з медіації та взяти участь у змаганнях. Оскільки важливе місце у процесі медіації посідають суди, варто запрошувати на посади молодих спеціалістів, які тільки пройшли навчання та покажуть, як втілюватимуть здобуті навички на практиці.

На рівні з медіацією діють «консенсусні процедури». Правові норми, що спрямовані на їх стимулювання та регулювання, на сьогодні визначають тільки досить узагальнені моменти їхнього застосування, проте не заперечують стосовно вагомості ролі консенсусних процедур у вирішенні низки правових питань.

Термін «консенсус» пояснюється у Законі України «Про стандартизацію», який спрямований на забезпечення формування та реалізації державної політики.

Відповідно до цього Закону, консенсус – «загальна згода, що характеризується відсутністю серйозних заперечень з суттєвих питань у більшості заінтересованих сторін та досягається в результаті процедури, спрямованої на врахування думки всіх сторін і зближення розбіжних поглядів». При цьому зазначається, що консенсус не обов'язково повинен бути одностайним (виражатися спільною волею та єдиною думкою всіх заінтересованих сторін без виключення) [6].

Із внесенням законотворцем певних змін до нормативно-правових актів, їх текст вдосконалюються додатковою конкретикою запитання взаємодії механізму консенсусних процедур з іншими формами альтернативного вирішення спорів.

Правильне своєчасне врахування консенсусних процедур у контексті військових конфліктів відповідає вимогам сучасного правового середовища, впливає на будівництво конструктивного розгляду різного виду спорів в Україні.

Здатен зберегти справедливість і підвищити рівень легітимності правосуддя ще один знайомий українській судовій практиці метод – арбітраж. У ході нього дві сторони наділені правом зустрітися в присутності нейтральної

третьої особи – арбітра, аби вона винесла рішення для виконання сторонами, спираючись на їх попередніх письмових домовленостях.

Таким чином арбітраж це інструмент гарантування законності у приватних відносинах поза традиційною судовою системою з ключовою відмінною ознакою – гнучкістю та здатністю підлаштовуватися під індивідуальність ситуації.

Медіація, консенсусні процедури та арбітраж тісно взаємопов'язані між собою як три складових компоненти створення незалежної приватної судової системи, що відбувається на основі запозичення досвіду інших країн і адаптації до конкретних запитів суспільства. Такий комплексний підхід до розуміння цих правових явищ дозволяє робити правосуддя прозорішим.

З огляду на вище зазначене робимо висновок, що впровадження альтернативних методів вирішення спорів сприяє не лише стабілізації ситуації в умовах війни, але й побудові впевненості громадянину здатності захистити свої права у подальшому.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2022. № 7. Ст. 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 40–42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
3. Махова Л. О., Виприцький А. О. Історія міжнародного розвитку та сучасний стан інституту медіації в Україні. *Право і суспільство*. 2018. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/5_2018/part_2/42.pdf.
4. Директива 208/52/ЕС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_041-13#Text.
5. Зміни до Порядку реалізації пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину» 17.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0360-20#Text>.
6. Про стандартизацію : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 31. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%83%D1%81#w1_1.

Кожушко С. І.

кандидат юридичних наук, доцент

ГЕНЕЗИС ЮВЕНАЛЬНОГО ПРАВА НА ПРАЦЮ

Однією з проблем сучасного суспільства є проблема соціальної відповідальності в умовах зростаючого безробіття та формування прекаріату (англ. precarious і лат. precarium – сумнівний, ризикований, негарантований, нестабільний) – соціально незахищеного, немаючого постійного місця роботи, маючого нестабільну заробітну плату/дохід певного класу суспільства.

Теоретичне підґрунтя ювенального права розмежовує чотири основних аспекти використання. Це може бути відповідна галузь юридичної науки, галузь права, галузь національного законодавства та навчальна дисципліна.

Ювенальне право України – це комплексна галузь права, яка є ціннісно орієнтованою системою матеріальних, процесуальних та організаційних правових норм, спрямованих на забезпечення виживання, розвитку та соціалізації дитини за допомогою закріплення особливого статусу дитини як суб'єкта права, встановлення компетенцій інших суб'єктів права, зобов'язаних опікуватися справами дітей, і регулювання відносин, одним з учасників (безпосереднім або через представника), яких є дитина [1, с. 14].

Дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини ООН 1989 р., іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 7 ст. 7 Сімейного кодексу України). Правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття.

Становлення прав дитини (неповнолітніх) починається з ХІХ століття. Реформатори і політики боролися за створення сучасного законодавства про дитину з 1830-х років. Вони прагнули побудувати розширене, турботливе правове положення дитини, яке звільнило би дитину/дітей від відповідальності та дозволило б їм просто бути дітьми. Їхні зусилля привели до перших поліпшень у галузі освіти неповнолітніх, викорчування найгірших форм дитячої праці та певного поліпшення рівня медичного обслуговування наприкінці цього століття.

Дитину почали розглядати як «індивід», що потребує захисту. Вперше в Європі були ухвалені закони, що регулюють дитячу працю. Різні юридичні тексти поступово заохочували або робили освіту дітей обов'язковою, і суспільство визнало той факт, що з дитиною не можна поводитися так само, як із дорослим.

На початку 1900-х років був досягнутий певний прогрес – як з погляду матеріальних поліпшень, так і посилення очікувань – щоб американська

соціальна працівниця, одна з перших захисниць цивільних прав та активістка з боротьби з дитячою працею Флоренс Келлі змогла заявити у «Деяких етичних досягненнях через законодавство», що молодь має «право на дитинство».

У складному суспільстві ХХ століття критерії раціональності достатньо різняться, оскільки вони визначають окремі підгрупи населення, кожна з яких бачить і мислить реальність (і закон) зі своєї позиції. Прагматичний погляд в теорії права розглядає право як інструментальний процес, сформований поза правовими чинниками, такими як історія, економіка, культура тощо контекстуалізує право відповідно до однорідної культури й суспільства (західного), тоді як постмодерністський погляд приймає і перевиховує світ непереборної культурної неоднорідності, в якому кожен із нас має дуже різні підстави для пізнання та досвіду життя.

Міжнародний захист прав дитини в ХХ столітті ознаменувався тим, що вони стають суб'єктами прав. Дитина є повноцінним членом сучасного суспільства, тому необхідно трактувати її як повноправного суб'єкта соціального життя. Виключно дитина, як суб'єкт цих відносин, є носієм усіх тих прав і свобод, які регламентовані як загальновизнані права людини.

Перший законодавчий акт в Європі, який у подальшому закріпив відповідні міжнародні стандарти з прав дитини у галузі трудового права – це Закон про працевлаштування жінок, молоді та дітей (*англ. Employment of Women, Young Persons, and Children Act 1920*, Великобританія), що діє в новій редакції з 1991 року.

Розуміння міжнародного захисту прав дитини являє собою систему взаємоузгоджених дій держави та неурядових міжнародних організацій, спрямованих на розробку та забезпечення прав дитини, для формування сприяння їхнього закріплення в національному законодавстві та надання міжнародної допомоги дітям слаборозвинених держав .

Початок ХХ століття демонструє прискорення розвитку прав дитини. У 1919 році Ліга Націй створила Комітет із захисту дітей. Згодом 26.11.1924 р. була ухвалена Женевська декларація (*англ. Declaration of the Rights of the Child*) – перший міжнародний акт про права дитини, натхненний працею Януша Корчака, якого визнають «батьком» прав дитини.

Ця Декларація визнавала не тільки їх різні потреби і ролі в суспільстві, а й встановлювала критерії, за якими можна було б вимірювати ставлення спільнот або націй до дітей. При цьому Ліга встановила стандарти для дитинства, які нагадували те, що ми визнаємо «сучасними».

Доцільно зазначити, що спеціальна література, присвячена ювенальному праву на працю – дітей та молоді, набуває безлічі різноманітних форм: дитяча праця була предметом міжнародних конвенцій, урядових звітів та академічних статей. До 1980-х років науковий інтерес до праці дітей у здебільшого передбачав історичний підхід, як економічна експлуатація дітей у Західній Європі та США. Публічність навколо досліджуваної тематики, набула у

зв'язку з оголошенням Року дитини (1979 р.). Дискусія під час проведення заходу показала, що переконання щодо належного захисту прав дитини на працю було помилковим: дитяча праця використовувалася в значно більшому масштабі, ніж очікувалося, попри повсюдне прийняття законів, вкладених у припинення практики дитячої праці. Упродовж 1970-х років мало публікацій було присвячено правовому регулюванню дитячої праці, і то лише поодинокі у розвинених державах: Звіт про економічну діяльність школярів у Великій Британії (1972 р.) та інші.

Міжнародною організацією праці у 2021 р. було оголошено Міжнародним роком боротьби з дитячою працею. У резолюції Міжнародної організації праці наголошувалося, що держави-члени ООН зобов'язуються «здійснити невідкладні та дієві кроки до викорінення примусової праці та сучасного рабства, забезпечення заборони та ліквідації найгірших форм дитячої праці, включно з вербуванням та використанням дітей-солдат, а до 2025 року покінчити з дитячою працею у всіх її проявах».

У звіті Міжнародної організації праці «Глобальні оцінки сучасного рабства примусова праця та шлюб із примусу» за 2021 рік (англ. *Global Estimates of Modern Slavery, Forced Labour and Forced Marriage, September 2022*) зазначається, що в будь-який конкретний день в умовах примусової праці перебувають загалом 3,3 мільйона дітей, що становить орієнтовно 12 відсотків усіх дітей, які зазнають примусової праці. І через брак даних ці цифри, що й без того викликають на сполох, цілком можуть бути лише верхівкою айсберга. Примусова праця дітей є одним із компонентів дитячої праці, якій міжнародне співтовариство зобов'язалося покласти край до 2025 року через завдання 8.7 Цілей у сфері сталого розвитку [2].

Тож у частині захисту ювенального права на працю – це інститути трудового права, як-от трудовий договір, робочий час, час відпочинку, оплата праці, охорона праці тощо. Враховується проблематика диференціації праці, дискримінації на роботі або робочому місці за гендерних та вікових підстав, диференціація праці, комплаєнс (англ. *compliance* – відповідність будь-яким внутрішнім або зовнішнім вимогам або нормам) та інше.

Список використаних джерел:

1. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2008. 40 с.
2. *Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage* International Labour Organization (ILO), Walk Free, and International Organization for Migration (IOM). Geneva, 2022. 144 s.

Коптєвський О. Ю.

здобувач вищої освіти, група М-ЮД-322
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Бондар О. С.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРИВАТНЕ ПРАВО: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Приватне право являє собою комплекс уявлень, правил і норм, що визначають статус особи (приватної особи) та гарантують захист її суб'єктивних прав і інтересів. Громадянське суспільство є системою взаємодії суспільних індивідів, соціальних груп, верств і класів, яка гармонізує різноманітні індивідуальні і групові прагнення та амбіції, що здійснюють рівні впливу в суспільстві. Це сфера соціальної взаємодії між економікою і державою, що охоплює сфери найближчого спілкування, такі як сім'я і родина, а також громадянські об'єднання, соціальні рухи та різноманітні форми публічної комунікації.

У контексті цього приватне право може бути розглянуте як складова громадянського суспільства, яка органічно вплетена в нього. Воно являє собою інструмент регулювання внутрішніх відносин в громадянському суспільстві і слугує для забезпечення інтересів його учасників стосовно один одного [1, с. 9].

Крім того, приватне право є методологічною основою діяльності правової держави у сфері захисту прав людини (членів громадянського суспільства) і створення умов для нормального функціонування громадянського суспільства. Ця взаємодія між приватним правом і громадянським суспільством є важливим чинником розвитку правової доктрини та забезпечення суспільного порядку.

Приватне право є важливою складовою системи права, і його характерні риси визначають його специфіку, роль у суспільстві. Це галузь права, що ґрунтується на визнанні особи самостійною цінністю, де людина розглядається як мета, а не засіб.

Приватне право спрямоване на регулювання відносин між приватними особами, надаючи кожній з них своєрідний «суверенітет». Ця галузь права покладає основний акцент на захист приватного інтересу, визначаючи його як пріоритет та надаючи економічну свободу, вільне самовираження та рівність

у товаровиробництві.

Приватне право відзначається можливістю вільного волевиявлення приватних суб'єктів у реалізації їхніх прав і активно використовує договірну форму регулювання цивільних відносин. Однак важливою рисою є наявність норм, які звертаються до суб'єктивного права і забезпечують його судовий захист. Також приватне право характеризується переважанням диспозитивних норм, які дозволяють сторонам вільно визначати умови своїх відносин [2, с. 45].

Галузі та інститути приватного права, будучи важливою частиною правової системи, ґрунтуються на цілому ряді принципів, які визначають їхню сутність та функції. Ці принципи формують основу для взаємодії між суб'єктами цивільних відносин і створюють умови для ефективного функціонування цивільного суспільства.

Один із ключових принципів приватного права – це принцип автономії. Він передбачає, що суб'єкти мають вільну можливість здійснювати свої права, і не допускає втручання чи протидії їхній діяльності. Це важливий аспект для забезпечення свободи волі та вибору суб'єктів цивільного права.

Принцип добровільності також має велике значення. Згідно з ним суб'єкт сам несе відповідальність за виконання своїх обов'язків і відповідає за них своїм майном чи грошима. Це сприяє створенню відносин, які базуються на добровільній угоді та довірі між сторонами.

Принцип юридичної рівності передбачає, що всі суб'єкти цивільного права мають однакове право на вільне волевиявлення та його оцінку, що дорівнює правам інших. Це забезпечує рівноправ'я всіх учасників цивільних відносин.

Принципи диспозитивності, координації, загальногодозволу і правового захисту приватного інтересудоповнюють загальну картину функціонування приватного права [3, с. 69]. Вони визначають порядок врегулювання конфліктів, забезпечують можливість взаємодії суб'єктів та захищають їхні права та інтереси.

Усі ці принципи разом визначають основні засади приватного права та відображають його роль у структурі правової системи. Вони забезпечують ефективну регуляцію цивільних відносин, захист прав і інтересів суб'єктів, а також сприяють розвитку цивільного суспільства та індивідуальної свободи в сучасному суспільстві.

Отож наведені вище загальні положення приватного права визначають його роль у правовій системі та суспільстві загалом. Ця галузь права сприяє розвитку громадянського суспільства і забезпеченню індивідуальних інтересів громадян, а також є важливим інструментом захисту прав людини. Приватне право відображає природне «право свободи» і відіграє ключову роль у забезпеченні індивідуальної ініціативи та свободи в сучасному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Харитонов Є. О. Приватне право як «європейський концепт»: підґрунтя та кореляти. *Часопис цивілістики: науково-практичний журнал*. Одеса, 2016. Вип. 20. С. 8–16.
2. Кодифікація приватного (цивільного) права України / за ред. проф. А. Довгерта. Київ : Український центр правничих студій, 2000. 336 с.
3. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватне право як концепт: постановка питання. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 68–77.

Коремітьковський А. О.

сертифікований

інженер-землевпорядник, м. Дніпро

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ
ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ**

Необхідність управління у сфері використання та охорони земель виникає з проголошеного урядом України курсу на членство в ЄС і в межах майбутнього розвитку сервісної держави. Однією з головних ознак демократичного суспільства та правової держави є ефективне додержання та реалізація прав і свобод людини та громадянина, формування системи виконавчої влади, близької до потреб служінню народові і національним інтересам.

Традиційно в умовах виняткової власності держави на землю земельні відносини базувалися на публічно-правовій регламентації. Не було винятком і управління у сфері використання та охорони земель.

Загальноприйнято, що управління у сфері використання та охорони земель виконується шляхом реалізації низки функцій, які становлять його зміст. До числа таких функцій можна віднести: здійснення землеустрою; організація та проведення інвентаризації земель; здійснення державного контролю за використанням та охороною земель; моніторинг земель; створення та організація діяльності органів виконавчої влади зі спеціальними функціями по управлінню земельними ресурсами; охорона землі; приватизація земельної ділянки; оцінка землі. Безумовно, не території населених пунктів здійснюються й інші функції управління землями.

З моменту встановлення сучасної системи надання послуг у сфері земельних відносин в Україні остаточно склалися основні види таких послуг. Послуги у сфері земельних відносин можна поділити залежно від видів діяльності посадових осіб державних органів і суб'єктів господарювання на види: земельні адміністративні, земельні консультаційні, земельні проектно-

технічні, земельні контрольно-правові та земельні дозволяючі послуги. Кожен з цих видів послуг має свої окремі завдання, при цьому використовуються різні способи управлінської діяльності, різні техніки та технології виробництва робіт і тому подібне.

Отже, вступивши на шлях євроінтеграції, Україна почала реформу місцевого самоуправління. Сьогодні її пов'язують з децентралізацією влади з максимальною передачею функцій на місцевий рівень, щоб якомога більше повноважень мали ті органи, які стоять ближче до людей, де такі повноваження можна реалізувати найбільш успішно.

Адміністративні послуги належать до публічних послуг з такими категоріями:

1. По характеру дій – являють собою юридичні та соціальні дії.
2. За суб'єктом отримання послуг – надаються фізичним та юридичним особам.

Отже, особливістю адміністративних послуг є їх публічно-управлінський характер.

Оптимальний перелік адміністративних послуг в ЦНАПі залежить від інституційної можливості суспільства. Перелік адміністративних послуг, які надаються через ЦНАП, надає орган, який ухвалив рішення про створення такого центру. Наприклад, органами місцевого самоуправління вже надаються такі послуги у сфері земельних відносин:

1. Реєстрація нерухомого майна.
2. Отримання інформації з Державного земельного кадастру.
3. Реєстрація декларацій у сфері будівництва, видання документів у сфері дозволу на діяльність.

Крім того, в багатьох ЦНАП забезпечено доступ до додаткових послуг. Отже, можна говорити про практичну реалізацію одного з принципів надання адміністративних послуг, а саме їх територіальну доступність та комфорт.

Особливістю адміністративних послуг у контексті децентралізації є те, що Кабінет Міністрів в Концепції значну увагу приділив критеріям, які повинні створювати основу стандартів адміністративних послуг.

Наявність публічного інтересу в наданні адміністративних послуг не дозволяє використовувати виключно ринкові механізми. У зв'язку з цим принципіальне значення набуває питання про достатність бюджетного фінансування процесу надання адміністративних послуг, які гарантуються державою. Тож надання адміністративних послуг можливе як на платній, так і безоплатній основі.

Отже, важливою проблемою сьогодення є необхідність впровадження найновіших інформаційних технологій у сферу надання адміністративних послуг насамперед для підвищення якості останніх. Можна констатувати, що тільки комплексна реформа, спрямована на підвищення рівня якості надання адміністративних послуг у сфері земельних відносин, буде сприяти подальшому узгодженню й удосконаленню механізму надання

адміністративних послуг, забезпечить їх уніфікацію в життя ідеї ведення інформаційних технологій.

Список використаних джерел:

1. Андрейцев В. І. Об'єкти земельних правовідносин за новим Земельним кодексом України. Науково-практичні коментарі. 2002. № 2. С. 14.
2. Носік В. В. Земля як об'єкт права власності. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Юридичні науки. 2000. Вип. 38. С. 34
3. Носік В. В. Право власності на землю Українського народу : Монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2006. С. 497.
4. Титова Н. До концепції нового основного земельного закону України. *Право України*. 2000. № 4. С. 69.
5. Мазур Д. В. Актуальні питання співвідношення нормативно-правових указів Президента України та законів України. *Право і безпека*. 2006. N 4'1. С. 30–33.

Косяченко К. Е.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

**ВЗАЄМОДІЯ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
З ДЕРЖАВНОЮ ПРИКОРДОННОЮ СЛУЖБОЮ УКРАЇНИ
У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Будь-яка діяльність може бути ефективною виключно у випадку злагодженої взаємодії всіх суб'єктів, що беруть у ній участь. Не є винятком і напрям протидії злочинності. Як зазначає Колодяжний М. Г., сучасний підхід світового співтовариства у запобіганні та протидії злочинності базується на налагодженні партнерських зв'язків державних органів із громадськими та неурядовими організаціями, науковими колами, окремими громадянами. Діяльність останніх безпосередньо спрямовується на сферу запобігання злочинності, пов'язується із громадським контролем ефективності роботи органів кримінального переслідування або моніторингом законності витрачання державних фінансів [1, с. 4].

Важливу роль у процесі протидії злочинності займають неурядові організації, які реалізують цілий комплекс заходів, спрямованих на усунення (нейтралізацію) детермінантів актів деліктної поведінки. Проте ефективна реалізація відповідних напрямів діяльності можлива лише за умови плідної взаємодії з правоохоронними органами, до числа яких належить Державна прикордонна служба України. Особливо тісним є взаємозв'язок цього правоохоронного органу з громадськими формуваннями з охорони

громадського порядку і державного кордону.

Згідно із Законом України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», основними завданнями громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону у сфері охорони державного кордону є:

1. Надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби України у виявленні та затриманні осіб, які порушили або намагаються порушити державний кордон чи провадять іншу протиправну діяльність на кордоні [2].

Цей напрям взаємодії, як правило, не обмежується лише співпрацею з представниками Державної прикордонної служби України та поширюється на інші правоохоронні органи (Національна поліція (наприклад, у випадку вчинення суб'єктом кримінального правопорушення злочину, передбаченого ст. 332 КК України), органи безпеки (наприклад, у випадку вчинення суб'єктами кримінальних правопорушень суспільно небезпечних діянь, передбачених ст. 332¹, 332², 333, 334 КК України) тощо).

2. Сприяння військовослужбовцям Державної прикордонної служби України в охороні державного кордону, виключної (морської) економічної зони України, а також здійснення контролю за дотриманням режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, проведення разом з ними пропуску громадян до місць відпочинку і роботи [2].

Така діяльність може виражатись у спільному патрулюванні державного кордону, перебуванні в пунктах пропуску тощо. Її реалізація дозволяє знизити ймовірність порушень перетину державного кордону, адже потенційні суб'єкти кримінальних правопорушень, розуміючи, що державний кордон надійно охороняється різними суб'єктами протидії злочинності, можуть відмовитись від вчинення актів деліктної поведінки.

3. Надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби України у виявленні умов та причин, які можуть призвести до злочинної діяльності на кордоні, і вжиття заходів до їх усунення [2].

Виявлення та дослідження детермінантів вчинення злочинів та кримінальних проступків – це важливий напрям кримінологічної діяльності, який дозволяє виробити стратегію запобігання відповідним групам суспільно небезпечних діянь. Усунення відповідних причин та умов сприяє суттєвому зниженню рівня злочинності.

4. Участь у спостереженні за місцями роботи і відпочинку поблизу кордону та за прикордонними інженерними спорудами [2].

Перелічені місця завжди несуть потенційну небезпеку, тому втрата контролю над ними сприяє вчиненню кримінальних правопорушень, що посягають на суспільні відносини у сфері забезпечення захисту державного кордону. Ба більше, недостатня охорона відповідних об'єктів може призвести до актів деліктної поведінки у вигляді посягання на суверенітет та

територіальну цілісність нашої держави.

5. Участь у заходах Державної прикордонної служби України з профілактики порушень або спроб порушення державного кордону і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, незаконного переміщення через державний кордон вантажів, предметів, матеріалів та іншого майна [2].

Отже, громадські формування у сфері охорони громадського порядку активно взаємодіють з підрозділами Державної прикордонної служби України, допомагаючи тим самим здійснювати комплекс заходів із забезпечення контролю за дотриманням режиму державного кордону, функціонування пунктів пропуску через державний кордон, запобігання та припинення злочинів, що посягають на недоторканість державних кордонів тощо [3, с. 120]. Особливо така взаємодія є актуальною в умовах сьогодення, коли російська федерація, всупереч всім міжнародним актам, підступно посягає на суверенітет та територіальну цілісність України (анексія АР Крим та м. Севастополя, окупація частин Донецької та Луганської областей тощо).

З огляду на викладене вище важливо, щоб вітчизняні неурядові організації консолідували свої дії навколо проблеми забезпечення недоторканності державного кордону та надавали необхідну допомогу відповідним державним органам (зокрема підрозділам Державної прикордонної служби України).

Список використаних джерел:

1. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність : монографія / за ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2017. 252 с.
2. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 № 1835-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text> (дата звернення: 27.01.2022).
3. Шаблистий В. В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження : монографія. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ : Ліра ЛТД, 2015. 420 с.

Кот О. М.

приватний нотаріус,

м. Мукачеве Закарпатської обл.

ЗУПИНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ПРИВАТНОЇ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вибрана нами тема має актуальні позиції через те, що зупинення та припинення приватної нотаріальної діяльності є важливою темою, яка стосується правового середовища країни. Приватні нотаріуси виконують значну роль у забезпеченні правової безпеки та захисту прав індивідуальних

осіб. Однак з різних причин можуть виникати ситуації, коли необхідно зупинити або припинити приватну нотаріальну діяльність.

Спочатку треба зазначити, що таке нотаріус. Нотаріус – це посадова особа, яка має право здійснювати нотаріальні дії та посвідчувати документи згідно із законодавством. Нотаріус є незалежною особою, яка має високу кваліфікацію та відповідає за правильність та законність здійснених ним дій.

Нотаріусом може бути фізична особа, яка має вищу юридичну освіту та пройшла спеціальну підготовку, а також зареєстрованим нотаріальним офісом, який має спеціальний ліцензійний знак.

Нотаріуси є обов'язковою ланкою української правової системи та забезпечують правову довіру та захист прав та інтересів громадян і бізнесу. Виконують низку важливих функцій, пов'язаних із забезпеченням правової довіри, захистом прав та інтересів громадян і бізнесу [4].

Щодо повноважень нотаріуса, то до них належать вчинення нотаріальних дій, державна реєстрація та проставлення апостиля.

Нотаріальні дії, які може вчиняти нотаріус: посвідчення правочинів (договорів купівлі-продажу, дарування, міни, заповітів, довіреностей тощо); видача свідоцтва про право на спадщину; засвідчення вірності копій документів; засвідчення справжності підпису на документах засвідчення вірності перекладу документів; видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя; накладення та зняття заборони щодо відчуження нерухомого майна; інші нотаріальні дії, згідно з Законом України «Про нотаріат» [3].

Підставами зупинення нотаріальної діяльності за статтею 29 ЗУ «Про нотаріат» рахуються: якщо приватний нотаріус не має приміщення для розміщення робочого місця (контори) або це приміщення не відповідає встановленим умовам, до усунення цих недоліків, але не більше 60 днів з дня виявлення цього порушення; якщо приватний нотаріус не уклав договір про страхування явильно-правової відповідальності приватного нотаріуса або розмір страхової суми не відповідає вимогам Закону України «Про нотаріат» (далі – Закон), до усунення цих недоліків, але не більше 30 днів з дня виявлення цього порушення; якщо приватний нотаріус при вчиненні нотаріальних дій неодноразово порушував правила нотаріального діловодства, до закінчення строку проходження підвищення кваліфікації (не більше двох тижнів); у разі необґрунтованої відмови приватного нотаріуса від надання Міністерству юстиції України, його територіальному органу в порядку, передбаченому цим Законом, документів для перевірки організації нотаріальної діяльності та виконання правил нотаріального діловодства до усунення цієї обставини; у разі заміщення приватного нотаріуса в порядку, передбаченому Законом України «Про нотаріат», – на строк такого заміщення тощо.

Приватний нотаріус має право зупинити нотаріальну діяльність за власним бажанням на строк, що не перевищує двох місяців протягом

календарного року, або на більший строк за наявності поважних причин (вагітність, догляд за дитиною, хвороба тощо), подавши до територіального органу Міністерства юстиції України відповідну *заяву*.

Про зупинення нотаріальної діяльності на строк більше трьох днів приватний нотаріус зобов'язаний письмово повідомити відповідний територіальний орган Міністерства юстиції України із зазначенням причин та строку, протягом якого він не здійснюватиме нотаріальну діяльність, не пізніше ніж за один робочий день до дати зупинення [2].

Зупинення приватної нотаріальної діяльності може бути обумовлене різними факторами. Наприклад, нотаріус може подати заяву про зупинення своєї діяльності у зв'язку з виходом на пенсію, недугом або іншими особистими причинами. Також органи державної реєстрації актів цивільного стану можуть ухвалити рішення про зупинення діяльності нотаріуса у разі виявлення порушень чи недостовірної інформації щодо його діяльності. Припинення приватної нотаріальної діяльності може настати у випадку, коли нотаріус порушує етичні норми, не дотримує вимог законодавства або вчиняє інші серйозні проступки. У таких випадках органи державної реєстрації актів цивільного стану можуть ухвалити рішення про припинення діяльності нотаріуса та виключення його з реєстру.

Щодо чинного законодавства, то підставами припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса згідно зі статтею 30 Закону «Про нотаріат»: подання приватним нотаріусом письмової заяви про припинення нотаріальної діяльності; анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; не усунення приватним нотаріусом без поважних причин порушень, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 29-1 цього Закону; смерть приватного нотаріуса або оголошення його померлим у порядку, встановленому законом; припинення громадянства України або виїзд за межі України на постійне проживання; призначення приватного нотаріуса на посаду, зайняття якої несумісне зі здійсненням нотаріальної діяльності; невиконання приватним нотаріусом наказу Міністерства юстиції України або його територіального органу про зупинення його нотаріальної діяльності, за винятком випадків оскарження приватним нотаріусом такого наказу; набрання законної сили обвинувальним вироком суду, яким приватний нотаріус засуджений за умисне кримінальне правопорушення; набрання законної сили судовим рішенням, відповідно до якого нотаріуса притягнуто до відповідальності за адміністративне корупційне правопорушення, пов'язане з порушенням обмежень, передбачених Законом України «Про запобігання корупції»; набрання законної сили рішенням суду про визнання приватного нотаріуса недієздатним, обмеження його цивільної дієздатності або про застосування до нього примусових заходів медичного характеру; набрання законної сили рішенням суду про визнання приватного нотаріуса безвісновідсутнім [1].

Отже, зупинення та припинення приватної нотаріальної діяльності є

важливими процедурами, які мають на меті забезпечення якості та дотримання законодавства у цій сфері. Вони сприяють підтримці правової безпеки та довіри до нотаріальної системи. Необхідно забезпечити ефективну роботу органів державної реєстрації актів цивільного стану у виконанні своїх повноважень щодо зупинення та припинення приватної нотаріальної діяльності, щоб забезпечити права та інтереси громадян.

Список використаних джерел:

1. Хто такий нотаріус та які його функції? URL: <https://centraljust.gov.ua/news/info/hto-takiy-notarius-ta-yaki-yogo-funktsii>.
2. Хто ж такий нотаріус та чим він займається? URL: <https://minjust.gov.ua/m/hto-j-takiy-notarius-ta-chim-vin-zaumaetsya>.
3. Підстави припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса. URL: https://protocol.ua/ua/pro_notariat_stattya_30_2.
4. Припинення приватної нотаріальної діяльності. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>.

Кузмич В. М.

здобувач вищої освіти, група ЮД-246
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Косяченко К. Е.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Сьогодні перед Національною поліцією України, яка формується та розвивається у складних умовах соціально й економічно нестабільного суспільства, стоять складні завдання: протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку, а головне забезпечення охорони прав і свобод громадянина. Успішність виконання цих завдань залежить тільки від серйозної професійної та психологічної підготовки кадрів.

У 2015 році Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Національну поліцію», який визначив правові засади організації та діяльності Національної поліції, статус поліцейських, а також порядок проходження

служби у Національній поліції. Відповідно до цього Закону, Національна поліція є центральним органом виконавчої влади, який служить громадськості та призначений для охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного порядку та громадської безпеки.

Національна поліція була створена на базі Міністерства внутрішніх справ України та інших правоохоронних органів. 7 листопада 2015 року розпочався офіційний перехід до нової правоохоронної структури.

До структурних підрозділів служби психологічного забезпечення належать:

– *відділи (відділення, сектори) психологічного забезпечення*, що створюються в органах та підрозділах внутрішніх справ, інших правоохоронних органах, а також в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських;

– *центри психологічного забезпечення*, які створюються у Головному управлінні Національної поліції України, в Управлінні патрульної поліції, в Головному управлінні Державної кримінальної поліції, в Головному управлінні Державної прикордонної служби, в Головному управлінні Національної гвардії України, в Службі безпеки України, в Державній службі з надзвичайних ситуацій;

– *підрозділи психологічного забезпечення, які можуть створюватися в інших органах державної влади та органах місцевого самоврядування [2].*

Службова діяльність, як і будь-яка інша професійна діяльність, виявляє собою прояв багатшарової різноманітності реальності, що може бути в різних іпостасях. Зокрема, оперативно-розшукова, бойова, охоронна, пенітенціарна рятувальна та інша види діяльності значною мірою відрізняються за психологічними умовами їх виконання, відповідно, і змістом психологічної моделі кожного виду діяльності матиме якісну специфіку.

Психологічна модель службової діяльності у структурному плані складається з різних феноменів, які безпосередньо впливають на психіку поліцейського.

Основними їх характеристиками є такі рівні:

1) когнітивний (знання особливостей індивідуальної та групової психології протиборчої сторони, її сильних і слабких боків, звичні патерни і схеми дій; уявлення про соціальне тло й обставини виконання завдання; знання того, яке завдання, у взаємодії з ким, в якій послідовності, в якому часовому інтервалі, за допомогою яких засобів виконувати тощо);

2) мотиваційний (наявність широких соціальних, колективно-групових та індивідуальних мотивів якісного виконання завдання);

3) емоційно-вольовий (налаштованість на виконання завдання; вольові емоційні стани; вміння співробітників надавати взаємну психологічну підтримку; володіння працівниками прийомами емоційно-вольової саморегуляції);

4) операційний (майстерне володіння зброєю, спецтехнікою,

прийомами рукопашного бою тощо) [1].

Отже, модельний підхід до дослідження психологічних аспектів службової діяльності дозволяє виділити і піддати аналізу, оцінюванню та в подальшому корекції всі найважливіші психологічні явища, характерні для вирішення службових завдань. Без моделювання психологічної феноменології службової діяльності не можна створювати ефективні системи її психологічного забезпечення.

За своєю суттю психологічне забезпечення являє собою цілеспрямовану, науково обґрунтовану, організовану трансформацію психологічного ресурсу зі стану потенційного в актуальний. Таке розуміння психологічного забезпечення націлює керівників і психологів силових структур і підрозділів під час підготовки до виконання службових завдань уявляти психологічну модель майбутньої діяльності, уважно аналізувати психологічні аспекти кожного її елемента, вести цілеспрямований пошук психологічних ресурсів у кожному з них і планувати та здійснювати «багатоканальний» вплив на всі елементи моделі в інтересах досягнення поставленої мети.

Саме від стану психічної готовності та стійкості залежить характер реакції правоохоронця на вторинні психологічні чинники: небезпеку для власного життя (здоров'я) та життя (здоров'я) близьких людей; новизну, несподіванку, раптовість настання екстремальної ситуації; участь у жорсткому насильстві щодо супротивника; вкрай високу відповідальність за результати своєї діяльності; суперечливість, гострий брак або надмірний надлишок життєво важливої інформації; поєднання декількох видів діяльності; гранично високий темп роботи. Перелічені фактори визначають рівень активності й успішності дій співробітників правоохоронних органів.

Отже, ефективності вирішення службової діяльності можна досягти в різні способи: а) шляхом оптимізації психологічних можливостей співробітників (психологічної та професійної підготовки тощо); б) шляхом сприятливої зміни середовища (формування громадської думки та позитивного ставлення населення до оперативних дій, раціональна розстановка співробітників на етапах виконання службових завдань тощо); в) шляхом вибору найбільш адекватного для конкретних умов виду впливу на злочинців (психологічного, інформаційного, вогневого, спеціального і т. ін.) [3].

Психологічний супровід – це недиригентна форма надання психологічної допомоги, спрямована на підсилення, удосконалення, розвиток, саморозвиток самосвідомості особистості, допомоги, яка запускає механізми саморозвитку й активізує власні ресурси людини; цілісний, безперервний процес вивчення, аналізу, розвитку й корекції пізнавальних, мотиваційних, емоційно-вольових процесів особистості, яка є суб'єктом супроводу; система заходів професійного психолога, що спрямована на створення умов для успішної діяльності та розвитку особистості на різних етапах онтогенезу [4].

Успішна реалізація професійного супроводу професійної діяльності

керівників органів та підрозділів правоохоронних органів забезпечить розвиток на таких рівнях як: позитивна динаміка управлінських рішень та суб'єктивна задоволеність управлінською професійною діяльністю.

Підсумовуючи варто зазначити, що, зважаючи на широке коло обов'язків та завдань, які постають перед працівниками правоохоронних органів, їх відповідальність та важливість, а також безпосередній вплив чи на усі сфери життєдіяльності громадян, переоцінити значення психологічного супроводу для цієї категорії службовців фактично не можливо. У сучасних умовах постійного збільшення кількості внутрішніх та зовнішніх загроз як безпеці окремих громадян, так і національній безпеці в цілому, важливість цієї форми психологічної допомоги лише зростає.

Зараз, в умовах підвищеної небезпеки, робота практичних психологів органів внутрішніх справ стає все більш актуальною. Виникли нові виклики в їх професійній діяльності: відбір кандидатів у нову поліцію, реабілітація учасників бойових дій, визначення надійності персоналу, психологічна експертиза, створення і методичне забезпечення працівників психологічної служби нової по суті Національної гвардії.

Тож на сьогодні спостерігається значний розвиток психологічної науки, проникнення її в усі сфери людської діяльності, застосування даних психології у вирішенні проблем господарського і культурного будівництва, а також питань удосконалення праці правоохоронних органів і посадових осіб. Глибокі дослідження цих питань вимагають водночас психологічного аналізу особистості й юридичної діяльності, що базуються на вивченні загальних психічних явищ, їх особливостей у правовій сфері.

Список використаних джерел:

1. Бойко-Бузиль Ю. Ю. Психологічний супровід професійної діяльності керівників органів і підрозділів МВС України. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 27. С. 47–57.
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
3. Корнешук В. В. Моделювання в системі підготовки професійно надійного спеціаліста: теоретичний аспект. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2008. Вип. 14. С. 14–16.
4. Панок В. Г. Система психологічного забезпечення діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ. *Психологічна служба*. 2016. С. 118.

Кузьмін Д. В.

здобувач вищої освіти,

група М-ЮД-221

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Обушенко Н. М.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри

цивільно-правових дисциплін

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ДОБРОСОВІСНОГО НАБУВАЧА НЕРУХОМОГО МАЙНА, ОТРИМАНОГО В ПОРЯДКУ ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ

Одним із видів виконання судового рішення є реалізація нерухомого майна боржника шляхом проведення прилюдних торгів. За результатами проведення торгів визначається переможець, який після отримання відповідних документів та внесення відомостей про реалізоване нерухоме майно до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно набуває право володіти, користуватися, розпоряджатися цим майном. При цьому держава подбала про захист цього права добросовісного набувача шляхом внесення в Цивільний Кодекс України прямої норми, яка унеможливило витребування від добросовісного набувача майна, яке було продане в порядку, встановленому для виконання судових рішень.

Однак на практиці ця норма часто порушується необґрунтованими рішеннями судів різних інстанцій.

Аналіз цієї проблеми, на прикладі реального судового процесу (без прізвищ та точних дат), і буде предметом дослідження цієї роботи.

Стислий розвиток подій.

У 2006 р., перебуваючи в шлюбі, особа 1 (чоловік) та особа 2 (дружина) в інтересах сім'ї уклали з особою 3 (кредитор) договір займу на суму, що приблизно дорівнювала вартості домоволодіння, набутого подружжям в період шлюбу. Гроші були витрачені на ремонт домоволодіння, придбання меблів та поліпшення земельної ділянки.

У січні 2007 року шлюб між особою 1 та особою 2 було розірвано. Тоді ж особа 2 подала до районного суду позов про поділ майна, і заяву про забезпечення позову, шляхом накладення арешту на домоволодіння та земельну ділянку. Ухвалою суду, постановленою в січні 2007 р., на

домоволодіння та земельну ділянку було накладено арешт, а рішенням суду, винесеного в грудні 2007 р., визнано право власності на $\frac{1}{2}$ частину домоволодіння та $\frac{1}{2}$ частину земельної ділянки за особою 1, право власності на іншу $\frac{1}{2}$ частину домоволодіння та $\frac{1}{2}$ частину земельної ділянки визнано за особою 2. При цьому рішення суду набуло чинності, але арешт з майна не було знято.

У січні 2008 р. особа 3, у зв'язку з невиконанням особами 1 та 2 боргових зобов'язань, визначених умовами договору займу, звернулась із позовною заявою до районного суду про стягнення з особи 1 та особи 2 на користь особи 3 суми боргу, відповідно до умов договору займу. У травні 2008 р. судом першої інстанції позовні вимоги особи 3 було задоволено і стягнуто солідарно з особи 1 та особи 2 на користь особи 3 суму боргу, визначену договором займу.

У червні 2008 р. у зв'язку із невиконанням особами 1 та 2 рішення суду про виплату боргу особі 3 державним виконавцем були винесені постанови про відкриття виконавчого провадження та арешту всього майна, що належить особам 1, 2.

Треба зауважити, що в період з червня 2008 р. і по лютий 2012 року одночасно існували два незнятих арешти на домоволодіння та земельну ділянку, що належали особам 1 і 2.

У січні 2012 р., в порядку примусового виконання судового рішення щодо стягнення боргу, були організовані та проведені прилюдні торги, пов'язані з реалізацією домоволодіння та земельної ділянки, що в рівних частках належали особам 1 та 2. Переможцем торгів стала особа 4, яка в установленому законом порядку, в статусі добросовісного набувача, набула право власності на домоволодіння та земельну ділянку, що належали особам 1 та 2.

Особа 2, не погоджуючись з рішенням суду першої інстанції щодо стягнення з неї боргу, подала в лютому 2012 року апеляційну скаргу до апеляційного суду, зокрема із вимогами про скасування рішення суду першої інстанції щодо стягнення з неї боргу, визнання прилюдних торгів недійсними, та повернення їй $\frac{1}{2}$ частин домоволодіння та земельної ділянки, які вже знаходились на правах власності у особи 4.

Мотивуючи свої вимоги щодо визнання публічних торгів недійсними, особа 2 в апеляційній скарзі посилялась на той факт, що на момент проведення прилюдних торгів, пов'язаних із реалізацією домоволодіння та земельної ділянки, вказане майно знаходилось під арештом на підставі ухвали, винесеної районним судом у справі щодо поділу майна подружжя.

Особа 4, у своєму відзиві на апеляційну скаргу, заперечуючи проти висновків, зроблених особою 2, щодо недійсності прилюдних торгів, посилялась на наступні обставини.

Чинним законодавством України передбачено три шляхи для накладення арешту на майно, а саме: арешт майна в рамках виконавчого провадження, арешт майна як забезпечення позову в цивільному або

господарському процесі та арешт майна в рамках забезпечення кримінального провадження (останній не аналізується). Арешт майна застосовується для накладання заборони на право власника розпоряджатися майном з метою його збереження до визначення подальшої долі цього майна.

Відповідно до ч. 1 ст. 52, ч. 4 ст. 63 ЗУ «Про виконавче провадження»: «Звернення стягнення на майно боржника полягає в його арешті, вилученні та примусовій реалізації».

Після надходження документального підтвердження належності боржнику на праві власності будинку чи іншого нерухомого майна державний виконавець накладає на них арешт та вносить відомості про такий арешт до відповідних реєстрів в установленому законодавством порядку. Про накладення арешту на будинок чи інше нерухоме майно, заставлене третім особам, державний виконавець невідкладно повідомляє таким особам».

На вимогу п. 1.2 Розділу 1 Тимчасового положення про порядок проведення прилюдних торгів з реалізації арештованого нерухомого майна:

«Прилюдні торги з реалізації арештованого нерухомого майна за заявкою державного виконавця організовує і проводить спеціалізована організація, з якою відділом державної виконавчої служби укладено відповідний договір».

Згідно з ч. 4 ст. 50 Закону України «Про виконавче провадження»:

«У разі закінчення виконавчого провадження (крім направлення виконавчого документа за належністю іншому органу державної виконавчої служби, офіційного оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, закінчення виконавчого провадження за рішенням суду, винесеним у порядку забезпечення позову чи вжиття запобіжних заходів, а також крім випадків нестягнення виконавчого збору або витрат, пов'язаних з організацією та проведенням виконавчих дій), повернення виконавчого документа до суду або іншого органу (посадовій особі), який його видав, арешт, накладений на майно боржника, знімається, скасовуються інші вжиті державним виконавцем заходи примусового виконання рішення, а також провадяться інші дії, необхідні у зв'язку із завершенням виконавчого провадження».

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 152 ЦПК України:

«Позов забезпечується накладенням арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачеві і знаходяться у нього або в інших осіб»;

Частиною 6 ст. 154 ЦПК України (в редакції закону, що була чинною на час виникнення оспорюваних правовідносин) передбачено:

«Якщо у задоволенні позову було відмовлено, провадження у справі закрито або заяву залишено без розгляду, вжиті заходи забезпечення позову застосовуються до набрання судовим рішенням законної сили. Проте суд може одночасно з ухваленням судового рішення або після цього постановити ухвалу про скасування заходів забезпечення позову».

Із вищенаведеного вбачається, що:

по-перше, незалежно від виду провадження, в якому було накладено арешт, правові наслідки застосування арешту залишаються незмінними – забороняється розпоряджатися арештованим майном його власнику до настання певних подій;

по-друге, сама назва положення: «Тимчасове положення про порядок проведення прилюдних торгів з реалізації арештованого нерухомого майна» має на увазі реалізацію майна в стані арешту. До того ж відповідно до положень ЗУ «Про виконавче провадження» державний виконавець знімає арешт з майна тільки після закінчення провадження, отже, після проведення торгів;

по-третє, на час виникнення спірних правовідносин чинна редакція ЦПК України передбачала строк застосування вжитих заходів забезпечення позову, а саме – до моменту набрання законної сили ухвали суду про: відмову у задоволенні позову, закритті провадження, залишення заяви без розгляду. До того ж після набрання законної сили рішенням суду за результатами розгляду позовної заяви подальше застосування заходів забезпечення позову не мало сенсу. І лише в редакції ЦПК України від 07.01.2018 р. частиною 7 ст. 158 ЦПК України було передбачено, що у разі ухвалення судом рішення про задоволення позову заходи забезпечення позову продовжують діяти протягом дев'яноста днів з дня набрання вказаним рішенням законної сили або можуть бути скасовані за вмотивованим клопотанням учасника справи.

Отже, арешт, накладений ухвалою районного суду у справі про поділ майна подружжя, як захід забезпечення позову, і який не був скасований на момент проведення прилюдних торгів з реалізації арештованого майна, які відбулись у січні 2012 р., не є підставою для визнання таких торгів незаконними.

Однак рішенням суду апеляційної інстанції прилюдні торги були визнані недійсними лише на підставі тих обставин, що вони відбувались під час дії ухвали районного суду про арешт майна в ролі забезпечення позову у справі про поділ майна подружжя, по якій було винесено рішення, що набуло чинності, і відповідно особа 4 повинна була в порядку реституції повернути набуте майно особам 1 і 2.

Тож є неврегульована законом колізія щодо порядку проведення прилюдних торгів з реалізації майна боржника, яке знаходиться під арештом на підставі постанови виконавця відділу виконавчої служби, з одного боку, і арешту, накладеного на майно боржника в порядку позовного провадження по іншій справі – з іншого. При цьому найменш захищені інтереси добросовісного набувача такого майна, на жаль, не діє пряма норма закону, передбачена ч. 2 ст. 388 ЦК України, згідно з якою неможливо витребувати від добросовісного набувача майно, яке було продане в порядку, встановленому для виконання судових рішень.

Список використаних джерел:

1. Цивільний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Цивільний процесуальний Кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 40–42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
3. Про виконавче провадження : Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 30. Ст. 542. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
4. Про затвердження Порядку реалізації арештованого майна : наказ Міністерства юстиції України від 29.09.2016 № 2831/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1301-16#n>.

Лисенко А. А.

здобувач вищої освіти, група ЮД-045
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Золотухіна Л. О.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

КОЛІЗІЙНІ НОРМИ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

Застосування колізійних норм на практиці може викликати низку проблем і викликів через складність міжнародних правових відносин та відмінності в правових системах різних країн. Тобто колізійні норми можуть варіюватися в залежності від країни та юрисдикції. Щоб вирішити конкретний міжнародний правовий спір, необхідно вивчити колізійні норми кожної відповідної країни та врахувати конкретні обставини справи.

Дослідження проблем застосування колізійних норм в міжнародному приватному праві залишається актуальним з багатьох причин. Глобалізація та зростаюча міжнародна активність, тобто співпраця підвищують кількість та складність міжнародних правових відносин. Це призводить до збільшення кількості правових конфліктів та необхідності вирішення їх на практиці. І оскільки різні країни мають різні правові системи та норми, що створює велику кількість ситуацій, коли потрібно вирішити, яке право має бути застосовано в конкретному випадку, дослідження в галузі колізійних норм важливі для забезпечення справедливого та ефективного захисту прав індивідів та підприємств, особливо в ситуаціях, коли вони мають проблеми за

межами своєї держави. Широкий розповсюджений інтерес до укладення міжнародних конвенцій та угод в галузі колізійного права також свідчить про актуальність цього питання.

З розвитком інформаційних технологій та електронної комерції виникають нові питання та виклики у сфері міжнародного права, які потребують розгляду та розробки колізійних норм.

З урахуванням цих чинників, дослідження та розвиток колізійних норм залишається важливою галуззю для правозастосування та глобального господарства.

Для того, що визначити проблеми застосування колізійних норми треба дати визначення і зрозуміти їх мету та специфіку. Колізійні норми (або правила) міжнародного приватного права – це такі норми, які визначають, який саме суд і право якої країни мають застосовуватися до певного правового спору, який має зв'язок з декількома юрисдикціями, тобто країнами [1, с. 64]. Головною метою колізійних норм є вирішення питань про відповідність юрисдикції та застосування права в таких ситуаціях. Кожна країна може мати свої колізійні норми, які регулюють відносини між законами своєї країни та законами інших країн у випадку, коли виникають міжнародні спори. Важливо, що кожна країна має право встановлювати свої власні колізійні норми і визначати, яке саме право буде застосовуватися в її юрисдикції. Тобто дані норми визначають, які закони повинні бути застосовані на основі певних обставин, таких як місце резиденції сторін, місце укладення угоди, місце вчинення правопорушення тощо.

Розглянемо основні проблеми, які виникають при застосування колізійних норм в практиці.

Перша і головна проблема – це вибір права і судової юрисдикції. Визначення, яке право та судову юрисдикцію застосовувати до конкретного спору може бути складним завданням, оскільки існують багато факторів, які слід враховувати, такі як місце резиденції сторін, місце укладення угоди, місце вчинення правопорушення тощо.

Друга – це різниця в правових системах. Різні країни мають відповідно різні правові системи та традиції, що може створювати конфлікти у визначенні та застосуванні права [3, с. 192]. Це особливо важливо у випадках, коли норми однієї країни суттєво відрізняються від норм іншої.

В деяких випадках колізійні норми можуть встановлювати обмеження щодо вибору права сторонами, оскільки існують певні обов'язкові норми, які не підлягають вибору або зміні. Тому проблема обмеження обов'язкових норм присутня.

Наступна і не менш важлива проблема, яка варта уваги – це додаткові витрати і, відповідно, затримки судового розгляду через банківську систему. Визначення судової юрисдикції та права для вирішення спору може призвести до додаткових витрат і затримок у судовому процесі, оскільки справа може бути розглянута в кількох судах різних країн [2, с. 131].

Вирішення колізійних проблем у міжнародному приватному праві включає в себе різні підходи та інструменти, спрямовані на забезпечення справедливого та ефективного вирішення міжнародних правових спорів. Важливим елементом вирішення колізійних проблем є співпраця та діалог між країнами для вироблення загальних підходів та вирішення спільних питань.

Укладення міжнародних конвенцій та угод є одним з основних засобів урегулювання колізійних проблем. Ці угоди можуть стандартизувати колізійні норми для різних країн і спростувати процедури визнання та виконання рішень. Сторони можуть укладати угоди, в яких визначають, яке право буде застосовуватися до їхнього спору. Цей метод називається «вибором права сторонами» і дозволяє сторонам самостійно визначати правовий режим своєї угоди. Також для вирішення міжнародних спорів, включаючи ті, де існують колізійні проблеми, може бути використаний міжнародний арбітраж [4, с. 170]. Багато арбітражних організацій мають власні правила вирішення колізійних питань. Міжнародні суди, такі як Міжнародний суд ООН або Міжнародний арбітражний суд, можуть вирішувати міжнародні спори з використанням міжнародних правових норм. Для ефективного вирішення колізійних проблем у міжнародному приватному праві, важливо враховувати всі вищезазначені методи та підходи, а також створювати та підтримувати міжнародні механізми співпраці та спільного регулювання.

Тож для вирішення цих проблем і полегшення застосування колізійних норм багато країн активно співпрацюють у вигляді міжнародних конвенцій та угод, щоб створити спільні правила та процедури для вирішення міжнародних правових спорів. У деяких випадках країни можуть укладати міжнародні угоди або конвенції для гармонізації колізійних норм і забезпечення спільних правил вирішення міжнародних спорів. Розуміння і вдосконалення процесів вирішення міжнародних правових спорів має ключове значення для підтримання стабільності та справедливості в міжнародних відносинах.

Список використаних джерел :

1. Міжнародне приватне право : навч. посіб. 2-е вид., допов. і перероб. Київ : Алерта, 2013. 288 с.
2. Діковська І. А. Сучасні підходи міжнародного приватного права та колізійні норми договорів про правову допомогу у цивільних справах. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. Т. 27. № 1. С. 126–141.
3. Шупінська О. В. Загальні засади та особливості застосування колізійної прив'язки «закон місцезнаходження речі». *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 15. С. 191–194. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2016_15_49.
4. Галущенко Г. В. Актуальні проблеми застосування колізійної норми в міжнародному приватному праві. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 6. С. 162–171.

Луценко О. В.

доцент кафедри здоров'я людини,
реабілітології та спеціальної психології,
Харківського національного
педагогічного університету
ім. Г. С. Сковороди,
кандидат медичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Система реабілітації осіб із втратою працездатності зазнає повсякчасних змін. Вирішення питання про ступінь такої втрати у світі базується на Міжнародній класифікації функціонування та обмеження життєдіяльності (МКФ), переклад якої на українську мову був затверджений наказом МОЗ України від 23.05.2018 № 981 [1]. З цього почався перехід України на міжнародні принципи визначення обмежень життєдіяльності і у квітні 2022 року був затверджений Національний класифікатор функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я [2]. Такий функціональний підхід може значно розширити можливості працевлаштування осіб з інвалідністю, функціональний стан яких дозволяє їм працювати у певних сферах економічної діяльності, і таким чином зменшувати фінансове навантаження на систему соціальних виплат. З іншого боку, такий підхід (функціональний) загострює питання оцінки ефективності надання реабілітаційних послуг особам зі стійкими порушеннями стану здоров'я, які для збереження свого функціонального стану потребують довготривалої (підтримуючої) реабілітації. Без надання таких послуг рівень можливостей таких осіб буде поступово знижуватись, що призведе зрештою до їх соціальної стигматизації та ізоляції.

Але не лише особи з інвалідністю потребують реабілітації. Внаслідок військових дій на території України з'явилась величезна кількість осіб, які потребують комплексної фізичної та психологічної реабілітації. Контенгент таких осіб неоднорідний, серед них є дорослі і діти, цивільні та військові, люди, які мали попередні хронічні захворювання і чий стан погіршився внаслідок воєнних дій. Все це ускладнює організацію відповідних реабілітаційних заходів на державному рівні і потребує величезних коштів. Держава зі свого боку намагається робити відповідні кроки. Для розширення можливостей отримання реабілітаційної допомоги в межах Програми медичних гарантій наприкінці 2022 року цю Програму розширили новими пакетами: «Реабілітаційна допомога дорослим та дітям у стаціонарних умовах» та «Реабілітаційна допомога дорослим та дітям в амбулаторних умовах». На сьогодні в Україні такі пакети мають більше ніж 600 закладів

охорони здоров'я. Оплату за надання реабілітаційних послуг, які особа отримує у цих закладах, здійснює держава [3].

Інший формат надання реабілітаційних послуг – заклади приватної форми власності, які можуть надавати окремі види реабілітаційних послуг, включаючи психологічну реабілітацію, педагогічну реабілітацію, логопедичні послуги, послуги з оздоровчого фізичного тренування та спорту та інші. Такі заклади надають свої послуги на платній основі, не отримуючи від держави додаткового фінансування.

Джерелом додаткового фінансування для приватних надавачів реабілітаційних послуг сьогодні стають проекти, які фінансуються здебільшого іноземними донорами. Широкого розповсюдження також набувають благодійні фонди та громадські організації, чия діяльність тим чи іншим чином перетинається з окремими видами реабілітаційних послуг. На сьогоднішній день ці організації і є основними партнерами грантодавців, які опікуються питаннями реабілітації населення, яке постраждало внаслідок військових дій. Завдяки їх взаємодії вдається поповнювати і розширювати матеріально-технічну базу надавача реабілітаційних послуг, навчати персонал новітнім методикам.

Складність організації і реалізації надання реабілітаційних послуг у будь-якому форматі на території України полягає не лише в економічній складовій. Багато закладів мають обмеження з точки зору безбар'єрності середовища. Важливо також враховувати всі складові безпекової ситуації в регіоні, наявність відповідно обладнаних та доступних укриттів. Ще однією перешкодою для отримання пакету з надання реабілітаційних послуг є дефіцит кваліфікованих кадрів – лікарів фізичної та реабілітаційної медицини, фізичних терапевтів та ерготерапевтів. Підготовка фізичних терапевтів – тривалий процес, але держава, розуміючи необхідність великої кількості таких фахівців у найближчі роки, виділяє кошти для бюджетної форми навчання за спеціальністю 227 як на першому (бакалаврському), так і на другому (магістерському) рівні вищої освіти [4]. Це дасть можливість у найближчі роки задовольнити потребу у кваліфікованих кадрах у галузі фізичної реабілітації.

Психологічна реабілітація, на жаль, все ще залишається недостатньо запитуваною послугою серед населення, хоча про гостру необхідність саме психологічної реабілітації населення, яке постраждало внаслідок війни, говорять і вітчизняні психологи, і закордонні фахівці. Питання психологічної реабілітації досі залишається недостатньо врегульованим і на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Наказ МОЗ України від 23.05.2018 № 981. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-23052018--981-pro-zatverdzhennja-perekladu-mizhnarodnoi-klasifikacii-funkcionuvannja-obmezhen-zhittedijalnosti-ta-zdorov%e2%80%99ja-ta-mizhnarodnoi-klasifikacii-funkcionuvannja-obmezhen-zhittedijalnosti-ta-zdorov%e2%80%99ja-ditej-i-pidlitkiv>.

2. Наказ міністерства економіки України від 09.04.2022 р. № 810-22. URL : <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=37603773-8831-46e1-a101-a689643ae105&title=NakazMinekonomikiVid09-04-2022-810-proZatverdzhenniaNatsionalnogoKlasifikatoraNk030-2022>.

3. МОЗ: Держава гарантує надання безоплатної реабілітації в лікарнях, законтракованих НСЗУ. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/moz-derzhava-harantuie-nadannia-bezoplatnoi-reabilitatsii-v-likarniakh-zakontraktovanykh-nszu>.

4. Вступ Освіта.UA. URL: <https://vstup.osvita.ua/r21/300/>.

Макуха І. О.

здобувач вищої освіти, група М-ЮД-222
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Ярошевська Т. В.

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ

Ефективне функціонування правового регулювання шлюбно-сімейних відносин в умовах розвитку та становлення демократії та, зокрема, в умовах воєнного стану в Україні є дієвим інструментом забезпечення прав і свобод громадян. Але варто зазначити, що питання припинення шлюбу та розірвання шлюбно-сімейних відносин в законодавстві врегульовано не досить чітко, а потребує доопрацювання, чим і зумовлена актуальність вибору цієї теми.

Більшість науковців розглядають питання розірвання шлюбу у позовному провадженні у контексті припинення або розірвання шлюбу загалом (А. Б. Болховітінова, С. Б. Булеца, А. О. Дутко, І. В. Жилінкова, Л. В. Липець, О. В. Розгон, З. В. Ромовська, О. І. Сафончик, Є. І. Фурса, С. Я. Фурса та інші), що і визначає актуальність вибраної теми з теоретичного погляду.

Водночас результати цього дослідження мають і практичне значення. Визначення проблемних моментів розірвання шлюбу у порядку позовного провадження дасть змогу удосконалити законодавче регулювання цього питання, а також механізм розірвання шлюбу таким чином [1, с. 58].

Чинним законодавством України передбачена можливість розірвання шлюбу судом в порядку окремого провадження або спрощеного позовного провадження. Відповідно до ч. 3 ст. 293 ЦПК та ст. 109 СК: обидва з подружжя

мають право подати заяву про припинення шлюбу, при цьому мають одного чи декілька дітей або ініціатива щодо припинення шлюбу виходить лише від одного з подружжя, незалежно від наявності або відсутності дітей. На практиці ж дуже часто розірвання шлюбу в позовному провадженні використовують в якості «обходу» розірвання шлюбу в порядку окремого провадження за спільною заявою подружжя. В першу чергу, це пов'язано з тим, що відповідно до п. 1 ст. 3 Декрету КМУ «Про державне мито» від 21 січня 1993 року № 7-93 вартість посвідчення нотаріусом аліментного договору становить 1 % від суми договору (всіх аліментів до повноліття дитини), але не менше одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян, а в разі його невиконання необхідністю сплати державне мито за вчинення нотаріусом виконавчого напису [2; с. 62–63; 3]. Тимчасом як відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» встановлена пільга щодо звільнення від сплати судового збору за позовами про стягнення аліментів [2, с. 63; 4].

Варто зазначити, що, з одного боку, законодавець зацікавлений у швидкому розгляді таких соціально важливих категорій справ, як розірвання шлюбу (08 лютого 2020 року набули чинності зміни у законодавстві щодо розгляду справ про розірвання шлюбу у порядку спрощеного позовного провадження, а саме до п. 4 ч. 6 ст. 19 ЦПК України та зазначено, що справи про розірвання шлюбу відтепер є малозначними справами й відповідно до п. 1 ч. 4 ст. 19 та п. 1 ч. 1 ст. 274 ЦПК України розглядаються у порядку спрощеного позовного провадження), з іншого боку, в законодавстві все ще є прогалини, що дозволяють цей процес затягувати [2, с. 63].

Погоджуємося з С. Азізовим, який зазначає, що з аналізу особливостей укладення і розірвання шлюбу під час воєнного стану зроблено такі висновки:

1. В умовах воєнного стану процедура укладення шлюбу спростилася, зважаючи передовсім на необхідність забезпечення права на шлюб осіб, які захищають країну від агресора.

2. Особливості укладення та розірвання шлюбу в умовах воєнного стану проявляються у дистанційному укладенні шлюбу, укладенні шлюбу на окупованих територіях, розірванні шлюбу на непідконтрольних територіях та розірванні шлюбу без особистої присутності одного з подружжя [5, с. 864].

Отже, в умовах воєнного стану Україна перебуває в нових реаліях, тому відповідно до цього необхідно науковцям досліджувати досвід регулювання сімейно-шлюбних відносин в країнах, що живуть в умовах війни, запозичувати їх досвід для поліпшення законодавства в цій тематиці.

Список використаних джерел:

1. Спектор О. Розірвання шлюбу у порядку позовного провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 58–64.
2. Резникова М. О., Боровик К. В. Проблемні питання розірвання шлюбу в судовому порядку. *Аналітично-порівняльне законодавство*. 2022. № 3. С. 61–65.
3. Про державне мито : Декрет Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 року № 7-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93#Text>

4. Про судовий збір : Закон України від 08 липня 2011 р. № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17/ed20120112#Text>

5. Азізова С. Особливості укладення і розірвання шлюбу під час воєнного стану: досвід України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №11. С. 862–866.

Макуха І. О.

здобувач вищої освіти, група М-ЮД-222
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ярошевська Т. В.

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З оголошенням в Україні воєнного стану 24 лютого 2022 року до правового регулювання та організації трудових відносин доцільно було вносити зміни. І це не дивно, бо в усіх сферах суспільного життя були внесені свої корективи. Визначення основних тенденцій розвитку трудового права в умовах воєнного стану дасть змогу проаналізувати та зрозуміти проблемні питання та врегулювати їх. Цим і зумовлена актуальність вибору теми.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Колективні угоди і колективні договори як акти соціального діалогу набувають особливого значення в умовах воєнного стану, оскільки є одними з видів колективного захисту трудових, соціальних і економічних прав та інтересів працівників як форми захисту їх прав та інтересів, фіксують досягнуті

спільні домовленості, узгоджені рішення між сторонами соціального діалогу. Саме за допомогою цих актів сторони мають можливість урегулювати трудові, соціальні, економічні відносини на різних рівнях соціального діалогу, враховуючи інтереси кожної зі сторін, у цей складний період.

В умовах воєнного стану законодавчий підхід до обов'язкового укладання колективного договору залишається незмінним. Крім підприємств, установ, організацій (роботодавців юридичних осіб) до обов'язкової сфери укладання колективних договорів включено також їх укладання з роботодавцями фізичними особами, які використовують найману працю. Відповідно положення колективного договору поширено на всіх працівників, тобто на тих, які працюють на підприємстві, в установі, організації, а також у фізичної особи, яка використовує найману працю [2, с. 378–379].

Варто додати, що за період воєнного стану в чинному трудовому законодавстві України з'явилися такі терміни: «спрощення регулювання трудових відносин» та «оптимізація трудових відносин», запроваджені законодавцем у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин»[3] та Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність» [4]. Отже, не можна не помітити таку тенденцію правового регулювання трудових відносин, як посилення гнучкості норм трудового права, за яких поширюється мобільність працівника при здійсненні ним права на працю, вплив договірних засад у регламентації трудових правовідносин.

Наразі в умовах воєнного стану основним завданням трудового права є розробка ефективного механізму забезпечення трудових прав, свобод та інтересів і роботодавців, і працівників. Ідеться як про належне закріплення переліку основних трудових прав роботодавця та працівника на законодавчому рівні відповідно до європейських та міжнародних норм, так і гарантій їх реалізації та засобів охорони й захисту.

Аналізуючи законодавчі акти, які були прийняті в умовах воєнного стану, можна виділити такі основні тенденції розвитку сучасного трудового права:

- 1) посилення захисту трудових прав працівників і гарантій їх здійснення;
- 2) встановлення певних обмежень та особливостей організації трудових правовідносин з додержанням мінімальних трудових гарантій;
- 3) розширення договірних засад регулювання трудових правовідносин;
- 4) посилення гнучкості правового регулювання трудових відносин, мобільності працівника при здійсненні права на працю.

Отже, в умовах воєнного стану трудове право так і залишається основою реалізації прав працівників і роботодавців. Але особливої важливості набуває потреба у детальному аналізі науковцями законодавчих актів у сфері трудового права, які були ухвалені після оголошення воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
2. Гришина Ю. М., Чанишева Г. І. Основні тенденції розвитку трудового права в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2022. Вип. 71. С. 376–381.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин : Закон України від 01 липня 2022 року № 2352-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність : Закон України від 19 липня 2022 року № 2434-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2434-20#Text>.

Малицієвська І. О.

приватний адвокат, м. Дніпро.

МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ПРАВОВІДНОСИН, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІСЛЯ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ

Аналіз вибраної проблематики насамперед потребує встановлення значення поняття «відчуження». Це поняття є досить широко вживаним у теорії права, але дослідники наповнюють його різним змістом та визначають різні межі його застосування. Сліпченко А., узагальнюючи наукові підходи, зазначає, що більшість науковців схиляються до думки, що внаслідок відчуження те, що було своїм, починає належати іншим особам [2, с. 60]. Окрім того, дослідник наголошує на існуванні двох основних підходів для розуміння власне об'єкта відчуження. Відповідно до першого, ним можуть бути лише права та обов'язки. При цьому прихильники даного підходу також неодностайні: одні вважають, що у результаті відчуження права – обов'язки переходять від однієї особи до іншої. Інші вказують на те, що відчуження полягає у припиненні суб'єктивного права (обов'язку) у однієї особи при збереженні самого блага як об'єкта цивільного права та виникнення однойменного права (обов'язку) на це благо в іншій особі [2, с. 60].

Вказане значно ускладнює застосування означеного терміну правозастосовною практикою.

Вважаємо, що на увагу заслуговують обидві наведені позиції, проте аналіз окремих положень Цивільного кодексу України, свідчить, що об'єктами відчуження є саме майно. Наприклад, ч. 2 ст. 47 ЦК України визначено, що спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчужувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини [3]. Таке законодавче формулювання, на нашу

думку, підтверджує, що саме майно є об'єктами відчуження.

Ч. 1 ст. 190 ЦК України передбачено, що майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки [3]. При цьому виокремлюються нерухоме та рухоме майно.

Як вже було зазначено вище, накладення заборони на відчуження майна є нотаріальною дією, спрямованою на захист прав та законних інтересів осіб. Вітчизняний нотаріат завжди являв собою один з найважливіших юридичних інститутів державної діяльності. Нотаріат діє на перетині приватного і публічного права та в силу цього має дуалістичну природу. Нотаріус одночасно виступає як уповноважений представник держави, що виражає її волю в правовідносинах, і як незалежний юридичний консультант суб'єктів правовідносин. Звідси закономірно впливає потреба в існуванні незалежного нотаріату, вільного як в організаційному, так і в процесуальному відношенні.

Однією з нотаріальних дій, яка вчиняється нотаріусом у межах охорони суб'єктивних цивільних прав, є накладання та зняття заборони щодо відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно), що підлягають державній реєстрації [4, с. 76]. Ця дія спрямовується на своєчасне виконання боржником своїх зобов'язань.

Вчинення вказаної дії регулюється главою 15 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 [5]. Ст. 73 Закону України «Про нотаріат» визначено, що об'єктами вказаної нотаріальної дії можуть бути:

- земельні ділянки,
- житлові будинки,
- квартири,
- дачі,
- садові будинки,
- гаражі,
- інше нерухоме майно [6].

Варто окремо зазначити, що до цього переліку належали також транспортні засоби, проте чинною редакцією закону їх виключено з об'єктів на які може бути накладено заборону відчуження.

Аналізовану дію у юридичній літературі умовно поділяють на дві стадії:

- вчинення нотаріальної дії;
- внесення відомостей про її вчинення до відповідного реєстру [4, с. 76].

При цьому основний правовий ефект, спрямований на захист прав та інтересів досягається саме в результаті реєстраційної дії. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» державною реєстрацією речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень є офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень

таких прав шляхом унесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно [7]. Саме відомості вказаного реєстру підлягають обов'язковій перевірці під час вчинення правочинів щодо певного майна.

Нотаріус має право також зняти заборону на відчуження майна. Зняття заборони також є елементом охорони прав та можливе лише в порядку та з підстав передбачених законом. Про зняття заборони нотаріус письмово має повідомити кредитора та перевірити наявність підстав для вчинення нотаріальної дії шляхом одержання інформаційної довідки з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Як зазначає Марченко В. М., додатковим чинником підвищення охорони прав є те, що заява про зняття заборони відчуження та додані до неї документи (копії) підлягають зберіганню у справі типової номенклатури, яка має строк зберігання 75 років [4, с. 77].

Заборона відчуження майна є дією, що спрямована на захист прав та законних інтересів осіб. Об'єктами такої заборони можуть бути земельні ділянки, житлові будинки, квартири, дачі, садові будинки, гаражі, інше нерухоме майно. Деякий час до цих об'єктів відносили також транспортні засоби.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.2096 №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.11.2023).
2. Сліпченко А. Відчуження у цивільному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 59–64.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n278> (дата звернення: 10.11.2023).
4. Марченко В. М. Аналіз окремих питань здійснення нотаріусом охорони суб'єктивних цивільних прав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021 № 2. С. 75–79.
5. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : затв. наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення: 10.11.2023).
6. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2021/18.pdf (дата звернення: 10.11.2023).
7. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

Мельник К. Ю.

доктор юридичних наук, професор,
кафедра трудового
та господарського права
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ У СФЕРІ ВІДПУСТОК

Відпустки є найтривалішим часом відпочинку працівників, передбаченим міжнародним та національним законодавством. Вони дозволяють працівнику більш повноцінно підійти до відпочинку, відновлення працездатності, зміцнення здоров'я, а також задовольнити значущі для працівника та його сім'ї потреби та інтереси в народженні та вихованні дітей, навчанні, науці, спорті тощо.

В Україні юридичні гарантії прав працівників у сфері відпусток передбачені Конституцією України, Кодексом законів про працю України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, законами України «Про відпустки», «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження умов, тривалості, порядку надання та оплати творчих відпусток», «Про затвердження Порядку надання та оплати відпусток для підготовки та участі у всеукраїнських і міжнародних спортивних змаганнях» тощо.

Національне законодавство передбачає такі основні гарантії прав працівників у вказаній сфері: 1) надання відпустки визначеної тривалості із збереженням на її період місця роботи (посади), заробітної плати (допомоги) у випадках, передбачених Законом України «Про відпустки» (ст. 2 Закону України «Про відпустки»); 2) заборона заміни відпустки грошовою компенсацією, крім випадків, передбачених ст. 24 Закону України «Про відпустки» (ст. 2 Закону України «Про відпустки»); 3) тривалість щорічної основної відпустки має бути не меншою ніж 24 календарних дні за відпрацьований робочий рік, який відлічується з дня укладення трудового договору (ст. 75 КЗпП України, ст. 6 Закону України «Про відпустки»); 4) заборона ненадання щорічних відпусток повної тривалості протягом двох років підряд, а також ненадання їх протягом робочого року особам віком до вісімнадцяти років та працівникам, які мають право на щорічні додаткові відпустки за роботу із шкідливими і важкими умовами чи з особливим характером праці (ч. 5 ст. 80 КЗпП України, ч. 5 ст. 11 Закону України «Про відпустки»); 5) обов'язкове надання невикористаної частини щорічної відпустки працівнику, як правило, до кінця робочого року, але не пізніше 12 місяців після закінчення робочого року, за який надається відпустка (ч. 7 ст. 79 КЗпП України, ч. 2 ст. 12 Закону України «Про

відпустки»); 6) обов'язковість надання щорічних відпусток за бажанням, визначених Законом України «Про відпустки», працівників в зручний для них час (ст. 10 Закону України «Про відпустки»); 7) тривалість відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами обчислюється сумарно і становить 126 календарних днів (140 календарних днів – у разі народження двох і більше дітей та в разі ускладнення пологів). Вона надається повністю незалежно від кількості днів, фактично використаних до пологів (ст. 20 Закону України «Про відпустки»); 8) обов'язковість надання відпустки без збереження заробітної плати за бажанням, визначених Законом України «Про відпустки», працівників (ст. 25 Закону України «Про відпустки»); 9) встановлення юридичної відповідальності для осіб, які порушили норми національного законодавства, положення колективних угод, колективного та трудового договору у сфері відпусток.

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», ухвалений у 2022 р., присвятив окрему статтю відпусткам – ст. 12 «Відпустки». Зокрема, ч. 1 ст. 12 Закону передбачає, що в період дії воєнного стану надання працівнику щорічної основної відпустки за рішенням роботодавця може бути обмежено тривалістю 24 календарні дні за поточний робочий рік. Відповідно до ч. 1 ст. 75 Кодексу законів про працю України та ч. 1 ст. 6 Закону України «Про відпустки», щорічна основна відпустка надається працівникам тривалістю не менше ніж 24 календарні дні за відпрацьований робочий рік, який відлічується з дня укладення трудового договору. Інші частини (ч. 2–8) ст. 6 Закону України «Про відпустки» передбачають більшу тривалість щорічної основної відпустки для окремих категорій працівників. Наприклад, керівним працівникам навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічним, науково-педагогічним працівникам та науковим працівникам надається щорічна основна відпустка тривалістю до 56 календарних днів. Отже, обмеження стосуються випадків, передбачених (ч. 2–8) ст. 6 Закону України «Про відпустки», та іншими законами, що встановлюють тривалість щорічної основної відпустки більше 24 календарних днів.

Також ч. 1 ст. 12 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» передбачає, що у період дії воєнного стану роботодавець може відмовити працівнику в наданні невикористаних днів щорічної відпустки. Норми ч. 7 ст. 79, ч. 5 ст. 80 Кодексу законів про працю України та ч. 5 ст. 11, ч. 2 ст. 12 Закону України «Про відпустки» у період дії воєнного стану не застосовуються. Отже, сьогодні не застосовуються такі важливі гарантії прав працівників у сфері відпусток: заборона ненадання щорічних відпусток повної тривалості протягом двох років підряд, а також ненадання їх протягом робочого року особам віком до вісімнадцяти років та працівникам, які мають право на щорічні додаткові відпустки за роботу із шкідливими і важкими умовами чи з особливим характером праці (ч. 5

ст. 80 Кодексу законів про працю України, ч. 5 ст. 11 Закону України «Про відпустки»); обов'язкове надання невикористаної частини щорічної відпустки працівнику, як правило, до кінця робочого року, але не пізніше 12 місяців після закінчення робочого року, за який надається відпустка (ч. 7 ст. 79 Кодексу законів про працю України, ч. 2 ст. 12 Закону України «Про відпустки»).

Відповідно до ч. 2 ст. 12 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» у період дії воєнного стану роботодавець може відмовити працівнику в наданні будь-якого виду відпусток (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури.

Отже, нормами Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» знижено юридичні гарантії прав працівників у сфері відпусток, передбачені Кодексом законів про працю України та Законом України «Про відпустки». З огляду на важливість належного відпочинку працівників для ефективної трудової діяльності та зважуючи на бойові дії на території України, вважаємо за доцільне залишити обмеження юридичних гарантій прав працівників у сфері відпусток, встановлені Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», лише для тих, хто працює на об'єктах критичної інфраструктури (в оборонній сфері, сфері забезпечення життєдіяльності населення тощо).

Треба звернути увагу на продовження в Україні практики не повного надання основної щорічної відпустки мінімальної, встановленої законом, тривалості на підприємствах приватного сектору економіки та поширеність інших порушень відповідного законодавства. Останнє, передусім, пов'язано з недоліками в діяльності уповноважених органів, організацій та посадових осіб щодо забезпечення та захисту прав громадян у сфері відпусток.

Заходами, спрямованими на підвищення ефективності діяльності вказаних уповноважених органів, організацій та посадових осіб, вважаємо, повинні бути такі: комплектування уповноважених органів та організацій висококваліфікованими працівниками; належне стимулювання діяльності вказаних працівників залежно від якості її результатів; удосконалення оцінювання результатів діяльності працівників, що виконують посадові обов'язки із забезпечення та захисту трудових прав громадян, зокрема у сфері відпусток; поліпшення внутрішнього контролю за якістю діяльності відповідних працівників; удосконалення механізму притягнення працівників, які не належно виконують посадові обов'язки із забезпечення та захисту трудових прав громадян, зокрема у сфері відпусток, до юридичної відповідальності; запровадження періодичного анонімного віктимологічного опитування населення з метою встановлення кількості осіб, які стали потерпілими від порушень трудового законодавства; посилення системної взаємодії уповноважених органів, організацій та посадових осіб у сфері забезпечення та захисту трудових прав громадян, зокрема у сфері відпусток.

Мельниченко В. Р.

здобувачка вищої освіти, група М-ЮД-321
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Бондар О. С.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

У наш час шлюбні договори стали загальноприйнятими інструментами для регулювання прав та обов'язків у шлюбі та в разі його розірвання. Відповідно, шлюбний договір – це юридичний документ, який регулює права та обов'язки подружжя під час шлюбу та в разі його припинення. Потрібно зауважити, що саме цей документ стає все більш актуальним у світі, де зростає кількість розлучень та розподілу майна. Також шлюбний договір може бути розглянутий у межах приватного права, оскільки він містить умови і угоди між подружжям, які регулюють їхні права і обов'язки щодо майна та інших аспектів сімейних відносин. Приватне право визначає правові стандарти і процедури, пов'язані з укладенням, виконанням та розірванням таких договорів. В Україні питання шлюбного договору регулює Сімейний кодекс України (далі – СК України), а саме цьому питанню присвячена глава 10 цього кодексу [3].

У доктрині приватного права загалом і сімейного права зокрема вже усталеним є підхід до визнання шлюбного договору правочином із складною правовою природою, який регулюється як нормами СК України, так і субсидіарним положеннями Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). При цьому є постанови Верховного Суду, в яких виділяється складна правова природа шлюбного договору [1, с. 55].

Правовий зміст шлюбного договору може бути різним і залежить від конкретних умов, які встановлюються в самому договорі, тобто договір може визначити, яким чином будуть регулюватися майнові права та обов'язки подружжя під час шлюбу та у разі його розірвання.

Потрібно зауважити, що шлюбний договір є особливим способом урегулювання наявних між подружжям майнових відносин або майнових відносин, що можуть виникнути в майбутньому, засобом захисту майнових прав подружжя, а також засобом здійснення майнових обов'язків, тому відповідно до статті 8 СК України у випадках договірною регулювання

сімейних відносин повинні застосовуватися загальні норми статей 3, 6 ЦК України щодо свободи договору, а також глав 52, 53 ЦК України щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни і розірвання [2, с. 20].

Шлюбний договір може містити умови стосовно фінансових аспектів шлюбу, зокрема аліментів, поділу майна, утримання та регулювання фінансових внесків кожної зі сторін.

Можна зазначити, якщо релігійні вірування мають важливе значення для подружжя, договір може містити умови щодо релігійної церемонії, виховання дітей в певній релігійній традиції та інші аспекти, пов'язані з вірою.

Також шлюбний договір може встановлювати умови та процедуру для розлучення, включно з умовами щодо подальшого розподілу майна та інших аспектів, пов'язаних з розлученням.

У разі розірвання шлюбу договір може містити умови, які стосуються компенсації або винагороди в разі розірвання шлюбу. Наприклад, можна визначити грошову суму, яку одна зі сторін отримає в разі розлучення.

Шлюбний договір може містити будь-які інші специфічні умови, які визначають сторони, зокрема умови щодо житла та інших аспектів подружнього життя.

Отже, рішення про укладення шлюбного договору є індивідуальним і повинно базуватися на потребах та цінностях конкретних осіб.

Список використаних джерел:

1. Менджул М. В. Вимоги до змісту шлюбного договору (аналіз правових позицій Верховного Суду). *Приватне право в умовах війни* : матеріали Всеукр. наукової конф. (м. Одеса, 15 листоп. 2022 р.) / за заг. ред.: д-ра юрид. наук, проф. Є. Харитонова, д-ра юрид. наук, проф. І. Давидової; НУ «Одеська юридична академія. Одеса, 2022. С. 54–57.
2. Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KCS_09_2023.pdf (дата звернення: 06.11.2023).
3. Сімейний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 06.11.2023).

Миргородська К. М.

курсант 2-го курсу

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців до
підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

Резворович К. Р.

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
цивільного права та процесу

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Відшкодування моральної шкоди є однією з ключових тем у сфері цивільного права, яка стає все актуальнішою в сучасному суспільстві. Моральна шкода виникає внаслідок різноманітних подій та дій, які порушують права та інтереси фізичних та юридичних осіб, вона може мати серйозні наслідки для жертви. Проте вирішення питань, пов'язаних із відшкодуванням моральної шкоди, залишається складною проблемою в цивільному праві. Поняття моральної (немайнової) шкоди та її відшкодування визначаються статтею 23 Цивільного кодексу України. Моральна шкода може мати різні прояви:

Фізичний біль та страждання, які фізична особа може зазнати у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я. Душевні страждання, спричинені протиправною поведінкою щодо фізичної особи, її сім'ї або близьких родичів [1, с. 5].

Душевні страждання, пов'язані із знищенням або пошкодженням майна фізичної особи.

Приниження честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичних або юридичних осіб.

Згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4, моральна шкода містить втрати немайнового характеру, які виникають внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних наслідків, заподіяних фізичним або юридичним особам незаконними діями або бездіяльністю інших осіб [2].

Згідно з чинним законодавством, моральна шкода може виникнути внаслідок різних обставин, таких як:

Порушення майнових прав.

Порушення особистих немайнових прав особи.

Ухвалення неправомірних рішень.

Заподіяння каліцтва, інших ушкоджень здоров'я або смерті особи та інші ситуації [4, с. 3].

Моральна шкода, заподіяна незаконними діями чи бездіяльністю, повинна бути відшкодована особою, яка завдала цю шкоду, за умови наявності вини. Проте навіть без вини, може відшкодовуватися шкода у випадках, передбачених законом.

Питання відшкодування моральної (немайнової) шкоди вирішується у випадках, таких як:

– Поширення неправдивих відомостей через засоби масової інформації.

– Шкода, заподіяна майну та здоров'ю.

– Порушення законодавства про охорону навколишнього середовища.

– Незаконні рішення та дії органів влади.

– Корупційні діяння.

– Злочини.

– Пошкодження майна.

– Завдання шкоди джерелам підвищеної небезпеки.

– Інші порушення прав особи [1, с. 6].

Однією з основних проблем є визначення моральної шкоди і встановлення стандартів, за якими вона може бути визнана. Різні ситуації можуть вимагати різних підходів до оцінки моральної шкоди, що ускладнює її юридичне регулювання. Відсутність чітких методів та критеріїв робить цей процес суб'єктивним та суперечливим [2].

Подання обґрунтованих доказів моральної шкоди є важливою складовою вирішення справи про відшкодування. Проте, визначення доказів і їх оцінка може бути проблематичним завданням. У багатьох країнах законодавство щодо відшкодування моральної шкоди є непередбачуваним та неоднозначним. Законодавчі недоліки і прогалини роблять процедуру відшкодування складною та неефективною.

Із часом юридична практика може виокремити засоби та методи розгляду справ про відшкодування моральної шкоди, що стане основою для розробки чіткого законодавства. Зміни в законодавстві для врегулювання питань відшкодування моральної шкоди, включно з визначенням критеріїв та методів оцінки, можуть зробити цей процес більш прозорим та справедливим [3]. Підготовка юристів та суддів щодо вирішення питань, пов'язаних із моральною шкодою, може поліпшити якість розгляду таких справ. Важливо підвищувати свідомість суспільства щодо моральної шкоди та її наслідків. Це може сприяти більшому розумінню та підтримці відшкодування моральної шкоди [4, с. 21].

Зрештою відшкодування моральної шкоди в цивільному праві стоїть перед численними викликами та проблемами. Проте за належного підходу та

зусиль ця складна проблема може бути вирішена в інтересах справедливості та захисту прав людини. Розвиток юридичної практики, законодавчі зміни, підвищення юридичної освіти та свідомість суспільства можуть сприяти поліпшенню механізмів відшкодування моральної шкоди в майбутньому.

Отже, моральна шкода і її відшкодування в Україні регулюються законодавством і передбачають можливість компенсації за завдану шкоду немайнового характеру.

Список використаних джерел :

1. Вовк М., Заяць О. Відшкодування шкоди: проблеми та перспективи подальшого реформування законодавства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2023. № 1.75. С. 167–172 с.
2. Іваненкова Н. М. Відшкодування моральної шкоди: правозастосування. *Закон і бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/125814-vidshkoduvannya_moralnoi_shkodi_pravozastosuvannya.html
3. Крезуб І. О. Проблемні питання застосування законодавства України щодо відшкодування моральної шкоди в судах України. *Міністерство юстиції*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_5947
4. Проблеми визначення розміру моральної шкоди. Юридична фірма «K&S Partners». URL: http://ua.pravo-ks.com.ua/problemi_viznachennya_rozmru_moralno_shkodi_i

Мільяченко М. Р.

здобувач вищої освіти, група ЮД-142
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ярошевська Т. В.

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

СПАДКОВИЙ ДОГОВІР. ОBOB'ЯЗКИ НАБУВАЧА У СПАДКОВОМУ ДОГОВОРІ

Інститут спадкового договору коріннями походить до Римського права, а саме – договору дарування *mortiscausadonatio*, за яким «дарувальник передавав безоплатно річ обдарованому перед загрозою смерті, – або коли небезпека нависає безпосередньо над ним (війна, морська подорож тощо), або коли він просто думав, що не переживе обдарованого». Сьогодні договір про спадкування на випадок смерті детально регламентований в цивільному

законодавстві нашої країни. Проблемні питання спадкового договору висвітлювалися у працях Амеліної А. С., Дзери О. В., Заїки Ю. О., Первомайського О. О., Ромовської З. В., Рябоконея І. В., Спасибо-Фатєєвої О. Є., Харитоновна С. Я., Фурси С. В., Мазуренко Є. О., Чуйкової В. Ю., Шама Н. П. та ін [1].

Згідно із ст. 1302 Цивільного кодексу України (далі ЦКУ) за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача [2]. Тому спадковий договір – це угода між спадкоємцем (особою, яка має майно та планує передати його спадкоємцям) і одним або декількома спадкоємцями (особами, які отримують спадок), яка регулює спадкові відносини та спадкове майно. Спадковий договір містить у собі такі основні характеристики: умови передачі майна, визначення спадкоємців, умови спадку, розподіл майна, обов'язки спадкоємців, умови розгляду спорів. Щодо умови передачі майна, то договір може встановлювати, яке майно передається спадкоємцями, а також умови та обмеження щодо цього майна. Наприклад, договір може визначити, які конкретні речі передаються, а також частку майна, яку отримують різні спадкоємці. Згідно із ст. 1303 ЦКУ відчужувачем у спадковому договорі може бути подружжя, один із подружжя або інша особа. Набувачем у спадковому договорі може бути фізична або юридична особа [2]. Як вже було зазначено вище, учасниками спадкового договору є набувач та відчужувач. Набувачем у цьому договорі може бути фізична або юридична особа. Відчужувачем може бути як одна, так і кілька фізичних осіб – подружжя, один з подружжя або інша особа [3, с. 790]. Спадкоємці – це особи, які мають право на спадок від покійного, тобто особи, яка померла і залишила після себе майно, яке після її смерті передається іншим особам відповідно до закону або спадкового договору. Визначення спадкоємців та їх прав на спадок регулюється законодавством кожної конкретної країни чи юрисдикції, і вони можуть відрізнятися в різних місцях. Зазвичай спадкоємцями є члени сім'ї та близькі родичі покійного, такі як діти, подружжя (чоловік або дружина), батьки, брати, сестри, онуки, дідусі, бабусі та інші особи, які мають спадкові права відповідно до закону. Процедура визначення спадкоємців і розподіл спадку може бути різною в різних країнах і може бути регульована спадковим правом цієї країни. Якщо покійний залишив спадковий договір, то він може визначити спадкоємців та умови спадкування у такому договорі. У цьому випадку визначення спадкоємців може ґрунтуватися на вмісті договору та на тому, які умови він містить. У спадковому договорі на набувача може бути покладено обов'язок вчинити будь-які певні дії майнового та немайнового характеру, окрім тих, які принижують честь та гідність набувача або обмежують його цивільну правоздатність. Відчужувач може зобов'язати набувача періодично сплачувати йому певну суму грошей, сплачувати вартість комунальних послуг, обробляти земельну ділянку, поховати його за певним обрядом або у

певному місці та ін. Проте відчужувач не може зобов'язати набувача одружитись з певною особою, навчатись у певному навчальному закладі або жити у певному визначеному місці [4, с. 413].

Угода може містити умови, при яких спадкоємці можуть прийняти або відхилити спадок. Щодо розподілу майна, то договір може визначати, як розподіляється спадкове майно між спадкоємцями. Це може бути рівномірним розподілом або відповідно до інших визначених угод. Щодо обов'язків спадкоємців, то згідно із ст. 1305 ЦКУ набувач у спадковому договорі може бути зобов'язаний вчинити певну дію майнового або немайнового характеру до відкриття спадщини або після її відкриття [2]. Договір може встановлювати обов'язки спадкоємців, такі як сплата боргів спадкоємця, податків на спадок, управління спадковим майном тощо. Умови розгляду спорів у спадковому договорі можуть бути включені для вирішення можливих конфліктів або розбіжностей між спадкоємцями, які виникають у зв'язку із спадковим майном чи його розподілом. Важливо, щоб ці умови були ясними, відповідали законодавству та враховували специфіку конкретної ситуації. Ось деякі можливі умови розгляду спорів у спадковому договорі: посередництво, арбітраж, медіація, судовий розгляд та додаткові процедури.

Щодо посередництва, то договір може передбачати, що суперечності між спадкоємцями повинні спершу розглядатися шляхом посередництва або медіації. Це може містити призначення незалежного третього стороннього особи, яка допомагатиме у вирішенні конфлікту. Договір може вимагати вирішення спорів шляхом арбітражу, де нейтральний арбітр або арбітражний комітет приймає рішення замість судового розгляду. Щодо медіації, то договір може містити умови, за якими сторони повинні спробувати вирішити спір шляхом медіації, де нейтральний посередник сприяє досягненню домовленості. Також договір може вказувати, що спори будуть передаватися на розгляд суду в разі неможливості домовитися через інші методи. Умови розгляду спорів можуть включати будь-які додаткові процедури чи правила, які сторони вважають за доречне для вирішення конфлікту. Важливо, щоб умови розгляду спорів були конкретними, ясними і відповідали законодавству. Також рекомендується включити в договір механізм вирішення спорів та процедуру виконання рішень.

Зважаючи на це, можна сказати, що спадковий договір є: по-перше, консенсуальним, оскільки він вважається укладеним з моменту досягнення сторонами згоди за всіма істотними умовами за умови дотримання визначеної законодавством форми; по-друге, відплатним, тому що на кожному із сторін договору покладається обов'язок здійснити зустрічне майнове надання; по-третє, двостороннім, оскільки цей договір являє собою погоджену дію двох осіб [5, с. 205]. Дослідження спадкового договору дає зрозуміти, що ця категорія є значущою у цивільному праві нашої країни, проте вона потребує законодавчого вдосконалення та глибокого вивчення. Необхідно більш детально визначити права та обов'язки сторін, умови цього договору, основні положення.

Список використаних джерел :

1. Ієвіня О. Спадковий договір: спірні питання. *Юридичний радник*. 2011. № 4 (58). URL:<http://yurradnik.com.ua/stati/d1-81-d0-bf-d0-b0-d0-b4-d0-ba-d0-be-d0-b2-d0-b8-d0-b9-d0-b4-d0-be-d0-b3-d0-be-d0-b2-d1-96-d1-80-d1-81-d0-bf-d1-96-d1-80-d0-bd-d1-96-d0-bf-d0-b8-d1-82-d0-b0-d0-bd-d0-bd-d1-8f/>.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Харитонов Є. О. Цивільне право. 2011. 808 с.
4. Свобода Є. Ю. Спадковий договір в українському цивільному праві. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : зб. наукових пр. 2009. № 6(8). С. 410–416.
5. Кучеренко Д. С. Спадковий договір: теорія та практика. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 201–206.

Мільяченко М. Р.

здобувач вищої освіти, група ЮД-142
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Моїсеєнко Д. М.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТРАФУ
В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Учасники цивільного процесу зобов'язані належно користуватись своїми правами та виконувати обов'язки. Якщо вони зловживають своїми правами та навмисно не виконують обов'язки, то можна застосувати до них заходи процесуального примусу. Згідно з ч. 1 ст. 143 Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПК України) заходами процесуального примусу є процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених цим Кодексом випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства [1]. Штраф є одним з видів заходів процесуального примусу. Питання застосування примусових заходів в цивільному процесі досліджували багато юристів та вчених, як-от: В. В. Комаров, О. В. Рожнов, М. О. Гетманцев, К. В. Куцик та

інші [2, с. 62–63].

Згідно із ст. 144 ЦПК України заходами процесуального примусу є: 1) попередження; 2) видалення із залу судового засідання; 3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом; 4) привід; 5) штраф [1].

Штрафи можуть бути застосовані в цивільному процесі в різних ситуаціях і з різних причин. Ситуації, коли штрафи можуть бути застосовані: порушення строків і правил судового процесу, невиконання законних вимог суду, зловживання правами. Щодо порушення строків і правил судового процесу, то якщо одна зі сторін в цивільному процесі порушує встановлені законом терміни, правила або розпорядження суду, до неї може бути застосовано штраф. Наприклад, це може стосуватися порушення строків пред'явлення доказів або інших процесуальних норм. Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 148 ЦПК України суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід державного бюджету з відповідної особи штраф у сумі до від 0,3 до трьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у випадках: 1) невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від вчинення дій, покладених судом на учасника судового процесу; 2) зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству; 3) неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин; 4) невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів, ненадання копії відзиву на позов, апеляційну чи касаційну скаргу, відповіді на відзив, заперечення іншому учаснику справи у встановлений судом строк [1].

Щодо захисту від зловживання правами, то суд може застосувати штраф для запобігання зловживанню правом через звернення до суду з однорідними позовами до того самого суб'єкта або подачу безпідставних запитів чи позовів.

Іноді штрафи можуть бути накладені для відшкодування завданої сторонам шкоди внаслідок порушення правил чи незаконних дій у цивільному процесі. Суд може вжити заходів для захисту суб'єктів, які постраждали внаслідок незаконних дій сторін у цивільному справі. В окремих випадках суд може накласти штрафи за іншими підставами, передбаченими законодавством або рішенням суду.

Проаналізувавши Постанову Верховного Суду (далі ВС) від 16 березня 2020 року у справі № 754/300/15-ц, можна сказати, що з позиції ВС штраф може бути накладено за порушення порядку судового засідання, невиконання розпоряджень головуючого судді, виявлення зневаги до суду, перешкоджання здійснення процесуальних дій [3].

Проаналізувавши Постанову ВС від 19 червня 2019 року у справі № 206/4148/17-ц, можна сказати, що ВС установив, що учасник процесу систематично вчиняє дії, спрямовані на затягування розгляду справи, та які свідчать про зловживання ним своїми процесуальними права, суд апеляційної інстанції з дотриманням норм процесуального права обґрунтовано наклав на підприємство штраф у якості заходу процесуального примусу [4].

Згідно з ч. 4 ст. 148 ЦПК України ухвалу про стягнення штрафу може бути оскаржено в апеляційному порядку до суду вищої інстанції. Оскарження такої ухвали не перешкоджає розгляду справи. Постанова суду апеляційної інстанції за результатами перегляду ухвали про накладення штрафу є остаточною і оскарженню не підлягає. Ухвала Верховного Суду про стягнення штрафу оскарженню не підлягає [1].

В ЦПК України чітко визначені підстави застосування штрафу в цивільному процесі. При цьому при визначенні підстав застосування даного заходу процесуального примусу, необхідно керуватись і судовою практикою, а саме: ухвали суду, Постанови ВС та ін. Підстави застосування штрафу в цивільному процесі передбачені ст. 148 ЦПК України. Згідно з ч. 1 ст. 148 ЦПК України Суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід державного бюджету з відповідної особи штрафу у сумі до від 0,3 до трьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у випадках: 1) невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від вчинення дій, покладених судом на учасника судового процесу; 2) зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству; 3) неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин; 4) невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів, ненадання копії відзиву на позов, апеляційну чи касаційну скаргу, відповіді на відзив, заперечення іншому учаснику справи у встановлений судом строк; 5) порушення заборон, встановлених частиною дев'ятою статті 203 цього Кодексу [1]. Всі інші окремі випадки у разі систематичного невиконання обов'язків та зловживання своїми правами зазначені в інших частинах ст. 148 ЦПК України. При визначенні суми штрафу суд враховує обставини конкретної справи, тяжкість порушення і інші фактори. У цивільному процесі важливо, щоб суд діяв відповідно до чинного законодавства і забезпечував справедливість для всіх сторін.

Отже, штраф у цивільному процесі може бути застосований з різних причин. Ось декілька основних ситуацій. Невиконання обов'язків: якщо одна сторона не виконує своїх обов'язків згідно з угодою або законом, суд може застосувати штраф для стимулювання виконання зобов'язань. Збитки або шкода: якщо дії однієї сторони призводять до збитків або шкоди для іншої сторони, суд може встановити штраф для компенсації завданих збитків. Зловживання процесуальними правами: якщо сторона використовує свої права в цивільному процесі з метою затягування справи або інших недобросовісних цілей, суд може накласти штраф. Невиконання рішення суду: якщо сторона не виконує рішення суду, суд може встановити штраф для спонукання особи до виконання рішення. Порушення угоди або умов погодження: якщо сторони укладають угоду або умови погодження, а одна з них порушує ці угоди, суд може застосувати штраф. Штрафи мають на меті забезпечити справедливість, виконання обов'язків і відшкодування завданих збитків у цивільних справах.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Бортнік О. Г. Примусові заходи у цивільному судочинстві та їх співвідношення із юридичною відповідальністю. Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє. (1994–2019 рр.). Харків, 2019. С. 62–63.
3. Постанова Верховного Суду від 16 березня 2020 року у справі № 754/300/15-ц.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88401546>
4. Постанова Верховного Суду від 19 червня 2019 року у справі № 206/4148/17-ц.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82938361>.

Мішина А. А.

здобувач вищої освіти, група ЮД-044
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Моїсеєнко Д. М.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

РЕЧОВІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Речові докази в цивільному судочинстві є важливою частиною доказової бази для вирішення цивільних справ. Актуальність тематики полягає у вивченні та розумінні правил, процедур і принципів, що регулюють речові докази та забезпечують справедливе та ефективне цивільне судочинство. Для того щоб забезпечити надійність і обґрунтованість судових рішень, важливо слідувати стандартам та вказівкам щодо прийняття, зберігання та дослідження речових доказів.

Відповідно до ч. 97 ЦПК України, речовими доказами є предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дають змогу встановити обставини, що мають значення для справи. [4]. Речовим доказом є також магнітний, електронний та інший носій інформації, що містить аудіовізуальну інформацію, що стосується справи. Варто зазначити, що ці докази можуть бути представлені як у фізичній формі, так і у формі електронних носіїв. У цьому контексті треба зазначити, що якщо до 15.12.2017 звуко- і відеозаписи досліджувалися як речові докази, а паперове відображення вебсторінок – як

письмові докази, то починаючи з 15.12.2017 ці матеріали стали електронними доказами. Винятком можуть слугувати звуко- і відеозаписи та фотографії, виконані на аналогових носіях [3, с. 52]. Тому не треба плутати електронні та речові докази, оскільки щодо цього є певні зміни.

Речові докази разом з іншими судовими доказами є тією основою, на якій базується вся цивільна справа: фактична та юридична частина. Їх застосування зумовлене принципом мотивування судових рішень, який давно набув міжнародного характеру та визначає розвиток процесуальних галузей права в тих країнах, де декларується становлення та розвиток правової держави [1, с. 196]. Варто зазначити, що у цивільному судочинстві речові докази використовуються для підтвердження або спростування фактів, що мають значення для спору між сторонами. Їх метою є обґрунтування вимог сторони або спростування вимог сторони на основі об'єктивних даних. Коли речовий доказ безпосередньо підтверджує факт, він може стати класичним засобом підтвердження, а коли речовий доказ допомагає зробити висновки про подію на основі логічних припущень, він може стати непрямим засобом підтвердження.

У цивільному процесі речові докази мають такі характеристики. По-перше, вони є джерелом інформації про певні факти, які стосуються розгляду справи. Це можуть бути різноманітні неорганічні та органічні предмети: пошкоджені меблі, пошкоджений одяг, подроблені документи, транспортні засоби, продукти харчування тощо. По-друге, у речових доказах фактичною інформацією служать візуально сприйняті символи матеріальних об'єктів. Часто ця інформація доступна суду та іншим учасникам процесу через візуальні засоби. По-третє, суд повинен дотримуватись процедури, передбаченої законом, тобто отримати речові докази процесуальним шляхом, відповідно до чинного законодавства.

Варто зазначити, що також важливою характеристикою речових доказів є їх достовірність та об'єктивність. Вони мають бути достатньо надійними та автентичними, щоб суд міг їх використовувати для вирішення спорів. Тобто, як уже згадувалося, для цього докази мають бути зібрані та представлені таким чином, щоб зберегти їх цілісність та об'єктивність. Документування доказів і забезпечення їх захисту від пошкодження або втрати також є важливим фактором у цивільному судочинстві. На відміну від письмових доказів, зміст яких свідчить про наявність або відсутність обставин у справі, речові докази вказують на факти своїм зовнішнім виглядом, певними властивостями та якостями. Крім того, речові докази є незамінними в силу індивідуальних особливостей, а письмові докази можуть бути замінені іншими засобами доказування.

Зазначимо і те, що той самий об'єкт може бути або письмовим, або речовим доказом, залежно від інформації, яку потрібно визначити. Наприклад, певний документ стане письмовим доказом, якщо суд цікавить його зміст і речовим – наприклад, якщо суд цікавить, чи був підпис на документі

підробленим, оскільки в першому випадку потрібна інформація міститься в змісті документа, а друга – в його специфіці як об'єкта матеріального світу. Варто зазначити і те, що окремі науковці відмічають, що не всі електронні докази можуть бути кваліфіковані як документи, оскільки існують також електронні речові докази. Наприклад, результати контролю, записи телефонних та інших переговорів, результати контролю телеграфних та інших повідомлень, зняття інформації з технічних каналів зв'язку утворюють речові докази. З огляду на використання цифрової техніки при їх отриманні зазначені вище результати будуть електронними речовими доказами [2, с. 134].

У цивільному судочинстві дотримуються принципів негайності та повноти збирання доказів. Вони вимагають від суду, який вирішує справу, безпосереднього збору та розгляду всіх речових доказів. Під час перевірки таких доказів суд має право витребувати додаткові відомості про речовий доказ, його походження та обставини його збирання. Варто зазначити, що у теорії доказів правомірно поставлене питання про необхідність розрізнення первинних і похідних доказів. Похідні речові докази можуть бути використані в судочинстві, коли це необхідно, а відбиток будь-якої події, дії, бездіяльності за своєю суттю є ефемерним і тому може з часом зникнути. Наприклад, сліди автомобіля на місці можуть бути втрачені, якщо їх не закріпити на іншому об'єкті технічними засобами (зняття зліпку, фотографування). Первісний ж речовий доказ може бути скопійований, тобто перенесений та закріплений на іншому речовому об'єкті, який може зберігати та копіювати оригінал речового доказу. У разі потреби оригінал речового доказу може бути переданий та закріплений на іншому речовому доказі.

У цьому контексті Штефан А. С. доцільно зазначає: «Незважаючи на низку позитивних змін щодо правового регулювання використання речових доказів у цивільному судочинстві, у новій редакції ЦПК залишається невирішеним питання про подання речових доказів. Цілком зрозуміло, що їх не завжди можливо долучити до позовної заяви, неможливо зробити їх копії для надсилання іншим особам, які беруть участь у справі. У зв'язку з цією особливістю речових доказів у доктрині сформувалася концепція їх класифікації на первинні і похідні: наприклад, первинним доказом є земельна ділянка, похідним – її план, складений компетентним органом, або первинним доказом є автомобіль, похідним – його фотографія» [5, с. 114].

Згідно із ст. 98 ЦПК речові докази до набрання рішенням законної сили зберігаються в матеріалах справи або за окремим описом здаються до камери схову речових доказів суду. Ті речові докази, що не можуть бути доставлені до суду, зберігаються за їх місцезнаходженням за ухвалою суду; вони повинні бути докладно описані та опечатані, а в разі потреби – сфотографовані. Суд вживає заходів для забезпечення зберігання речових доказів у незмінному стані [4]. Не менш важливим є те, що у суді є спеціальна кімната (камера зберігання) зі стелажми, металевими дверима, пристроями безпеки та пожежної сигналізації для зберігання речових доказів. Якщо такої кімнати

немає, то виділяють спеціальну комору. Працівник судового органу, призначений наказом голови суду для роботи з речовими доказами є відповідальним за ці речові докази. Доступ до приміщення (складу), де зберігаються докази, дозволяється лише в присутності працівника органу суду, відповідального за поводження з доказами. У разі відсутності ключа доступ до приміщення (сховища) можливий лише в присутності голови суду, який повинен мати дублікат ключа від приміщення (сховища). У цьому випадку складається акт, у якому зазначається, чому і які предмети вилучено з приміщення (складу) чи розміщено в ньому. Акт передається працівнику судового органу, який за розпорядженням голови суду відповідає за поводження з речовими доказами та внесення відповідних записів до книги обліку речових доказів.

Після огляду та дослідження речового доказу судом він повертається особі, від якої він надійшов, якщо ця особа вимагає цього і клопотання про видачу речового доказу може бути задоволено без шкоди для провадження у справі. Речовими доказами також є предмети, вилучені з приватного обігу чи обмежені в обігу та передані відповідним підприємствам, установам чи організаціям. На вимогу державних експертних органів такі речові докази можуть бути передані їм для проведення експертних і наукових робіт у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Після набрання рішенням суду законної сили, речовий доказ повертається особі, яка його одержала, або передається особі, права якої на речовий доказ визнано судом.

Отже, речові докази є важливою частиною цивільного процесу. Вони забезпечують об'єктивність і достовірність процесу доказування та допомагають суду вирішувати спори на користь однієї сторони на основі об'єктивних фактів і даних.

Список використаних джерел.

1. Кульченко М. Речові та письмові докази – проблеми теорії та практики цивільного процесу. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали II Міжнародної науково-практ. конф. : у 2 ч. (м. Суми, 18–19 травня 2018 року). Суми : Сумський державний університет, 2018. Ч. 1. С. 193–197.
2. Марчак А. Т., Дяченко С. В. Поняття та види електронних доказів у цивільному процесі. *Актуальні проблеми приватного права* : матеріали Всеукраїнської науково-практ. інтернет-конф., м. Ірпінь, 11 жовтня 2019 року. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2019. С. 133-135.
3. Токарчук Л. М. Судові докази та їх форма в цивільному процесі України: перспективи змін у конструкції. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 50–58.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Офіційний вісник України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
5. Штефан А. С. Речові докази у цивільному процесі. *Приватне право і підприємництво*. 2018. № 18. С. 112–115.

Моїсеєнко Д. М.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ «ЗНАЧНИЙ СУСПІЛЬНИЙ ІНТЕРЕС» У КОНТЕКСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Національними процесуальними кодексами в редакції, яка набрала чинності 15 грудня 2017 року, неодноразово застосовується поняття «значний суспільний інтерес». Зокрема, в Цивільному процесуальному кодексі ст. 274 зобов'язує суд враховувати наявність «значного суспільного інтересу» до справи, при вирішенні питання про розгляд справи у спрощеному позовному провадженні. Також у ст. 389, яка встановлює так звані «касаційні фільтри», вказано, що судові рішення по малозначній справі може бути переглянуте в касаційному порядку при наявності «значного суспільного інтересу».

Поняття «значний суспільний інтерес» не визначено законодавством, а вченими та юристами-практиками визначається як «оціночне» («оцінне») [1-3].

Так склалося, що більшість вчених досліджують поняття «значний суспільний інтерес» в контексті адміністративного судочинства. Зокрема, Монаєнко А. у 2018 році вказував, що «Суспільний інтерес можна визначити як те, що дає користь суспільству. При цьому те, що цікавить чи розважає суспільство, не становить суспільного інтересу (наприклад, подробиці особистого життя посадової особи суб'єкта владних повноважень чи інші подробиці, які не стосуються виконання такою особою публічних функцій). Високий ступінь суспільного інтересу можуть мати адміністративні справи, що витікають з діяльності суб'єктів владних повноважень у процесі виконання ними публічно-владних управлінських функцій, які призвели до порушення основних прав, свобод та інтересів людини й громадянина» [2]. У цій же статті для визначення наявності «значного суспільного інтересу» Монаєнко А. застосовує ще декілька спірних критеріїв, полеміка щодо яких не є предметом цієї доповіді.

Барікова А. вказує, що суд касаційної інстанції при використанні оцінних понять щодо допустимості оскарження судових рішень, якщо справа становить значний суспільний інтерес чи має виняткове значення для скажника, звертається до «відповідного» значення слів. Як правило, процесуальний розсуд обумовлений такими чинниками:

– практикою правозастосування щодо спорів визначеної категорії, зокрема, суду касаційної інстанції;

- кількістю справ з подібними позовними вимогами, а також ознаками, які роблять касаційну скаргу відмінною від інших;
- значенням справи для сторін, категорією та складністю адміністративної справи;
- характером спірних правовідносин, предметом і категорією спору;
- колом учасників спірних правовідносин, суб'єктивним складом учасників справи;
- предметами позову та доказування, обраним позивачем способом захисту [3].

Також саме Касаційний адміністративний суд зробив спробу роз'яснити, що саме треба розуміти під цим поняттям. Зокрема, в Постанові КАС ВС від 05.04.2021 по справі № 420/8512/20 зазначається що «вжите законодавцем словосполучення «значний суспільний інтерес» необхідно розуміти як серйозну, обґрунтовану зацікавленість, яка має неабияке виняткове значення для усього суспільства в цілому, певних груп людей, територіальних громад, об'єднань громадян тощо до певної справи в контексті можливого впливу ухваленого у ній судового рішення на права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб. Вказане поняття охоплює ті потреби суспільства або окремих його груп, які пов'язані із збереженням, примноженням, захистом існуючих цінностей девальвація та/або втрата яких мала б значний негативний вплив на розвиток громадянського суспільства. Наявність значного суспільного інтересу може мати місце й тоді, коли предмет спору зачіпає питання загальнодержавного значення, як от визначення і зміни конституційного ладу в Україні, виборчого процесу (референдуму), обороноздатності держави, її суверенітету, найвищих соціальних цінностей, визначених Конституцією України тощо» [4].

Поняття «значний суспільний інтерес» в контексті цивільного судочинства майже не досліджувалося. Але норми, які містять це поняття, активно застосовуються КЦС ВС у судовій практиці. При чому, за даними ЄДРСР, така практика явно не на користь скажників (касаторів). Переважна більшість застосувань цих норм стосується ухвал про відмову у відкритті касаційного провадження, або постанов про його закриття. Аргументація ж ВС зводиться до того, що скажником не надано доказів/аргументації, що до справи існує значний суспільний інтерес. В деяких випадках присутнє визначення значного суспільного інтересу з вже згаданої вище постанови КАС ВС.

Зі свого боку, ухвала про відкриття касаційного провадження від 27.01.2023 по справі № 202/5089/21 містить твердження, що «результат аналізу змісту касаційної скарги свідчить, що справа становить значний суспільний інтерес». Водночас відсутнє обґрунтування, чим це підтверджується і в чому він полягає.

Не оспорюючи законність та справедливість діяльності ВС щодо здійснення правосуддя чи конкретних ухвалених ним судових рішень, є привід

замислитись щодо «користі» застосування у процесуальному законодавстві оціночних критеріїв.

Список використаних джерел:

1. Андронов І., Андропова В. Касаційне оскарження судових рішень у малозначних справах. Одеса : Фенікс, 2020, С. 12–14. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14021/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%20%D0%86.%20%D0%92.%2C%20%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%92.%20%D0%90.%20%D0%9A%D0%B0%D1%81%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5%20%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D1%80%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%8C....pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Монаєнко А. Касаційні «фільтри». *Електронне видання «Юридична газета»*. 2018. № 29–30. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/kasaciyni-filtri.html>.
3. Барікова А. Оцінні поняття в діяльності касаційного адміністративного суду при встановленні допустимості оскарження судових рішень, якщо справа становить значний суспільний інтерес чи має виняткове значення для позивача. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2018. № 4. С. 42–48.
4. Постанова ВС від 05.04.2021 по справі № 420/8512/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96015770>.
5. Ухвала ВС від 27.01.2023 № 202/5089/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108654384>.

Мосякіна О. А.

старший аналітик відділу аналізу
інформації та управління ризиками
Територіального управління БЕБ
у Волинській області

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Однією з найбільш складних та дискусійних у науці цивільного права, як і раніше, залишається проблема цивільно-правової відповідальності. Історія її так само тривала як історія самого цивільного права. Ставлення до проблеми цивільно-правової відповідальності змінювалося, як змінювалися норми цивільного права. Особливого значення нині набуває правове регулювання у Цивільному кодексі України відповідальності за порушення зобов'язань. Відбувся відступ від принципу провини як суб'єктивної умови цивільно-правової відповідальності за порушення договірних зобов'язань під час здійснення підприємницької діяльності. Закон визнає як підприємницьку таку діяльність, що здійснюється на свій ризик і спрямована на систематичне

вилучення прибутку. Безсумнівно, відсутність єдиного, чіткого розуміння сутності цивільно-правової відповідальності при здійсненні підприємницької діяльності негативно позначається на правозастосовчій практиці. Застосування заходів цивільно-правової відповідальності при розпливчастому тлумаченні як підстави, і умов відповідальності, серед яких суб'єктивна умова має найбільш спірне тлумачення, може сприяти необґрунтованому утиску суб'єктивних прав.

Отже, проблема цивільно-правової відповідальності під час здійснення підприємницької діяльності об'єктивно висувається наукою цивільного права однією з перших місць. Інтереси нормального функціонування ринкової економіки, судово-арбітражна практика вимагають усунення невизначеностей у вирішенні питань відповідальності у сфері підприємницької діяльності та не виконання зобов'язань. Ці фактори зумовлюють високу наукову та практичну актуальність даного дослідження.

Проблеми зі свободою вибору тісним чином поєднані з проблемами особистої відповідальності і навпаки. Сенс відповідальності не може бути повно і правильно зрозумілий без розкриття змісту свободи. Свобода в загальноприйнятому значенні – це пізнана необхідність. Умовами свободи виступають: 1) пізнання (здатність мислити, знати) і 2) воля («здатність здійснювати свої бажання, поставлені перед собою цілі») або «здатність самостійно починати ряд дій» [2, с. 16].

Цивільно-правова відповідальність, як і будь-яка інша багатогранна правова категорія, характеризується внутрішньою єдністю та диференціацією основних елементів. Наявність спільних ознак, функцій та умов виникнення різних видів цивільно-правової відповідальності свідчить про наявність уніфікованого терміна «цивільно-правова відповідальність». Класифікація здійснюється за різними критеріями, які мають юридичне значення.

Залежно від нормативної основи її створення розрізняють договірну та позадоговірну відповідальність. Договірна відповідальність – це санкція за порушення договірного зобов'язання (договору позики). Отже, підставою для його створення є порушення договору, тобто певної домовленості сторін. При цьому не обов'язково, щоб угода сторін набувала форми договору. Підставою договірної відповідальності є порушення стороною не тільки договірних, але й прирівняних до них зобов'язань [6, с. 194].

Під класифікацією цивільно-правової відповідальності треба розуміти систему поділу об'єктів відповідальності на групи за задалегідь визначеними ознаками. Цивільно-правова відповідальність поділяється на види залежно від різних ознак.

1. Договірна та позадоговірна відповідальність.
 2. Часткова (власна), солідарна та субсидіарна (додаткова) відповідальність.
 3. Повна, обмежена та підвищена (кратна) матеріальна відповідальність.
- У теорії цивільного права ідея запровадження такого виду юридичної

відповідальності як цивільно-правової у Цивільному кодексі України та це має сенс. Наприклад, внести зміни до глави «Правові наслідки порушення службових обов'язків. Відповідальність за порушення службових обов'язків». Необхідно встановити поняття відповідальності, її підстави та види.

Такі доповнення сприятимуть захисту цивільних прав та інтересів сторін, адже цивільно-правова відповідальність спрямована не на покарання винного, а на відновлення (компенсацію) суб'єктивного цивільного права потерпілого. На цей час питання дослідження інститутів цивільного права, в тому числі інституту цивільної відповідальності, має велике значення для реформування цивільного законодавства, яке потребує цього зараз, оскільки створення нового неможливе без опори на минуле українське право, яке має свої невдачі та успіхи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
2. Микитин В. І. Цивільно-правова відповідальність за порушення майнових прав інтелектуальної власності : дис. ... канд. _юрид. наук : 12.00.03 / Науково-дослідний ін-т інтелект. власності. Нац. акад. правових наук Укр. Київ, 2016. 224 с.
3. Мироненко В. П. Цивільно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності. *Юридична наука*. 2015. Вип. 6. С. 24–30.
4. Оніщенко Н. М. Нормотактика як складова державної, правової політики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. Київ, 2015. № 4 (126). С. 37–42.
5. Відповідальність юридична. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юридична думка, 2015. С. 109.
6. Пандурська А. О. Умови та види цивільно-правової відповідальності при порушенні кредитного договору. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 22. Ч. 1. Т. 1. С. 194–197.
7. Цивільне право : підручник : у 2 т. / за ред. проф. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. 2-е вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2014. Т. 1. 655 с.
8. Терещук Г. А. Цивільне право: конспект лекцій для студентів спеціальності 081–«Право» денної та заочної форм навчання / Луцьк : ЛНТУ, 2017. 267 с.
9. Сobotник Р. В. Особливості цивільно-правової відповідальності сторін за договором страхування цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2016. Вип. 1. С. 207–211.
10. Харитонов Є. О., Саніахметова Н. О. Цивільне право України : підручник. Київ : Істина, 2016. 712 с.
11. Бойко А. Цивільно-правова відповідальність, за порушення зобов'язань, забезпеченого завдатком. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. Вип. 1. С. 4–8.

Мякінін М. О.

здобувач вищої освіти, група ЮД-142
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Ярошевська Т. В.

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення сімейного та цивільно-процесуального законодавства України, правозастосовної діяльності судів у справах, що пов'язані із захистом сімейних прав та інтересів людини, приведення національного законодавства у відповідність до законодавства ЄС та міжнародно-правових актів, що регулюють захист сімейних прав та потребою у зміні державної політики у цій сфері.

Введення в Україні воєнного стану стали поштовхом для вдосконалення сімейного, цивільно-процесуального законодавства та створення принципово нових процедур, спрямованих на захист прав та інтересів людини та дитини, зокрема. Навіть в умовах воєнного стану право на судовий захист кожній людині гарантується Конституцією України та не підлягає обмеженню.

При нормальних умовах сімейні відносини складаються і розвиваються без участі державних органів. Особа, яка здійснює свої сімейні права, повинна утримуватися від дій, які можуть порушити права інших людей. У разі порушення сімейного права фізичної особи вона має право звернутися до суду.

Учасники сімейних правовідносин мають обмежену процесуальну дієздатність щодо участі в судових справах, що виникають з сімейних правовідносин. Тож згідно з ч. 1 ст. 18 Сімейного кодексу України (далі – СК України) кожен учасник сімейних відносин, якому виповнилося 14 років, має право безпосередньо звернутися до суду за захистом свого права або інтересу [1]. Неповнолітні віком від 14 до 18 років можуть самі здійснювати свої процесуальні права в цивільному судочинстві та виконувати обов'язки у суді у справах, що виникають з відносин, в яких вони беруть особисту участь, якщо інше не встановлено законом. У таких випадках суд може залучити законного представника неповнолітньої особи. Як правило, справи, в яких неповнолітні

можуть брати участь особисто, є справами, що виникають з сімейних правовідносин [2, с. 85]. Більш того, в окремих випадках норми СК України надають неповнолітнім право безпосереднього звернення до суду. Відповідно, за заявою особи, яка досягла 16-річного віку, їй може бути надано право на шлюб за рішенням суду (ч. 2 ст. 23 СК України); особа, яка досягла 14-річного віку, має право пред'явити позов про позбавлення батьківських прав і право пред'явити позов про скасування усиновлення або визнання його недійсним (ст. 240 СК України).

Захист сімейних прав у суді має певні особливості порівняно із захистом інших прав юридичних та фізичних осіб. Гласність – один із принципів судового процесу. Відповідно до загального принципу, що міститься в ч. 1 ст. 7 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [3] розгляд справ у судах здійснюється усно і відкрито, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Такі винятки передбачені в ч. 7 цієї статті, і є підстави вважати, що більшість із них стосується саме розв'язання питань, що виникають з сімейних правовідносин.

Розгляд справи у закритому засіданні проводиться у випадках, якщо відкритість судового розгляду може призвести до розголошення охоронюваної законом таємниці чи іншої інформації, або за клопотанням учасників справи з метою забезпечення таємниці усиновлення, запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя учасників справи або відомостей, що принижують їх честь і гідність, а також в інших випадках, передбачених законом. Тому при розгляді сімейних спорів найчастіше вивчаються відомості, що стосуються інтимних чи інших особистих сторін життя учасників справи [4, с. 142].

СК України розширив коло осіб, які мають право звертатися за захистом прав та інтересів іншої особи. Так, баба і дід мають право звернутися за захистом прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх та повнолітніх непрацездатних онуків до органу опіки та піклування або до суду без спеціальних на те повноважень (ч. 2 ст. 258 СК України). Сестра, брат, мачуха, вітчим мають право звернутися за захистом прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх та повнолітніх непрацездатних братів, сестер, пасинка, падчерки до органів опіки та піклування або до суду без спеціальних на те повноважень (ч. 2 ст. 262 СК України).

Виконання диспозитивних повноважень суду при розгляді сімейних справ має свої особливості, які не завжди відображені в законодавстві про цивільне судочинство, а має походження з аналізу сімейно-правових норм. Згідно з ч. 1 ст. 14 ЦПК України суд розглядає справи тільки за заявою особи в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, які подаються учасниками справи або витребуваних судом у певних випадках, які передбачені цим Кодексом. Водночас відповідні норми СК дозволяють суду виходити за межі заявлених вимог. Згідно з ч. 3 ст. 166 СК України, коли суд задовольняє позов про позбавлення батьківських прав, він також ухвалює рішення про стягнення

аліментів на дитину.

У справах, що виникають із сімейних правовідносин, обмежено застосування такої підстави закриття провадження, як укладення сторонами мирової угоди. Водночас відповідні межі реалізації мирової угоди процесуальними нормами не визначено. Бар'єром для укладення мирової угоди є встановлення сімейним законодавством спеціальної компетенції суду щодо вирішення таких спорів, як: розірвання шлюбу, усиновлення, визнання шлюбу недійсним, розірвання шлюбу, позбавлення батьківських прав, встановлення факту материнства або батьківства тощо. Крім того, у більшості сімейних справ предметом судового захисту є права та інтереси дітей, що захищаються в процесі їх законними представниками, а в окремих випадках – прокурором або відповідним органом. Інтереси дітей та їх законних представників не завжди узгоджуються, і укладення мирової угоди може завдати шкоди правам і законним інтересам дітей. Тому суд у відповідних випадках більш ретельно перевіряє, чи не порушують умови мирової угоди права та законні інтереси дітей при здійсненні диспозитивних повноважень законних представників [5, с. 46].

З огляду на зазначене можна зробити висновок, що специфіка судового захисту сімейних прав залежить від специфіки сімейних правовідносин, які мають явно особистий характер, але їх захист є також і обов'язком держави. Отже, враховуючи інтеграційні процеси, що відбуваються у сфері правового життя України, постає необхідність узгодження цивільного процесуального законодавства з європейськими нормами для ефективного судового захисту сімейних прав та інтересів людини, забезпечення доступності правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України : Кодекс від 10.01.2002 р. № 2947-III : станом на 5 жовтня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 19.10.2023).
2. Костяшкін І. Особливості захисту сімейних прав та інтересів учасників сімейних відносин в окремому провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-7/20> (дата звернення: 19.10.2023).
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text/> (дата звернення: 19.10.2023).
4. Євко В. Ю. Особливості судового захисту сімейних прав. *Проблеми цивільного права та процесу*. 2018. С. 142–144. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_05_2018/pdf/43.pdf (дата звернення: 19.10.2023).
5. Чурпіта Г. До поняття захисту сімейних прав та інтересів у порядку цивільного судочинства. *Цивільне право і процес*. 2017. № 4. С. 44–47. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2017/4/10.pdf> (дата звернення: 19.10.2023).

Немченко Н.

здобувач вищої освіти, група ЮД-241
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Косяченко К. Е.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПСИХОЛГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОНЦІВ В УКРАЇНІ

Працівники правоохоронних органів України стикаються з унікальними викликами під час виконання службових обов'язків, у тому числі зіткненням з ситуаціями високого рівня стресу та травматичними подіями. Психологічне благополуччя цих працівників має вирішальне значення не лише для їхнього особистого здоров'я, але й для підтримання громадської безпеки. У цій статті розглядається нормативно-правова база, що регулює надання психологічної підтримки працівникам правоохоронних органів в Україні. Вона досліджує важливість задоволення їхніх потреб у сфері психічного здоров'я та наголошує на необхідності подальшого розвитку та вдосконалення цих нормативно-правових актів задля забезпечення добробуту цих відданих своїй справі професіоналів.

Українські правоохоронці відіграють життєво важливу роль у підтримці верховенства права та захисті національної безпеки. Під час виконання службових обов'язків вони часто стикаються зі складними ситуаціями, які можуть негативно вплинути на їхнє психічне здоров'я. Психологічне благополуччя цих працівників має вирішальне значення не лише для їхньої ефективності, але й для безпеки громадян України. У цій статті розглядається нормативно-правова база, яка регулює надання психологічної підтримки працівникам правоохоронних органів в Україні.

Працівники правоохоронних органів в Україні часто стикаються з травматичними подіями, стресовими ситуаціями та тягарем підтримання громадського порядку. Цей досвід може призвести до гострого стресу, посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших проблем з психічним здоров'ям. Вирішення цих проблем є життєво важливим для забезпечення добробуту поліцейських та їхньої здатності ефективно нести службу.

В Україні ухвалено кілька законів і підзаконних актів, які стосуються психологічної підтримки правоохоронців. До них належать Закон «Про Національну поліцію» [1], Закон «Про Державну прикордонну службу» [2] та

Закон «Про Службу безпеки України» [3]. Ці закони зобов'язують відомства надавати своїм співробітникам послуги з психологічної підтримки.

Україна також розробила національні стандарти для психологічних служб у правоохоронних органах. Ці стандарти визначають кваліфікацію та обов'язки психологів, які працюють з правоохоронними органами, включно з проведенням психологічних оцінок, втручанням та постійною підтримкою.

В Україні діють суворі закони щодо конфіденційності медичної та психологічної інформації. Співробітники правоохоронних органів, які звертаються за психіатричною допомогою, захищені цими законами про конфіденційність, що заохочує їх звертатися по допомогу, не боячись дискримінації або порушення приватності.

Кодекс законів про працю України захищає права працівників правоохоронних органів, у тому числі їхнє право на доступ до медичної та психологічної допомоги. Роботодавці зобов'язані створювати розумні пристосування для працівників з психічними розладами, забезпечуючи їм необхідну підтримку.

Незважаючи на наявну нормативно-правову базу, в Україні є низка проблем у наданні належної психологічної підтримки працівникам правоохоронних органів. Ці проблеми містять обмеженість ресурсів, недостатню підготовку фахівців у сфері психічного здоров'я та стигматизацію психічного здоров'я в правоохоронних органах.

Виділення додаткових ресурсів і фінансування для програм охорони психічного здоров'я в правоохоронних органах.

Розширення навчальних програм для психологів та фахівців з охорони психічного здоров'я, які працюють з правоохоронцями.

Проведення інформаційних кампаній, спрямованих на зменшення стигми та сприяння підтримці психічного здоров'я в правоохоронних органах.

Нормативно-правова база психологічної підтримки правоохоронців в Україні має важливе значення для забезпечення благополуччя цих відданих своїй справі професіоналів. Постійні зусилля, спрямовані на підвищення ефективності цих нормативно-правових актів, виділення ресурсів та зменшення стигматизації, пов'язаної з психічним здоров'ям, мають вирішальне значення для майбутнього правоохоронних органів в Україні. Надаючи пріоритет психічному здоров'ю правоохоронців, ми можемо підвищити їхню ефективність і зробити внесок у захист і безпеку нації.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
2. Про Державну прикордонну службу : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>
3. Про Службу безпеки України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
4. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

Нестерцова-Собакарь О. В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ ТА ФОРМИ

У системі регулювання цивільних правовідносин центральне місце посідає цивільно-правова відповідальність. Як вихідне поняття цілого інституту цивільного права, її визначення становить особливий інтерес разом з основними науковими категоріями цивілістики. Однак незважаючи на загальний характер цього поняття, а також закріплені у Цивільному кодексі України норми про відповідальність, у науці цивільного права відсутній єдиний підхід до визначення цивільно-правової відповідальності. Зрозуміло, що пов'язано це, насамперед, із складністю та багатошаровістю її змісту.

У цивільному законодавстві України відсутня норма, яка б закріплювала визначення поняття «цивільно-правової відповідальності». Пояснити це можна абстрактністю цієї наукової категорії, на якій засновані різні конструкції і інститути цивільного законодавства. Наявність великої кількості розуміння цього правового явища зумовлюється використанням терміна «відповідальність» у різних цілях, що суттєво впливає на її сутність [1, с. 247].

Одні вчені визначають відповідальність як застосування (реалізацію) санкції, інші – як виконання обов'язку на підставі державного чи прирівняного до нього примусу чи як правовідносини між правопорушником та державою в особі її компетентного органу. Більш практичною є позиція щодо застосування санкцій. Вона принаймні вказує на того, хто вправі це вчинити і у якій правовій формі. Тож цивільна відповідальність проявляється у примусовому позбавленні порушника певних належних йому цінностей. Поняття та зміст юридичної відповідальності та її різновидів досі дискутується як на загальному, так і на галузевих рівнях. На загальному рівні юридична відповідальність розглядається як різновид соціальної відповідальності (явище, що існує при нормальному функціонуванні правовідношення і не пов'язане з порушенням чийось прав чи обов'язку діяти правомірно та відповідально).

Традиційним є ретроспективний підхід розуміння юридичної відповідальності як наслідку скоєного правопорушення. Водночас мало хто переймався юридичною відповідальністю з погляду потерпілого. Хоча, зважаючи на ст. 3 Конституції України, для того є досить вагомі підстави [2,

с. 273].

Характерною особливістю відповідальності в цивільному праві є її компенсаційний характер, а мета полягає у відновленні майнової сфери потерпілої сторони. Така обставина своєю чергою визначає і межі цивільно-правової відповідальності. Відновлення майнової сфери потерпілої сторони може бути досягнуто тільки в тому разі, коли їй будуть повністю відшкодовані заподіяні шкода або збитки. Однією з особливостей цивільно-правової відповідальності є те, що розмір відповідальності має дорівнювати розміру заподіяної шкоди чи збитків. Однак таке загальне правило знає і деякі винятки, коли розмір відповідальності може бути визначений законом вище названої межі або нижче за неї. Пояснюється це положення значною мірою тим, що цивільне право, будучи регулятором нормальних економічних відносин, виконує також завдання виховного і стимулюючого характеру, спонукаючи таким чином контрагентів до добросовісного виконання своїх обов'язків [3, с. 161].

Досягнення мети відповідальності за порушення зобов'язань є результатом реалізації функцій цивільно-правової відповідальності. До них належать: 1) охоронна, що є мірою захисту особи від неправомірних соціально шкідливих діянь, адже зумовлює обов'язок правопорушника зазнати певних обмежень своїх прав як покарання за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань; 2) правовідновна (компенсаційна), що полягає в поновленні порушеного права, обов'язку відшкодувати завдану матеріальну й моральну шкоду; 3) превентивна, що полягає в запобіганні вчиненню нових порушень зобов'язальних умов (превенція); 4) виховна, яка виховує повагу до прав і законних інтересів інших осіб-учасників зобов'язання [4, с. 88].

Залежно від нормативної підстави її виникнення виділяють договірну та недоговірну відповідальність. Договірна відповідальність є санкцію за порушення договірного зобов'язання (кредитний договір). Отже, підставою її настання є порушення договору, тобто певної згоди сторін. При цьому не обов'язково, що згода сторін повинна бути у вигляді договору. Підставою договірної відповідальності є порушення стороною не тільки договірних, але і схожих з ними зобов'язань [5, с. 42].

Недоговірною відповідальністю є певна санкція, яка настає, якщо шкода, збитки чи інші негативні наслідки, що заподіяні потерпілій стороні особою, що не перебуває з нею у договірних відносинах, наприклад внаслідок заподіяння шкоди однією особою іншій, скоєння протиправної дії або бездіяльності [6, с. 56].

Поділ відповідальності на договірну і недоговірну несе в своїй основі дуже важливу обставину: форми і розмір недоговірної відповідальності встановлюються тільки законом, а договірної відповідальності визначаються як законом, так і умовами кредитного договору. Отже, договірна відповідальність дозволяє сторонам обумовлювати певні санкції за порушення умов договору. Однак ці санкції бувають лише тоді, коли не суперечать

чинному законодавству та підлягають застосуванню відповідно до його норм. Положення про відповідальність, передбачених в договорі, не є вичерпними. У законодавстві можуть бути передбачені інші заходи притягнення особи, яка порушила свої зобов'язання, до відшкодування шкоди та накладення на неї певних санкцій. Низка положень чинного законодавства повинна передбачати певну відповідальність тільки в разі наявності договірних відносин між сторонами [7, с. 195].

Вчені виділяють три форми цивільно-правової відповідальності за порушення договірних зобов'язань: відшкодування збитків, матеріальне відшкодування моральної шкоди, сплату неустойки [3].

У випадку відсутності збитків застосовуються за невиконання або неналежне виконання зобов'язань визначені форми відповідальності. До таких форм треба віднести стягнення неустойки (штрафу, пені), втрату завдатку, також санкції, які застосовуються в окремих видах зобов'язань. Загальною формою відповідальності є стягнення збитків, що виникли внаслідок порушення договору, тому відповідне правило безпосередньо передбачене в ч. 1 ст. 611 ЦКУ. Крім того, якщо в договорі сторони не передбачили таку відповідальність, застосування його є цілком можливим та законним. Тож стягнення збитків можна застосовувати не залежно існування таких положень в договорі. Практика укладення договорів між фізичними особами та державними установами чи юридичними особами, коли про вказану форму відповідальності згадується в розділі договору про відповідальність сторін, то самечастіше ця засада визначається так: при виникненні збитків у однієї з сторін з вини іншої сторони, винна сторона відшкодовує збитки в обсязі, порядку та на умовах, що передбачені чинним цивільним законодавством України. До спеціальної форми відповідальності відносять передбачені гл. 49 ЦК України способи забезпечення зобов'язань. Зокрема, такими способами відповідно до ст. 546 ЦКУ України є неустойка, застава, порука, гарантія, притримання та завдаток. Особливе місце має відшкодування збитків серед форм цивільно правової відповідальності. Збитки є найсуттєвішим та розповсюдженим наслідком порушення цивільних прав особи. Тому вказана форма відповідальності становить загальне значення і застосовується у всіх випадках порушення цивільних прав (окрім випадків, коли законом чи договором не передбачено інше). Інші форми цивільно-правової відповідальності повинні застосовуватися у ситуаціях, що передбачені безпосередньо законом чи договором. Відшкодування збитків є загальною мірою цивільно-правової відповідальності та застосовуються при будь-яких порушеннях зобов'язання (договірних та не договірних).

Отже, цивільно-правова відповідальність треба розглядати як відповідальне ставлення до своїх договірних чи позадоговірних зобов'язань у разі невиконання або неналежного виконання яких до правопорушника застосовуються санкції майнового характеру для відновлення прав потерпілого, відшкодування заподіяної йому шкоди.

Список використаних джерел :

1. Баранова Л. М. Цивільне право : підручник : у 2 т. / за ред. В. І. Борисової. Харків : Право, 2011. Т. 1. 656 с.
2. Шишка Р., Шишка А. Цивільно-правова відповідальність і деліктне зобов'язання. *Університетські наукові записки*. 2021 № 1. С. 271–280.
3. Приленський І. Поняття цивільно-правової відповідальності сторін за договором. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 159–165.
4. Габріадзе М. Система цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язання. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 85–92.
5. Цивільний кодекс України. Постатейний коментар у двох частинах. / керівники авторського колективу та відповідальні редактори проф. А. С. Довгерт, проф. Н. С. Кузнецова. Київ : Юстиніан, 2011. Ч. 2. 965 с.
6. Цивільне право України : підручник : у 2 т. / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2009. Т. 2. 761 с.
7. Пандурська А. О. Умови та види цивільно-правової відповідальності при порушенні кредитного договору. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2013. Вип. 22. Ч. I. Т. 1. С. 194–197.

Новак О. Є.

здобувач вищої освіти, група ЮД-246
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Косяченко К. Е.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ
СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ САМОЗАХИСТУ В ПРАВООХОРОННІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО**

Професія поліцейського пов'язана з деякими ризиками, такими як фізичні травми та психологічний стрес. Важливо аналізувати ці ризики та вживати заходів для їх зменшення, щоб забезпечити безпеку поліцейського та якісне виконання обов'язків. При застосуванні заходів безпеки поліцейським треба керуватися принципом пропорційності та необхідності. Поліцейські повинні дотримуватися встановленого порядку і протоколів, які містять у собі застосування не смертельної сили, захист особистої безпеки та забезпечення безпеки громади.

Під час бойових дій, які відбуваються наразі на території України, порушується досить актуальне та дискусійне питання щодо застосування поліцейських прийомів особистої безпеки в звичайних та екстремальних ситуаціях. Зважаючи на ситуацію в країні, відбувається збільшення випадків злісної непокори з боку правопорушників законним вимогам поліцейських та злочинів. Тому звідси постає питання «що таке оборона?». Поняття оборони на сьогодні закріплено в Кодексі України про адміністративні правопорушення (КУпАП) та Кримінальному кодексі України (КК України). Так, відповідно до статті 19 КУпАП не є адміністративним правопорушенням дія, яка вчинена в стані необхідної оборони, тобто при захисті державного або громадського порядку, власності, прав і свобод громадян, установленого порядку управління від протиправного посягання шляхом заподіяння посягаючому шкоди, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони. При цьому відповідно до статті 36 КК України необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони [3].

Правове регулювання забезпечення особистої безпеки поліцейських зараз базується на законах, положеннях та правилах, прийнятих у кожній конкретній країні. До них належать: Конституція України, Кодекс законів про працю України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний Кодекс України, Закон України «Про національну безпеку України», Закон України «Про Національну поліцію», Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [1, с. 282].

Згідно із ст. 18 ч. 4 Закону України «Про національну безпеку України» Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує громадську безпеку і порядок, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидію злочинності, а також надає визначені законом послуги з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [4]. Це дає змогу конкретизувати принципи, яких повинен дотримуватися поліцейський:

1. Поліцейський повинен проходити систематичну та ретельну підготовку в галузі безпеки, зокрема фізичну підготовку, навчання технікам самооборони та психологічні аспекти.

2. Поліцейські повинні дотримуватися встановлених професійних стандартів та протоколів для забезпечення своєї особистої безпеки.

3. Поліцейські повинні вміти ефективно спілкуватися та співпрацювати

з колегами, щоб разом забезпечувати безпеку.

Також у своїй професійній діяльності поліцейський повинен дотримуватися основних обов'язків відповідно до ст. 18 ч. 1 Закону України «Про національну поліцію України». Поліцейський зобов'язаний:

1) неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського;

2) професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва;

3) поважати і не порушувати прав і свобод людини;

4) надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я;

5) зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків;

б) інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді [2].

На основі цих законів можна проаналізувати, який правовий статус мають поліцейські під час виконання своїх службових обов'язків з погляду безпеки. По-перше, поліцейські мають право на безпеку на роботі та обов'язок дотримуватися вимог щодо безпеки, встановлених законодавством. Як і будь-яка людина поліцейський повинен бути впевнений в своїй безпеці. Для того щоб захистити себе, поліцейський повинен бути забезпечений найпростішим – зброя, екіпіровка, транспорт. По-друге, поліцейські мають право застосовувати необхідну силу для захисту себе та інших від небезпечних ситуацій. Наприклад, під час затримання та проведення поверхневої перевірки злочинця необхідно застосувати деяку фізичну силу. Хоча затримання правопорушника своїми силами – виключна ситуація, що може призвести до невинуватної загибелі (поранення) співробітника та жертв з боку громадян. По-третє, поліцейські повинні мати доступ до необхідних ресурсів та підтримки для забезпечення своєї безпеки. Сюди входять різноманітні існуючі прийоми і способи поведінки працівників поліції для уникнення небезпечних ситуацій [5].

Отже, нормативно-правове регулювання застосування спеціальних засобів самозахисту в правоохоронній діяльності поліцейського доволі важливий аспект як і під час миру, так і під час війни. Під правовим регулюванням забезпечення особистої безпеки поліцейських слід розуміти здійснюваний за допомогою правових засобів результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою захисту життя, фізичного та психічного здоров'я даних осіб. Зі свого боку, поліцейські

повинні дотримуватися механізмів забезпечення безпеки на службі: 1) проходити регулярні тренінги з безпеки, де вони отримують необхідні навички та знання для виконання своїх обов'язків безпечно; 2) мати доступ до ефективної системи зв'язку та попередження, яка дозволяє оперативно реагувати на небезпеку; 3) проводити оцінку ризиків, щоб визначити потенційні небезпеки та вжити необхідних заходів для їх запобігання. Варто наголосити на тому, що працівники НП несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальності за порушення норм безпеки.

Список використаних джерел:

1. Шевченко О. Правове регулювання забезпечення особистої безпеки поліцейського. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. № 8 (52). С. 280–287. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.8.44>.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. С. 379.
3. Самооборона та її межі: як захистити своє життя і не потрапити за ґрати. *Міністерство юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/samooborona-ta-ii-meji-yak-zahistiti-svoe-jittya-i-ne-potrapiti-za-grati>.
4. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. С. 241.
5. Забезпечення особистої безпеки при виконанні службових завдань у різних умовах : мультимедійний навч. посіб. URL: https://arm.nai.au.kiev.ua/books/occupational_h_s/info/lec10.html.

Обушенко Н. М.

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПІВ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ТРУДОВОГО ПРАВА

Конституція України являє собою основу, стрижень і одночасно вершину всього права. Вона є фундаментом його розвитку, у вигляді певного організованого і взаємопов'язаного цілого, єдиного комплексу і системи, якщо уявити правові акти, які діють у державі, її положення є первинними і основоположними. У національній правовій системі Конституція посідає найвище місце, як і належить Основному закону. Стаття 43 Конституції України закріплює право на труд, як одне із головних соціально-економічних прав людини, що гарантує можливість заробляти собі на життя працею, яку людина вільно вибирає або на яку вільно погоджується [1]. Для повного

здійснення громадянами права на працю, держава створює умови, гарантує у виборі професії рівні можливості та роду трудової діяльності, відповідно до суспільних потреб реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів. Використання примусової праці уперше заборонила Конституція, як і уперше було закріплено те, що кожен має право на безпечні, здорові і належні умови праці, а такожна заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Відповідно до статті 44 Конституції України, вперше було закріплено право на страйк, тобто право тих хто працює, щодо захисту своїх економічних і соціальних інтересів.

Конституція України відображає соціальні права, тобто можливості користуватися соціальними благами, людині і громадянину: право на відпочинок, яке закріплено в ст. 45, на соціальний захист відображено в ст. 46, на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло, що висвітлюється в ст. 48 та багато інших.

Розбудова України неможлива без всебічного зміцнення та захисту права, як незалежної, соціальної, демократичної правової держави з розвиненим громадянським суспільством. Доречним буде пригадати слова науковця Корольова В. І.: «Громадянське суспільство у власному значенні є зворотна сторона соціальної держави» [2, с. 81]. Досягнути такого рівня розквіту держави можна різними шляхами, але один із головних, для всіх галузей права в тому числі і трудового права – це вдосконалення механізму реалізації правозастосовної діяльності. Правозастосування за своєю сутністю є владно-організуючою діяльністю (тобто її реалізують суб'єкти, наділені відповідними владними повноваженнями), вочевидь вона має здійснюватись згідно із певними правилами (вимогами, нормами, стандартами), тому як це цілком відповідає природі та загальносоціальному призначенню правової держави і представляє необхідну гарантію захисту осіб від зловживань владою з боку суб'єкта, який здійснює безпосереднє застосування норм трудового права. Виняткове місце серед таких правил (норм) займають принципи, вони буквально пронизують весь механізм правозастосування і таким способом визначають ефективність його функціонування [3, с. 71].

Правозастосування у демократичній державі є одним із головних інструментів, за допомогою якого забезпечується реальна можливість захисту права цивілізованим шляхом, враховуючи різні позиції, його досліджували такі науковці: Алексєєв С. С., Болотіна Н. Б., Лазарєєв В. В., Прокопенко В. І., Пилипенко П. Д., Процевський О. І., Смирнов О., Скакун О. Ф., Чанишева Г. І., Явич Л. С. та ін.

Незважаючи на увагу правників-науковців деякі моменти стосовно проблематики правозастосування все ще залишаються мало дослідженими та суперечливими, зокрема у сфері трудового права. У трудовому праві не вистачає однозначного тлумачення і єдиного наукового погляду щодо сутності принципів правозастосування та їх системи. Враховуючи актуальність окресленого питання, спробуємо дослідити у царині трудового

права сутність принципів правозастосовної діяльності.

Термін «принцип» походить від латинського «*principium*», який буквально означає початок, першооснову, джерело. У словниках та енциклопедичній літературі принцип тлумачиться так:

- визначальне положення, вихідний пункт якої-небудь системи, вчення, засновок будь-якої теорії, ідеологічного напрямку;
- засадниче твердження, особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь;
- фундаментальне твердження, норма, правило, яким керуються у житті;
- першоджерело, керівна ідея, основне правило поведінки, діяльності, першопочаток деякої сукупності фактів або знань, засновок концепції;
- внутрішні переконання людини, моральні та теоритичні засади, що висвітлюють ставлення до дійсності, норми поведінки в різних сферах діяльності [4, с. 432].

Якщо не вдаватись у специфіку та особливості кожного із вище наведених визначень, спробуємо зробити очевидний висновок, що принцип – це якісь фактори (основні засади вихідні ідеї, норми, правила, стандарти, вимоги), що мають базисний, ґрунтовний, визначальний характер і у зв'язку з цим покладаються в основу певного процесу чи явища.

Виділимо, що принципи, в тому числі і принципи застосування норм трудового права, за своєю сутністю є не чим іншим, як фундаментом правової системи, знанням, тобто вони нематеріальні і їх не можна торкнутися рукою, вони формуються та існують у свідомості людей та суспільних відносин. Давайте згадаємо науковця Щокіна Г., який зазначав, що принципи є результатом узагальнення людьми об'єктивно чинних законів і закономірностей, характерних їм загальних рис, притаманних фактів і ознак, які стають суцільним початком їх діяльності [5, с. 368]. Доцільно додати до цього контексту позицію В. Малиновського, який під час дослідження принципів управління акцентував, що принципи – це специфічне поняття, правила змістом яких є не стільки сама закономірність, взаємозв'язок, відносини, скільки наше знання про них [6].

Як особливе, складне і специфічне явище, право також має свої принципи, що являють собою фундаментальну основу, загальні і стабільні засади права, які визначають спрямованість і зміст правового регулювання, а також зумовлені рівнем розвитку суспільства і об'єктивними закономірностями існування. Значення принципів права розкривається і висвітлюється завдяки тому, що вони концентровано, у стислому вигляді, відображають, у конкретній сфері суспільних відносин, найсуттєвіші риси комплексу правових норм. Закономірності виявляються за допомогою юридичних принципів та властивості права як самостійного соціального явища, удосконалюються правове регулювання і система та структура права. Для нормотворчої і правозастосовної діяльності важливі правові принципи

[7, с. 135]. Здійснення діяльності без встановлення конкретних, чітко визначених принципів призведе до хаотичного розвитку у будь-яких правовідносинах.

Щодо принципів безпосередньо трудового права, то найчастіше вони визначаються у юридичній літературі, як основоположні керівні ідеї, відправні начала і головні напрями політики держави, що пов'язані із застосуванням та організацією праці людей в галузі правового регулювання суспільних відносин, які виражають сутність норм трудового права [8, с. 96].

Підсумовуючи вище викладене, і відштовхуючись від визначення правозастосування як діяльності компетентних державних органів і посадових осіб, яку вони здійснюють у процедурно-процесуальному порядку, яка зводиться до індивідуалізації юридичних норм в акті застосування норм правозастосування конкретних суб'єктів і конкретних життєвих випадків [9, с. 401], визнаємо, що у сфері трудового права під принципами правозастосування треба розуміти систему основних вимог, головні ідеї та засади, що висуваються до діяльності повноважних органів та посадових осіб, на певному етапі суспільного розвитку під час реалізації ними в кожній конкретній ситуації норм трудового права.

Форма державної діяльності, яка спрямована на впорядкування суспільних відносин, через реалізацію відповідних вказівок, норм трудового законодавства, у сфері здійснення громадянами свого права на працю, розглядається, як застосування норм трудового права.

Отже, правозастосуванню властиві як специфічні принципи, тобто ті, що зумовлені особливостями трудової галузі права, так і загальні управлінські принципи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Корольов В. І. *Основи політології* : підручник. Сімферополь : Таврія, 2007. 84 с.
3. Основні етапи історичного розвитку системи трудового законодавства України. *Науковий вісник ДДУВС*. 2023. № 2 (120). С. 70–76.
4. Бирик С. П. *Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання* / за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2011. 556 с.
5. Щокін Г. В. *Соціальна теорія і кадрова політика* : монографія. Київ : МАУП, 2013. 581 с.
6. Малиновський В. Я. *Державне управління* : навч. посіб. 3-є вид., допов. та перероб. Київ : Атіка, 2013. 598 с.
7. Болотіна Н. Б. *Трудове право України* : навч. посіб. 6-те вид. Київ : Вікар, 2013. 760 с.
8. Венедиктов В. С. *Трудове право України* : підручник. Київ : Істина, 2009. 398 с.
9. Скакун О. Ф. *Теорія держави і права* : навч. посіб. Харків : Консум, 2012. 590 с.

Обушенко О. М.

доктор юридичних наук, професор,
начальник управління роботи
з персоналом центрального органу
управління Служби судової охорони

РОБОТОДАВЕЦЬ ЯК СУБ'ЄКТ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Однією зі специфічних форм людської діяльності є трудова, під якою розуміється не лише праця в класичному її розумінні, а будь-яка діяльність (наукова, творча, художня, надання послуг тощо), яка здійснюється в межах трудового законодавства. Саме праця на будь-якому етапі розвитку держави є основою добробуту і сталого розвитку людського суспільства, адже кожна людина для забезпечення своїх життєво необхідних потреб здійснює певний вид трудової діяльності, оскільки ні для кого не секрет, що суворого раціональності нашого буття є повсякденна необхідність плідно трудитися.

Важкість та напруженість праці є одними з головних характеристик трудового процесу. Вона супроводжується потенційною небезпекою, може призводити до травм та захворювань, погіршення самопочуття та інших негативних наслідків. Тому для мінімізації таких негативних явищ державою розробляються і закріплюються методологічні основи, нормативні основи охорони праці працівників. При цьому весь міжнародний досвід показує, що, оскільки в єдину систему правовідносин у сфері охорони праці залучені кілька суб'єктів з різними інтересами (роботодавець, працівник, трудовий колектив, держава тощо), то якою б не була сильною законодавча складова цієї системи, їх інтереси не завжди збігаються і тому рівень забезпечення охорони праці на конкретно взятому підприємстві найбільше залежить від конкретного роботодавця, який відповідає за створення належних, безпечних і здорових умов праці. Саме тому в сьогоднішніх умовах у промислово розвинених країнах світу належне регулювання трудових відносин і зокрема відносин у сфері охорони праці, обов'язків та відповідальності роботодавця у цій сфері є передумовою забезпечення здоров'я працівників. Це пояснюється тим, що на ринку праці і в її процесі відбувається зіткнення інтересів різних суб'єктів трудових і безпосередньо пов'язаних з ними відносин, зокрема працівників і роботодавців, з приводу вигідного використання робочої сили. Для того щоб узгодити інтереси всіх суб'єктів трудового права, всі відносини, пов'язані з працею, нормативно врегульовуються державою.

Сучасні трудові правовідносини представлені досить широким колом суб'єктів, які залежно від виду цих правовідносин взаємопов'язані між собою суб'єктивними правами та юридичними обов'язками. Одним з головних суб'єктів трудових правовідносин вважається роботодавець.

На відміну від працівника роботодавець є більш універсальним суб'єктом трудового права, оскільки бере участь не тільки у власне трудових відносинах (індивідуальних), а й у колективно-трудовах та інших правовідносинах, що тісно пов'язані з трудовими. Це насамперед правовідносини з органами працевлаштування, з органами, що виконують нагляд і контроль за дотриманням трудового законодавства, з органами, які розглядають індивідуальні та колективні трудові спори тощо [1, с. 77].

Поняття «роботодавець» є порівняно новим. Якщо оперувати побутовим значенням слова «роботодавець», то в буквальному розумінні воно означає того, хто дає (надає) роботу. Натомість у трудовому праві термін «роботодавець» означає організацію, яка на ринку праці є суб'єктом, що пропонує роботу й організовує працю працівників. Як суб'єкт трудового права роботодавець – це переважно юридична особа, котра укладає трудовий договір з працівником [2, с.73]. Водночас не можна не погодитися зі слушною у цьому аспекті думкою Костюка В. Л.: «Якщо слідувати логіці та змісту чинного законодавства України, яке сьогодні формується під впливом демократизації соціально-економічних відносин, то можна констатувати, що правом залучення найманої праці наділені насамперед юридичні особи та фізичні особи. Як варіант, фізичні особи можуть залучати найману працю для задоволення власних життєвих потреб (праця водія, кухаря тощо) [3, с. 173].

Саме визначення «власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа» міститься сьогодні у ст. 21 КЗпП України, натомість термін «роботодавець» Кодексом загалом не використовується.

Що стосується інших нормативних актів у сфері праці та охорони праці, то у ст. 1 Закону України «Про охорону праці» роботодавцем визначається власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган незалежно від форм власності, виду діяльності, господарювання і фізична особа, яка використовує найману працю [4, с. 7].

У ст. 1 Закону України «Про організації роботодавців» пропонується аналогічне, однак дещо звужене визначення; зокрема, під роботодавцем у зазначеній статті розуміється юридична особа (підприємство, установа, організація) або фізична особа – підприємець, яка в межах трудових відносин використовує працю фізичних осіб [5].

У ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [6] та ст. 1 Закону України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» [7] поняття роботодавця зовсім звужене і визначається як особа, яка найняла працівника за трудовим договором (контрактом).

Тим самим даним визначенням законодавець не відносить до роботодавців фізичних осіб, які не є самозайнятими особами та використовують найману працю інших фізичних осіб для задоволення власних потреб без комерційної складової (наприклад, наймають водіїв,

домогосподарок, нянь тощо). Такий підхід законодавця є хибним, адже фізичні особи, які не є самозайнятими особами, також можуть бути роботодавцями і, відповідно, на них будуть розповсюджуватися норми з охорони праці.

Проектом ТК України також здійснено спробу закріплення єдиного визначення поняття «роботодавець» за допомогою правової конструкції «юридична (підприємство, установа, організація) або фізична особа, яка в межах трудових відносин використовує працю фізичних осіб». Таке розуміння терміна «роботодавець» є досить конструктивним. Проте воно у повній мірі не розкриває ознак роботодавця. Крім того, незрозуміло, на підставі якого правового акта роботодавець використовує найману працю фізичної особи [8, с. 431].

Отже, визначені сьогодні на законодавчому рівні поняття роботодавця потребують єдності підходів та формулювання, а також уточнення змісту. При цьому необхідно враховувати, що визначення терміна «роботодавець» крізь призму конструкції «власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган» не відповідає реаліям сьогоденних ринкових відносин, адже власник після відповідної легалізації підприємства, установи, організації як юридичної особи передає їй весь комплекс прав та обов'язків у сфері праці та на ньому залишається лише право приймати на роботу (призначати) окремих посадових осіб юридичної особи, зокрема керівника, що прямо передбачено установчими документами юридичної особи. Використання терміна «власник» при характеристиці роботодавця не враховує ситуацію, коли власник сам виступає найманим працівником, а саме керівником підприємства. Крім того, можливість визнання роботодавцем структурного підрозділу юридичної особи (який не є юридичною особою) також безпосередньо залежить від змісту повноважень, закріплених у положенні про відповідний структурний підрозділ. Також необхідно враховувати, що роботодавцем може бути будь-яка фізична особа, яка використовує найману працю інших фізичних осіб незалежно від мети (комерційна вона чи ні) використання такої праці.

Стосовно доктринальних підходів до визначення поняття «роботодавець», то вчені ще, на жаль, також не дійшли єдиної думки. Наприклад, професор Хуторян Н. М. зазначає, що під роботодавцем треба розуміти юридичну особу (підприємство, установа, організація чи їх об'єднання) незалежно від форми власності, виду діяльності та галузевої належності чи фізичну особу, які відповідно до чинного законодавства використовують найману працю [9, с. 213]. Професор П. Д. Пилипенко у монографії «Проблеми трудового права», аналізуючи правове становище роботодавця, визначає останнього як суб'єкта трудового права, як особу, що надає роботу іншій особі на підставі трудового договору, у тому числі в разі обрання чи призначення на посаду [10, с. 164]. Тим самим новою ключовою ознакою роботодавця Пилипенко П. Д. визначає наявність укладеного трудового договору. Надалі, розглядаючи фізичних осіб як роботодавців,

дослідник умовно поділяє їх на дві групи: 1) фізичні особи, які можуть реалізувати своє право найму на роботу, однак використання праці інших осіб не передбачає одержання доходів (громадяни (власники), які використовують найманих працівників для роботи в домашньому господарстві, для догляду за малими дітьми, важко хворими членами сім'ї тощо); 2) фізичні особи – роботодавці, вид занять яких потребує використання найманої праці. Здебільшого суспільно корисна діяльність таких роботодавців пов'язана з одержанням доходу. Їхнє право найму робочої сили додатково не передбачене відповідними нормативними актами [10, с. 181–183]. Ми частково погоджуємось з таким авторським підходом, проте хочемо зазначити, що держава, безумовно, є суб'єктом трудового права, однак безпосередньої участі у трудових відносинах не бере, адже від її імені виступають уповноважені державні органи, які є юридичними особами. При цьому і безпосереднім роботодавцем для відповідних працівників державних органів буде виступати саме уповноважений орган – юридична особа. Тим самим виділення поряд з юридичними особами як роботодавцями ще й держави буде свідчити про зазначення одного й того ж суб'єкта трудового права одночасно різними термінами. Юридична особа може бути роботодавцем незалежно від організаційно-правової форми, форми власності, галузевої належності, підпорядкування та інших ознак.

Враховуючи те, що в Кодексі законів про працю України термін «роботодавець» не використовується, а в наведених вище доктринальних та законодавчих визначеннях немає єдності в підходах до розуміння цього терміна, розглядаючи «роботодавця» як суб'єкта трудових правовідносин, пропонуємо таке узагальнене визначення терміна «роботодавець»: це юридична або фізична особа, яка володіє трудовою правосуб'єктністю та відповідно до законодавства на підставі укладення трудового договору використовує найману працю інших фізичних осіб.

Отже, правильне розуміння терміна «роботодавець» має важливе значення для розвитку та удосконалення трудових відносин. Наявність єдиного підходу до визначення цього поняття є запорукою стабільності та прозорості трудових відносин. Водночас для повної характеристики роботодавця як суб'єкта правовідносин у сфері охорони праці необхідно визначити не тільки його поняття, а й правовий статус, що становить сукупність прав і обов'язків останнього, якими він наділяється у процесі участі у певних суспільних відносинах. При цьому, на нашу думку, правовий статус роботодавця при вчиненні різних за характером юридичних дій має деякі особливості.

Список використаних джерел:

1. Пилипенко П. Д., Буряк В. Я., Козак З. Я. Трудове право України: Академічний курс : підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. П. Д. Пилипенка. 2-е вид., перероб. і допов. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2016. 544 с.
2. Грузінова Л. П. Трудове право України : навч. посіб. Київ : МАУП, 2013. Ч. 1. 128

с.

3. Костюк В. Л. Правосуб'єктність у трудовому праві: проблеми теорії та практики : дис... д-ра юрид. наук : 12.00.05; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2013. 435 с.

4. Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону праці». Станом на 01.01.2019 р. / за ред. Артеменко О. В. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2019. 592 с.

5. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 22. Ст. 216. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5026-17#Text>

6. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 7. Ст. 32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>

7. Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1998. № 8. Ст. 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-%D0%B2%D1%80#Text>

8. Пожаров Ю. В. Основні трудові права й обов'язки роботодавця. *Актуальні проблеми права: теорія і практика* : зб. наукових пр. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. № 13. С. 429–438.

9. Хуторян Н. М. Проблеми визначення поняття «роботодавець» за законодавством України. *Держава і право* : зб. наукових пр. Юридичні і політичні науки / Інститут держави і права ім. Корецького В. М. НАН України. Київ, 2016. Вип. 31. С. 207–215.

10. Пилипенко П. Д. Проблеми теорії трудового права : монографія. Львів : Видав. центр Львів нац. ун. ім. І. Франка, 1999. 214 с.

Орлова І. М.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного,
адміністративного
та фінансового права,

(*Класичний приватний університет*)

ФОРМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Роль держави як учасника сфери господарювання може бути різною залежно від політичних, суспільних умов, ситуації, що складається у сфері ділової активності, та тих цілей, які ставить перед собою держава.

Залежно від конкретної ситуації держава може бути як: гальмо розвитку підприємництва, коли вона створює дуже несприятливу обстановку для розвитку підприємництва або навіть забороняє його; сторонній спостерігач, коли прямо не протидіє розвитку підприємництва, але водночас і не сприяє цьому розвитку; прискорювач підприємницького процесу, коли проводить постійний та активний пошук заходів по залученню у підприємницький процес нових економічних агентів (часто така цілеспрямована діяльність

держави викликає «вибух» підприємницької активності та приводить до буму підприємництва) [1, с. 214].

Аналізуючи вищенаведене, найвигіднішою є ситуація, коли держава відіграє роль прискорювача підприємницького розвитку. За умови правильного регулювання відносин між сторонами цей процес стає взаємовигідним: держава забезпечує собі податкові надходження від підприємців та збільшує валовий внутрішній продукт, а підприємці мають змогу отримувати більші доходи за рахунок сприяння державою їх розвитку.

У літературі до функцій держави як прискорювача підприємницького процесу відносять такі. По-перше, держава бере на себе освітні функції, тобто функції з професійної підготовки та виховання підприємницьких кадрів. При цьому до уваги береться той факт, що здійснення підприємницької діяльності у сучасній ситуації можливе лише за умови вмілого поєднання принаймні трьох основних елементів та їх ефективного використання у практичній діяльності: а) загальноекономічної теорії; б) конкретних економічних (підприємницьких) знань; в) кількісних методів у підприємстві, тобто вміння здійснювати підприємницькі розрахунки щодо будь-якої запланованої угоди або операції, передбачених бізнес-планом, а також вміння передбачати рух коштів на рахунках своєї фірми при плануванні або здійсненні якої-небудь угоди.

По-друге, держава підтримує у фінансовому плані як тих, хто щойно вступив, так і тих, хто вже вступив у сферу ділової активності підприємців. Здебільшого з цією метою держава розробляє спеціальні програми підтримки підприємців, в яких враховуються заходи по пільговому кредитуванню. Особливі пільги надаються тим, хто береться за реалізацію окремих підприємницьких проєктів.

По-третє, держава звичайно бере на себе функції створення для підприємців необхідної підприємницької інфраструктури, тобто всіх тих допоміжних (з погляду основного змісту підприємницьких проєктів) структур, які могли б надавати підприємцю послуги, необхідні для ефективного реалізації проєктів. Держава в основному надає підприємцю необхідну (насамперед маркетингову) інформацію, бере на себе також витрати з ведення наукових, науково-технічних, проектно-пошукових та інших робіт з наданням їх результатів підприємцям на безоплатній або пільговій основі. Держава сприяє заснуванню консультаційних, юридичних та інших фірм, які полегшують діяльність підприємців. А також бере на себе функції з підготовки кадрів потрібної кваліфікації для підприємницьких структур [2, с. 39].

Забезпечення правопорядку у сфері господарської діяльності потребує здійснення державного регулювання та контролю за дотриманням встановлених правил.

Втручання держави в господарську діяльність господарюючих суб'єктів

має характеризуватись мінімальним арсеналом засобів, механізмів та інструментів. Діяльність держави у цій сфері пов'язана з постійною зміною підходів, методів, засобів з метою дерегулювання економічних процесів, в тому числі сфери господарської діяльності. Важливим є визначення форм державної підтримки підприємництва, зокрема малого, та їх класифікація.

Спираючись на законодавство України, основні форми та способи підтримки підприємництва в Україні визначаються статтею 16 Господарського кодексу України, в якому визначено, зокрема, що держава може надавати дотації суб'єктам господарювання: на підтримку виробництва життєво важливих продуктів харчування, на виробництво життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації інвалідів, на імпорتنі закупівлі окремих товарів, послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект, а також в інших випадках, передбачених законом [3].

Аналіз українського законодавства дозволяє виділити та класифікувати такі форми державної підтримки малого підприємництва.

Одне з традиційних обґрунтувань класифікації – характер впливу держави на діяльність малих підприємств, залежно від якого виділяють два види цього впливу: прямий та непрямий.

До прямого впливу можна віднести, наприклад, безпосереднє введення податкових пільг для малих фірм, виділення бюджетних коштів для пільгового фінансування їх перспективних інвестиційних проектів, надання у безоплатне користування або оренду малим підприємствам державного майна тощо.

Непряма підтримка малих підприємств здійснюється державою опосередковано, тобто через стимулювання великих та середніх корпорацій, банків, страхових компаній, громадських організацій, а також залучення елементів інфраструктури малого бізнесу, які забезпечують загальні умови його розвитку (навчальних центрів, бізнес-інкубаторів, технопарків, лізингових, консалтингових, аудиторських, юридичних фірм). До непрямого виду можуть віднести такі форми підтримки, як виділення субвенцій та дотацій регіонам та муніципальним утворенням як преміювання за високий рівень розвитку малого підприємництва. Приклад непрямої форми – широко застосовуване у США надання крупним корпораціям державного замовлення за умови розміщення ними на малих підприємствах замовлень на виробництво встановленого відсотка комплектуючих.

Друге класифікаційне обґрунтування – функціональний напрям державної підтримки. Зважаючи на нього, можна виділити три види підтримки: організаційно-структурну, фінансово-податкову та майнову.

Перший із вказаних видів підтримки охоплює форми, пов'язані з регламентуванням діяльності малих підприємств, а також із створенням різних структур, що надають послуги малому бізнесу. До них належать, наприклад, спрощена реєстрація суб'єктів малого підприємництва, надання маркетингової інформації на пільгових засадах, проведення консалтингу та аудиту.

До фінансово-податкового виду підтримки належать різні форми прямого та непрямого фінансування малого бізнесу та застосування податкових важелів для стимулювання його розвитку. У цю групу входять надання податкових та митних пільг, стимулювання банків та страхових компаній до кредитування або страхування малих підприємств; фінансові та податкові форми державної підтримки малого підприємництва.

Майновий вид підтримки малого бізнесу передбачає активне залучення в цей процес державної та муніципальної власності (до того ж не лише матеріальної, але й інтелектуальної); наприклад, впровадження на малих підприємствах нових технологій, проведення лізингових операцій, застосування гарантійних механізмів із використанням державного майна.

Отже, форми державної підтримки малого підприємництва в Україні можуть бути класифіковані: за характером впливу держави на діяльність малих підприємств (прямий і непрямий вплив) та за функціональним напрямом державної підтримки (організаційно-структурна, фінансово-податкова, майнова). Крім того, поєднання першої та другої класифікацій дасть змогу виділити комбіновані форми впливу, що становлять конкретні групи, які об'єднують форми державної підтримки малих підприємств.

Список використаних джерел:

1. Майданюк Є. В. Особливості державної підтримки малого підприємництва в Україні. *Питання сучасної науки та освіти*. 2015. С. 213–218.
2. Литвин В. В. Механізм державної підтримки розвитку малого підприємництва в Україні. *Вісник Донецького державного університету економіки та торгівлі*. 2005. № 5. С. 36–43.
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. С. 303. Ст. 462.

Перетяцько К. С.

здобувач вищої освіти, група ЮД-141

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ярошевська Т. В.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри

цивільно-правових дисциплін

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ НЕПОВНОЛІТНЬОЮ ОСОБОЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан завжди супроводжується численними викликами та необхідністю забезпечити захист прав та інтересів громадян. Однак однією з актуальних проблем, що виникає в умовах воєнного конфлікту, є питання спадщини неповнолітніх осіб. Прийняття спадщини в умовах воєнного стану стає складним завданням, яке потребує глибокого розуміння правових аспектів та врахування соціальної відповідальності перед молодшими поколіннями. У звичайних умовах цей процес відбувається відповідно до встановлених законом правил і норм, проте під час воєнного стану, коли суспільство і держава переживають серйозні виклики, бувають ряд особливостей, які стосуються спадкування майна неповнолітніми особами. У контексті воєнного стану інститут спадкування неповнолітніми особами набуває особливого значення й актуальності. Військові конфлікти можуть призвести до надзвичайних обставин, коли діти стають сиротами, втрачають одного або обох батьків, що спричиняє необхідність правильного регулювання питань щодо спадкування майна неповнолітніми особами.

Для врегулювання спадкових правовідносин в умовах воєнного стану, визначення першочергових аспектів цієї правової бази, на початку повномасштабного вторгнення було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» [1] та Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» [2]. Як правило, положення зазначених правових норм стосуються певних аспектів спадкування, таких як: місце відкриття спадщини; строки прийняття та відмови від прийняття спадщини; процедури заведення спадкової справи; посвідчення заповіту; видачі свідоцтва про право на спадщину. Наразі поза увагою наукової спільноти досі залишається питання реалізації спадкових прав неповнолітніх в умовах

воєнного стану. Незважаючи на внесення законодавчих змін до системи спадкового права, які не визначають конкретно неповнолітніх спадкоємців, але при цьому опосередковано впливають на їх спадкові права, все ще важливо переконатися, що інтереси неповнолітніх спадкоємців захищені. Неповнолітні не є повністю незалежними та мають обмежену правоздатність, тому вони повинні бути доповнені правосуб'єктністю інших повнолітніх осіб. Крім того, права на спадщину повинні бути належним чином підтверджені документами, особливо якщо вони осиротіли через військовий конфлікт, переїхали в інший регіон або вони були розміщені за кордоном. Особливо це стосується строків щодо прийняття спадщини.

З одного боку, з огляду на формальне узаконення презумпції спадкування неповнолітніми, призупинення строку прийняття спадщини не повинно негативно вплинути на їх спадкові права. Однак це не так, по-перше, повнолітні можуть стати спадкоємцями нарівні з неповнолітніми, а конкретні правові норми дозволяють неповнолітнім протягом значного терміну подавати заяви про прийняття спадщини. По-друге, в умовах воєнного стану, подання заяви про прийняття спадщини від імені неповнолітньої особи сприяє ефективному виконанню її дійсної волі, особливо коли неповнолітній спадкоємець перебуває за кордоном або успадковує майно когось з батьків, особливо, коли ті не перебували на той час у шлюбі. Це сприятиме визнанню неповнолітньої особи потенційним спадкоємцем, а також мінімізує ймовірність зловживання або порушення прав неповнолітньої особи іншими спадкоємцями, тим самим посилить захист прав та інтересів дитини. Це особливо важливо на територіях, де наразі відбуваються активні бойові дії або знаходяться під окупацією, тому відсутність доступу до державних записів чи реєстрів є суттєвою проблемою.

По-третє, треба пам'ятати, що право неповнолітньої особи на відмову від прийняття спадщини, відкликання відмови від прийняття спадщини, можуть бути реалізовані протягом строку, встановленого для прийняття спадщини, а, отже, зупинення перебігу строку прийняття спадщини означає й зупинення перебігу строку для реалізації права на відмову від прийняття спадщини, відкликання відповідної відмови під час дії воєнного стану [3, с. 20–21].

Наразі судова практика виходить з того, що для встановлення віку спадкоємця необхідно з'ясувати факти прийняття спадкоємцем спадщини, а також довести, що спадкоємець на момент прийняття спадщини є неповнолітнім, а також, що ця неповнолітня особа не подала заяву про відмову від спадщини. Крім того, на неповнолітніх спадкоємців не поширюється загальне правило про те, що якщо протягом шести місяців спадкоємець не звернувся із заявою про визнання його спадкоємцем, він вважається таким, що не прийняв спадщину [4, с. 143].

Стаття 1221 ЦК України має більш сучасний підхід до визначення місця відкриття спадщини, що відповідає поточній політичній ситуації в нашій

державі та умовам прийняття спадщини [5]. Це сприяє захисту спадкових прав неповнолітніх, які перебувають за межами України та мають можливість подати відповідну заяву за місцем свого перебування. Особливо йдеться про останнє місце проживання спадкодавця або місцезнаходження нерухомого майна чи його основної частини, або місцезнаходження основної частини рухомого майна, на територіях якої державна влада не має повного контролю над усіма аспектами врегулювання відповідних суспільних відносин [6, с. 222].

Наявна колізія у законодавчому регулюванні та фактично подання заяви щодо прийняття спадщини у консульство України в країні тимчасового перебування матиме наслідком направлення посвідченої консулом заяви з додатками в Україну до нотаріальної контори або нотаріуса, який веде спадкову справу. У випадку, коли спадкова справа ще не заведена – до будь-якого нотаріуса в Україні. Неповнолітній спадкоємець також може надіслати відповідні документи нотаріусу в Україні поштою, попередивши його про це. У цьому випадку заява повинна бути нотаріально завірена в країні проживання спадкоємця.

Отже, воєнний стан в Україні значно впливає на процеси прийняття спадщини неповнолітніми особами. Зазначено, що неповнолітні спадкоємці мають право подавати заяви щодо спадщини нотаріусу підконтрольної території України поштою, заздалегідь попередивши його про це. Однак важливо враховувати вимоги нотаріального завірення документів в країні перебування спадкоємця у випадках, коли заява подається за кордоном. Додатково, дослідження виявило необхідність адаптації законодавства в умовах воєнного стану для забезпечення ефективного та справедливого врегулювання питань спадщини, особливо враховуючи специфіку правового статусу неповнолітніх осіб. Такі зміни можуть сприяти покращенню захисту прав дітей у складних умовах воєнного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164 : станом на 9 жовтня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text>.
2. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату : наказ Міністерства юстиції України від 11.03.2022 р. № 1118/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text>.
3. Баранкевич А. В. Строки прийняття спадщини неповнолітніми спадкоємцями в умовах воєнного стану. *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції*. 2022. № 8. С. 19–22.
4. Баранкевич А. В. Механізм захисту спадкових прав неповнолітніх осіб в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 78 (1). С. 141–146.
5. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 5 жовтня 2023 р.
6. Баранкевич А. В. Судовий захист спадкових прав неповнолітніх осіб. *Нове українське право*. 2022. № 2. С. 217–223.

Перетяцько К. С.

здобувач вищої освіти, група ЮД-141

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Моїсєнко Д. М.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ВПЛИВ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРИНЦИПІВ ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

2017 рік був дуже важливим роком для електронного судочинства в Україні. У новій редакції процесуальних кодексів відповідно до Закону України № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», передбачено зміни у ЦПК України, зокрема стаття 14, в якій було закріплено створення у судах Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (далі також ЄСІТС), яка забезпечує обмін документами в електронній формі між судами, між судами та учасниками судових процесів, між учасниками судового процесу, а також у спосіб відеоконференцзв'язку для фіксації судового процесу та участі сторін у судовому процесі [1]. Запроваджено автоматичний розподіл справ, тобто ЄСІТС визначає суддю або колегію суддів (судді-доповідача), які розглядатимуть конкретну справу в порядку, встановленому ЦПК України [2, с. 79].

Використання сучасних інформаційних технологій також існує на етапі виконання судових рішень [3]. Відповідно до ст. 8 ЗУ «Про виконавче провадження» передбачено, що реєстрація виконавчих документів, документів виконавчого провадження, фіксування виконавчих дій здійснюється в автоматизованій системі виконавчого провадження (далі – АСВП), а її порядок функціонування встановлено Положенням про автоматизовану систему виконавчого провадження від 05.08.2016 № 2432/5, затвердженим наказом МЮУ про автоматизовану систему виконавчого провадження [4]. АСВП дозволяє реалізувати принципи гласності і відкритості й на стадії виконання судового рішення.

Міністерство юстиції України забезпечує доступ до інформації АСВП в мережі Інтернет через свій офіційний вебсайт, ця інформація доступна у формі

вільної та відкритої бази даних з можливістю перегляду, пошуку, тиражування та друкування інформації, використовуючи звичайні веббраузери та редактори, без необхідності створення спеціального технологічного чи програмного забезпечення, без обмежень і цілодобово.

Безпосередній вплив ІТ на принцип гласності в судовому процесі полягає в розширенні визначенні його змісту. Пункт 6 ст. 129 Конституції України закріплює принцип гласності судочинства України [5]. Цей принцип полягає в тому, що судочинство цивільних судів є відкритим, що дозволяє можливість вільного доступу в зал судового засідання не тільки осіб, що беруть участь у справі, але й усім іншим особам, які виявили бажання бути присутніми при вирішенні спору. Для висвітлення тривалості процесу та його результатів у залі можуть бути присутні представники ЗМІ.

Реалізації принципу гласності сприяють такі правила: по-перше, розгляд справ у цивільних судах здійснюється відкрито; по-друге, всі матеріали справи є доступними для учасників, вони мають можливість з ними ознайомитись, їм мають бути повідомлені дата та місце проведення судового засідання, а також порядок вчинення дій.

Чванкін С. А. вважає, що трансляція відеозаписів судових засідань, як правило, посилює реалізацію принципу гласності, проте може порушувати права учасників на захист персональних даних та таємницю особистого життя, ускладнювати оцінку показань свідків та призводити до нераціонального витрачання державних коштів на трансляцію та зберігання великої кількості відеоконтенту у відеоархівах. Відеофіксація всіх відкритих засідань виглядає непрактичною концепцією, окрім витрат грошей на саму процедуру та зберігання даних, це також сильне навантаження на канали зв'язку [6, с. 160].

Впровадження в процес цивільного судочинства електронних технологій, призвело до появи нових процедурних правил. Наприклад, ч. 5 ст. 7 ЦПК України визначає правила щодо трансляції судових засідань, ч. 11 ст. 7 ЦПК забороняє використання систем відеоконференцзв'язку та трансляцію судових засідань в Інтернеті під час закритого судового засідання, ч. 14 ст. 7 ЦПК зобов'язує суд під час розгляду справи застосовувати засоби відео- та (або) звукозапису, які повністю документуються, ч. 18 ст. 7 ЦПК дозволяє громадськості знати про рішення суду без запиту на дозвіл. Згідно з ч. 3 ст. 8 ЦПК України: «Інформація щодо суду, який розглядає справу, учасників справи та предмета позову, дати надходження позовної заяви (скарги) чи будь-якої іншої заяви або клопотання у справі, у тому числі особи, яка подала таку заяву, вжитих заходів забезпечення позову та (або) доказів, стадії розгляду справи, місця, дати та часу судового засідання, руху справи з одного суду до іншого є відкритою та підлягає невідкладному оприлюдненню на офіційному вебпорталі судової влади України в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів)» [7]. Відповідно до ст. 175 ЦПК України, в позовній заяві зазначаються електронні

адреси сторін та інших учасників справи, якщо вони відомі, а також офіційні адреси електронної пошти.

Отже, створення в Інтернеті спеціальних сайтів судів та органів юстиції, які є офіційними джерелами інформації про судову систему, її повноваження, статистичні дані, доступ до матеріалів судової практики (Єдиний реєстр судових рішень), все це певним чином впливає на принцип гласності та загалом обізнаність учасників судового процесу й всіх осіб, які зацікавлені в процесі цивільного судочинства, включно з вченими, юристами і простими громадянами. Такі складові електронного правосуддя варто назвати «реалізація права на інформацію щодо судової діяльності». Впровадження системи електронного документообігу пов'язане з реалізацією не тільки принципу гласності, а й принципів доступності правосуддя, пропорційності, розумності, оскарження судового рішення. Тож диджиталізація цивільного судочинства має як позитивні, так і негативні риси щодо дотримання основних засад судочинства, бо, наприклад, відеотрансляція судових засідань може підвищувати реалізацію принципу гласності, але при цьому у певних випадках порушуючи права учасників процесу на захист персональних даних та таємниці особистого життя.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (Розділи 1-3): Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII : станом на 18 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>.
2. Васильєва-Шаламова Ж. В., Кожемякіна К. С. Електронне судочинство у цивільному процесі України: тенденції розвитку та вплив карантину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 78–81.
3. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII : станом на 18 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
4. Про затвердження Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження : наказ Міністерства юстиції України від 05.08.2016 р. № 2432/5 : станом на 13 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-16#Text>.
5. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Чванкін С. А. Інформаційні технології у доказуванні в цивільному процесі: теоретичні та практичні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2021. 498 с.
7. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 18 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

Піцик В. Р.

здобувач вищої освіти, М-ЮЗ-225

ННІ заочного навчання

та підвищення кваліфікації

Науковий керівник:

Обушенко Н. М.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри

цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ, ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ, СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ ТА ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Актуальність вибраної теми в сучасному світі важлива через низку ключових факторів. Договір купівлі-продажу лежить в основі економічної активності на ринку. Умови покупки і продажу товарів і послуг визначаються через цей договір, і це є фундаментальним елементом діяльності підприємств та громадян у будь-якій країні. Договір купівлі-продажу є необхідним інструментом для підприємств у всіх галузях. У сучасних умовах, коли глобалізація і міжнародна торгівля стають все важливішими, ця тема стає актуальною на міжнародному рівні. Завдяки розвитку Інтернету та електронної комерції, договори купівлі-продажу стали ще більш актуальними. Онлайн-торгівля зростає з кожним роком, і це створює нові виклики для правового регулювання в цій сфері. Сучасні технології, такі як блокчейн і штучний інтелект, можуть застосовуватися для автоматизації та удосконалення договорів купівлі-продажу.

Метою роботи є визначення поняття та ознак договору купівлі-продажу, а також його значення в сучасних умовах, сфері застосування та джерела правового регулювання договору.

Договір купівлі-продажу – це угода між продавцем і покупцем, за якою продавець зобов'язується передати покупцю речі або надати послуги за плату, а покупець зобов'язується сплатити цю плату. Договір купівлі-продажу є одним із найбільш поширених і найбільш важливих видів цивільних договорів і відіграє значущу роль у сучасному суспільстві.

Поняття договору купівлі-продажу сформульовано у ст. 655 ЦК: «За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму» [2].

Договір купівлі-продажу має такі сформовані ознаки:

- 1) договір спрямований на законну передачу майна з зміною правовласності;
- 2) договір є оплатним, адже під час набуття у власність майна, покупець сплачує його вартість продавцеві, що є попередньо обумовлена в укладеному договорі;
- 3) договір є двостороннім, що формує виникнення у кожної із сторін відповідних прав і обов'язків, відповідно з укладенням договору купівлі-продажу продавець приймає на себе зобов'язання передати покупцеві певну річ і водночас набуває права вимагати її оплати, а покупець здійснює оплату придбаної речі;
- 4) договір є реальний, за умови, що передача товару продавцем є передумовою для укладення між сторонами договору купівлі-продажу;
- 5) консенсуальним можна вважати договір, коли обидві сторони досягли між собою домовленості щодо аспектів договору і продавець зобов'язується передати покупцеві товар;
- 6) мета договору полягає у перенесенні права власності на певну річ, яка є товаром для купівлі-продажу;
- 7) належить до традиційних договорів у цивільному праві;
- 8) суттю договору є передача матеріальних благ у товарній формі;
- 9) пойменовані договори – найкраща можливість укладення яких безпосередньо передбачена ЦК [1; 4].

Договір купівлі-продажу має велике значення в сучасних умовах з багатьма аспектами, які відображають сучасні економічні, технологічні та соціокультурні реалії. Договори купівлі-продажу є основою діяльності підприємств незалежно від їх розміру та галузі. Вони сприяють здійсненню торговельних операцій, розвитку бізнесу та створенню прибутку.

У сучасному світі міжнародна торгівля стає все більш важливою. Договори купівлі-продажу регулюють трансграничний обмін товарів і послуг, сприяючи експорту та імпорту.

Розвиток Інтернету і електронної комерції робить договори купівлі-продажу більш доступними та зручними для споживачів і підприємств. Електронні договори дозволяють здійснювати покупки та продажі онлайн.

Договори купівлі-продажу є важливим інструментом захисту прав споживачів. Закони та правила, які регулюють такі договори, встановлюють стандарти якості і безпеки товарів, а також права споживачів на повернення та обмін товарів. Сучасні споживачі стають більш освіченими і вимогливими. Договори купівлі-продажу повинні відповідати їхнім очікуванням, забезпечуючи якість, доступність і інновації.

У світі, де шахраї активно працюють онлайн і офлайн, правовий фундамент договорів купівлі-продажу стає важливим для захисту сторін від недобросовісних практик.

Договори купівлі-продажу широко застосовуються у всіх галузях економіки, включаючи роздрібну та оптову торгівлю, сферу послуг,

виробництво, сільське господарство і багато інших секторів.

Договори купівлі-продажу регулюються правовими нормами, і ці норми можуть відрізнятись в залежності від країни та юрисдикції. У більшості країн цивільний кодекс (або законодавчий акт) містить основні положення щодо договорів купівлі-продажу. Вони визначають права і обов'язки сторін, умови угоди, процедури виконання, відповідальність за порушення тощо. У деяких країнах існують спеціальні закони, що регулюють договори купівлі-продажу для певних галузей або видів товарів і послуг. Наприклад, у США це Закон про торговий кодекс [3; 4].

Міжнародні договори можуть бути джерелами правового регулювання для міжнародних договорів купівлі-продажу. Наприклад, Конвенція ООН про міжнародні купівлі-продаж товарів (CISG) є міжнародним договором, який встановлює правила для міжнародних договорів купівлі-продажу товарів.

Судова практика і рішення судів можуть мати велике значення при вирішенні спорів, пов'язаних з договорами купівлі-продажу. Суди можуть інтерпретувати законодавство і встановлювати стандарти визнання прав і обов'язків сторін.

Законодавство може змінюватися з часом, і нові закони або поправки до існуючих можуть вплинути на умови і права, пов'язані з договорами купівлі-продажу. Саме сторони можуть встановити свої власні умови в договорах купівлі-продажу. Ці угоди мають правову силу, якщо вони не суперечать законодавству та не обмежують права третіх осіб. Деякі галузі можуть мати спеціальні регуляторні органи або агентства, які встановлюють стандарти і правила для договорів купівлі-продажу в цих галузях [3; 4].

Ці джерела разом визначають правовий каркас для договорів купівлі-продажу і встановлюють правила, за якими ці угоди повинні бути укладені та виконані. Дотримання цих норм і правил є важливим для забезпечення законності і справедливості у сфері бізнесу та торгівлі.

Отже, договір купівлі-продажу є фундаментальним елементом економічного та правового життя в сучасному світі. Він визначає відносини між сторонами, захищає їхні права й інтереси, а також сприяє ефективному функціонуванню ринків і торгівлі, надаючи правовий фундамент для обміну товарами і послугами.

Список використаних джерел:

1. Глава 54 – купівля – продаж ст. 655-716. URL: <https://buhgalter911.com/uk/normativnaya-baza/grazdanskiy-kodeks/glava-54.html>
2. Договір роздрібної купівлі – продажу: поняття, ознаки, види. URL: https://www.researchgate.net/publication/316715527_Dogovir_rozdribnoi_kupivli-prodazu_ponatta_oznaki_vidi.
3. Поняття і зміст договору купівлі-продажу. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9641/>.
4. Поняття та предмет договору купівлі-продажу в українському та європейському праві: порівняльний аналіз. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/69315922-e8c2-4411-ba63-0bd780d26568/content>.

Пічко Р. С.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного,
трудового та господарського права
(Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара)

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРИВАТНОЇ КОСМОНАВТИКИ

Останніми роками в центрі уваги опинилися дискусії навколо ключової ролі приватних космічних проєктів у дослідженні космосу та їхніх можливих наслідків для майбутнього нашої цивілізації.

Починаючи з початку космічної ери, в США та інших передових західних країнах виникла безпрецедентна сфера використання приватного капіталу для здійснення державних космічних програм. Приватні підприємства виконували роботи та надавали послуги на замовлення держави в особі різних інституцій від міністерства оборони до спеціалізованого космічного агентства. З кінця 1990-х рр. напрям збільшення залучення приватного капіталу в опануванні космічного простору визначили такі законодавчі акти США, як Закон про закупівлю послуг із запуску 1990 року та Закон про комерційну космонавтику 1998 року. На цей час США відіграють провідну роль у залученні приватних інвестицій у космічну сферу, що забезпечило країні глобальну технологічну перевагу. Інші світові гравці на космічному ринку не дуже бажають поступатися США. Так, 25 січня 2022 року представники Європейської комісії, Європейського інвестиційного банку та Європейського інвестиційного фонду уклали угоду про виділення 1,12 мільярда доларів на програму «Кассіні». Протягом наступних п'яти років ця програма має на меті запропонувати фінансову підтримку європейським космічним стартапам [1].

Японія 13 червня 2023 року ратифікувала власну першу політику космічної безпеки, спрямовану на використання космічних ресурсів в оборонних цілях протягом наступного десятиліття у відповідь на ескалацію мілітаризації космосу Китаєм і РФ. Відповідно до дорожньої карти, розробленої на основі Стратегії національної безпеки, японський уряд пообіцяв підтримувати японські оборонні ініціативи, використовуючи космічні технології приватного сектору. Проєкт передбачає зміцнення систем збору інформації для підвищення ефективності розгортання контрзаходів або нанесення ударів по базах противника – відповідно до оборонних можливостей, дотримуючись конституційної відмови від війни [2].

Раніше важливими пріоритетами в космічній діяльності були демонстрація, з одного боку, військової міцності, яка слугувала стриманню

можливої агресії, а з іншого – досягнення науково-технологічної переваги над іншими державами, з поступовим залученням космічних технологій у цивільне життя. Безумовно, що такі завдання можна було виконати лише на рівні державних фінансів і під пильним наглядом держави. Після завершення Холодної війни увага країн зосередилася на питанні ефективності та рентабельності космічних програм. Почала розвиватися комерціалізація космічної діяльності, розгорнулася політика конверсії передових космічних технологій, техніки та послуг. Країни з розвиненою космічною промисловістю все більше здійснюють залучення приватних інвестицій до космічного сектору. Під час надання послуг та виробництві космічної техніки приватні компанії використовують вже наявні науково-технічні розробки або компоненти та технічні зразки, які вони вдосконалюють для успішної подальшої комерціалізації. Глобалізація та економіко-господарська кооперація сприяють формуванню глобального космічного ринку. Це призводить як до загострення конкуренції та стимуляції комерціалізації космічної діяльності, так і до появи високотехнологічної продукції, що вимагає значних спільних зусиль для освоєння космосу як з боку приватних компаній, так і з боку держави, яка все більше і більше залежить від приватного капіталу.

В останнє десятиліття світ став свідком значного зсуву в дослідженні і використанні космічного простору, коли все більше приватних компаній намагаються реалізувати власні пілотовані космічні місії. Поява приватних пілотованих космічних польотів викликає цілий спектр правових питань та міркувань, що спонукають до глибокого переосмислення чинного міжнародного та національного космічного права і нагальної потреби в новій правовій базі, придатній до розробки нових правових каркасів для врахування сучасного та потенційного розвитку «космічних відносин». Елементами такого спектра передусім є:

1. Необхідність трансформації міжнародного космічного права. Каркас сучасного міжнародного космічного права складають п'ять міжнародних договорів, зокрема Договір про космос 1967 року. Їх зміст, структура та дух є дітищем холодної війни, компромісом тогочасних протиборчих наддержав, ідеологічних систем. Саме тому ці договори заклали основи таких питань, як відповідальність держав в космічній діяльності, мирного використання космічного простору, розуміння дослідження та використання космічного простору як блага всієї цивілізації людей, заборону на націоналізацію космічного простору, Місяця та інших небесних тіл та інші ціннісно-орієнтовні норми. Проте поступово зростаючий приплив приватних суб'єктів, які беруть участь у космічних дослідженнях, ставить питання про адекватність міжнародного космічного права зразка 1980-х рр. сучасним реаліям космічної діяльності.

На тлі цього одна з найважливіших проблем полягає в тому, щоб покласти відповідальність на приватні компанії, які беруть участь у космічних

проектах, і забезпечити їхню підзвітність. Коли нещасні випадки, космічне сміття або збитки виникають внаслідок приватних місій, складнощі у визначенні відповідальності та юрисдикції стають невирішуваними. Як має бути прописаний тягар юридичної відповідальності? Яке відшкодування існує для третіх осіб, що опинилися в пастці через наслідки приватних космічних ескапад?

2. Космічний туризм і проблема комерціалізації космічної діяльності. Концепція космічного туризму, який забезпечить космічні подорожі приватних осіб в першу чергу для розважальних цілей, викликає цілу кавалькаду правових питань. Положення, пов'язані з безпекою пасажирів, відповідальністю за нещасні випадки, безпекою та добросовісною конкуренцією між суб'єктами такої діяльності стають ключовими елементами, що формують дискурс правової регуляції для цієї сфери підприємництва, що зароджується.

Окремі питання, пов'язані з правами інтелектуальної власності, особливо в тих випадках, коли приватні суб'єкти створюють інноваційні технології або роблять відкриття під час космічних подорожей, вимагають юридичної ясності. Як треба управляти патентами, авторськими правами та іншими правами інтелектуальної власності, які не тільки залучені в космічну діяльність, а були створені в космічному просторі (зокрема на космічному об'єкті) чи на небесних тілах?

3. Управління і схвалення приватної космонавтики як такої. Безпосереднє схвалення приватних пілотованих космічних місій є ще одним заплутаним аспектом. Уряди намагаються узгодити заохочення приватної винахідливості та інвестицій з мандатом на здійснення державою регуляторної політики в цій галузі, щоб забезпечити дотримання стандартів безпеки і міжнародних зобов'язань. Питання про те, хто має право видавати ліцензії і дозволи для таких місій і чи потрібні вони взагалі, а також про рамки протоколів безпеки і етичних приписів, залишаються відкритими та актуальними.

4. Питання безпековості та демілітаризації космічного простору. Як свідчить історія людства, конкуренція між державами та їх приватними суб'єктами непоодинокі призводила до конфліктів та прямого військового протистояння. Незважаючи на фактичний принцип десуверенізації космічного простору, приватний капітал як ключовий державний ресурс в здійсненні важливих космічних проєктів може загострити конкуренцію між державами. Коли дії чи то по забезпеченню безпеки місій в космічному просторі, чи то земних територій держав призведуть до насичення космічного простору мілітарними об'єктами техніки. Отже, міжнародне космічне право повинно не тільки відповісти на питання забезпечення миру та солідарності при дослідженні і використанні космічного простору, але і встановити відповідні правила належної та допустимої поведінки суб'єктів космічної діяльності.

Сьогодні космічна діяльність є невід'ємною складовою життя людини

на планеті Земля, яка сприяє зростанню добробуту громадян та розвитку світової економіки. Усе це досягається завдяки високому рівню освіти і наукових досліджень, розробленню новітніх зразків ракетно-космічних комплексів і космічних апаратів, застосуванню космічних технологій зв'язку, навігації та спостереження, відстеженню змін клімату, надзвичайних ситуацій і природних катастроф, моніторингу та контролю ресурсів Землі [3]. Успішність здійснення таких проєктів залежить від раціонального та ефективного залучення приватних суб'єктів у космічну діяльність, належну лібералізацію національного космічного та дозвільного законодавства при знаходженні правильного балансу між приватними та публічними інтересами. Сучасна глобалізація та значний науково-технічний космічний потенціал України означають, щовступ до Європейського космічного агентства, налагодження тісної співпраці з НАСА, утворення своєрідного космічного технологічного хабу з іншими державами, що розвиваються, повинен бути одним з пріоритетів для української державної влади. Розвиток приватної космонавтики в бізнес-секторі в повоєнній державі зможе стати локомотивом перезавантаження всієї національної економіки.

Список використаних джерел:

1. EU Space: Further cooperation to support space entrepreneurship in Europe: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-space-further-cooperation-support-space-entrepreneurship-europe-2022-01-25_en
2. Japanadopts spacesecuritypolicy, <https://english.kyodonews.net/news/2023/06/caac42b9ada8-japan-adopts-space-security-policy-vowstoexpanddefenseuse>
3. *Аеро-космічний вісник*: https://space.com.ua/wp-content/uploads/2023/10/AKV-2023-3_.pdf

Полішко О. Д.

здобувач вищої освіти, група ЮД-041

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Моїсєнко Д. М.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

ІНСТИТУТ ОКРЕМОЇ ДУМКИ У КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПУ ОДНООСОБОВОСТІ ТА КОЛЕГІАЛЬНОСТІ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ

Принцип колегіального й одноособового розгляду справ означає, що правосуддя може бути здійснене як однією особою (одноособовий розгляд) або групою осіб (колегіальний розгляд).

Відповідно до ст. 34 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПКУ) визначено трьохінстанційна судова ієрархія та випадки перегляду справ для одноособового та колегіального складу суддів.

Через множинність кваліфікованих, досвідчених фахівців у сфері правосуддя, виникає множинність думок для більш точного правового регулювання відносин з погляду законодавства, у нашому випадку – цивільно-правових відносин.

Кожен суддя привносить свій досвід, аргументує свою інтелектуально-правову думку, на основі принципів судочинства. А принципи судочинства походять з ЦПКУ та Основного закону, звідси ми звернемо свою увагу на конституційне вираження судочинства.

Для формулювання судового рішення суддя використовує такі інтелектуально-фахові процеси та методи, як: синтез, дедукція, аналіз тощо. І саме інститут окремої думки займає таке місце у сучасному судочинстві і впливає на аналіз та розгляд справ, проблем, питань з погляду незалежних, об'єктивних та непередбачуваних думок. Але немає юридичної закріпленості наслідків у процесуальних зведених кодексах, що зумовлює зростання інтересу до цієї полісемічної теми, а саме розгляду справ за чисельністю думок.

Згідно із ст. 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» і з Постановою «Конституційного Суду України про Регламент Конституційного Суду України» у § 56 визначено, що окрема думка судді є актом Конституційного Суду, що може бути оприлюднена суддею на офіційному

вебсайті Суду після підписання рішення, висновку, ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження у справі або про закриття конституційного провадження.

Зазначимо, що термін «окрема думка» в юриспруденції використовується на позначення думки члена колегіального органу, який повністю або частково не погоджується з рішенням, ухваленим більшістю представників цього органу. Зокрема, як слушно зауважив суддя Верховного Суду Гудима Д., «окрема думка – це вираження позиції щодо проблеми, яка вже вирішена судом. Це крик душі стосовно того, що певні аргументи судді не знайшли свого відображення у мотивувальній частині судового рішення, або ж він не погоджується з резолютивною його частиною» [1, с. 56].

Метою «окремої думки» у колегіальному розгляді справи може бути збагачення дискусії, сприяння критичному мисленню, встановлення альтернативних поглядів та розширення світогляду.

Основні завдання та функції інституту «окремої думки» для суддів включають: по-перше, розгляд справ і проблем з різних поглядів – інститут спрямовує свої зусилля на аналіз та обговорення категорій питань, враховуючи різноманітні підходи та погляди правників; по-друге, сприяння розвитку критичного мислення – інститут «окремої думки» акцентує на сприйнятті різних аргументів та логічних розбіжностях, сприяючи розвитку критичного та аналітичного мислення; по-третє, встановлення альтернативних поглядів – інститут прагне пропонувати нові правові ідеї, концепції та підходи, які можуть бути варіантами до вже наявних рішень; по-четверте, розширення світогляду правового поля – інститут дозволяє суддям ознайомитися з різноманітними поглядами та ідеями, що допомагає розширити світогляд та розуміння суспільних проблем та правових явищ.

Одноособовий розгляд справ передбачає після повного та ґрунтовного розгляду справи винесення авторитетного вердикту судді у вигляді висновків, ухвал, рішень. Цей принцип для суддів зазвичай використовується у цивільних справах в судах першої інстанції, який діє від імені суду і є головуючим – це зазначено у ч. 1 ст. 34 ЦПКУ. Якщо суддя доповнює остаточне рішення і доповнює своєю окремою думкою, то це призводить для облегшення роботи для суддів апеляційної інстанції, для апелювання, чому саме таке судді першої інстанції вирішив цю справу.

Тобто переваги викладу від судді першої інстанції окремої думки у тому, що: поліпшується аргументація та стиль рішення, ухвалення вердикту; позитивно впливає на сторони процесу, що сторона, яка програла, була почута та її аргументи переконали меншість; а також є важливим каналом інформування населення про процес обговорення справ в органі конституційної юрисдикції.

Колегіальний розгляд має таке закріплення у ч. 3 по 11 ст. 34 ЦПКУ: у випадках, встановлених Кодексом, цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються колегією у складі одного судді та двох присяжних; апеляційний

перегляд справи рішень суду першої інстанції здійснюється у складі трьох суддів; перегляд рішень першої інстанції та апеляційної, здійснюється колегією суддів касаційної інстанції у складі трьох або більшої непарної кількості суддів.

Також згідно із ч. 3 ст. 35 ЦПКУ якщо суддя, не згодний з рішенням, може письмово викласти свою окрему думку. Про наявність окремої думки повідомляються учасники справи без оголошення її змісту в судовому засіданні. Окрема думка приєднується до справи і є відкритою для ознайомлення [2]. Сторони під час оскарження ухваленого рішення суду, можуть скористатися аргументами, зазначеними у цій окремій думці.

Тобто колегіальне правосуддя повинно вимагати узгоджених дій більше ніж одного судді, які повинні дійти між собою згоди про вирішення справи та ухвалення рішення відповідальніше, але щодо окремої думки ця узгодженість не вимагається, адже окрема думка є незалежною і додається до остаточного рішення. Але через широке поширення варіантів розуміння справи внаслідок участі кількох осіб у процесі ухвалення рішення може знизитись легітимність одностайністю, тобто загроза перейти в тиранію більшості через думки одного судді.

Одноособовий розгляд має такі переваги: швидкий розгляд справи, оскільки немає необхідності узгоджувати рішення кількох осіб, але якість вчиненого може бути під сумнівом; зменшення витрат на розгляд справи, оскільки не потрібно платити зарплату кільком суддям; прозоре ухвалення рішення, оскільки воно залежить тільки від одного судді, без впливу інших осіб на процес ухвалення рішення.

Треба зауважити, що аналізуючи практику Вищої ради правосуддя, ще в 2018 році у Єдиному реєстрі судових рішень окрему думку визначено, як сформований суддею письмовий документ, який є формою визначення власної позиції в разі незгоди з прийнятим рішенням. Окрема думка відображає правову позицію судді у конкретній справі, яка розглядалася судом, та спрямована на заперечення, уточнення або обґрунтування висновків у рішенні суду [3, с. 264].

Також маємо визначити існування інституту окремої думки судді у Європейському Суді з прав людини. Він бере свій початок зі статті 45 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в якій зазначається, що якщо рішення у справі повністю чи частково не виражає одностайну думку суддів, то кожний суддя має право викласти окрему думку. І на відміну від національної практики, в ЄСПЛ окремі думки суддів відразу після тексту рішення містять вказівку на вид такої окремої думки, тобто чи це є окрема думка згоди чи незгоди [5].

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що в хаосі думок і суперечності народжується істина. А окрема думка існує для того, щоб одноособовість і колегіальність не була упередженою та спонукала до обговорення та вирішення процесуальних, матеріальних правових суперечностей.

Список використаних джерел:

1. Куп'янська А. М. Інститут особливої думки як гарантія незалежності судді конституційної юстиції. *Україна на сучасній геополітичній шахівниці світу: феноменологічний та конституційно-правовий аналіз* : матеріали міжнародного круглого столу. Ужгород, 2022. С. 55–61.
2. Цивільно-процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 40–42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Завгородній В. А. Функції та роль окремої думки судді європейського суду з прав людини. *Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практ. конф. 2022. С. 263–265.
4. Токар Л. В. Окрема думка судді: загроза дисонансу або умова поліфонічної єдності. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнародної науково-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 38–40.
5. Сподарик М. Б. Порівняльно-правове дослідження феномену окремої думки судді Конституційного суду України та Європейського суду з прав людини: стаття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 5. С. 29–31.

Полішко О. Д.

здобувач вищої освіти, група ЮД-041
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Золотухіна Л. О.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри

цивільно-правових дисциплін
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНИЙ ДЕЛІКТ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ
ГРОМАДЯНАМ ВІД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ**

Починаючи з 24 лютого 2022 року в Україні введений воєнний стан через повномасштабне вторгнення російської федерації (далі – рф). Був виданий відповідний Указ Президента № 64/2022, в якому вказується про особливий стан країни, її правовий режим, який вводиться при загрозі національній безпеці. Сьогоденний стан мешканців на окупованій території і громадян в цілому є дуже вразливим від дій російської армії, яка нищить домівки, вулиці, квартали, міста та вбиває мирних жителів. З юридичного

погляду, порушуються, крім міжнародного публічного та приватного права, конституційне право, приватне право людей країни, що страждає від воєнних дій. Російська агресія завдала українському народу та державі неабиякі витрати: загибель військових та цивільного населення, пошкодження житла, руйнування інфраструктури, знищення культурної спадщини, моральний гніт населення, ідеологічне пригнічення народної культури тощо.

Звичайно, ніщо не можна порівняти з втратою близьких людей, друзів, дітей, домашніх тварин; з трагедією Харкова, Маріуполя, Херсону, Запоріжжя, Бучі, Ірпня, Гостомеля та інші населені пункти, що зазнали безжальних звірств, у тому числі: обстріли, бомбардування з повітря, окупація, знущання та вбивства населення.

З огляду на стан законодавчої забезпеченості, ця наукова робота допоможе правникам у реалізації написанні відповідного нормативно-правового акта, що забезпечить у конструюванні конкретного механізму відшкодування громадянам, які опинилися у скрутному становищі через атаки ворога і сформулює відповідний орган (комісію) з відновлення прав громадян України від наслідків війни та порядок відшкодування шкоди, завданої майновим і немайновим благам.

У цій науковій роботі ми вивчили сучасну літературу таких авторів-правників, як: О. Руденко, В. Маковій, В. Ведькал, Т. Гадірлі, а також виконали аналіз законодавства України.

Інститут відшкодування шкоди бере свій початок у сучасному цивільному законодавстві України і перше відтворення в стародавньому римському праві в основному структурному розділі зобов'язального права – деліктне зобов'язання.

Найдавнішим видом зобов'язань, відомих людству, є саме недоговірні зобов'язання, до яких належать і ті, що виникають внаслідок завдання шкоди – делікту, тобто деліктні зобов'язання. Виникнення деліктних зобов'язань є правовою спадщиною римського приватного права. Саме в римському приватному праві деліктні зобов'язання виникли внаслідок цивілізованої відмови від звичаю помсти, який виражався у словесній формі «око за око, зуб за зуб». Найбільш стародавнє формулювання цього принципу міститься у Другій Книзі (21:23-27) Старого Завіту. Стосовно цього виразу дуже влучно висловився Коллінз Кобільд у своїй видатній праці «Словник фразових дієслів Коллінза». Він зазначив: «Ви говорите «око за око» або «око за око і зуб за зуб», маючи на увазі те, що людей слід карати відповідно до того, що вони вчинили, наприклад, якщо вони завдали комусь шкоду, то й їм має бути завдано шкоду у відповідь. Справді, в результаті реалізації останнього звичаю забезпечувалась самостійна реалізація потерпілим права на притягнення особи, яка вчинила злочин, до відповідальності шляхом заподіяння їй відповідної шкоди» [1, с. 62].

Є три теорії побудови деліктного права, серед яких нас цікавить саме сингулярний делікт. Сингулярний делікт є самостійним з фактичним складом

цивільних правопорушень, за відсутності загального поняття і в контексті екстраординарною обставиною, а саме веденням воєнних дій, які спричинені агресією однієї країни щодо іншої, який має спеціальне юридичне закріплення.

Цивільний кодекс України не містить визначення делікту та відповідного деліктного зобов'язання, що свідчить про застосування конструкції генерального делікту в механізмі реалізації подібних взаємин. Такий підхід не витримує критики з огляду на особливий характер складу делікту, що є підставою виникнення зобов'язання з відшкодування шкоди за наведених обставин [2, с. 136].

У міжнародному приватному праві можна виділити такі умови виникнення деліктних зобов'язань: предмету правовідношення завдано шкоди на території іноземної держави; дії правопорушника щодо відшкодування шкоди залежать від іноземної правової сфери; жертва або правопорушник визнаються іноземцями; суб'єктивне право потерпілого і юридичний обов'язок правопорушника виникають в одній державі, а реалізуються в іншій; порушені права третіх осіб захищені законодавством іноземної держави; рішення про відшкодування шкоди повинно бути виконано в іноземній державі; спір про відшкодування збитків розглядається в іноземному суді; право на відшкодування шкоди, що впливає з фактів, що завдали шкоду, підпадають під дію іноземного права (наприклад, договір страхування) [1, ст. 63].

Тобто для захисту інтересів потерпілого у деліктних зобов'язаннях за наявності складу правопорушення: а) факту заподіяної шкоди; б) протиправна дія порушника; в) наявність причинного зв'язку між протиправною дією та шкодою; г) вина правопорушника.

За результатами касаційної справи Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду дійшов до таких висновків: згідно з ч. 1 ст. 79 Закону України «Про міжнародне приватне право» встановлюється судовий імунітет щодо іноземної держави за відсутності згоди компетентних органів відповідної держави на залучення її до участі у справі в національному суді іншої держави – є хибним у цій справі [3]. Оскільки Європейська конвенція про імунітет держав, прийнята Радою Європи 16 травня 1972 року, так і Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності, прийнята резолюцією 59/38 Генеральної Асамблеї ООН 2 грудня 2004 року, передбачають, що держава не має права посилатися на імунітет у справах, пов'язаних із завданням шкоди здоров'ю чи життю, якщо така шкода повністю або частково завдана на території держави суду та якщо особа, яка завдала шкоду, у цей час перебувала на території держави суду.

Ці конвенції втілюють концепцію обмеженого (функціонального) імунітету, що є частиною законодавства більшості держав, а також закріплена в міжнародних договорах. Цей вид обмеженого імунітету виникає у разі у разі коли держава здійснює публічну або суверенну владу (*acts de jure imperii*), вона має імунітет, а коли вона діє як приватна особа (*acts de jure gestionis*), то не

наділена імунітетом [4, с. 298].

Іншими словами, не застосовується імунітет держави, коли дії держави є приватноправними до яких входить відшкодування шкоди. Україна не ратифікувала відповідні Конвенції, але може нею керуватися за умови, що вона не заперечувала проти неї і підлягають застосуванню українськими судами згідно зі звичаєвим міжнародним правом у цивільному процесі.

Верховний Суд України у справі щодо судового імунітету рф урахував положення міжнародного права, оцінюючи наявність підстав для обмеження судового імунітету країни-агресора внаслідок завдання фізичної шкоди особі або збитків майну, так званий «деліктний виняток» (англ. tortexception), сформулював такий висновок: предметом позову є відшкодування моральної шкоди, завданої фізичним особам, громадянам України, внаслідок смерті іншого громадянина України; місцем завдання шкоди є територія суверенної держави – України; передбачається, що шкода є завданою агентами рф, які порушили принципи та цілі, закріплені в Статуті ООН, щодо заборони військової агресії, вчиненої стосовно іншої держави – України; вчинення актів збройної агресії іноземною державою не є реалізацією її суверенних прав, а свідчить про порушення зобов'язання поважати суверенітет та територіальну цілісність іншої держави – України, що закріплено в Статуті ООН; національне законодавство України керується тим, що, за загальним правилом, шкода, завдана в Україні фізичній особі в результаті протиправних дій будь-якої іншої особи (суб'єкта), може бути відшкодована за рішенням суду України (за принципом генерального делікту). Верховний Суд установив підстави для висновку про те, що, починаючи з 2014 року, немає необхідності в направленні до посольства рф в Україні запитів щодо згоди рф бути відповідачем у справах про відшкодування шкоди у зв'язку з вчиненням рф збройної агресії проти України й ігноруванням нею суверенітету та територіальної цілісності Української держави. Своєрідна «юридична ізоляція» рф, таке надсилання неможливе ще й з огляду на розірвання дипломатичних відносин України з рф.

У зв'язку з цими сьогоденними реаліями українського законодавства, на розгляді Верховної Ради України знаходяться три законопроекти, які пропонують відповідний правовий механізм відшкодування завданої війною шкоди та засвідчують саме сингулярний або винятковий характер обставин, що опосередковують соціально-правовий характер існування цього зобов'язання. Проект Закону України «Про захист права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії» від 01.03.2021 року № 5177; 01.04.2022 ухвалено за основу законопроект № 7198 від 24.03.2022 «Проект Закону про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації», який чіткіше регламентує порядок виплати потерпілим компенсації за втрачене ними житло та поширює цей порядок на незавершені

будівництвом житлові об'єкти; 18.05.2022 надано для ознайомлення законопроект № 7385 від 17.05.2022 «Проект Закону про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії російської федерації».

Список використаних джерел :

1. Руденко О. Концепція делікту у міжнародному приватному праві. *Ukraine in the system of modern international legal order and European integration: problems of doctrine and practice in the context of humanitarian challenges*. 2023. С. 60–68.

2. Маковій В. П. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення приватних прав особи, в структурі правового механізму реінтеграції окупованих територій. 2023. С. 134–139.

3. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV : станом на 15 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.

4. Ведькал В. А., Гадірлі Т. А. Імунітет держави, його види та концепція реалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 296–298. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2021/74.pdf.

Поліщук М. Г.

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права,
(*Міжрегіональна Академія управління
Персоналом, Дніпровський інститут*)

**РОЛЬ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ В ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИРІШЕННЯ СІМЕЙНИХ СПОРІВ**

Насамперед необхідно визначити значення медіації в суспільстві. У кожному суспільстві, великому чи малому, рано чи пізно виникають конфлікти та суперечки. З метою збереження добробуту громади такі конфлікти вирішуються специфічним способом. Часто буває так, що одна зі сторін просто поступається або ініціює апеляцію чи переговорний процес, або навіть подає до суду. Медіація є відносно новим варіантом у цій сфері. Визначення медіації згідно із Законом «Про медіацію» відвід 16.11.2021 № 1875-IX (стаття 1, абзац 4): добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, у якій сторони за допомогою одного чи кількох медіаторів намагаються вирішити конфлікт (суперечку) шляхом переговорів залагодити. Додаткове визначення: активний структурований процес у формі діалогу, в якому незалежна третя сторона (посередник) допомагає сторонам суперечки вирішити конфлікт, використовуючи цілеспрямовані та спеціалізовані методи спілкування та переговорів; сторонам пропонується активна участь у процесі, яка орієнтується на потреби, права та інтереси сторін. Інше корисне визначення таке: медіація – це добровільна та конфіденційна форма альтернативного вирішення суперечок на основі угод між двома або більше сторонами, спрямована на вирішення суперечок між

двома або більше сторонами з конкретними результатами [2].

Отже, медіація є, мабуть, досить новим елементом в українському контексті, оскільки головною передумовою є те, що сторони самі несуть відповідальність за вирішення конфлікту. Отже, медіація – це серія заходів, ініційованих сторонами для вирішення існуючих конфліктів за допомогою третьої сторони, медіатора. Медіатор – це неупереджена особа, яка не ухвалює рішень, а лише допомагає сторонам вирішити конфлікт. Для цього потрібна система, в якій можливі такі механізми вирішення конфліктів. Причиною вибору медіації замість судового розгляду часто є велике навантаження на суди та/або тривалість судових розглядів. Це, безумовно, вагомі причини, але є й інша, більш важлива цінність: сторони беруть свою долю у власні руки й відіграють активну роль в остаточних рішеннях. Тому вони несуть відповідальність за укладені домовленості. Крім того, виявляється, що медіація – це інструмент, який дозволяє зберегти відносини, наприклад, у сімейних суперечках (наприклад, відносини між батьками та дітьми), а також у конфліктах між сусідами та бізнесом в одній сфері. По-друге, є нагальна потреба в інформуванні населення та підприємців про існування медіації, її переваги та способи застосування.

Тому розроблений та впроваджений Закон «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-IX є в ролі комплексної інформаційної системи, яка містить поняття «посередництво» та рішення, які воно пропонує. По-друге, він містить інформацію про те, де можна ознайомитися з чинними нормативними актами, вартість послуг і де знайти посередника. Така загальнодоступна інформація спонукає всі сторони конфлікту вивчити свої варіанти вирішення та розглянути посередництво як один із них. Тому українська влада вирішила зосередити свої зусилля та впровадила та зміцнила можливості медіації, і запровадила комплексну інформаційну політику.

Дослідження сучасного стану розвитку медіації в Україні розпочали з огляду стану нормативного регулювання у цій сфері. Наразі в Україні є правове регулювання інституту медіації. Винятком є сфера соціальних послуг, де діє Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації), затверджений Наказом Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 р. № 892 (зі змінами від 07.08.2017р.). Останні істотні зміни в процесуальному законодавстві – нові редакції Господарського процесуального кодексу України (ГПК України), Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України), Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України) 2017 року містять ряд прогресивних норм, покликаних сприяти примиренню сторін. Це безумовно, є важливим, але прямо не впливає на підвищення поінформованості громадян про медіацію та, відповідно, її поширення. Зважаючи на те, що аналізовані норми є схожими, окремі рекомендації експертів є уніфікованими. Саме ухвалення спеціального закону стало тим необхідним поштовхом для її просування та популяризації. Різні стейкхолдери, які визнають ефективність медіації, повсякчасно наголошують

на тому, що для налагодження взаємодії з медіаторами та пропонування медіації їм потрібне законодавче підґрунтя.

Закон набув чинності 15 грудня 2021 року та передбачає вирішення спорів шляхом переговорів між сторонами за участю третьої особи – медіатора. Він містить правові принципи та порядок проведення медіації, обов'язки медіатора та сторін медіації, вимоги до відповідних договорів.

У законі зазначено, що медіація може застосовуватися у будь-яких спорах, у тому числі між суб'єктами господарювання та фізичними особами, що виникають із цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносин, а також у кримінальному провадженні. Медіація допускається як на досудовій стадії, так і під час судового провадження або при виконанні судового рішення. Ухвалення закону про медіацію, безперечно, має позитивний ефект на розвиток інституту медіації в Україні.

Наразі сфера сімейної медіації є найбільш затребуваною в Україні, адже сімейні конфлікти є одним з найпоширеніших видів конфліктів. Сфера сімейних відносин є дуже різноманітною – від питань шлюбу до питань усиновлення. І саме медіація дозволяє ефективно вирішувати конфлікти, що супроводжують сімейні правовідносини. В Україні багатий досвід функціонування волонтерських проєктів при Службах у справах дітей та Центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у різних регіонах. Досвід таких проєктів доводить, що за допомогою медіації, крім конфліктів про розірвання шлюбу, також вирішуються різні конфлікти щодо прав та обов'язків батьків і дітей, питань усиновлення, опіки та піклування, конфлікти з іншими родичами. При цьому на законодавчому рівні необхідність сприяння примиренню сторін розглядається виключно в контексті розірвання шлюбу. Йдеться про ст. 111 Сімейного кодексу України, згідно з якою суд вживає заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства та ст. 240 ЦПК України, відповідно до якої суддя може призначити подружжю строк для примирення до 6 місяців.

Особливої уваги потребує Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації), затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 р. № 892 (із змінами від 07.08.2017р.) та Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII, які згадувались вище. Відповідно до зазначених нормативно-правових актів медіація є основною соціальною послугою, надання якої отримувачам соціальних послуг забезпечується органами влади. З одного боку, зазначений Державний стандарт є єдиним нормативно-правовим актом, який регулює питання надання медіаційних послуг, з іншого боку, він потребує суттєвого доопрацювання, оскільки:

- є некоректним використання термінів «медіація» та «медіація»; близькі за значенням для позначення двох різних етапів однієї послуги;
- послуга посередництва може надаватися виключно на другому етапі

після надання послуги посередництва, тобто особа, яка зацікавлена в отриманні послуги посередництва, не має доступу до неї до моменту, коли пройде перший етап надання послуги посередництва;

– є термінологічна плутанина щодо назв договорів, які укладаються під час надання посередницьких послуг;

– стандарт досить складний з погляду документообігу і майже не виконаний з погляду вимог до організації надання послуг.

Список використаних джерел:

1. Ариванюк Т. О. Правове регулювання відносин між подружжям : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2002. 191 с.

2. Афанасьєва Л. В. Аліментні правовідносини в Україні : монографія / МВС України; Луг. держ. ун-т внутр. справ. Луганськ, 2006. С. 100.

3. Гриняк О. Б. Право спільної власності подружжя на житло за законодавством України : монографія. Київ : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2017. С. 172.

4. Дзера О. В. Розвиток права власності громадян в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. КИЇВ : Київський університет ім. Тараса Шевченка. С. 4.

5. Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах : Міжнародний документ від 21.05.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_a95

6. Доценко О. М. Обмеження здійснення права фізичної особи на особисте життя. *Треті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права* : матеріали Міжнародної науково-практ. конф., присвяченої пам'яті Є. В. Васьковського (Одеса, 17 травня 2013 р.). С. 68.

7. Дякович М. М. Сімейне право України : навч. посіб. 2-е вид., виправ. та допов. Київ : АЛЕРТА; Центр учбової літератури, 2012. С. 138.

8. Жилінкова І. В. Майнові правовідносини подружжя: проблеми застосування норм нового СК України. *Наукові засади та практика застосування нового Сімейного кодексу України* : матеріали круглого столу (2 травня 2006 р., м. Київ). Харків : Ксилон, 2007. С. 58.

9. Левківський Б. К. До питання удосконалення нормативного регулювання права спільної сумісної власності подружжя. *Треті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права* : матеріали Міжнародної науково-практ. конф., присвяченої пам'яті Є. В. Васьковського (Одеса, 17 травня 2013 р.). С. 273.

Пяничук М.

здобувач вищої освіти, група М-ЮЗ-225

ННІ заочного навчання

та підвищення кваліфікації

Науковий керівник:

Обушенко Н. М.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри

цивільно-правових дисциплін

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗМІН У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Умови сучасності, а саме початок повномасштабного вторгнення окупаційних військ країни-агресора на територію України, спонукав до необхідності швидкого реагування представників влади, державних органів, населення з метою вирішення великої кількості питань, з якими громадяни нашої країни ніколи не стикалися. Саме через це чинне законодавство нашої країни зазнало багато змін та доповнень, що повинні були допомогти населенню України в побудові певних алгоритмів дій в тій чи іншій ситуації, яка є нагальною у конкретний момент.

Першими з нововведень, які було внесено до чинного законодавства України в умовах воєнного стану, стали аспекти, які безпосередньо стосуються виконання зобов'язань. Тож зміст статті 617 ЦК України, який чітко визначає, що особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили [1]. Отже, наявність певних обставин звільняє особу від відповідальності за неналежне виконання зобов'язань за договором оренди чи чинним законодавством не звільняє особу від відповідальності за подальше виконання зобов'язань.

Вищевикладене потрібно доповнити, бо протягом декількох днів після початку повномасштабної війни на офіційному сайті Торгово-промислової палати України був офіційно опублікований лист, яким засвідчувалися форс-мажорні обставини (йдеться про обставини непереборної сили), а саме: військову агресію російської федерації проти України, що стало відповідною підставою задля введення воєнного стану на всю територію України [2]. Отож вказане доводить, що у випадку коли на виконання зобов'язань вплинули саме обставини, що пов'язані із збройною агресією окупаційних військ, то вказане звільняє особу від відповідальності за невиконання нею зобов'язань. Прикладом цього можна навести випадки, коли особа перебуває на тимчасово

окупованих територіях і фізично не може виконувати укладені зобов'язання.

Не менш значущого значення набувають питання захисту прав та інтересів дітей, їх утримання (тобто виплата аліментів), адже діти завжди потребують особливої уваги не тільки у мирний для нашої країни час, а також і в період воєнного стану. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» від 15.03.2022 № 2129-IX [3].

Цим нормативним законом передбачено, що до припинення або скасування воєнного стану на території України тимчасово: 1) припиняється стягнення заробітної плати, пенсії, допомоги та інших доходів боржника (крім рішень про стягнення), аліментів громадян рф та рішення боржника призупиняються); 2) строки, зазначені у цьому Законі, зупиняється і встановлюється з дня припинення або скасування воєнного стану. Крім того, цим нормативно-правовим документом прямо передбачено, що в період військової агресії рф на території адміністративно-територіальних одиниць нашої держави, тимчасово окупованих внаслідок військової агресії рф, забороняється розпочинати адміністративні процедури та вживати заходів у період такої окупації. Проте, на відміну від договірних зобов'язань, несплата аліментів під час воєнного стану не звільняє платника аліментів від відповідальності, передбаченої чинним законодавством України.

Також не менш важливим є зазначити момент, який є досить нагальним. Зокрема, коли один із батьків має намір звернутися до суду з метою стягнення аліментів на утримання дитини станом на час вже початку війни, чинне законодавство не зазнало змін в цьому питанні. Тобто, відповідно до змісту частини 5 статті 183 Сімейного кодексу України – той із батьків або інших представників дитини, разом з яким проживає дитина, має право звернутися до суду із заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів у розмірі [4]. Тобто у відповідь на вторгнення російських військ на територію України законодавчий орган нашої держави ухвалив нормативно-правові акти, зміст яких оновлює чинне законодавство, а також поширюється на норми цивільного права. Тому за сучасних умов регулювання цивільно-правових відносин зазнало певних змін і доповнень, зокрема в частині забезпечення виконання зобов'язань та окремих аспектів регулювання цивільно-правових відносин. Тому під час таких жаклих подій необхідно слідкувати за змінами в законодавстві, бо це в майбутньому допоможе громадянам нашої країни не порушувати норми законодавства та забезпечити безпеку своїх прав.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 04.10.2023).
2. Регламент засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) від 15.07.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0040571-14#Text> (дата звернення: 04.10.2023).

3. Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження»: Закон України від 15.03.2022 №2129-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-20#Text> (дата звернення: 04.10.2023).

4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 05.10.2023).

Рак С. Ю.

здобувач вищої освіти,
група ЮД-2321 МСН
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Моїсеєнко Д. М.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ З ОСОБАМИ, ЩО ВИЇХАЛИ ЗА КОРДОН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

З початку повномасштабного вторгнення життя кожного з українців зазнало неабияких змін, що відобразилося також і на сімейних відносинах. На жаль, не всі змогли зберегти свій шлюб, тому питання розірвання шлюбу в умовах воєнного стану є досить актуальним.

Варто зазначити, що в період дії особливого режиму до законодавства можуть вноситися ті чи інші зміни та ускладнення, внаслідок запровадження яких можуть виникати деякі складнощі під час процедури розірвання шлюбу, що можуть бути спричинені відсутністю доступу до тих чи інших необхідних документів, відсутністю можливості зв'язку з близькими, обмеженнями на переміщення тощо. Проблемні питання правового регулювання розірвання шлюбу в період дії воєнного стану потребують уважного дослідження та вивчення та є необхідними в наш час.

Важливим в період дії особливого режиму є питання забезпечення прав та свобод громадян, а також збереження сімейних відносин. У зв'язку з цим досить важливим є ухвалення Постанови Кабінету Міністрів від 07.03.2022 року № 213, в якій враховано всі особливості проведення процедури розірвання шлюбу в наш час [1].

В умовах дії воєнного стану право на розірвання шлюбу обмеженню не підлягає, адже характерною рисою шлюбних відносин є добровільність і у

випадку, коли один із подружжя виявив бажання припинити шлюб, воєнним станом це право обмежено бути не може. Відповідно до Сімейного кодексу України, є два способи розірвання шлюбу: органом державної реєстрації актів цивільного стану та судом. Головним критерієм, згідно з яким визначається, в який спосіб відбуватиметься розірвання шлюбу, є те, чи є у подружжя спільні неповнолітні діти. За їх наявності шлюб може бути розірвано лише на підставі рішення суду [2].

Найчастіше складнощі виникають при розірванні шлюбу у випадку, коли один із подружжя перебуває за кордоном. Мельник О. О. зазначає, що в більшості випадків звернення до адвокатів із проханням розірвати шлюб в Україні надходять саме від жінок-біженців, які перебувають за кордоном. Пояснює автор це тим, що від початку повномасштабного вторгнення «багато хто з них знайшов за кордоном роботу, налагодив побут, влаштував дітей в іноземні школи та дитсадки, отримує соцдопомогу», або ж навіть зустріли нове кохання [3, с. 152].

У випадках, коли відсутні підстави для розгляду справи судом, той з подружжя, який перебуває за кордоном, має звернутися до консульської установи України, а той з подружжя, який перебуває на території України, повинен звернутися з відповідною заявою в органи РАЦСу. Консульською установою направляється заява, подана особою, яка перебуває за кордоном, до українського РАЦСу, який і реєструє розірвання шлюбу.

У випадках, коли у подружжя є спільні неповнолітні діти або відсутня згода на розлучення, процедура розірвання шлюбу проводиться тільки у судовому порядку. У такому разі той з подружжя, який перебуває на території України, має подати позов до суду. Судом направляється запит до іноземної держави, на території якої і знаходиться інший з подружжя. Іноземний суд з'ясовує позицію сторін щодо розірвання шлюбу і тільки після того як отримана інформація, і тільки за умови якщо вона є достатньою, судом виноситься рішення щодо подальшого правового статусу сімейних відносин подружжя.

У разі неможливості направлення такого запиту судом або у разі коли необхідна безпосередня участь відповідача у судовому засіданні, відповідач має право на залучення представника за довіреністю, який уповноважений брати участь в судовому засіданні замість нього (відповідно до ст. 244 ЦКУ, ст. 58, 61, 64 ЦПК України) [4; 5].

Ще однієї досить актуальною проблемою в процедурі розірвання шлюбу батьків в наш час, коли мати виїхала за кордоном разом із дитиною, є вимога батька зустрічатися зі своєю дитиною після розлучення, яка повною мірою обґрунтована та законна. У випадках, коли дитина перебуває з матір'ю за кордоном та намірів повертатися у неї немає, а умови воєнного часу забороняють батькові дитини виїхати за кордон, то в такому разі судом може бути наділено матір дитини обов'язком привозити дитину до України для її зустрічі з батьком. Але, як зазначає Мельник О. О.: «За словами юристів, це

буде лише формальне рішення суду, яке на практиці неможливе». Адаже не можливо змусити матір здійснювати таку далеку поїздку для того, аби батько зустрівся на дві години з дитиною. Тобто, як зазначає Мельник О. О.: «Чоловік буде мати на руках рішення суду, але виконати його нереально, поки мама з дитиною не перебувають на території України; або ж в реальності не має змоги органу опіки та піклування контролювати онлайн-зустрічі» [3, с. 153].

Досить проблемним питанням також є випадок, коли батьки не дійшли спільної згоди щодо того, з ким буде проживати після їх розлучення малолітня дитина. У такому разі це питання вирішується органом опіки та піклування або судом [6, с. 213].

Але в період дії воєнного стану, під час вирішення питання щодо того, з ким із батьків буде проживати дитина, в обов'язковому порядку враховується також і безпека дитини. Мельник О. О. як приклад наводить справу № 753/572/20, в якій безпека для дитини зіграла вагому, а не вирішальну роль. Верховний Суд у постанові від 09.02.2023 р., погоджуючись з висновками суду апеляційної інстанції, зазначив, що «позивач не надав достатніх належних та допустимих доказів на підтвердження необхідності визначення місця проживання дитини з батьком з огляду на інтереси самої дитини, які переважають над інтересами і бажаннями її батьків, а також, що в умовах воєнного стану в Україні дитині безпечніше залишатись з матір'ю в Румунії» [6, с. 213; 7].

Верховний Суд погодився з висновками суду апеляційної інстанції, що «зараз не можна стверджувати, з ким із батьків дитині буде краще через невизначений проміжок часу», у зв'язку з цим Верховним Судом було відхилено доводи батька, стосовно того, що у разі поліпшення ситуації в Україні, дитині буде краще саме з ним [6, с. 213; 7].

Підсумовуючи все вище наведене, варто зазначити, що незважаючи на те, що в країні важка ситуація у зв'язку з повномасштабним вторгненням, право на розірвання шлюбу продовжує існувати, адже це є однією з частин звичайного життя людини і обмежуватися в період дії особливого режиму воно не може. Розірвання шлюбу в умовах сьогодення здійснюється на загальних умовах, визначених законодавством, але з врахуванням певних особливостей, запроваджених у зв'язку з дією воєнного стану. Запровадження дещо спрощеної процедури розірвання шлюбу в умовах воєнного стану, коли один із подружжя перебуває за кордоном, свідчить про те, що держава має на меті піклуватися про кожного громадянина та не обмежує таке право в період дії особливого режиму.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 № 213. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/KP220213?an=69>
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

3. О. О. Мельник. Деякі проблемні питання розлучення в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія : Право. 2023. Вип. 77. Ч. 1. С. 150–153.

4. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

5. Цивільний процесуальний кодекс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

6. О. О. Мельник. Проблематика визначення місця проживання дитини після розлучення батьків у період воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія : Право. 2023. Вип. 79. Ч. 1. С. 211–214.

7. Постанова у справі № 753/572/20 (провадження 61-9115ск22). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108893173>

Регада В. Є.

здобувач вищої освіти, група ЮД-246
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Косяченко К. Е.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

СИСТЕМА ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Реформування економічних відносин в Україні в сучасних умовах охоплює всі сфери суспільного життя, в тому числі фінансовий контроль та його важливу складову – державний аудит.

Сутність державного фінансового контролю полягає в тому, що фінансовий контроль виражається в його функціях, методах і прийомах, які він використовує, що застосовуються органами державної влади на всіх рівнях для забезпечення законності та ефективності формування та використання фінансових ресурсів держави, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та громадян.

Потреба в удосконаленні організації фінансового контролю за бюджетними процесами в умовах фінансової кризи набуває особливої гостроти, а тому має наукове і практичне значення.

Треба зазначити, що відповідно до вимог частини другої статті 19 Фінансового кодексу України на всіх стадіях бюджетного процесу здійснюються фінансовий контроль і аудит та оцінка ефективності

використання бюджетних ресурсів [1].

Щодо теоретичного підґрунтя визначення сутності фінансового нагляду, то науковці дотримуються загальних траєкторій, але в деяких сферах застосування вони мають власний підхід. О. Д. Василик зазначає, що фінансовий контроль – це сукупність заходів, що вживаються державою для успішного досягнення своїх фінансових цілей [2, с. 270].

Деяко інше тлумачення фінансового контролю пропонують дослідники Шокун В. Б. та Пилипенко Л. П., які виокремлюють фінансову сферу контролю як сферу, в якій він здійснюється. Вони виділяють сукупність заходів та операцій, спрямованих на контроль за фінансовими та пов'язаними з ними питаннями діяльності суб'єктів господарювання та управління, з використанням специфічних форм і методів організації [3].

При цьому сфера фінансового контролю аудиту поширюється не лише на фінансові питання, а й на пов'язані з ними питання діяльності суб'єктів господарювання та управління. На нашу думку, важко знайти сферу діяльності, яка б не була пов'язана з аудитом сфери діяльності, яка б так чи інакше не була пов'язана з фінансовими питаннями.

На сьогодні система державного внутрішнього фінансового контролю в Україні лише частково відповідає принципам системи державного внутрішнього фінансового контролю країн ЄС. Складовими цих систем є фінансовий менеджмент і контроль, внутрішній контроль та їх координація на центральному рівні.

В органах державного і комунального сектора країн ЄС функціонують служби децентралізованого внутрішнього аудиту, що досліджують діяльність апарату органу та підпорядкованих і підзвітних йому органів і звітують про результати проведеного аудиту відповідному керівнику. Зазначені служби діють незалежно від інших підрозділів; внутрішній аудитор незалежний у власних діях щодо проведення аудиту.

Доцільно зазначити, що з метою подолання вищевказаних ризиків та прискорення реформування вітчизняної системи державного внутрішнього фінансового контролю Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України та Головне контрольно-ревізійне управління України поступово застосовують відповідні організаційні та нормотворчі заходи.

Реформи отримали підтримку на найвищому рівні, а саме: Кабінет Міністрів України надав доручення від 18.03.2010 р. № 13025/0/1-10, яким визначено одним із трьох стратегічних напрямів діяльності для органів ДКРС продовження реформування системи державного внутрішнього фінансового контролю в Україні [4].

Українські організації державного сектора зробили лише перші кроки на шляху до запровадження внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту в Європейському Союзі. Внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту в європейському розумінні, тобто такої системи ще немає.

У цьому контексті, крім сприяння реформам у сфері державного

внутрішнього фінансового контролю, ми також надаємо методологічну підтримку у сфері публічних фінансів.

Підтримка, координація та моніторинг роботи контрольно-ревізійних підрозділів, які є частиною майбутньої системи внутрішнього контролю та аудиту.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що фінансовий контроль, як комплексна система, потребує вдосконалення, а це означає, що необхідно:

- визначити напрями контролю, ініціаторів і виконавців контролю та встановлення ефективної взаємодії між ними;
- обґрунтувати методи охоплення контрольними діями підконтрольних об'єктів.

Треба звернути увагу на відшкодування збитків, виявлених контрольними заходами. Доцільно ввести і законодавчо регламентувати практику позовів до господарських судів щодо повного відшкодування збитків, заподіяних державі, причому передбачити, щоб ДКРС була позивачем від імені держави.

Реалізація процесу впровадження вибраної моделі державного фінансового контролю у визначених сферах повинна відбуватися поступово, за чітко визначеним планом дій. План дій із завданнями, термінами виконання та відповідальними виконавцями буде реалізовуватися, насамперед, через план заходів із запровадження моделі фінансового контролю. Реалізації положень Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
2. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 608 с.
3. Про затвердження Порядку проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту діяльності бюджетних установ : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2004 р. № 1777. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1777-2004-%EF>.
4. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2008. 496 с.

Репалюк В. Я.

аспірантка заочної форми навчання

Науковий керівник:

Клемпарський М. М.

доктор юридичних наук, професор

*(Донецький державний університет
внутрішніх справ)*

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В НАУЦІ ТРУДОВОГО ПРАВА

Трудова діяльність на сучасному етапі розвитку суспільства є гарантом економічної стабільності й процвітання, забезпечує найрізноманітніші потреби людей. Трудове право як сукупність норм, що регулюють трудові відносини та відносини, що супроводжують трудові (В.Р.), містить спеціальні охоронні засоби, використання яких дозволяє створювати й підтримувати правопорядок, захищати інтереси сторін трудових відносин, що відповідає положенням сучасних доктрин. Причому під дисциплінарною відповідальністю автори підручника «Курс порівняльного трудового права» вважають передбачений нормами трудового права особливий правовий стан суб'єктів охоронних правовідносин, який виявляється в тому, що роботодавець дає негативну оцінку протиправній поведінці працівника та реагує на неї визначеними законом примусовими заходами [1, с. 730].

Наука трудового права, ґрунтуючись на загальній теорії права, має свої підходи до питання про поняття й сутність юридичної відповідальності.

Теоретичні питання розвитку поняття та змісту юридичної (трудоправової) відповідальності сторін трудових відносин, на твердження Обручкова Р. І. у своєму доробку «Відповідальність у трудовому праві: загальний аналіз», тісно взаємопов'язані із загальними проблемами становлення й розвитку державності України. Основним шляхом формування трудового права повинно бути збереження чинних і створення нових норм, які регулюють юридичну відповідальність та відповідають соціально-економічним умовам, традиціям, національним особливостям.

У межах дослідження дисциплінарної відповідальності у сфері трудових правовідносин із метою забезпечення ефективності взаємодії між суб'єктами трудових правовідносин необхідно враховувати системний підхід до інституту дисципліни праці.

Як елемент трудового правовідношення, дисципліна є невід'ємним складником трудових правовідносин, оскільки останні є двостороннім добровільним юридичним зв'язком працівника з роботодавцем, відповідно до якого працівник бере на себе обов'язок за винагороду виконувати певну трудову функцію на даному підприємстві, в установі, організації з

підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку, а роботодавець, так само, зобов'язується створити належні умови праці та оплачувати її відповідно до законодавства, колективного і трудового договору, на переважну правову позицію дослідників.

За обґрунтованою логікою Барабаша О. Т. та Копайгора І. Д., які вважають, що «трудова функція – це не індивідуально визначена робота, а сукупність окремих трудових операцій, які об'єднані загальним видом трудових дій, предметів і метою досягнення наперед обумовлених результатів праці». Це зумовлено передусім охороною трудових прав працівників та є важливою гарантією від необґрунтованих звільнень за ініціативою роботодавця [2, с. 66].

Порушення сторонами трудових правовідносин обов'язків, передбачених у законодавстві про працю, колективних договорах і правилах внутрішнього трудового розпорядку, призводить за певних умов до юридичної відповідальності. Здебільшого дослідники підтримують розуміння відповідальності, як «заходи державного примусу, що ґрунтуються на юридичному і громадському осуді правопорушника, або встановлення щодо нього певних негативних наслідків у формі обмеження або позбавлення особистих чи майнових прав» (Венедіктов В. С., Клемпарський М. М., Кожушко С. І., Щербина В. І. тощо).

Справедливим є твердження, що «залежно від негативних наслідків трудового правопорушення – наявності чи відсутності майнової шкоди, застосовуються санкції» – дисциплінарна та/або матеріальна відповідальність.

У контексті розкриття сутності дисциплінарної відповідальності, вказує Марченко І. В. у своєму дисертаційному дослідженні «Теоретичні засади правового регулювання дисципліни праці в нових умовах господарювання», що її (відповідальності – *В.Р.*) існування зумовлено низкою об'єктивних і суб'єктивних передумов. Дисциплінарна відповідальність можлива за умови попереднього пред'явлення до поведінки працівника вимог, закріплених у нормах права, що визначають певні межі поведінки (об'єктивна передумова), встановлених на рівні законодавства, правил внутрішнього трудового розпорядку, інших локальних актів організації спільного процесу праці, для оцінювання фактичної поведінки працівника відповідно до встановлених вимог (суб'єктивна передумова). Підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності є вчинене правопорушення [3, с. 12].

Трудове правопорушення може бути підставою застосування й інших видів юридичної відповідальності. Це буває тоді, коли норми трудового права мають відсильний характер, внаслідок чого можливе застосування санкцій адміністративного чи кримінального права. Трудове правопорушення відрізняється від інших галузевих правопорушень суб'єктами та змістом.

Суб'єктами трудового права, зазначає С. І. Кожушко, «виступають особи наділені державою певним статусом, трудовою правосуб'єктністю

(правоздатністю, дієздатністю, деліктоздатністю) правами й обов'язками, що передбачені законодавством про працю й реалізуються у відповідних правовідносинах» [4, с. 55–56].

На думку О. С. Турчин, суб'єкти трудового права в умовах сьогодення мають таку диференціацію: 1) фізичні особи, що володіють трудовою правосуб'єктністю та які можуть мати правовий статус працівника, роботодавця, керівника, безробітного; 2) юридичні особи, організації будь-яких форм власності, що володіють трудовою правосуб'єктністю та які можуть мати правовий статус роботодавця, профспілкових органів, їхніх об'єднань, соціальних партнерів на різних рівнях; 3) органи державної влади (правоохоронні органи, органи нагляду і контролю за охороною праці і трудовим законодавством, органи державної служби зайнятості; 4) юрисдикційні органи з розгляду трудових спорів, суд, комісії з розгляду трудових спорів [5, с. 928].

Дисциплінарна відповідальність має односторонній характер, а отже, суб'єктом трудового правопорушення – є працівник. Можна виділити два види дисциплінарної відповідальності: загальну та спеціальну дисциплінарну відповідальність. Загальна дисциплінарна відповідальність встановлюється КЗпП України та поширюється на всіх без винятку працівників, незалежно від виду трудової функції та умов її виконання. Вона полягає в застосуванні до порушників трудової дисципліни таких заходів впливу, як догана та звільнення з роботи. Трудова дієздатність, а отже, і здатність нести відповідальність за трудовим правом настає з 16 років, у певних випадках – з 15 років, а учнів – з 14 років (ст.188 КЗпП України).

Суб'єктивну сторону трудового правопорушення характеризує вина, тобто психічне ставлення особи до своїх протиправних дій та їх шкідливих результатів. Вина є обов'язковою умовою притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності. Юридична відповідальність за трудовим правом настає незалежно від форми вини працівника: умислу чи необережності. Однак не треба вважати винним невиконання чи неналежне виконання обов'язків із причин, що не залежать від працівника (наприклад, в разі відсутності необхідних матеріалів, в разі недостатньої кваліфікації працівника чи його непрацездатності, у випадку крайньої необхідності тощо).

Об'єктом трудового правопорушення є суспільні відносини, що складають зміст трудової дисципліни, як елементу трудових правовідносин.

Об'єктивна сторона трудового правопорушення передбачає неправомірне діяння (протиправну поведінку чи бездіяльність) суб'єкта, шкідливі наслідки, а також причинний зв'язок між протиправною поведінкою правопорушника та шкідливими наслідками, що настали.

Отже, структурно-логічна побудова трудового права України передбачає два види відповідальності: дисциплінарну і матеріальну. У науці визнано, що трудове правопорушення містить два види: дисциплінарний проступок і трудове майнове правопорушення. Загальним для цих правопорушень є

недотримання саме функціональних (трудових) обов'язків працівником. Однак особливості кожного з вказаних видів правопорушення зумовлюють застосування двох видів відповідальності в межах трудового права – дисциплінарної і матеріальної.

Список використаних джерел:

1. Іншин М. І., Мацюк А. Р., Соцький А. М., Щербина В. І. Курс порівняльного трудового права : підручник / за ред. акад. А. Р. Мацюка. Харків, 2011. 980 с.
2. Марченко І. В. Теоретичні засади правового регулювання дисципліни праці в нових умовах господарювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 20 с.
3. Кожушко С. І. Суб'єкти трудового права. Трудове право України: сучасний стан та перспективи. *Українська асоціація фахівців трудового права* : матеріали науково-практ. конф. (22–24 трав. 2008 р. м. Сімферополь). Сімферополь, 2008. С. 54–57.
4. Турчин С. О. Загальна характеристика суб'єктів трудового права в умовах ринкової економіки. *Форум права*. 2012. № 4. С. 925–929. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_154

Рибак В. В.

здобувач вищої освіти,

група М-ЮД-221

Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Обушенко Н. М.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри

цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ ПРОБЛЕМИ
СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ**

Актуально дійсним стало те, що на цей час за спадковим договором після смерті власника нажите майно може дуже швидко бути передано іншій особі. Якщо у цьому договорі дуже чітко прописуються всі дії, то потім договір можна укласти в нотаріуса, завірити ним.

В Україні зазначений договір є дуже важливим. Основне право на майно, яке чітко передбачене за спадковим договором, передається набувачу після смерті відчужувачу. Цей договір в народі дуже люблять називати «договір дарування після смерті». Зазначений договір у жодному разі не може бути

заповітом основним, він є правочином і якісно користується вимогами законодавства. Дуже цікаво те, що відчужувач не зобов'язаний передавати майно у власність, тому що коли він вмирає, перехід права власності здійснюється автоматично, без згоди.

Як зазначено в статті 41 Конституції України, кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним [1].

На сьогодні спадковий договір у нашому суспільстві стає все більш і більш актуальним. Спадковий договір набирає дуже великих обертів. В українському суспільстві є такі верстви населення, що потребують підтримки і допомоги – це люди похилого віку, і коли їм потрібна допомога, то нотаріус допомагає їм укласти спадковий договір. Цей договір набув визначення ще з давніх часів римського права.

На цей час повинно бути відомо всім, що, крім якісного спадкування за законом чи за заповітом, все нажите майно може дуже швидко перейти до іншої особи після смерті власника на зручній підставі зазначеного договору. Статтею 1302 Цивільного кодексу України визначено, що за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває права власності на майно відчужувача [2]. Треба також визначити, що до цього договору не застосовуються норми спадкового права.

Основними учасниками цього договору є набувач і відчужувач. Зазначений договір повинен укладатись в письмовій формі і обов'язково засвідчений нотаріусом, потім в державній реєстрації у Спадковому реєстрі в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України.

Електронна база даних є Спадковим реєстром, вона містить всі відомості, про всі якісно посвідчені такі договори. Але якщо сторони не будуть правильно дотримуватись всі вищезазначені вимоги, то є недійсним. В такій ситуації сторони цього договору повинні мати особливо належні права та обов'язки.

На думку Васильченка В. В., який зазначає, що спадковий договір треба визнати як окремий вид спадкування і внести відповідні зміни до ст. 1217 ЦК України, а саме: «Спадкування здійснюється за заповітом, за спадковим договором або за законом» [3, с. 173]. Коли є заповіт, то за законом спадкування здійснюватися не буде, а головне і особливе право на спадкування матимуть тільки ті особи, які зазначені у заповіті. Зазначений договір є консенсуальним, двостороннім і відплатним. Даний договір в наш час є дуже актуальним, і він є правочином а не заповітом. Основним забезпеченням виконання договору може бути майно, яке визначається у спадковому договорі і нотаріус який посвідчив такий договір, може накласти заборону відчуження.

Даний договір, якщо це потрібно то може бути розірвано судом на

вимогу відчужувача, якщо набувач не виконував його розпоряджень. А ось у разі смерті набувача такий договір буде визнаний припиненим. Незважаючи на певну законодавчу неврегульованість, правильно юристами прописані умови цього договору можуть забезпечити інтереси як відчужувача, так і набувача.

При спадковому договорі потрібно правильно виконувати свої обов'язки для додержання чинності. Саме тільки суд може встановити факт або якщо є порушення умов договору, чи неможливість його виконання. Як зазначається в підручнику «Цивільне право України»: «Якщо відчужувач не призначив такої особи, то функції щодо контролю за виконанням спадкового договору буде покладено на нотаріуса за місцем відкриття спадщини» [4, с. 785].

Спадковий договір, на думку окремих фахівців, є підставою виникнення зобов'язань, тобто таких, за яких обсяг прав і обов'язків точно не відомий, тоді, коли при укладенні договору не передбачено всі затрати та дії, які необхідно вчинити при виконанні договору [5, с. 100]. Зазначений договір, може нести негативні наслідки для набувача, ось чому в договорі потрібно обов'язково зазначити всі обставини.

Отже, з викладеного можна підсумувати, що вирішення спірних питань щодо спадкових договорів дозволить дати поштовх розвитку наукових досліджень у цьому напрямі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к 96-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003, в редакції від 01.08.2022. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Васильченко В. В. Юридична сутність інституту спадкового договору та його місце в системі цивільного права. *Право України*. 2003. № 7. С. 137.
4. Харитонов Є. О., Старцев О. В. Цивільне право України : підручник. Вид. 2-е, перероб. і допов. Київ : Істина, 2007. 816 с.
5. Майданик Р. А. Спадковий договір у цивільному праві України. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2(22). С. 92–105.

Романенко М. В.

аспірант кафедри конституційного
та адміністративного права
(Запорізький національний
університет)

ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНА ТА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ

Проголошення у 1998 році адміністративної реформи в Україні встановило пріоритет на запровадження стратегії «людиноцентризму», що вимагає здійснення публічно-управлінських відносин та налагодження взаємодії із приватними особами на паритетних засадах, керуючись принципами відкритості, прозорості та доступності [1]. Однак впровадження таких принципів організації не означає безконтрольованість діяльності владних органів, а навпаки вимагає впровадження належного формалізованого підходу.

Проголошена у 1998 році в Україні адміністративна реформа вимагає поступової трансформації усієї системи публічного управління, де одним із пріоритетів має визначитися забезпечення вимог децентралізації влади та акумуляції публічних фінансів надходжень та ресурсів. Перехід до децентралізованої системи здійснення публічного управління має бути виваженим, але при цьому не затягнутим у часі. Військова агресія росії підтвердила доцільність перегляду управлінських підходів до розподілу фінансових надходжень та формування місцевих бюджетів, а також надання можливості для використання таких ресурсів для потреб територіальної громади. При цьому безумовно необхідно визначити пріоритет збереження цілісності держави та дотримання конституційних вимог щодо встановлення змісту територіально-адміністративного устрою України як унітарної країни.

Здійснення загальнонаціональної та регіональної політики у сфері банкрутства є складовою політики у сфері економічних відносин, вона має переслідувати за функціональну мету прагнення держави до підприємницького зростання, де базисом власне і є успішний, соціально відповідальний бізнес-сегмент. Від так однією із ключових проблем здійснення державної економічної політики має визначитися якісне організаційно-правове її забезпечення та встановлення ефективної інституціональної моделі побудови системи суб'єктів владних повноважень, діяльність яких спрямовується на формування механізму відновлення платоспроможності боржника або у разі необхідності реалізації процедур визнання його банкрутом.

Отже, функціональна ефективність прогнозованої політики у сфері запобігання банкрутства перебуває у залежності від якості національного

законодавства, дієвості взаємодії суб'єктів господарювання та формування незалежної та результативної судової та правоохоронної системи, де важливе місце займають в тому числі і арбітражні керуючі як суб'єкти, уповноважені на захист інтересів учасників господарсько-правових відносин.

Пошук дієвих адміністративно-правових механізмів впливу на ефективність здійснення загальнонаціональної та регіональної політики з питань банкрутства обумовлюється поєднанням у таких відносинах як публічного інтересу у сфері забезпечення соціально-економічного зростання, так і приватного інтересу, що полягає у визначенні прагнень суб'єктів господарювання до збереження власної платоспроможності або ж навпаки припинення господарської діяльності.

Отже, встановлення у відносинах з питань банкрутства адміністративно-правового сегменту регулювання пояснюється необхідністю: по-перше, створення умов для розвитку економічної системи на засадах стабільності; по-друге, визначення заходів стимулювання суб'єктів господарювання щодо участі у перерозподілі ВВП; по-третє, формування конкурентноздатної економіки; по-четверте, гарантування реалізації інтересів кредиторів та боржників.

Список використаних джерел:

1. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22 липня 1998 року № 810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text>

Рукіна Д. О.

здобувачка вищої освіти, група
ЮД-141

Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Моїсеєнко Д. М.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-
правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ДО ПИТАННЯ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОКУРОРОМ НАЯВНОСТІ ПІДСТАВ ДЛЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Такий суб'єкт, як прокурор у судовому процесі посідає особливе місце, що пояснюється важливістю його участі як у кримінальному, так і в цивільному, господарському та адміністративному судочинстві. У зв'язку з

цим інститут представництва прокурором інтересів держави в суді має безпосередній вплив на такі важливі питання, як право на справедливий розгляд справи незалежним і неупередженим судом та дотримання принципів змагальності судового процесу і рівності сторін. У цьому контексті у сучасних умовах розвитку все більшого значення набуває вдосконалення організації та діяльності такого інституту, як прокуратура.

Актуальність вибраної теми зумовлена значною кількістю наукових досліджень окремих аспектів участі прокурора у цивільному судочинстві. Серед найбільш ґрунтовних праць треба виокремити імена таких авторів: О. Анпілогов, К. Гузе, О. Богоделов, В. Бонтлаб, М. Руденко, І. Оксенчук, С. Подоляка, М. Ніклаєва, С. Фурса, О. Нестерцова-Собакар, І. Ярош та інші.

Представницька функція, яка здійснюється органами прокуратури, є однією з найефективніших форм захисту законних інтересів держави перед судом, який на сьогодні не має дієвої альтернативи серед органів державної влади і контролю, а також у контексті мотивації та порядку досягнення позитивних результатів, особливо щодо оскарження незаконних судових рішень для усієї системи правосуддя, судової практики та реального виконання судових рішень.

Відзначимо, що визначення правового статусу прокурора передбачене на конституційному рівні. Тож п. 3 ст. 131-1 Конституції України регламентоване положення щодо представницької функції інтересів держави [2], проте за ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» прокурор захищає інтереси громадян [3]. Ці положення призводять до законодавчої колізії, яка звичайно вирішується на користь норм Конституції України, проте це породжує суперечності у висновках окремих дослідників, що потребує узгодження з положеннями Конституції України в частині участі прокурора у цивільному процесі.

Принагідно зауважити, що ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» регламентовано підстави представлення інтересів держави в суді до яких віднесено порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу. Тож, упорядковуючи його функції, законодавці прагнули наблизити повноваження прокурорів до повноважень адвокатів при наданні правової допомоги, дотримуючись політики, яка приводить норми чинного законодавства щодо прокурорського представництва у відповідність до міжнародних стандартів.

З огляду на вичерпний перелік підстав для представництва прокуратури, її роль у цій сфері є допоміжною щодо органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які з цією метою самостійно подають заяви до суду. Метою є уникнення абстрактного розгляду питання участі прокурора в судовому процесі, дотримуючись принципу рівності.

Водночас у практиці Європейського суду участь прокурора в окремих випадках розглядається як ситуація, яка фактично погіршує процесуальне становище особи, на яку спрямовано обвинувачення. Наприклад, у справі «Феррейра Алвес проти Португалії» (№ 25053/05, 21 червня 2007 р.) Європейський суд з прав людини наголосив, що не має значення, чи є прокурор стороною у справі, оскільки він може вплинути на рішення суду і цей вплив може завдати шкоди заявнику (пункт 38). Тому питання щодо обґрунтованості підстав участі прокурора для представництва інтересів держави в суді оцінюються та вирішуються суддями на основі власних переконань, що в окремих випадках може створювати передумови для процесуальних зловживань з метою недопущення прокурора до судового розгляду справи.

При цьому, навіть враховуючи особливу важливість державних інтересів, у прокурора відсутній реальний механізм боротьби із формальними зауваженнями під час участі в судовому процесу. Крім того, відповідно до положень ч. 4 с. 23 Закону України «Про прокуратуру» наявність підстав для представництва може бути оскаржено уповноваженим суб'єктом.

Така ситуація не узгоджується з концепцією публічного інтересу. У зв'язку з цим заслуговує на увагу позиція М. Стефанчука, який наголошує, що централізована модель представництва прокуратурою інтересів, у тому числі представництва в суді, має бути обумовлена саме необхідністю захисту публічного інтересу. При цьому сам публічний інтерес треба розуміти не як інтерес держави, а як інтерес органу державної влади, що представляє державу, який ще можна визначити у вузькому сенсі як інтерес держави [5, с. 87–88]. Тож інтереси держави в широкому розумінні є проєкцією законних інтересів суспільства загалом, в тому числі і тоді, коли вони представляють інтереси невизначеного кола осіб.

Отже, найважливішою гарантією дотримання законних прав та інтересів усіх учасників судового процесу є представницька функція прокурора, який наглядає за правильністю введення процесу. Проаналізувавши представництво прокуратурою інтересів держави в контексті конституційної реформи, ми зробили висновок, що вона потребує конституційного узгодження та перегляду чинного законодавства з метою дотримання встановлених законом процедур. Через що дуже важливо внести зміни до відповідних нормативно-правових актів з метою конкретизації виняткових випадків, коли прокурор має право захищати інтереси держави в суді. Без таких змін ефективність і результативність представницької функції прокурора в цій сфері буде мінімальною, адже наявність неузгодженості положень призводить до розбіжностей та втрати довіри до системи правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Волкова Н. В. Щодо участі прокурора у цивільному процесі (окремі аспекти). *Правова держава*. Одеса : Фенікс, 2016. Вип. 21. С. 115–120.
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
4. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
5. Стефанчук М. М. У пошуках оптимальної моделі реалізації прокуратурою функції представництва інтересів громадянина або держави в суді. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 3. С. 85–99.

Рукіна Д. О.

здобувачка вищої освіти, група ЮД-141
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Карпенко Р. В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**ПОСВІДЧЕННЯ ЗАПОВІТУ НОТАРІУСОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ**

Реформа цивільно-правових відносин відіграє важливу роль на сучасному етапі розвитку України у зв'язку з активними соціально-економічними перетвореннями. Цей процес, зокрема, вимагає внесення змін до цивільного законодавства в частині спадкування. Національним законодавством передбачено дві форми спадкування на підставі закону та за заповітом. У цьому контексті треба загадати Постанову № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», яка була схвалена Кабінетом Міністрів України 28 лютого 2022 року, відповідно до якої вчинення нотаріальної дії має свої особливості:

1. Посвідчення довіреностей та заповітів, засвідчення справжності підпису на документах без використання спеціальних бланків нотаріальних документів, а на звичайному папері.
2. Зупинення перебігу строку для прийняття спадщини на час дії

воєнного стану [1]. Тобто час воєнного стану фактично не враховується протягом наданих 6 місяців з моменту прийняття спадщини. Це означає, що спадкоємці можуть прийняти спадщину в період воєнного стану незалежно від часу його тривалості, а також після скасування воєнного стану протягом решти 6 місяців що залишався станом на 24 лютого 2022 року.

Треба зазначити, що у спадкуванні за заповітом більше недоліків і суперечок, ніж у спадкуванні за законом, особливо в умовах воєнного стану. Оскільки електронні бази даних, що містять заповіти, спадкові договори, спадкові справи та видані свідоцтва про право на спадщину, не працюють у період воєнного стану.

Зауважимо, що з урахуванням особливого правового режиму чи надзвичайного стану спадкова справа заводиться шляхом: звернення заявника нотаріусом України, без урахування місця відкриття спадщини; якщо доступ до Спадкового реєстру неможливий, нотаріус повинен завести спадкову справу без Спадкового реєстру та перевірити наявність спадкової справи, спадкового договору та заповіту протягом п'яти робочих днів з дня відновлення доступу; спадкові справи вносяться до Спадкового реєстру після перевірки реєстраційних даних раніше відкритих спадкових справ. Це передбачене наказом Міністерства юстиції від 11.03.2022 р. № 1118/5 [2]. Інакше кажучи, таке положення поширюється на тих, кому відомі обставини спадкування, а також на випадки, коли спадкодавець складає заповіт на користь тієї чи іншої особи і зберігає його в таємниці. Очевидно, ці особи не мали оригінали чи копії заповіту, тому не зможуть надати його нотаріусу для підтвердження спадщини у зв'язку з чим, не знаючи своїх спадкових прав, вони не звертаються до фахівця.

Потрібно зауважити, що в Україні є таємні заповіти, але багато вчених заперечують необхідність такого заповіту. Адже його особливістю є те, що про нього відомо тільки спадкодавцеві, тобто заповіт легко може бути визнаний недійсним, що призводить до багатьох проблем при визначенні кола спадкоємців, які фактично мають право на спадкування. Очевидно, що після смерті заповіт буде визнано недійсним, а спадкування відбуватиметься за законом [3, с. 121–122]. З огляду на вищезазначене, треба констатувати, що питання укладення таємних заповітів є неактуальним в Україні. Це може бути пов'язано, головню, з недостатністю визначення таємних заповітів у чинному законодавстві України та невизнанням їх природи. Однак з метою досягнення успішності та ефективності функціонування таємних заповітів в Україні пропонуємо продовжувати імплементувати закордонний досвід в частині використання відповідних механізмів законодавчого врегулювання процедур та умов, щоб кожна людина мала право обирати відповідний вид заповіту, який зможе повною мірою захистити її власні права та законні інтереси, а також права та інтереси її майбутніх спадкоємців.

Підсумовуючи, зауважимо, що процедура нотаріального посвідчення заповіту та подальше визначення кола спадкоємця має свої недоліки.

Захистити законні права та інтереси спадкодавця та його спадкоємців можна лише шляхом створення та забезпечення ефективних механізмів складання та посвідчення заповітів, навіть якщо вони не знають про те, що на їхню користь складено заповіт, а саме доповнити право нотаріусів на попередження заповідачів, роз'яснити наслідки неповідомлення спадкоємців у заповіті та розробити відповідні правові механізми для виявлення спадкоємців, які нічого не підозрюють.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/164-2022-%D0%BF>
2. Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату : наказ Міністерства юстиції від 11.03 2022 р. № 1118/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0325-22>
3. Михайлів М. О. Правова природа секретного (таємного) заповіту в міжнародному приватному праві. *Юридичний вісник*. Одеса : Гельветика 2021. № 2. С. 118–124.

Самойленко С. О.

здобувач вищої освіти, група ЮП-20-1

Науковий керівник:

Капітаненко Н. П.

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії держави і права,
конституційного права та
державного управління
(*Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара*)

ДО ПИТАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА НЕОРИГІНАЛЬНІ ОБ'ЄКТИ, ЗГЕНЕРОВАНІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в умовах інформаційного суспільства спричинив появу непростого завдання щодо врегулювання нових суспільних явищ. Поява нового виду суспільних правовідносин потребує належного правового забезпечення, за допомогою аналогії закону неможливо вирішити питання.

Результативність якісних змін у будь-якій галузі суспільного розвитку багато в чому визначається станом, якістю та повнотою відповідних норм права. Відсутність чи неузгодженість правових норм, які регулюють певні суспільні відносини, не сприяє їх належному розвитку, викликає труднощі під час реалізації прав та інтересів їх учасників, ускладнює процедуру виконання

повноважень компетентними органами державної влади [1].

Одним із таких явищ є штучний інтелект, тобто «організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [2]. Забезпечення розвитку сфери інтелектуальної власності, передусім її складника – права інтелектуальної власності на неоригінальні об'єкти, згенеровані штучним інтелектом, як важливого елементу національної інноваційної системи та базису інноваційної економіки держави, можливе за наявності належної нормативно-правової бази, адаптованої до сучасних економічних та політичних умов. Вказані обставини і зумовлюють актуальність дослідження.

Із проблемою врегулювання авторського права на об'єкти генерування комп'ютерними програмами майже синхронно зіштовхнулися законодавці багатьох країн. Комп'ютерні програми типу «штучного інтелекту» за допомогою технологій машинного навчання та аналізу здатні ефективно навчатися та виконувати функції людини у багатьох сферах. Проте одночасно із можливою користю, існування таких програм створює значні проблеми у багатьох сферах правового регулювання, що може тягнути за собою порушення особистих майнових і немайнових прав громадян.

Проблема регулювання взаємодії штучного інтелекту та права інтелектуальної власності виникла скрізь майже одночасно, однак кожна країна обирає свій шлях регулювання вказаних правовідносин. Наприклад у Китаї, твори, створені штучним інтелектом, вважаються об'єктами суспільного надбання, оскільки оригінальність вважається недостатньою для виникнення авторства. Зі свого боку, у Великій Британії діє закон «Copyright, Designs and Patents Act 1988» [3], який надає право на авторство творів, створених системами штучного інтелекту, тому, хто створив ці системи [4].

В Україні питання авторського права регулює Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р., визначаючи, що для неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою, треба застосовувати *suī generis* (право особливого роду). Відповідно до ч. 1 ст. 33 вказаного Закону «неоригінальним об'єктом, згенерованим комп'ютерною програмою є об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів та утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта» [5].

Доказом того, що подібний об'єкт, відповідно до закону, не є оригінальним об'єктом, можна вважати відсутність у такого об'єкта ознак авторства, так як комп'ютерна програма, навіть здатна на подібну генерацію, не є і не може бути суб'єктом особистих немайнових прав за відсутності ознак фізичної особи.

Саме через таку особливість об'єктів створених без ознак авторства, законодавець і використовує категорію права *sui generis* для правового врегулювання сфери, визнаючи, що «у результаті утворення неоригінального об'єкта, згенерованого комп'ютерною програмою, особисті немайнові права не виникають» (ч. 3 ст. 33 Закону) [5].

Проте, не зважаючи на відсутність у подібних об'єктів автора, вони однозначно потребують правового захисту. Тож закон визнає, що попри ззначену особливість, у власника/автора такої програми виникають майнові права особливого роду, які полягають у можливості автора/власника згенерованого неоригінального об'єкта розпоряджатися таким об'єктом на власний розсуд, у тому числі із метою отримання прибутку.

У зв'язку з цим виникають питання стосовно наявності в інших суб'єктів права інтелектуальної власності права захищати свої об'єкти інтелектуальної власності від використання у процесі генерування комп'ютерною програмою. Програми штучного інтелекту для генерування використовують уже готові твори, оригінальність яких внаслідок генерування зникає. Через це встановити процес використання твору-джерела, право авторства на який належить іншому суб'єкту, на нашу думку, об'єктивно складно здійснити.

Однак можливість правового захисту права інтелектуальної власності від неправомірного генерування об'єктів за відсутності відповідних нормативно-правових актів, які б регулювали процедуру такого захисту, виглядає мало можливою. Саме тому законодавство України потребує внесення змін до чинних нормативних актів чи прийняття нових для врегулювання означеного питання.

Як варіант вирішення проблеми, хотілось би запропонувати покласти на особу, що генерує неоригінальні об'єкти за допомогою штучного інтелекту, а не на позивача, обов'язок, у разі виникнення спору, доведення, що у процесі генерування об'єкту не було порушено право інтелектуальної власності на твори інших осіб. Такий спосіб вирішення проблеми, хоча і суперечить певною мірою засадам цивільного процесу, зміг би захистити інших суб'єктів права інтелектуальної власності від незаконних посягань з боку авторів/власників програм штучного інтелекту. Окрім того, коли вже законодавець визначає право власності на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою як право особливого роду, він повинен бути готовим до того, що в процесі функціонування такого права можуть виникати відносини, які потребують врегулювання з причин новизни.

Отже, діяльність програм штучного інтелекту, хоча і є новим поняттям у юриспруденції, та все ж має певний рівень правового регулювання в Україні. Потребує регламентації питання встановлення способів захисту прав інших суб'єктів права інтелектуальної власності від незаконного генерування комп'ютерними програмами.

Список використаних джерел:

1. Капітаненко Н. П. Правові засади адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 2. Т. 2. С. 38–42.
2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.
3. Copyright, Designs and Patents Act 1988. UK Public General Acts. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48/contents>.
4. Хиленьок М. Штучний інтелект vs авторське право: закони різних країн». *Юридична Газета*. 2023. № 11–12. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/shtuchniy-intelekt-vs-avtorske-pravo-zakoni-riznih-krayin.html>.
5. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20>.

Сарана В. В.

здобувачка вищої освіти, група ЮД-141
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Ярошевська Т. В.

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**ФАКТИЧНІ ШЛЮБНІ ВІДНОСИНИ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ
СПІВЖИТТЯ ЖІНКИ ТА ЧОЛОВІКА**

На сучасному етапі дедалі більшими темпами розвивається між жінками та чоловіками співжиття без державної реєстрації, тобто шлюбу. Не варто допускати терміну «громадянський (цивільний) шлюб», бо це поняття є історично визначеним та свідчить про зареєстрований шлюб, проте без участі церкви. Тому юристи звертаються до терміну «фактичні шлюбні відносини» для того, щоб виокремити відносини, що незареєстровані державою. Для більш детального аналізу цієї форми співжиття вважаємо за доцільне зазначити особливості та правове регулювання в Україні.

Стаття 74 Сімейного кодексу України закріплює дефініцію терміна «фактичні шлюбні відносини»: жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі [1]. Маланчук Т. В. з цим не погоджується зазначає, що таке визначення не

відповідає загальним правилам нормотворчості. Доцільним було б, на його думку, застосувати замість цього терміну термін «фактичне подружжя» [2, с. 66]. Мельниченко Ю. О. вказує, що не можна заперечувати той факт, що проживання тривалий час однією сім'єю жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою, все ж таки є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя [3, с. 99]. На думку авторки тез, оскільки незареєстровані відносини будуються на усному договорі, то допускають юридичну невизначеність, а також позбавляються законного захисту, хоча мають взаємні права та обов'язки.

Треба звернути увагу, що норма Сімейного кодексу України закріплює, що ні чоловік, ні жінка не повинні перебувати у період в іншому шлюбі. Спільна сумісна власність набувається за певними критеріями й тому, якщо хтось із фактичного подружжя придбає майно хоча й у період шлюбу, але за особисті кошти одного з них, то це майно буде вважатися особистою приватною власністю. У судовому порядку необхідно визначити факт проживання однією сім'єю, а також для поділу набутого майна пред'явити певні докази: показання свідків, спільні фотографії, докази спільного відпочинку, докази спільного придбання товарів і послуг та інше.

Аналізуючи різноманітні думки вчених та судову практику, можна виокремити деякі труднощі у доказуванні щодо проживання однією сім'єю, адже законодавець не уточнює своє формулювання. Наприклад, проживати разом можуть чоловік та жінка, які не мають стосунків, але орендують спільно квартиру. Верховний Суд визначив, що допустимими доказами факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу є спільний бюджет, господарство, витрати. Байрачна М. І. зазначає, що для осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, необхідно укласти договір, в якому визначити особисті немайнові та майнові права та обов'язки, які вони будуть здійснювати та виконувати у повсякденному житті [4, с. 146]. Вважаємо, що визначення порядку реалізації відповідних майнових прав учасників фактичних шлюбних відносин спростить доказування в суді при поділі майна. Не погоджуємося з тим, що необхідно визначати особисті немайнові права, адже вони є невіддільним від особи, а тому така реалізація обмежуватиме у свободі, а також порушуватиме конституційні права людини.

Отже, підсумовуючи все вищенаведене можна зазначити, що є багато різних думок вчених щодо зазначеної теми, бо деякі прирівнюють фактичний шлюб до зареєстрованого, а інші зазначають, що такі права лише частково стосуються учасників фактичних шлюбних відносин. Однак проведене нами дослідження дало змогу оцінити неточності у формулюванні законодавцем положення, а також те, що чинні норми в сімейному законодавстві не забезпечують належного правового захисту особам, які перебувають у таких відносинах. Тому вважаємо, що необхідно закріпити на законодавчому рівні «фактичний шлюб», а також встановити окремі норми для чіткого визначення майнових прав подружжя для ефективного їх захисту в суді.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III: станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 06.11.2023).
2. Маланчук Т. В. Майнові відносини у фактичному шлюбі: зарубіжний досвід та проблеми правового регулювання в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 3. С. 65–67.
3. Мельниченко Ю. О. Матеріальні та процесуальні аспекти фактичних шлюбних відносин : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Одеса, 2020. 257 с.
4. Байрачна М. І. Права та обов'язки подружжя за Сімейним кодексом України : дис. ... д-ра філ. в галузі знань 081 «Право». Харків, 2020. 193 с.

Сидоренко А. А.

здобувач вищої освіти, група М-ЮД-322
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Бондар О. С.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**СПІВВІДНОШЕННЯ АКТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ
З НОРМАТИВНО-ПРАВОВИМ АКТОМ ТА АКТОМ
ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА**

Становлення і розвиток демократичної, соціальної, правової держави і громадянського суспільства в Україні, входження її до міжнародного економічного і правового простору неможливе без удосконалення правозастосовчої діяльності відповідних державних органів, які мають бути тими ефективними правовими інституціями, діяльність яких спрямована на вирішення соціально-правових завдань у державі. Якість правозастосовчої діяльності державних органів є одним з тих факторів, що визначають рівень правової культури в державі, стан законності і правопорядку. Зазначені факти зумовлюють потребу переосмислення теоретичних засад реалізації права та правозастосування.

В юридичній літературі є досить актуальним розгляд співвідношення акта правозастосування з нормативно-правовим актом та актом тлумачення норм права. Тому пропонуємо поняття «акт правозастосування» співвідносити

з іншими взаємопов'язаними дефініціями, проаналізувати їх взаємовплив та взаємозумовленість.

Насамперед акт правозастосування має самостійне понятійне значення, визначення якого повинно уособлювати в собі ті характерні властивості (ознаки) вказаного інституту, які найбільш повно та цілісно відображають його природу та сутність. Акт правозастосування, маючи самостійний характер, є елементом більш широкої структури – системи нормативних актів або системи правових актів, або системи юридичних актів [1, с. 238].

Правовий акт визначається як: офіційний письмовий документ, що має обов'язкову силу, прийнятий уповноваженим суб'єктом права (органом держави, місцевого самоврядування, інститутами прямої демократії), що виражає владні веління, які визначають певні правові наслідки, та який націлений на регулювання суспільних відносин; форма вираження державного веління; форма документального фіксування інформації, яка походить від уповноважених суб'єктів та вміщує загальнооб'язкові норми [2, с. 225; 3, с. 56].

Акти правозастосування є самостійною структурною частиною правових актів, являючи собою юридичні документи, що розраховані на чітко визначений індивідуальний випадок та адресовані конкретно визначеним суб'єктам. Зі свого боку, акти правозастосування характеризуються наступними ознаками, що визначають їх особливий характер та самостійне значення, виділяють з поміж системи правових актів, а саме: наявність певної юридичної сили, що залежить від місця статусу норми, на підставі якої прийнято акт, а також характеру владної компетенції органу, що ухвалив акт; поширення дії акта на конкретну життєву ситуацію (випадок), що визначається необхідністю реалізації нормативного припису загального характеру тощо.

Співвідношення між правовими актами та актами правозастосування надають змогу встановити самостійність кожної системи актів та з'ясувати їх взаємозв'язок. Тому аспекти співвідношення зазначених актів знайшли своє відображення в тому, що акт правозастосування є «важливим засобом реалізації приписів інших правових актів».

Характеризуючи сутнісну природу актів правозастосування можливо зазначити, що це акти державних органів, органів місцевого самоврядування, недержавних організацій, посадових осіб, які містять рішення по конкретній юридичній справі (вирок або рішення суду, наказ керівника або установи). На відмінну від актів правозастосування, правові (нормативні) акти мають загальнообов'язковий неперсоніфікований характер, тобто обов'язкові не для окремої конкретної особи, а для всіх суб'єктів, на яких вони поширюються. За допомогою правових актів встановлюються, змінюються або відмінюються норми права [4, с. 152–159]. Як і будь-який інший документ, вони є носієм інформації, а саме інформації про зміст норми права. Отже, акти правозастосування є важливим засобом реалізації приписів правових норм.

Щодо співвідношення акта правозастосування з актом тлумачення норм права, треба насамперед розкрити поняття та ознаку останнього.

Акт офіційного тлумачення норм права (інтерпретаційно-правовий акт) – це акт-документ, який містить роз'яснення змісту і порядку застосування правової норми, сформульоване уповноваженим органом у рамках його компетенції, і має обов'язкову силу для всіх, хто застосовує норми, що роз'яснюються [5, с. 25].

Як свідчить аналіз, ознаки акта тлумачення норм права полягають у тому, що він: 1) діє разом з тим нормативно-правовим актом, у якому містяться норми права, що тлумачаться, залежить від них і, як правило, поділяє їх долю; 2) є формально-обов'язковим для всіх, хто застосовує норми, що роз'яснюються; 3) не виходить за межі норми, що тлумачиться, являє собою уточнююче судження про норму права, а не нове нормативне розпорядження; 4) приймається лише правотворчими або спеціально уповноваженими суб'єктами; 5) має спеціальну письмову форму вираження акта-документа (роз'яснення, інструктивні листи тощо).

Отже, відмінними ознаками між юридичними актами (правотворчими, правозастосовними та правоінтерпретаційними) й актами безпосередньої реалізації права є: 1) їх зовнішня форма: юридичні акти – це письмові акти-документи, акти безпосередньої реалізації права – акти-діяння; 2) юридичні акти створюються компетентними (уповноваженими на створення саме цих видів актів) суб'єктами; акти безпосередньої реалізації права – здійснюються у правомірній поведінці суб'єкта права; 3) юридичні акти створюють умови для належної реалізації права, акти безпосередньої реалізації права – спрямовані на забезпечення інтересів учасників суспільного життя.

І актам-документам (правотворчим, правозастосовним, правоінтерпретаційним), і актам-діянням (актам безпосередньої реалізації права) притаманні ознаки правових актів. Як вже зазначалося вище, поняття «правові акти» є родовим як щодо юридичних актів (правотворчих, правозастосовних, правоінтерпретаційних), так і щодо актів безпосередньої реалізації права. А стійка взаємодія правотворчих, правозастосовних, правоінтерпретаційних актів та актів безпосередньої реалізації права у межах цілісного комплексу правових актів має забезпечити стан унормованості суспільних відносин, забезпечення інтересів учасників суспільних відносин.

Важливу роль у такій конструкції, як система правових актів, відіграють правотворчі акти, які створюються компетентними суб'єктами; містять нормативно-правові приписи та спрямовані на досягнення юридичних наслідків [6, с. 16]. Акт тлумачення норм права або ще його називають інтерпретаційний акт – є третім елементом, який завершує собою процес тлумачення. Співвідношення акта тлумачення із з'ясуванням і роз'ясненням розглядається у спеціальній літературі на прикладі взаємозв'язку філософських категорій змісту і форми [7, с. 128].

Аналіз правових актів як явища дозволяє констатувати, що для

належного впорядкування суспільних відносин важливими є і акти-документи, і акти-діяння, які у взаємодії створюють умови для досягнення мети. Всі різновиди правових актів у їх взаємодії дозволяють досягнути відповідного результату – належно врегулювати суспільні відносини, здійснити права й обов'язки, забезпечити інтереси учасників суспільних відносин.

Отже, з'ясувавши природу актів тлумачення правових норм, можна сказати, що акти тлумачення правових норм (інтерпретаційні правові акти) становлять особливу («третю») групу правових актів разом з нормативно-правовими актами та актами застосування правових норм (правозастосовні, індивідуальні акти).

З вищевикладеного можна зробити висновок, що правозастосовні акти є важливим інструментом регулювання суспільних відносин та забезпечують індивідуальний практичний підхід до вирішення певних юридичних справ. На нашу думку, важливо зазначити, що високий рівень дотримання вимог юридичної техніки щодо текстової структури законопроектів, мови та стилю закону є запорукою цілісності та ефективності правозастосування, а також якості правозастосовної діяльності. Крім того, правозастосування має велике значення для освіти громадян і державних службовців. Продовжуючи аналіз теоретико-правової характеристики правозастосовних актів, треба зазначити, що правозастосовні акти є відносно самостійними явищами як форма вираження права, а тому мають окремий зміст і форму.

Список використаних джерел:

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. Вид. 4-е, допов. і перероб. Київ : Правова єдність: Алерта, 2014. 524 с.
2. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В., Бенедик І. В., Биля-Сабадаш І. О. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Харків : Право, 2010. 583 с.
3. Бостан С. К., Гусарева С. Д., Пархоменко Н. М. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Академія, 2013. 348 с.
4. Сердюк І. А. Нормативно-правовий акт у співвідношенні з актом застосування та актом тлумачення норм права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2010. Вип. 3. С. 152–159.
5. Лепіш Н. Я. Акти тлумачення норм права: питання теорії та практики : монографія. Львів : Сполом, 2018. 250 с.
6. Луць Л. А. Теорія правових актів: вимога часу. *Право і суспільство*. 2018. № 5. С. 14–21.
7. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та Судом України : навч. посібник / за заг. ред. В. М. Карпунова. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. 600 с.

Синько К. В.

здобувачка вищої освіти

Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Золотухіна Л. О.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ВНУТРІШНЄ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Традиційно визнаються такі джерела міжнародного приватного права: міжнародні договори, внутрішнє законодавство, судові прецеденти, судова практика, звичаї та правова доктрина. Питання джерел міжнародного приватного права завжди були предметом дискусій у науковому співтоваристві, і залишаються актуальними досі.

Проблемні аспекти системи джерел міжнародного приватного права, їх аналіз і визначення були подані в роботах вчених як українських, так і закордонних, в тому числі Батіфоля А., Богуславського М., Довгерта А., Кисіля В., Лаббе М., Ландольта Ф., Лунца Л., Сторі Дж., Чубарева В., Фединяка Г., Фединяк Л. та інших. Вони визначили зміст джерел міжнародного приватного права та зміст цієї галузі.

Правові відносини, що належать до сфери міжнародного приватного права, включають як майнові, так і особисті, а також немайнові, представляючи собою взаємний зв'язок національних і міжнародних правових принципів. Ця характеристика відображена в системі джерел міжнародного приватного права, яка визначає сутність цієї галузі. Вказані відносини регулюються двома основними групами правових норм: нормами прямої дії, які безпосередньо встановлюють права та обов'язки учасників цих відносин і контролюють їх поведінку, та колізійними нормами, які не установлюють конкретних прав і обов'язків, але лише вказують на те, яке право держави має бути застосоване для вирішення питань правовідносин у конкретному випадку. Отже, можна стверджувати, що матеріально-правові і колізійні норми, які стосуються приватних правовідносин і включають іноземний елемент, є складовими міжнародного приватного права, а їх форми вираження є джерелами цього правового напрямку [1, с. 27–32].

Як вже було зазначено, в галузі міжнародного приватного права, прийнято розглядати джерелами такі: внутрішнє законодавство, міжнародні

договори, міжнародні і торговельні звичаї, а також судову та арбітражну практику. Багато країн світу, особливо ті, що мають континентальну систему права, мають окремі закони, що регулюють міжнародне приватне право. Польща, наприклад, прийняла такий закон ще в 1965 році, коли в країні панував соціалістичний режим. Австрія зробила це в 1978 році, Угорщина – в 1979 році, Туреччина – в 1982 році, Швейцарія – в 1987 році, а Румунія – в 1992 році. У деяких країнах такі закони можна вважати кодексами, наприклад в Швейцарії, де Закон з міжнародного приватного права налічує приблизно 200 статей. Закони з міжнародного приватного права є комплексними і включають як колізійні, так і матеріально-правові норми [2].

При аналізі питання про взаємозв'язок між нормами внутрішнього законодавства держави та нормами міжнародних договорів у міжнародному приватному праві, дослідники підтримують одну з розроблених у науці позицій. Ця позиція полягає в наданні переваги міжнародному або національному праву, відповідно до дуалістичної теорії, в якій міжнародне право і національне право розглядаються як дві самостійні системи права [3, с. 3].

Щодо цього питання, стаття 9 Конституції України встановлює: «Діючі міжнародні договори, на які Верховна Рада України надала згоду на їх виконання, є невід'ємною частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України». Тож міжнародні договори та угоди стають складовою частиною національної системи джерел міжнародного приватного права тільки після спеціальної процедури ратифікації [3, с. 4].

Аналіз внутрішнього законодавства України вказує на реальну можливість створення систематизованого набору колізійних норм міжнародного приватного права України. Більшість таких норм, що визначають вибір права для регулювання цивільно-правових відносин, ускладнених наявністю іноземного елемента, були запропоновані авторами проекту Закону України «Про міжнародне приватне право». Однак, на жаль, цей проект не є повністю систематизованим набором чинних колізійних норм внутрішнього законодавства України. На відміну від колізійних норм матеріально-правові положення, спрямовані на регулювання відповідних відносин, ускладнених наявністю іноземного елемента, виявляються проблематичними у плані систематизації. Спроба такої систематизації може призвести або до руйнування структурної цілісності чинних джерел внутрішнього законодавства України або до дублювання вже чинних норм [4].

У процесі розробки та ухвалення Закону України «Про міжнародне приватне право» розглядалося безліч підходів до створення системи правил міжнародного приватного права. Як зазначає Довгерт А. С., «структура цього Закону відображає організацію матеріально-правових положень Цивільного кодексу України 2003 року і, в значній мірі, віддзеркалює досвід багатьох

кодифікацій у світі» [5]. Отже, Україна долучилася до країн, які регулюють питання приватного правового характеру з іноземним елементом шляхом окремого нормативного акта. Конституція України надає особливе значення міжнародному приватному праву, зокрема через положення, згідно з якими чинні міжнародні договори України, на які Верховна Рада України надала згоду на виконання, стають невід'ємною частиною законодавства України (стаття 9 Конституції України). Крім того, інші конституційні засади, такі як захист прав громадян України за кордоном, права іноземців і осіб без громадянства, право на приватну власність, право на підприємницьку діяльність і інші, також визначаються як важливі джерела міжнародного приватного права [6]. Конституція України та Закон України «Про міжнародне приватне право» становлять основні, але це не єдині джерела внутрішнього законодавства України. Внутрішнє законодавство зазвичай розділяють на дві категорії: 1) правові акти, які повністю призначені для регулювання відносин з іноземним елементом; 2) правові акти, які включають окремі правові норми, що відносяться до сфери міжнародного приватного права [2].

До першого виду актів відносять найбільш вагомі закони та нормативні акти для сфери міжнародного приватного права, такі як Конституція України та Закони України, такі як «Про міжнародне приватне право», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про режим іноземного інвестування», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про міжнародний комерційний арбітраж», Консульський статут України, Правила в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію тощо. До другого виду актів належать ті, що включають окремі розділи або статті, що регулюють певні аспекти відносин з іноземним елементом. Цю категорію можна розширити, включаючи такі акти, як Земельний кодекс України, Закони України, такі як «Про банки та банківську діяльність», «Про громадянство України», а також різноманітні підзаконні нормативні акти [1].

Сучасна тенденція в розвитку законодавства полягає у збільшенні кількості правових джерел, які регулюють відносини з участю іноземних елементів. Цей процес призводить до зростання числа нормативних актів, які включають окремі положення, що стосуються особливостей правового регулювання відносин з іноземними громадянами, юридичними особами та іноземними державами.

Отже, законодавство активно розвивається не лише в Україні та інших країнах, але й на міжнародному рівні. Ці процеси сприяють уніфікації принципів та розширенню областей колізійного регулювання. Основну та найважливішу групу джерел міжнародного приватного права протягом тривалого періоду буде становити внутрішнє законодавство України та інших країн.

Список використаних джерел:

1. Міжнародне приватне право. Практикум / за ред. Р. А. Майданика, Н. С. Кузнецової, Т. В. Бондар, Е. М. Грамацького. Миколаєв : Логос, 2010. 320 с.
2. Міжнародне приватне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Довгета і К. І. Кисіля. Київ : Алерта, 2012. 376 с.
3. Борщевська Г. Е. Джерела міжнародного приватного права у сфері прав правників-мігрантів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Т. 1. № 35.
4. Колісник Т. В. Внутрішнє законодавство України як джерело міжнародного приватного права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Національний ун-т внутрішніх справ. Харків, 2003.
5. Міжнародне приватне право: наук.-практ. коментар закону / за ред. д-ра юрид. наук проф. А. Довгерта. Харків, 2008. С. 18.
6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

Сільченко С. О.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового права
(*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*)

**ЧЕРГОВА СПРОБА КОДИФІКАЦІ ТРУДОВОГО
ЗАКОНОДАВСТВА – ЧИ Є ШАНС НА УСПІХ?**

На жаль, Україна досі не має Трудового кодексу. Останній раз завдання щодо його розробки й ухвалення було поставлено у підпункті 4 пункту 3 Прикінцевих та перехідних положень Закону України від 21 квітня 2022 року № 2215-ІХ «Про дерадянізацію законодавства України». Уряд мав протягом року з моменту набрання чинності цим Законом розробити і передати на розгляд Верховної Ради України проєкт Трудового кодексу України. Але до цього часу такого проєкту не було підготовлено.

Наказом Міністерства економіки України від 28.09.2023 року № 15222 було утворено Робочу групу з підготовки пропозиції до проєкту Трудового кодексу України. Ця група складається з народних депутатів, урядовців та науковців, які намагаються підготувати відповідний документ. Перед групою поставлено завдання підготувати проєкт кодексу до кінця листопада 2023 року, але це нереалістично.

Причини поспіху зрозумілі. Це і невиконання Урядом норми закону про дерадянізацію, і ризик проведення виборів, адже з досвіду законотворення відомо, що акти, подані до попереднього складу Верховної Ради України, зазвичай не мають шансу бути ухваленими. Також не треба скидати із шальок

терезів амбіції певних політиків. Тому знову все робиться доволі поспішно.

Однак навіть зараз не можна стверджувати, що трудове законодавство не здатне ефективно регулювати трудові відносини. Із ухваленням Закону України від 20 березня 1991 року № 871-ХІІ «Про внесення змін і доповнень до Кодексу законів про працю України при переході республіки до ринкової економіки» було зроблено величезний крок до трансформації регулювання трудових відносин, спрямованих на пристосування їх до умов ринку. Завдяки постійним змінам, іноді точковим і навіть безсистемним, КЗпП України, як не дивно, навіть в сучасних умовах здатен регулювати трудові відносини. При цьому він спирається на низку законів, які регламентують окремі інститути трудового права або навіть на окремі правові норми, присвячені регулюванню найманої праці.

Але варто визнати, що до цього часу збережено ключовий підхід, закладений до КЗпП під час його створення – спрямованість на регулювання трудових відносин в умовах масового промислового виробництва. Проте нині нагальною є потреба в гнучкому індивідуально-договірному регулюванні використання найманої праці в умовах багатукладної економіки.

Тому необхідно визначити оптимальну модель побудови трудових відносин, яка відповідатиме сучасному стану зайнятості та гнучкості під час використання найманої праці. Ураховуючи приписи частини третьої статті 22 та статей 43–45 Конституції України, слід досягти збереження рівня правових гарантій для працівників, оскільки в Україні склалась хибна практика, коли новосхвалені норми права зменшують зміст чи обсяг прав людини, закріплених Конституцією.

Передусім треба визначитися зі сферою дії трудового законодавства. На наш погляд, вона має бути вузькою, обмежившись виключно трудовими відносинами у класичному їх розумінні. Різні за змістом правові відносини, які складаються під час використання найманої праці, потребують встановлення чітких критеріїв кваліфікації їх трудовими. Масштаб для цього наявний – це рекомендація МОП № 198 щодо трудових відносин 2006 року. Також потрібно передбачити можливість застосування трудового права за аналогією та до нерегульованих питань, як це передбачено Цивільним кодексом України.

У Трудовому кодексі треба закріпити перелік прав і обов'язків сторін трудового договору, що підніме їх на рівень правових принципів і створить чіткі орієнтири під час вирішення трудових спорів.

Варто визначитися зі структурою майбутнього кодексу. Чи повинен він обмежитися регулюванням індивідуальних трудових відносин, чи включити колективне трудове право, зокрема колективний договір, соціальний діалог та регламентувати вирішення колективних трудових спорів? Здійснення інкорпорації чинних законів до кодифікованого акта може мати позитивний вплив в майбутньому, забезпечить цілісність масиву трудового законодавства. З іншого боку, це значно ускладнить законотворчу роботу.

Варто зберегти оптимальне поєднання єдності і диференціації правового

регулювання праці. Завдяки врахуванню наявних критеріїв диференціації можна забезпечити адресність та адекватність правової регламентації праці. Треба позбавити закон проявів позитивної дискримінації працівників, коли за наявності надмірних пільг і гарантій особа стає небажаним працівником.

Варто переглянути співвідношення методів регулювання трудових відносин, суттєво посиливши індивідуально-договірне регулювання. Чим більше питань буде погоджено сторонами трудового договору, тим краще. За державою доцільно залишити гарантії у сфері праці, формування процедур, а також забезпечення відновлення порушених прав та інтересів завдяки ефективному нагляду та дієвому механізму вирішення трудових спорів.

Трудовий договір має бути обов'язково письмовим, а процедура його укладення спроститися, зберігши запобіжники від неформальної зайнятості, зокрема повідомлення про укладення договору до органів ДПС України.

Потрібно збалансувати гнучкість та мобільність трудових відносин. Треба чітко визначити випадки укладення строкового трудового договору, а також договорів, що передбачають часткову, неповну або нетипову зайнятість. Не потрібно занадто захоплюватися посиленням мобільності та розширювати нетипову зайнятість, адже в умовах значного дефіциту робочої сили в Україні працівники шукатимуть стабільності за кордоном. Також потребує врегулювання запозичена праця і аутсорсінг персоналу.

Треба нарешті визначитися з моделлю правового регулювання розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця. Оскільки в Україні відсутній механізм швидкого вирішення трудових спорів, спрощення процедури звільнення, відмова від чіткого переліку підстав і занадочо визначеної процедури розірвання трудового договору суттєво погіршить становище найманих працівників. Ні держава, ні система соціального страхування, яка суттєво одержавилась і втратила фінансову автономність, не можуть забезпечити збереження попереднього рівня доходу працівника після звільнення і тривалу виплату допомоги по безробіттю. Тож потрібен механізм фінансової компенсації працівникам у разі втрати роботи з ініціативи роботодавця за відсутності порушень з боку працівника. Відступне необхідно легалізувати, а його розмір має робити рішення роботодавця про звільнення виваженим.

Варто перейти від отримання згоди профспілкового органу на звільнення працівників до механізму проведення консультацій. Можливість звернення на згодою варто запроваджувати в колективно-договірному порядку. Не треба забувати про міжнародно-правові стандарти звільнення з ініціативи роботодавця, зокрема Конвенцію № 158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 року.

Оскільки здебільшого наймана праця є колективною і організованою, відмовлятися від регламентації внутрішнього трудового розпорядку та дисципліни праці як інституту трудового права не варто. Замінити це виключно договірним регулюванням праці можливо лише у відносинах із

малою кількістю працівників, наприклад до 5–8 осіб.

Необхідно встановити чіткі межі експлуатації працівників та гарантії їх відпочинку. Це можливо зробити завдяки безпосередньому встановленні в законі меж і порядку визначення робочого часу та часу відпочинку. Щодо питання відпусток, його треба суттєво спростити, уніфікувати. Додаткові і спеціальні відпустки мають стати предметом індивідуального та колективно-договірного регулювання. Надання соціальних відпусток треба зберегти, поклавши їх фінансування на плечі держави і системи соціального страхування.

У питаннях кадрового адміністрування й діловодства треба враховувати сучасні можливості цифровізації та існування державних реєстрів. Трудова книжка має залишитися в минулому.

У новому кодексі потрібно зберегти жорсткий підхід до питання охорони праці та не відмовлятися від норм, що визначають ці питання безпосередньо в кодексі та безпосередньо визначають взаємні права і обов'язки роботодавця і працівника. Виключення норм про охорону праці з кодексу та залишення їх виключно в Законі «Про охорону праці» та спеціальному законодавстві применшить важливість означеної сфери, де публічне має переважати приватне в трудових відносинах.

Кодекс має базуватися не лише на досвіді вітчизняного нормотворення, але й потребуватиме врахування значної кількості директив Європейського Союзу.

Перелік цих засадничих підходів можна продовжувати. Проте поспіх, з яким Міністерство економіки України намагається проштовхнути проєкт Трудового кодексу до Верховної Ради України, створює системні ризики, коли депутати побачать сирий документ, погодити який з соціальними партнерами буде дуже важко.

Смолярова М. Л.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
конституційного, адміністративного
та трудового права

*(Національний університет
«Запорізька політехніка»)*

РОЛЬ НОРМ ТРУДОВОГО ПРАВА У СТИМУЛЮВАННІ ТРУДОВОЇ ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКІВ

На сьогодні важливе значення має створення правових засад для формування нового типу працівника з високим рівнем мотивації до якісного виконання своїх трудових обов'язків. Найважливішу роль у цьому процесі

відіграє правове стимулювання у трудових правовідносинах, оскільки трудове право встановлює та стимулює трудову та громадську активність його суб'єктів.

Загальновідомо, що правовий стимул як норма права має свою внутрішню структуру у вигляді певної правомочності. Правомочності дуже різноманітні за змістом. Зрозуміло, що вони являють собою законодавчо закріплені можливості реалізації певних дій, наслідком яких є одержання особою відповідного заохочення. Отже, структура правового стимулу як норми права виглядає так: правомочності, пов'язані з реалізацією рекомендованих суспільством й державою дій та отриманням відповідного заохочення. Правовий стимул – це те, що породжує прагнення, бажання працівника діяти так, щоб отримати заохочення чи інше благо. Правовий стимул завжди містить заохочення.

Розглянемо структуру правового стимулу як різновиду юридичної норми. Традиційно у структурі юридичної норми розрізняють: гіпотезу (частина норми, що вказує, за яких обставин норма вступає в дію); диспозицію (частина норми, у якій формулюється саме правило поведінки, права та обов'язки); санкцію (частина норми, що встановлює заходи державного примусу, застосовуванні при її порушенні) [1, с. 420]. Юридичні норми впливають на поведінку працівників не лише за встановленими у трудовому законодавстві правами, обов'язками та заборонами, але й за допомогою стимулювання соціально корисних дій або, навпаки, стримування та обмеження дій, небажаних для роботодавця. Різні структурні частини юридичної норми по-різному впливають на поведінку працівника: санкція – як загроза каральних стягнень чи обіцянка благ; диспозиція – залежно від змісту прав та обов'язків працівників; гіпотеза – через визначення дій працівника, що спричиняють юридичні наслідки.

Вважаємо, що юридична норма містить стільки структурних логічних елементів, скільки цього вимагає відповідні суспільні відносини. Інакше кажучи, структура конкретної юридичної норми залежить від змісту регламентованих нею суспільних відносин. Це закономірна реальність національної правової системи. Зауважимо, що структуру юридичної норми правники розглядають як систему діалектично взаємозалежних елементів, які взаємодіють у її межах. Характер та види їх взаємодії визначаються суспільними відносинами, що склалися, а також специфічними особливостями самих елементів.

Роль стимуляційного впливу полягає в тому, що дозволяє виділити заохочувальні норми як особливий вид юридичних норм. Кожен правовий стимул – це певна система заохочувальних норм, стрижнем якої є можливість отримання відповідного виду заохочення. Саме можливість отримати матеріальні та моральні заохочення визначає зміст та соціальне призначення правового стимулу, його цільову спрямованість. Між правовим стимулом та врегульованими ним суспільними відносинами складається двосторонній

зв'язок. Правовий стимул – це ідеальна модель поведінки, суспільні відносини – реальність, що впливає на них, тобто між правовим стимулом та суспільними відносинами встановлюється зворотний зв'язок. Суспільні відносини виділяють ті елементи правового стимулу та зв'язку між ними, які найбільше відповідають їх структурі та змісту. Структура всіх юридичних норм може бути однаковою. Вони несуть різне смислове навантаження, використовуючи різноманітні правові засоби які впливають на поведінку працівників.

Правові стимули в трудовому праві дуже різноманітні. Їх можна класифікувати з різних підстав. Наприклад, за змістом виділяють матеріальні та нематеріальні стимули, а інші стимули – статусні, інтелектуально-творчі, організаційні – звичайно не вважають вартими уваги. У деяких випадках нематеріальні стимули ефективніші й за ступенем, і за часом впливу. Однак, в останні роки зростає значення статусних стимулів, що знаходяться на стику матеріальних та нематеріальних. Треба наголосити, що ця класифікація досить умовна. У чистому вигляді матеріальні та нематеріальні стимули бувають нечасто, найчастіше спостерігається їх гармонійне поєднання. Залежно від суб'єкта, що закріплює правовий стимул у трудовому законодавстві, можна назвати правові стимули, що діють на національному, галузевому, територіальному та локальному рівнях.

Для працівників, що здійснюють свою трудову функцію під впливом правових стимулів, притаманно особливе ставлення до юридичних норм. Це не лише їх знання (правда, не завжди), а й головне – це віра в силу закону та права. Правомірна поведінка, що складається під впливом правових стимулів, зазвичай, є вольовою та усвідомленою за своїм характером. В її основі лежить гармонійне поєднання суспільних та особистих інтересів. Особиста зацікавленість на першому місці. Хоча мотиви правомірної поведінки можуть бути дуже різними, людина оцінює свої дії через особисту призму.

Отже, юридичні норми у стимулюванні трудової поведінки працівників встановлюють форму і міру заохочення за схвалюваний державою і суспільством варіант цієї поведінки, що полягає в сумлінній і продуктивній праці.

Список використаних джерел:

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник. Харків : Еспада, 2006. 776 с.

Снитко В.

здобувач вищої освіти, група ЮД-245
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Косяченко К. Е.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**КІБЕРЗАХИСТ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА:
УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД**

Протягом двох останніх десятиліть стрімко розвивалися цифрові технології. Це викликало великий ажітаж стосовно можливостей, які відкриває нова епоха цифрових гаджетів. Перехід від аналогових технологій до цифрових, тобто ера цифрової революції, передумовами якої є широке розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій, вже настала і дуже активно прогресує [1, с. 12]. У сучасному світі, де технології відіграють ключову роль у всіх сферах життя, кіберзахист та національна безпека стають важливими складовими для кожної держави. Україна не виняток, і досвід країни в галузі кіберзахисту має велике значення для розуміння викликів і можливостей у цій сфері.

Забезпечення кібербезпеки у 21 столітті є нагально важливим напрямком національної безпеки України та потребує надзвичайного зосередження зусиль по її забезпеченню усіх органів державної влади, які становлять основу національної системи кібербезпеки. [2, с. 12].

З початку 2014 року Україна стала ареною для інтенсивних кібератак, спрямованих як проти урядових інституцій, так і проти громадянського суспільства. Ці атаки містили в собі спроби дефейсу вебсайтів, розповсюдження шкідливих програм та втручання в роботу критично важливої інфраструктури. Для України ця ситуація стала справжнім викликом для національної безпеки.

На думку окремих авторів, система кіберзахисту, створена відповідно до вищезазначених вимог, не забезпечує повною мірою кібербезпеки об'єкта інформатизації і, в першу чергу, органів державної влади та оборони. Забезпечення кібербезпеки цих органів має здійснюватися єдиною інтелектуальною системою кібербезпеки, що є частиною системи інформаційної безпеки [3, с. 102].

Один з ключових аспектів українського досвіду в цій галузі – постійне

вдосконалення законодавства та регулювання в сфері кібербезпеки. Уряд України активно працює над створенням ефективних нормативних актів, які б дозволяли протидіяти кіберзагрозам та карати злочини в цій сфері. Це містить у собі не лише поліпшення законодавства, але і розробку стратегій кіберзахисту, створення інцидент-відгукових центрів та інфраструктури для аналізу кіберзагроз.

До того ж співпраця з міжнародними партнерами та організаціями з кібербезпеки стає невід'ємною частиною стратегії України в галузі кіберзахисту. Уряд співпрацює з партнерами з Європи, США та інших країн для обміну досвідом та інформацією, а також для проведення спільних навчальних та тренувальних заходів. Це допомагає підвищити рівень готовності до кіберзагроз та ефективно реагувати на них.

Висновок полягає в тому, що український досвід в галузі кіберзахисту та національної безпеки є важливим в контексті сучасних кіберзагроз. Постійне вдосконалення правового поля та співпраця з міжнародними партнерами допомагають забезпечити ефективний захист кіберпростору та важливих інформаційних ресурсів для забезпечення стабільності та безпеки країни в умовах сучасного світу. Кіберзахист стає важливою складовою національної безпеки, і Україна вивчає цей аспект свого досвіду для забезпечення стійкості та захисту свого національного інформаційного простору.

Список використаних джерел:

1. Десятко А. М. Кібергігієна. Кібербезпека. *Безпека держави* : матеріали наукових семінарів (Київ, 27 листопада 2020 р.) / відп. ред. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. 101 с. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjExMzA=/d8e24930571c0d91476be247343bb902.pdf>.
2. Ємельянов В. М. Кібербезпека як складова національної безпеки та кіберзахист критичної інфраструктури. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj_w6Sh2P2BAxXiQuUKHdeTCuEQFnoECAkQAQ&url=https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/download/141/106/&usg=AOvVaw3vjbyuPTJs2gaghwTuaGq7&opi=89978449.
3. Бакалинський О. Правове забезпечення кібербезпеки в Україні. Адміністративне право і процес. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/9/18.pdf>.

Стефура В. І.

здобувач вищої освіти, група Б-ПД-134
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Бондар О. С.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЄС: ПОРІВНЯННЯ ТА ПЕРСПЕКТИКИ

Початок євроінтеграції в Україні спричинив запуск низки процесів щодо удосконалення та формування внутрішнього законодавства. Це особливо стосується сфери права інтелектуальної власності, яка стала основним напрямом реформ після укладення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Ефективність вирішення цих завдань, зокрема гармонізації внутрішнього законодавства у сфері права інтелектуальної власності зі стандартами Європейського Союзу, прямо залежить від впровадження ефективних засобів захисту прав та інтересів власників інтелектуальної власності.

Цей процес реформування внутрішньополітичних процесів в Україні містить у собі вирішення низки проблем, а головною з них є адаптація національного законодавства до стандартів Європейського Союзу. Особлива увага приділяється гармонізації законів у сфері права інтелектуальної власності, що визначається як пріоритетний напрям у контексті взаємодії з ЄС. Важливим елементом успішної інтеграції є розробка та впровадження ефективних механізмів захисту прав власників інтелектуальної власності, що сприятиме не лише відповідності європейським нормам, але й заохочує інновації та творчий потенціал. Такий підхід сприяє створенню благополучного середовища для розвитку та захисту інтелектуальної власності в Україні, що є ключовим аспектом впровадження європейських стандартів у цій сфері [2].

У контексті сучасної України захист інтелектуального продукту залишається певною мірою проблематичним. Реагуючи на цю потребу, Європейський Союз спільно з експертами з Іспанії та Данії ініціював новий проект у рамках ініціативи Twinning з назвою «Удосконалення правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні». У сучасній економіці продуктом може бути не тільки матеріальний товар, але й ідеї,

інформаційні продукти, мистецькі твори та нові технології. Захист інтелектуального продукту вимагає значних зусиль та інвестицій, але вкрати його легше, ніж звичайний товар. 29 квітня 2014 року у Києві відбулася конференція-відкриття фінансованого ЄС проєкту Twinning «Удосконалення правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні». Під час події були представлені заходи, які заплановано провести в межах впровадження проєкту. Також учасники конференції отримали інформацію про цілі та очікувані результати ініціативи. У заході взяли участь співробітники Представництва ЄС в Україні, експерти з Данії та Іспанії, а також українські посадовці тощо [3].

Проєкт Twinning «Удосконалення правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні» впроваджується експертами з Іспанського відомства торговельних марок і патентів, Відомства патентів та торговельних марок Данії та їхніми колегами з Державної служби інтелектуальної власності України. Загальна тривалість проєкту складає 18 місяців, а його бюджет становить майже 1,4 млн євро. Інтелектуальна власність є однією з пріоритетних сфер, в яких потрібно здійснювати законодавство України відповідно до Закону України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [3]. Створення ефективних механізмів захисту інтелектуальної власності сприяє розвитку інновацій та творчості, що може призвести до підвищення конкурентоспроможності обох сторін на світовому ринку.

Отже, перед Україною, яка вибрала інноваційний шлях розвитку та побудову економіки знань, стоїть невідкладне завдання щодо створення умов для належного та ефективного захисту прав інтелектуальної власності. Це завдання вимагає комплексного підходу. На рівні комплексної розробки національного законодавства, до якого мають імплементуватися положення європейського законодавства, зокрема на виконання положень Угоди про Асоціацію з ЄС. На рівні розроблення національної стратегії розвитку системи правової охорони й захисту прав інтелектуальної власності. Шляхом координації діяльності державного та приватного сектора з метою боротьби з контрафакцією і піратством. Якісним переформуванням засад діяльності правоохоронних та судових органів, оновленням судової системи, удосконаленням судових і альтернативних методів захисту прав інтелектуальної власності. Ці заходи спрямовані на суттєве підвищення ролі науки, зокрема правової, у формуванні суспільства знань та забезпеченні поваги до прав інтелектуальної власності, що в свою чергу сприятиме стабільному розвитку інноваційного середовища та економічному зростанню [1].

Є низка відмінностей у законодавстві України та ЄС, зокрема, в термінах охорони, процедурах реєстрації, судовому захисті. Однак обидві країни активно співпрацюють, щоб вирішити ці розбіжності та поліпшити їхню сумісність. Інтеграція України в європейський простір дає змогу подальшої

співпраці у сфері інтелектуальної власності. Це містить спільні проекти досліджень, обмін досвідом, а також подальшу гармонізацію законодавства.

Незважаючи на відмінності в законодавстві, позитивні тенденції у співпраці та гармонізації вказують на те, що подальший розвиток взаємодії може призвести до ще більшої єдності систем захисту прав інтелектуальної власності в Україні та ЄС. Це відкриває перспективи для спільних проектів, обміну досвідом і створення єдиної юридичної платформи, сприяючи стабільному розвитку інноваційного середовища та економічному зростанню.

Висновок щодо досліджуваної теми свідчить про активні зусилля України на шляху гармонізації свого законодавства з європейськими стандартами. Необхідність цих заходів зумовлена не лише власним стрімким розвитком країни, але і потребою відповідати міжнародним стандартам та виконувати зобов'язання з угодами, у тому числі тією, яку Україна уклала з Європейським Союзом. Спрямованість на гармонізацію та поліпшення у всіх аспектах системи правової охорони інтелектуальної власності свідчить про те, що країна має намір взяти участь в світовому інноваційному та економічному просторі. Успішне вирішення цих завдань передбачає не лише внутрішні, але й міжнародні зусилля, спрямовані на створення ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності, що сприятиме розвитку інноваційного середовища та економічному зростанню України.

Список використаних джерел:

1. Капіца Ю. М. Забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності в Європейському Союзі. *Інтелектуальний капітал*. 2018. № 4. С. 3–11.
2. Комзюк Л. Т. Деякі питання гармонізації охорони суміжних прав у контексті європейської інтеграції. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 5. С. 53–59.
3. Волошин В. І., Шехлович А. М. Регіональний філіал НІСД в м. Львові Національний інститут стратегічних досліджень, грудень 2018 р. URL: <http://old2.niss.gov.ua>

Стоєва Т. І.

здобувачка вищої освіти, група ЮД-141
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Моїсеєнко Д. М.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах функціонування воєнного стану забезпечення та захист прав і свобод людини та громадянина є складним, багатоаспектним завданням, оскільки людина, її права та законні інтереси виступають найголовнішою цінністю держави. Одним з найважливіших та найефективніших засобів захисту прав і свобод людини є верховенство права. На сьогодні принцип верховенства права є основним і базовим у кожній галузі права України. Водночас важливого значення принцип верховенства права в умовах регулювання воєнного стану набуває в цивільному процесі, який спрямований на вирішення цивільних справ з метою утвердження, дотримання та захист прав і свобод людини та громадянина. Тож вибраний напрям тематики нерозривно пов'язаний із дотриманням принципу верховенства права в цивільному процесі, який у контексті воєнного стану має свою специфіку регулювання, що зумовлює особливо значущість права на справедливе цивільне судочинство як законне право кожної людини в державі. Метою роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів принципу верховенства права в процесуальній діяльності, а також специфіка його застосування в умовах воєнного стану в Україні.

Для національного законодавства України принцип верховенства права є конституційним. Це пов'язано з тим, що конкретизація принципу верховенства права та його закріплення містяться в Конституції України. Зокрема, стаття 8 Конституції України декларує, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1]. Отже, принцип верховенства права має одне з провідних місць у системі національного законодавства України, оскільки цей принцип закріплений в Конституції України. Хоча в Конституції України не розкривається зміст принципу верховенства права, проте, на сьогодні, принцип є основним та базовим не тільки для правової системи в цілому, але й для певних галузей права, в тому числі і для цивільного процесу.

Цивільний процес виконує покладену на нього основну функцію – забезпечення та захист прав і свобод людини та громадянина, навіть в умовах воєнного стану, забезпечуючи верховенство права, яке гарантовано Конституцією України. Однак принцип верховенства права закріплений не лише на конституційному, але і на галузевому рівні. В ЦПК України, а саме в статті 10 закріплено, що суд при розгляді справи керується принципом верховенства права [2]. Треба зробити висновок, що ЦПК встановлює дію регулювання верховенства права при здійсненні цивільного судочинства. Зазначеним нормативно-правовим актом не встановлюється обмеження щодо дії принципу верховенства права в цивільному процесі чи специфіка дії його регулювання в умовах воєнного стану. На нашу думку, є доцільним в подальшому ввести більш чіткіші умови, принципи та специфіку регулювання цивільного судочинства в умовах воєнного стану на законодавчому рівні України. Але це не унеможливує той факт, що принцип застосування верховенства права в цивільному процесі може мати свої певні прогалини.

Якщо розкривати питання вибраної тематики з теоретичного аспекту, то верховенство права в цивільному процесі є предметом уваги багатьох науковців особливо зараз, адже в умовах воєнного стану окремі аспекти реалізації верховенства права в цивільному процесі залишаються дослідженими не на високому рівні. Позиція С. П. Головатого виражається у визнанні як елементів верховенства права: справжньої демократії; природних прав людини; поділу влади; допустимих обмежень певних прав людини; якості закону; законності; заперечення свавільності завдяки дієвим гарантіям від зловживання владою; справедливого судочинства; рівності всіх перед законом; адміністративної юстиції; гуманного кримінального права тощо [3, с. 1169–1221].

У скороченому вигляді перелік елементів верховенства права охоплює: 1) законність, у тому числі прозорий, підзвітний та демократичний процес прийняття закону; 2) юридичну визначеність; 3) заборону свавілля; 4) доступ до правосуддя та незалежність і неупередженість суду; 5) повагу до прав людини; 6) недискримінацію та рівність перед законом [4]. Спираючись на аналіз зазначених позицій, треба виокремити один з елементів верховенства права – це справедливості, неупередженості і незалежності правосуддя. Отже, реалізація та функціонування такого правосуддя в умовах воєнного стану зберігає своє значення як елемента верховенства права.

Безперечно, завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [5, с. 127].

Однак в умовах війни спостерігається різке ускладнення, а подеколи і повне унеможливлення функціонування механізму верховенства права в суспільстві.

Реальне втілення верховенства права насамперед повинно забезпечити

від агресії в усіх її проявах як у міжнародному, так і у внутрішньодержавному просторі, для чого необхідно перевести деклараційний характер законодавчих актів у практичну площину. Забезпечення верховенства права повинно стати головною метою юридичної науки й практики [6 с. 40–41]. Отже, в умовах воєнного стану неможливе повноцінне регулювання та здійснення верховенства права. Доцільно наголосити, що в умовах воєнного стану забезпечення верховенства права в цивільному процесі є: основоположним аспектом під час здійснення цивільного судочинства; одним з основних шляхів розвитку теоретичної та практичної частин правосуддя в цивільному процесі; дотримання та захист прав і законних інтересів людини та громадянина; дотримання стандартів судового процесу під час здійснення правосуддя в цивільних справах.

За цих умов привертає увагу твердження Перунової О. М., що стан ведення судового судочинства у зв'язку з військовою агресією значною мірою змінив та переорієнтував діяльність ведення судом цивільної справи. Право здійснення цивільного судочинства і у воєнний стан нашої держави не може припинитися, бо якщо це станеться, то громадяни нашої держави не будуть мати змоги захистити свої матеріальні та процесуальні права у суді, а це є порушенням конституційного права кожної людини [7 с. 35]. Автор наголошує на тому, що за умов регулювання воєнного стану цивільне судочинство не може припинити своє функціонування. Це покладає на цивільне судочинство питання, пов'язані з дотриманням конституційних прав і свобод кожного учасника цивільного судочинства та, безпосередньо, дотримання верховенства права, керуючись законодавством України.

На підставі виконаного аналізу теоретичних та правових аспектів щодо реалізації та дотримання верховенства права в цивільному процесі в умовах регулювання воєнного стану ми зробили такі висновки. З введенням в країні воєнного стану цивільний процес зазнав значних змін щодо свого регулювання. Процес реалізації принципу верховенства права в цивільному процесі в умовах воєнного стану має характерні теоретичні та практичні, правові та процесуальні особливості, які потребують постійного науково-правового дослідження. Однак незважаючи на дію воєнного стану, завданням верховенства права в цивільному процесі є захист прав і законних інтересів людини та громадянина, дотримання законних рішень в судовому розгляді, регулювання цивільного процесу на належному правовому рівні. Встановлено, що аналіз законодавства України дає підстави зазначити, що Цивільний процесуальний Кодекс України не встановлює обмеження щодо дії принципу верховенства права в цивільному процесі чи принцип та специфіку дії його регулювання в умовах воєнного стану. Однак в межах аналізу наукових праць та законодавства відмітимо, що було б доречним доповнити цивільне законодавство нормами щодо регулювання верховенства права в умовах воєнного стану під час всього цивільного процесу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4348>
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 40–42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
4. Головатий С. П. *Верховенство права : у 3 кн. Кн. 3 : Український досвід*. Київ : Фенікс, 2006.
5. Rule of law Checklist. Adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016). URL: <http://surl.li/crspv>
6. Братель О. Новий погляд на проблемні питання визначення завдань та мети цивільного судочинства. *Цивільне право і процес*. 2016. С. 3–12.
7. Мозоль Н. І. Забезпечення верховенства права в умовах воєнного стану як головна мета юридичної науки й практики. *Актуальні проблеми правопоряд. і прав культури*. 2023. С. 38–42.
8. Перунова О. М. Процесуальна форма цивільного судочинства під час воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 4. С. 35–41.

Ступак Т. В.

здобувач вищої освіти, група Б-ПД-134
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Ярошевська Т. В.

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ ПРАВА
НА СПАДЩИНУ: АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ І ПРАКТИКИ**

На цей час виникають питання, пов'язані з прийняттям спадщини та її оформленням, які набувають великого значення для громадян. Зазначена зацікавленість особливо актуальна, оскільки ті, хто має право на спадщину та бажає її прийняти, повинні мати знання щодо чинного законодавства, яке регулює ці питання. У зв'язку з цим бажано розширити розгляд цієї теми, охопивши аспекти, такі як порядок та строки прийняття спадщини, нотаріальне оформлення, державна реєстрація та оподаткування спадщини.

Спадщина виникає внаслідок смерті особи або її оголошення померлою.

Час відкриття спадщини може бути пов'язаний із днем смерті особи або днем її оголошення померлою. У випадку, якщо протягом одного дня померли особи, які могли б спадкувати одна за одною, спадщина відкривається одночасно та окремо для кожної з них. Місцем відкриття спадщини є місце подання першої заяви, що свідчить про волевиявлення стосовно спадкового майна, спадкоємців, виконавців заповіту, осіб, які зацікавлені в охороні такого майна, або вимог кредиторів. На основі поданої першої заяви нотаріус розпочинає спадкову справу, яка підлягає державній реєстрації у Спадковому реєстрі.

У випадку, коли територією відкриття спадщини є Україна, а в спадщину входять права на нерухомість, компетентний орган (нотаріус) України відкриває спадкову справу та проводить оформлення спадкових прав, видачу свідоцтва про право на спадщину щодо нерухомого майна, розташованого на території України, відповідно до законодавства цієї країни.

У Постанові Касаційного цивільного суду Верховного Суду (далі – КЦС ВС) від 6 листопада 2019 року у справі № 483/637/16-ц, наголошено, що оформлення спадкових прав і видача свідоцтва про право на спадщину для нерухомого майна на території іноземної держави здійснюється її відповідним органом [1]. Однак важливо враховувати, що правові наслідки оформлення спадщини не породжуються неправильним визначенням місця відкриття спадщини, якщо це було здійснено за неправильною локацією відкриття спадщини.

В ухвалі КЦС ВС від 23.02.2022 в справі № 385/321/20 колегія суддів вирішила передати справу на розгляд Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду для відступу від висновку щодо застосування статей 257 та 268 Цивільного кодексу України в аналогічних правовідносинах [2]. Це рішення зумовлено необхідністю врахування позицій, викладених у рішеннях Верховного Суду, зокрема в Постанові від 21 січня 2020 року у справі № 396/2046/18, від 30 вересня 2020 року у справі № 584/639/19 і від 08 вересня 2021 року у справі № 206/2703/19.

Також вказано, що сутність вимоги про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину не унеможливує застосування до неї позовної давності. Ухвала КЦС ВС від 23.02.2022 у справі № 385/321/20 стверджує, що вимога про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину не може розглядатися як негативний позов.

У Постанові Колегії суддів Верховного Суду від 19.06.2019 року у справі № 359/11363/15-ц зазначено про те, що законодавець встановлює різницю між поняттями «виникнення права на спадщину» та «виникнення права власності на нерухоме майно, що входить до складу спадщини», і пов'язує з цими майновими правами різні правові наслідки [3]. Виникнення права на спадщину у спадкоємця, пов'язане з його прийняттям, розглядається як майнове право, що включає це право до складу спадщини після смерті спадкоємця. Цей процес не передбачає одержання свідоцтва про право на спадщину та державну

реєстрацію права.

Отже, сучасні підходи до юридичного оформлення права на спадщину враховують складні аспекти, такі як місце відкриття спадщини, правові наслідки та позов на давність у разі спростування свідоцтва про право на спадщину. Тому важливе грамотне вирішення спадкових питань відповідно до чинного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 06.11.2019 у справі № 483/637/16 ц. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/C010620?ed=2019_11_06
2. Ухвала Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 23.02.2022 у справі № 385/321/20. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/106533153?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01
3. Постанова Колегії суддів Верховного Суду від 19.06.2019 року у справі № 359/11363/15ц. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=90202188&red=100003e7dff10945e7aa63841edd9dde6e74ed&d=5>

Ступак Т. В.

здобувач вищої освіти, група Б-ПД-134
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Бондар О. С.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ КРЕДИТНОГО ДОГОВОРУ У ВОЄННИЙ ЧАС

Кредитний договір являє собою юридичний документ, що визначає взаємні права і обов'язки, а також економічну відповідальність між банком і клієнтом (позичальником) у зв'язку з проведенням кредитної операції.

Згідно з умовами кредитного договору, кредитодавець, що може бути банком або іншою фінансовою установою, зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові в розмірі і на умовах, визначених угодою. Позичальник, зі свого боку, зобов'язується повернути кредит та сплатити відсотки (згідно зі ст.1054 Цивільного Кодексу України).

Всі питання, пов'язані з банківським кредитуванням, вирішуються

шляхом укладення кредитного договору між позичальником і банком. Цей договір є письмовим і не може бути змінений в односторонньому порядку без згоди обох сторін. Згідно з ч. 2 ст. 1055 Цивільного Кодексу України, кредитний договір, укладений з порушенням письмової форми, вважається нікчемним. За бажанням однієї зі сторін кредитний договір може бути нотаріально посвідчений [2].

Зміст конкретного кредитного договору та умови кредитної операції визначаються за згодою сторін. У кожному випадку конкретний зміст договору адаптується до особливостей позичальника, враховуючи специфіку його фінансово-господарської діяльності.

24 лютого 2022 року, у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, в Україні було введено воєнний стан за декларацією Президента України № 64/2022. Ця обставина суттєво вплинула на виконання цивільних договорів. 28 лютого 2022 року Торгово-промислова палата України випустила документ № 2024/02.0-7.1, який підтверджує існування форс-мажорної обставини у вигляді військової агресії російської федерації проти України та введення воєнного стану (універсальний сертифікат) [3].

Важливо враховувати, що для різних договорів існують окремі підходи до виконання. Наприклад, стосовно договорів позики, іпотеки та кредитного договору встановлено єдину умову для звільнення від відповідальності за неможливістю виконання обов'язків – це введення воєнного стану. Однак щодо інших договорів законодавець вимагає доведення факту неможливості виконання через форс-мажор.

Під час дії воєнного стану та протягом 30 днів після його закінчення, у разі прострочення позичальником грошових зобов'язань за договором, позичальник звільняється від відповідальності та не сплачує неустойку (штраф) за таке прострочення. Крім того, всі платежі, включно з неустойкою та інші, нараховані за період з 24.02.2022 р., списуються банком.

Щодо споживчого кредиту, заборонено збільшення відсоткової ставки у разі невиконання зобов'язань. Зазначено, що банки не можуть стягувати іпотечне майно поза судовим порядком та виселяти мешканців. Новий законопроект № 7441-1 передбачає списання кредитів на житло та авто, які були пошкоджені або зруйновані під час війни, за визначених умов [1].

Якщо особа не може вчасно погасити заборгованість, є можливість звернутися до банку для реструктуризації боргу.

Отже, укладання кредитного договору в умовах воєнного стану належить до особливих та ретельно регульованих процесів. Зазначені вище обставини відображають вплив воєнного конфлікту на виконання цивільних зобов'язань, зокрема у сфері кредитування. Основні аспекти, які треба враховувати під час укладання кредитних договорів у воєнний період, містять:

– Форс-мажорні обставини. Введення воєнного стану визначається як форс-мажорна обставина, що може звільнити сторони від відповідальності за невиконання зобов'язань за кредитним договором.

– Узгодження умов. Важливо, щоб умови кредитного договору були детально узгоджені та зрозумілі для обох сторін, зокрема щодо можливих впливів воєнного стану на виконання зобов'язань.

– Специфічні умови. З урахуванням особливостей воєнного часу договір може містити спеціальні положення, що стосуються строків погашення кредиту, нарахування відсотків та інших фінансових умов.

Узгодження та уважне врахування цих аспектів є важливими для забезпечення стабільності та рівноваги між сторонами під час укладення кредитних договорів у період воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Кредити та страхування під час воєнного стану: примірні форми документів. 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/209841_krediti-ta-strakhuvannya-pd-chas-vonnogo-stanu-primrn-formi-dokumentv.

2. Кредитний договір: порядок укладення, його зміна, розірвання та виконання. 2023. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/>.

3. Виконання кредитних договорів в період воєнного стану. 2022. URL: <https://law.chnu.edu.ua/vykonannia-kredytnykh-dohovoriv-v-periodvoiennoho-stanu/>.

Тищенко Ю. В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права
(*Державний торговельно-
економічний університет*)

КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕЛІКТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАГНЕНЬ КРАЇНИ

Серед цивільно-правових зобов'язань недоговірні займають меншу кількісну нішу, проте не поступаються за значенням зобов'язанням, які виникають із укладених договорів. Особливе місце серед недоговірних зобов'язань займають ті, які виникають із факту завдання шкоди, так звані деліктні зобов'язання. Інтерес викликає правове регулювання деліктних зобов'язань, що ускладнюються наявністю у відносинах іноземного елемента.

Як відомо, наразі діє Закон України «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон України «Про МПрП»), який містить колізійно-правове регулювання, в тому числі і недоговірних зобов'язань. Аналізуючи положення вітчизняного закону, знаходимо загальну та спеціальну колізійні норми, що визначають право, яке підлягає застосуванню до недоговірних зобов'язань. А саме статтю 48, яка визначає право, що застосовується до недоговірних зобов'язань, та спеціальну норму статті 49 щодо деліктних зобов'язань, яка вказує на право, що застосовується до зобов'язань про відшкодування шкоди.

Причому і прив'язка статті 48 і прив'язка частини першої статті 49 компетентним визнають право держави, в якій мала місце дія, що стала підставою для виникнення такого зобов'язання [1]. Тож колізійна норма українського закону до деліктних зобов'язань використовує прив'язку *Lexlocidelicticommissi* (право країни, де була завдана шкода).

Враховуючи євроінтеграційні прагнення України, треба порівняти вітчизняне колізійне регулювання з Регламентом (ЄС) № 864/2007 Європейського Парламенту та Ради «Про право, що підлягає застосуванню до недоговірних зобов'язань («Рим II»)» від 11 липня 2007 року (далі – Регламент). Деліктним зобов'язанням присвячена Глава II Регламенту, а саме стаття 4 вказує, що до недоговірних зобов'язань, що виникають у зв'язку завдання шкоди, застосовується право країни, де настає шкода, незалежно від того, в якій країні виник юридичний факт, який спричинив настання шкоди [2]. Отже, загальною колізійною прив'язкою в Регламенті використано формулу *lexlocidamni* (право країни, де настала пряма шкода). Однак, аналізуючи положення частини другої статті 49 Закону України «Про МПрП» та частини другої статті 4 Регламенту, знаходимо однаковий підхід до обрання компетентного права до деліктних зобов'язань, шкода за якими настала за кордоном, але сторони такого зобов'язання мають місце проживання або місцезнаходження в одній державі – це право їх спільного доміцилію.

Тож зважаючи на реформування вітчизняного цивільного права, в тому числі і його колізійних норм, вважаємо за доцільне врахувати уніфікований підхід *acquiscommunautaire* щодо застосування до деліктних зобов'язань формули прикріплення *lexlocidamni*, замість універсальної – право країни місця завдання шкоди. В обґрунтування використання принципу *lexlocidamni*, в п. 16 Регламенту зазначено, що «прив'язка до держави-місця настання прямої шкоди створює справедливий баланс інтересів особи, яка притягується до відповідальності та особи, якій завдано шкоду, а також відповідає сучасній концепції права цивільно-правової відповідальності та розвитку системи відповідальності без вини» [2]. З такою позицією важко не погодитися.

Список використаних джерел:

1. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#n221>.
2. Про право, що підлягає застосуванню до недоговірних зобов'язань («Рим II») : Регламент (ЄС) № 864/2007 Європейського Парламенту та Ради від 11 липня 2007 року. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=05BR18E8DF&abz=8BEOE>.

Ткаченко В. В.

здобувачка вищої освіти, група 41-ПВБ
Науковий керівник:

Коросташивець Ю. Г.

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права
*(Київський фаховий коледж
туризму та готельного господарства)*

ЗАХИСТ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ

Використання інформаційних технологій, мобільних телефонів та глобальної мережі «Інтернет» в сучасному світі дуже популяризоване та значно полегшує нам життя стосовно спілкування, організації роботи та швидкого доступу до будь-якої потрібної інформації. Однак, використовуючи новітні технології, більшість навіть не замислюється про те, що інформація, яка охороняється законом, може бути втрачена, у разі використання пристроїв неправильно, або ж може бути порушена її конфіденційність і тому це може тягнути за собою саме проблему дотримання та забезпечення права на приватність.

В українській правовій літературі під правом на приватність розуміють особисте немайнове право фізичної особи, що забезпечує її життєдіяльність у сфері сімейних, побутових, особистих, інтимних та інших відносин, вивільнених від виконання покладених на неї публічних функцій, а також дає змогу визначати межі й режим доступу до цієї приватності, дозволяти чи забороняти поширювати інформацію щодо неї [6, с. 182].

Тому треба зазначити, що право на приватність у вищевказаних сферах в нашій країні передбачається Конституцією України, а саме в ст. 30 (право на недоторканність житла), ст. 31 (право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції), ст. 32 (право на невтручання в особисте і сімейне життя). Також систему законодавства, що регулює питання щодо права на приватність, становлять міжнародні нормативно-правові акти, такі як Загальна декларація прав людини 1948 року (стаття 12), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1953 року (стаття 8) та Хартія основних прав Європейського Союзу (стаття 7, 8).

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод також передбачає в статті 8, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту

здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [3].

Право на приватність мало роз'яснення також у Рішенні Конституційного Суду України від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012, в якому зазначалось, що Парламентська Асамблея Ради Європи в Резолюції № 1165 зазначила, що право кожної людини на приватність і право на свободу вираження поглядів є основою демократичного суспільства; ці права не є абсолютними і не мають ієрархічного характеру, оскільки мають однакову цінність (пункт 11). Зважаючи на це, право на приватність, закріплене у статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, повинне захищати приватне життя особи не лише від втручання влади, а й від подібних дій з боку інших осіб чи інститутів, зокрема засобів масової інформації (пункт 12 Резолюції № 1165).

Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 р. проголошує в ст. 7, що «кожна людина має право на повагу її приватного і сімейного життя, на недоторканність житла і таємницю кореспонденції», фактично дослівно повторюючи формулювання ч. 1 ст. 8 ЄКПЛ. Важливою новелою Хартії (порівняно з Конвенцією) є положення її ст. 8, присвячені захисту відомостей особистого характеру, що є підтвердженням поширеної у вітчизняних і закордонних наукових колах позиції (з якою ми солідарні), за якою основою права на приватність є питання, пов'язані зі здобуттям і поширенням інформації про особу, про її персональні дані [7, с. 50].

Цивільним кодексом України передбачається, що фізична особа має право на особисте життя та його таємницю (ст. 301), право на таємницю про стан здоров'я (ст. 286). Зокрема, ст. 286 Цивільного кодексу України передбачає, що фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. Забороняється вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування фізичної особи. Фізична особа зобов'язана утримуватися від поширення інформації, зазначеної у ч. 1 ст. 286 ЦКУ, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків або з інших джерел [2]. Отже, особа має право сама вирішувати, хто може знати про її діагноз або відомості, які були одержані при медичному обстеженні, і чи взагалі комусь про це казати. Навіть особи, які дізнались щось у зв'язку з виконанням службових обов'язків або інших джерел, то вони повинні не розповідати нікому і нікуди її не поширювати. У випадку розголошення, наприклад, діагнозу пацієнта, який бажав нікому не розповідати, то це буде вважатися порушенням права приватності.

Згідно зі ст. 301 ЦКУ, фізична особа має право на особисте життя. Фізична особа сама визначає своє особисте життя і можливість ознайомлення з ним інших осіб. Фізична особа має право на збереження у таємниці обставин свого особистого життя. Обставини особистого життя фізичної особи можуть бути розголошені іншими особами лише за умови, що вони містять ознаки

правопорушення, що підтверджено рішенням суду, а також за її згодою [2]. Ця стаття визначає, що розголошення інформації про особисте життя фізичної особи також вважається порушенням права на приватність.

Підсумовуючи, можна зазначити, що невміння правильно користуватися інформаційними технологіями може призвести до порушення права на приватність. Згідно із законодавством України, право на приватність визначається як особисте немайнове право фізичної особи, яке забезпечує її життєдіяльність у різних сферах. Також визначаються межі й режим доступу до цієї приватності, що дає особі право визначати, кому і яку інформацію їй дозволено розголошувати.

Конституцією України право на приватність визначається у різних аспектах, таких як право на недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, особистого і сімейного життя. Також це право визначається і міжнародно-правовими актами, такими як Загальна декларація прав людини 1948 року, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1953 року та Хартія основних прав Європейського Союзу.

Важливою частиною права на приватність є захист відомостей особистого характеру, зокрема персональних даних, які регулюються Хартією основних прав Європейського Союзу. Тому використання новітніх технологій потребує особливого ставлення до приватності, оскільки порушення цього права може мати серйозні наслідки та вимагати відповідального підходу до збереження конфіденційності та захисту особистих даних.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 435-IV. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 30.11.2023).
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 30.11.2023).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 № 995_004. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 30.11.2023).
4. Рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 30.11.2023).
5. Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 р. URL: <https://ips.ligazakon.net> (дата звернення: 30.11.2023).
6. Посикалюк О. О. Особисте немайнове право фізичної особи на приватність: компаративістський підхід. *Наукові читання, присвячені пам'яті В. М. Корецького* : зб. наукових пр.; Київський ун-т права НАН України. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2008. С. 182–184.
7. Панкевич О. З. Право на приватність: царина незалежності особи. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : Юридична. Львів : ЛьвДУВС, 2017. Вип. 2. С. 47–56.

Тукіна С. В.

помічник адвоката,

м. Хмельницький

РОЛЬ НОТАРІАТУ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

«Охорона спадкового майна» є однією з найбільш складних нотаріальних дій, які спрямовані на захист спадкових прав громадян. Це пов'язане насамперед з тим, що на практиці до правового регулювання цієї процедури є чимало запитань. Головною роллю нотаріуса в спадкових відносинах є не стільки забезпечення дотримання законодавства під час здійснення процедури, а скільки дотримання та захист інтересів сторін у сфері спадкових правовідносин. Важливість цього питання викликана також тим, що законодавство в цій сфері формувалося в різних нормативно-правових актах.

До заходів, які спрямовані на охорону спадкового майна, варто віднести будь-які заходи, які спрямовані зберегти спадщину в належному стані, запобігти найменшій можливості її втрати, псування або ж розкрадання спадкового майна.

У частині 1 статті 1283 ЦКУ вказано: «Охорона спадкового майна здійснюється в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів та кредиторів спадкодавця з метою збереження його до прийняття спадщини спадкоємцями або набрання законної сили рішенням суду про визнання спадщини відумерлою» [1].

Як зазначається в Методичних рекомендаціях: «Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна є однією з найважливіших нотаріальних дій, що гарантує захист майнових прав громадян. Ця нотаріальна дія вчиняється після її оплати у день подачі всіх необхідних документів. Заходи щодо охорони спадкового майна мають бути проведені у максимально стислі строки. Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна здійснюється поетапно: прийняття заяви про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна; здійснення підготовчих дій (витребування та отримання всіх необхідних документів, вирішення питання щодо залучення свідків, необхідності залучення експерта чи оцінювача тощо); опис спадкового майна; охорона та зберігання описаного спадкового майна» [2].

Більш розгорнуто систему дій для здійснення заходів з охорони спадкового майна закріплено в Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Відповідно до цього Порядку «перед вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна нотаріус вчиняє низку дій, які забезпечують повну охорону цього майна, а саме:

– визначає місце відкриття спадщини, наявність спадкового майна, його склад та місцезнаходження;

- перевіряє наявність спадкової справи за даними Спадкового реєстру. Якщо спадкова справа не заведена, нотаріус реєструє заяву про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна також і в Книзі обліку і реєстрації спадкових справ, заводить спадкову справу і реєструє її у Спадковому реєстрі;
- з'ясовує, чи були вжиті попередні заходи щодо збереження спадкового майна;
- повідомляє про це тих спадкоємців, місце проживання або роботи яких йому відоме. Нотаріус може також зробити виклик спадкоємців шляхом публічного оголошення або повідомлення у пресі;
- про проведення опису майна спадкодавця нотаріус повідомляє житлово-експлуатаційні органи, а в разі потреби – органи внутрішніх справ та інших заінтересованих осіб (кредитора);
- якщо є підстави вважати, що спадщина може бути визнана відумерлою, нотаріус повинен повідомити відповідний орган місцевого самоврядування;
- вживає заходів для залучення до участі в проведенні опису майна свідків (не менше двох)» [3].

Резворович К. Р. зробила висновок, що «підготовчі дії нотаріуса в процедурі охорони спадкового майна спрямовані на встановлення його місцезнаходження, а також на з'ясування обставин існування/відсутності будь-яких спеціальних режимів такого майна, зокрема режиму його охорони тощо». Автор зазначає, що нотаріус проводить опис спадкового майна та передає його на зберігання, лише після того, як були вжиті всі відповідні заходи» [4, с. 45].

Кухарєв О. Є. вказує, що з метою охорони спадкового майна нотаріусом проводиться опис спадкового майна, призначається охоронець та передається йому спадкове майно на зберігання. Автор зазначає: «Опис спадкового майна здійснюється за участю виконавця заповіту, у випадку його призначення, заінтересованих осіб, якщо вони того бажають, і не менше як двох свідків» [5, с. 114].

Окремо варто звернути увагу на певні особливості проведення опису спадкового майна. М. Г. Кравченко зазначає, що «опис спадкового майна робиться з детальною характеристикою кожної речі окремо (колір, вага, номінал, розмір, сорт, марка, рік випуску, а для іноземної валюти – купюра, її номінал, вартість за курсом Національного банку України тощо) та визначення їх вартості з урахуванням відсотка зносу» [6, с. 119].

Резворович К. Р., проаналізувавши положення Порядку, зробила висновок, що опис спадщини є досить важливою процедурою, оскільки її заходи за своїм характером є дещо схожими на вчинення процесуальних дій в рамках кримінального провадження [4, с. 46]. Зазначено: «Присутність виконавця заповіту при здійсненні опису спадкового майна є обов'язковою. У разі незгоди з оцінкою спадкоємці мають право запросити спеціаліста-експерта або оцінювача. Оплата праці спеціалістів (експертів, оцінювачів)

здійснюється спадкоємцями. Якщо проведення опису переривається або продовжується кілька днів, приміщення кожний раз опечатується нотаріусом. В акті опису робиться запис про причини і час припинення опису і його відновлення, а також про стан пломб і печаток при наступному розпечатуванні приміщення» [3]. Отже, будь-який опис оформлюється актом опису, який є найважливішим процесуальним документом, що гарантує право спадкоємців на неупередженість порядку спадкування майна.

Підсумовуючи все вище викладене, варто зазначити, що «охорона спадкового майна» це досить складна сукупність заходів, які спрямовані на збереження стану спадкового майна в максимально наближеному до стану майна, яке було на момент смерті спадкодавця. Процес охорони спадкового майна являє собою дії нотаріуса або уповноважених на це осіб, спрямовані на фактичне зберігання та охорону цілісності спадкового майна. Щодо законодавчого забезпечення охорони спадкового майна, то на сьогодні є три рівні його законодавчого втілення. До першого рівня належить ЦК України, який визначає загальні умови та вимоги до такої процедури, як «охорона спадкового майна». До другого рівня належить Закон України «Про нотаріат», який визначає особливості, умови та перелік основних заходів, які спрямовані на охорону спадкового майна. До третього рівня належать Порядок, Методичні рекомендації та інші нормативно-правові акти, на які посилається Закон України «Про Нотаріат».

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя : рішення Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України 29.01.2009. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001323-09>.
3. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : наказ Мін'юсту України від 22.02.2012 № 296/5м. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12/para564#n564>.
4. Резворович К. Р. Сучасний стан законодавчого забезпечення вжиття нотаріусами заходів щодо охорони спадкового майна. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 41–51.
5. Кухарев, О. Є. Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна виконавцем заповіту та нотаріусом. *Наукові записки ХЕПУ*. № 2 (3). (2005). С. 109–116.
6. Кравченко М. Г. Роль нотаріуса в захисті спадкових прав за законодавством України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон, 2015. Вип. 3. Т. 1. С. 118–122.

Хмеленко К. М.

здобувачка вищої освіти, група ЮД-043
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Киян В. Я.

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ

Сфера віртуальних активів, їх майнинг, купівля-продаж, інвестування, викликає інтерес в українців. Згідно з результатами дослідження компанії Triple A за 2022 рік, 6,5 мільйонів українців є власниками криптовалюти [1]. Інший вид віртуальних активів саме у сфері мистецтва, що поступово набирає популярності, це NFT (невзаємозамінний токен).

Поява чогось нового супроводжується розробкою і впровадженням його законодавчого регулювання. Питання узаконення не оминає і віртуальних активів. Основна мета законодавства – закріпити права та свободи, запровадити їх забезпечення та охорону, а в разі потреби – створити офіційне підґрунтя для їх всебічного захисту. У цій науковій роботі ми вирішили сконцентрувати увагу на дослідженні наявної проблеми – спадкуванні криптовалюти в Україні. Актуальність теми посилюється продовженням широкомасштабної російсько-української війни, що призводить до загибелі нашого населення. Тож виникає потреба подбати про права спадкоємців та забезпечити оформлення необхідних документів вже зараз. Тому законодавство України повинно закріплювати порядок спадкування віртуальних активів, а відповідно і криптовалюти.

Отже, на сьогодні законодавство України про віртуальні активи містить лише із Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 року № 361-ІХ. Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 року № 2074-ІХ так і не набрав чинності, адже для цього необхідно внести зміни до Податкового кодексу України. Зазначимо, що термін «крипто валюта» згадується в Законі України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. №1700-VII у ст. 46 про інформацію, що зазначається в декларації [2].

Почнемо із загальних відомостей щодо процедури спадкування в

Україні. Цивільний кодекс України визначає, що спадкування – це перехід прав та обов’язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) – ст. 1216 ЦКУ; воно здійснюється за законом або за заповітом – ст. 1217 ЦКУ; спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою – ч. 1 ст.1220 ЦКУ; до складу спадщини входять усі права та обов’язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті – ст. 1218 ЦКУ, крім особистих немайнових прав, права на участь у товариствах та право членства в об’єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їх установчими документами; права на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров’я; права на аліменти, пенсію, допомогу або інші виплати, встановлені законом; права та обов’язки особи як кредитора або боржника, передбачені ст. 608 ЦКУ – ст. 1219 ЦКУ [3]. Наголосимо, що спадок утворюють саме права та обов’язки, а не безпосередньо майно, активи тощо. Якщо ми говоримо про криптовалюту, то у спадок передаються майнові права на неї.

Відмітимо, що наразі законодавство України не встановлює процедуру спадкування віртуальних активів. Тому для запровадження належного забезпечення прав у цій сфері наводимо наші думки щодо можливих механізмів спадкування криптовалюти.

1. Спадкодавець може віднести криптовалюту до спадкової маси та зазначити про наявність криптовалютного гаманця у своєму заповіті. Однак вказувати паролі та іншу конфіденційну інформацію у заповіті може бути ризиковано. Законодавство України передбачає право складання секретного заповіту, який посвідчується нотаріусом без ознайомлення зі змістом – ч. 1 ст. 1249 ЦКУ [3]. Такий заповіт спадкодавець подає у заклеєному конверті разом зі своїм підписом. Проте навіть зміст секретного заповіту має бути оголошений нотаріусом. Тобто заповіт у цьому випадку є: 1) підтвердженням наявності права власності на криптовалюту спадкодавця та 2) підтвердженням волі спадкодавця щодо розподілу спадщини між спадкоємцями.

Якщо особа зберігає свої криптоактиви на біржі, на нашу думку, процедура спадкування криптовалюти може бути подібною до процедури спадкування вкладу у банку (фінансовій установі). Тож спадкодавець може скласти заповіт або зробити відповідне розпорядження банку (фінансовій установі), відповідно до ч. 1 ст. 1228 ЦКУ [3]. Навіть якщо особа не втілила вищевказаних дій, вклад входить до складу спадщини (ч. 2 ст. 1228 ЦКУ) і спадкоємець має право успадкувати його за законом. Відповідно до Постанови Правління Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків» від 29.07.2022 № 162, на розпорядженні користувача, яке складається у формі окремого документа або є додатком до договору, зазначається дата його складання. Розпорядження засвідчується підписом уповноваженого працівника надавача платіжних послуг і

зберігається в порядку, установленому внутрішніми документами надавача платіжних послуг. Надавач платіжних послуг здійснює виплату вкладу (частини вкладу)/коштів спадкоємцю власника вкладного (депозитного)/поточного/ платіжного рахунку на підставі документів, визначених законодавством України [4]. Тобто спадкодавець у теорії може звернутися до криптовалютної біржі і за вищеописаною схемою скласти розпорядження. Єдиний нюанс – майже усі криптобіржі зареєстровані за кордоном, у такому випадку складання розпорядження буде вчинятися відповідно до норм міжнародного права.

2.) Якщо померлий не склав заповіт або розпорядження, але факт власності криптовалюти є відомим спадкоємцям, нотаріус у порядку ст. 46 Закону України «Про нотаріат» має право витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії [5], тобто нотаріус може звернутися до криптобіржі з вимогою про надання інформації. Якщо у справі задіяний іноземний елемент (у даному випадку об'єкт – криптовалюта, може знаходитися на території держави-реєстрації біржі), на вчинення нотаріальних дій розповсюджуються норми міжнародного права.

Окреме питання – це правила діяльності кожної криптобіржі. Існують децентралізовані та централізовані криптобіржі. Якщо централізовані діють в межах законодавства певної держави і контролюються державними установами, то децентралізовані криптобіржі не враховують законодавчі норми [6, с. 345]. Наприклад, проаналізуємо взаємодію централізованої криптобіржі *Vinance* з державними та правоохоронними органами. На сайті *Vinance* зазначено, що ці органи можуть надсилати свої запити через Систему для здійснення запитів державними та правоохоронними органами (LERS). *Vinance* розглядатиме кожну справу та співпрацюватиме з кожним конкретним випадком для розкриття інформації відповідно до законодавчих вимог та їхніх Умов використання. Ця криптобіржа пропонує перейти за певним посиланням, зареєструватися на платформі, після цього надіслати запит, відстежувати зміни і отримувати доступ до необхідної інформації [7]. Враховуючи те, що нотаріус є уповноваженою державою фізичною особою [5], є особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але надає публічні послуги [2] і враховуючи ст. 46 Закону України «Про нотаріат», нотаріус може спробувати звернутися до криптобіржі *Vinance*.

Наведені вище авторські механізми спадкування потребують удосконалення та глибокого аналізу. Проте окрему увагу треба присвятити оподаткуванню одержаної спадщини. На сьогодні законодавство України не встановлює правил оподаткування будь-яких операцій з криптовалютою. Однак 07 листопада 2023 року до Верховної Ради України був внесений законопроект № 10225 про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні. Тож найближчим часом в Україні можуть запровадити

податок і на криптовалюту як об'єкт отриманої спадщини.

Отже, законодавче регулювання віртуальних активів має передбачати особливості їх спадкування. Через динамічний розвиток суспільства і появу нових викликів, законодавство України має містити продумані варіанти спадкування саме цього віртуального активу, що використовується як для торгівлі, так і для інвестиційних цілей. У науковій роботі наведено авторські механізми спадкування криптовалюти за заповітом і за законом. Окрему увагу заслуговує питання оподаткування спадщини, у складі якої знаходиться криптовалюта. Тож сучасним експертам, що долучаються до розробки законопроектів та нововведень, доведеться комплексно підійти до вирішення питання спадкування криптовалюти.

Список використаних джерел:

1. Cryptocurrency Adoption and trends in Ukraine in 2022. URL: <https://triple-a.io/cryptocurrency-ownership-ukraine-2022/>.
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
3. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків : постанова Правління Національного банку України від 29 липня 2022 р. № 162. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22#Text>.
5. Про нотаріат : Закон України від 02 вересня 1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.
6. Хмеленко К. М., Тимченко Л. М. Загальна характеристика криптовалюти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. 344 с. URL: http://lsey.org.ua/12_2022/80.pdf.
7. Система для здійснення запитів державними та правоохоронними органами. URL: <https://www.binance.com/uk-UA/support/law-enforcement>.

Хмеленко К. М.

здобувачка вищої освіти, група ЮД-043
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Моїсеєнко Д. М.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

У державах, зацікавлених у розвитку свого інтелектуального потенціалу, впроваджується законодавство для охорони та захисту інтелектуальної власності. Авторське право – це одна з галузей інтелектуальної власності. Об'єктами авторського права є літературні, художні та наукові твори. Охорона та захист авторського права в Україні здійснюється відповідно до норм національного законодавства, частиною якого є низка міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Намір України вступити до Європейського Союзу ґрунтується на зобов'язанні дотримуватися нею норм та положень Угоди про асоціацію з ЄС (2014 р.). Зокрема, ст. 158 Угоди встановлює, що сторони забезпечують належне та ефективне виконання зобов'язань за міжнародними договорами у сфері інтелектуальної власності, учасниками яких вони є [1]. У статті акцентовано на виконанні статей Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, характеристика якої міститься у нашій роботі нижче.

На сьогодні основними міжнародними договорами, які регулюють охорону та захист авторського права в Україні, є: Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (1886 р.), Всесвітня конвенція про авторське право (1952 р.), Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (1994 р.), Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, ухвалений Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 (Договір ВОІВ про авторське право від 1996 р.).

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. Першим міжнародним договором у сфері захисту авторського права стала Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів 1886 року. За словами науковиці Потурай К., у ХІХ ст., в часи активного розвитку

міжнародної торгівлі, постало питання ухвалення уніфікованого міжнародного нормативно-правового акта у сфері авторських прав. Спочатку окремі статті з питання авторського права виникають у міжнародних торговельних договорах, згодом виникають двосторонні угоди про взаємну охорону авторських прав. У зв'язку з недостатністю двосторонніх угод авторське право виявилось одним з перших серед тих правових галузей, де вдалося кодифікувати міжнародне приватне право у багатосторонньому договорі між європейськими країнами, що отримав назву Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Берн, 9 вересня 1886 р.) [2]. Зазначимо, що сучасний текст Конвенції було підписано учасниками Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), заснованої у 1967 році Конвенцією про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, у 1971 році. Україна є учасницею ВОІВ з 1970 року, однак приєдналася до Конвенції у 1995 році, після здобуття незалежності.

Бернська конвенція охоплює сферу літературних, художніх і наукових творів, про що зазначено у ч. 1 ст. 2 [3]. Крім того, що Конвенція створює правове підґрунтя для здійснення захисту авторського права уповноваженими суб'єктами держави-підписанта, її положення встановлюють загальні правила взаємодії різних суб'єктів у правовідносинах, пов'язаних із авторським правом. Наприклад, Конвенція роз'яснює, чим вважається країна походження, окреслює коло авторів, чії твори перебувають під правовою охороною. Відповідно до ч. 1 ст. 3, такими є: 1) автори, які є громадянами однієї з країн Союзу, щодо їх творів як випущених у світ, так і не випущених у світ; 2) автори, які не є громадянами однієї з країн Союзу, щодо їх творів, випущених у світ вперше в одній з цих країн або одночасно в країні, що не входить до Союзу, і в країні Союзу; 3) автори, які не є громадянами однієї з країн Союзу, але мають своє звичайне місце проживання в одній з таких країн, прирівнюються для цілей цієї Конвенції до громадян цієї країни; а згідно зі ст. 4, навіть якщо жодна з вищевказаних умов не є виконаною, під охороною буде знаходитися авторське право; 4) авторів кінематографічних творів, виробник яких має свою штаб-квартиру або звичайне місце проживання в одній з країн Союзу; 5) авторів творів архітектури, споруджених у будь-якій країні Союзу, або інших художніх творів, є частиною будівлі чи іншої споруди, розташованої в будь-якій країні Союзу [3].

До того ж Бернська конвенція встановлює терміни охорони авторського права. Спираючись на норми міжнародного договору, поділимо такі терміни на загальний та спеціальні. Загальний термін охорони – усе життя автора та 50 років після його смерті (ч. 1 ст. 7), спеціальні терміни: 1) для кінематографічних творів – термін охорони закінчується через 50 років після надання публічного доступу до нього (*з англ. Has been made available to the public* [4]) або через 50 років після його створення, у разі ненадання публічного доступу до нього; 2) для творів, випущених анонімно або під псевдонімом – через 50 років після надання публічного доступу для твору; 3) для

фотографічних творів або творів прикладного мистецтва – на розсуд держав, але не менше 25 років з моменту створення твору [3]. Проте, навіть за такої класифікації, існують певні винятки: щодо творів, випущених анонімно або під псевдонімом, використовується загальний термін, якщо: 1) особа автора не викликає сумнівів; 2) автор розкриє свою особу протягом 50 років публічної доступності твору; і держави не зобов'язані охороняти такі твори, якщо є підстави припускати, що після смерті автора минуло 50 років [3]. Однак Конвенція не встановлює чіткий перелік таких підстав.

Наголосимо, що Бернська конвенція перекладає відповідальність щодо встановлення правил захисту авторського права на державу-підписанта, тож важливим є виконати аналіз і нормативно-правової бази України, аби встановити особливості захисту авторського права саме в нашій державі.

Всесвітня конвенція про авторське право. Іншим фундаментальним договором є Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року. Україна приєдналася до неї у 1993 році. Зазначимо, що у її Довідці чітко прописані цілі та зміст Конвенції. Тож головною метою Всесвітньої конвенції про авторське право визначено створення універсального режиму для охорони і захисту авторських прав на літературні, наукові і художні твори на міжнародному рівні (йтеться про такі різновиди творів, як письмові, музичні, драматичні і кінематографічні, твори живопису, графіки та скульптури) [5].

Одна з перших норм цієї Конвенції стосується заборони дискримінації громадян будь-якої держави щодо реєстрації ними авторських прав (ч. 1 ст. 2) [5]. На нашу думку, це один з найголовніших принципів захисту. Крім того, Конвенція закріплює перелік формальностей, дотримання яких є обов'язковим для охорони, а відповідно, і захисту авторського права. Такими формальностями зокрема є: депонування примірників, реєстрація, застереження про збереження авторського права, нотаріальні посвідчення, сплата зборів, виготовлення або випуск у світ примірників твору на території реєстрації авторського права (ч. 1 ст. 3) [5]. У ст. 4 Всесвітньої конвенції про авторське право уточнено терміни охорони творів; у ст. 5 описана процедура перекладу творів та уточнено право автора на переклад, випуск у світ перекладу та дозвіл на переклад його творів та інше.

Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності – це міжнародний договір Світової організації торгівлі, ухвалений у 1994 році. На відміну від попередніх договорів, Угода регулює питання, пов'язані з різними об'єктами інтелектуальної власності.

У ч. 2 ст. 9 зазначено, що захист авторського права поширюється на форми вираження (*з англ. expressions*), а не на ідеї, процедури, способи дії або математичні концепції як такі [6; 7]. Саме ця норма встановлює межу між авторським правом та комерційною таємницею, наприклад, зміст якої передбачає можливість захистити саме технології виготовлення чого-небудь, а не лише результат інтелектуальної діяльності.

Щодо захисту авторського права. Угода визначає, що комп'ютерні

програми захищаються як літературні твори (ч. 1 ст. 10), держава забезпечує авторів та їх правонаступників правом дозволяти або забороняти комерційний прокат широкому загалу оригіналів або копій їх авторських робіт (ст. 11) і, відповідно, автор має право на захист такого права у разі порушення; встановлюється право на судовий захист (ст. 41, ст. 42), право на відшкодування збитків у разі завдання шкоди (ст. 45, ст. 46, ст. 48), припинення розмитнення митними органами піратських копій (ст. 51) тощо [7]. Ця Угода відіграє важливу роль у процесі захисту авторських прав під час здійснення правовідносин в економічній сфері.

Норми Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності були покладені в основу *Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, ухваленого Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року (Договір ВОІВ про авторське право)*.

Договір створює підґрунтя для захисту права автора на розповсюдження серед широкої публіки оригіналу і примірників своїх творів шляхом продажу або іншої передачі права власності (ст. 6); права на прокат комп'ютерних програм, кінематографічних творів, творів, втілених у фонограмах (*фонограми належать до суміжних прав*) (ст. 7); права на розповсюдження серед широкої публіки через дротові або недротові засоби зв'язку (ст. 8) [8].

Отже, захист права інтелектуальної власності на твори (авторського права) в Україні регулюється міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Зазначимо, що однією з умов вступу України до ЄС є належне й ефективне виконання міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності. Першим таким договором стала Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, ухвалена у 1886 році. Її норми та положення є фундаментальними. Тож наступні міжнародні договори доповнювали, уточнювали дію положень Бернської конвенції або впроваджували абсолютно нові правила, наприклад Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, що закріпила право припинення розмитнення митними органами піратських копій авторських творів тощо. Усі міжнародні договори між собою нерозривно пов'язані, тобто разом вони становлять комплекс міжнародно-правових стандартів у сфері захисту прав інтелектуальної власності на твори в Україні.

Список використаних джерел :

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 року. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Потурай К. С. Особливості міжнародно-правової охорони кінематографічних творів. *Часопис Київського університету права*. 2021. 226 с. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/663-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1269-1-10-20220915.pdf>
3. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. Паризький

Акт від 24 липня 1971 року змінений 2 жовтня 1979 року : Міжнародний документ Всесвітньої організації інтелектуальної власності. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text

4. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. Paris Act of July 24, 1971, as amended on September 28, 1979. *WIPO*. URL: https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/berne/trt_berne_001en.pdf

5. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року : Конвенція Організації об'єднаних націй з питань освіти, науки та культури від 06 вересня 1952 року. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text

6. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) of the World Trade Organization of 15 April 1994. URL: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf

7. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності : Угода Світової організації торгівлі від 15 квітня 1994 року. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

8. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, ухвалений Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року : Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770#Text

Хоменко М.

здобувачка вищої освіти, група 15

Науковий керівник:

Савчук О. О.

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри екологічного права

*(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)*

ЕКОЛОГІЧНІ КАТАСТРОФИ ЯК НАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Воєнні дії на території України стали прямим викликом для всієї міжнародної спільноти та мають руйнівні наслідки для екологічної глобальної безпеки світу. Вони найбільше позначаються на довкіллі, адже, по-перше, названі дії це апріорі негативний чинник впливу на навколишнє природне середовище, а по-друге, ресурси, які використовуються для ведення воєнних дій, могли б бути витрачені на захист природних багатств або створення ресурсозберігаючих технологій. Саме тому наявні екологічні загрози та їх наслідки для нашої держави та й усієї планети в цілому є актуальними питаннями сьогодення. А враховуючи, що на більшості територій України все ще тривають бої, а певна частина знаходиться під окупацією чи замінована, дуже складно здійснити оцінку їх впливу на навколишнє середовище. Однак

вказане беззаперечно потребує обговорення та дослідження для вироблення шляхів ліквідації спричинених наслідків.

Руйнування переробних потужностей, хімічне та радіаційне забруднення водних ресурсів, повітря та ґрунту, руйнування ландшафтів, рослинності, родючих шарів землі, знищення великих площ лісових насаджень – це тільки незначний перелік екологічних наслідків, спричинених воєнними діями. Водночас одними з найнебезпечніших є хімічні та ядерні загрози, адже внаслідок вибухів ракетних і артилерійських снарядів утворюються чадний газ, оксиди азоту, формальдегід та інші токсичні органічні сполуки, з яких в атмосферу потрапляє лише частина, а решта падає на землю. Наприклад, тільки від одного снаряду «Град» в ґрунті залишається півкілограма сірки, а ракети радянського зразка, які окупанти почали використовувати після того, як вичерпався запас більш сучасних ракет, взагалі містять надзвичайно токсичне паливо і залишають токсичні сліди не лише в місцях вибуху, а й на всій траєкторії польоту. Вказані реагенти окислюють навколишні території, змінюють склад ґрунту, при їх високій концентрації у повітрі випадають кислотні дощі, які при контакті з рідинами організму завдають шкоди органам дихання та травлення [1; 3]. Також відомо, що вуглекислий газ, який виділяється під час детонації ракет і артилерійських снарядів, накопичується в атмосфері, що в подальшому призводить до зміни клімату на планеті [2].

Наслідки радіоактивного забруднення є ще серйознішими, оскільки радіаційне ураження виявляється на рівні клітин, тканин, окремих органів, життєво важливих систем і організму в цілому [4]. Великі дози радіації призводять до поступової загибелі організму, а в подальшому до генетичних мутацій та різних вроджених хвороб. Наразі потенційними джерелами цього виду забруднення є атомні електростанції, розташовані в зонах бойових дій та на тимчасово окупованих територіях. Показовим порушенням всіх правил радіаційного захисту є захоплення російськими військами Чорнобильської атомної електростанції у перший день воєнних дій. Лише перемістивши важку техніку через заборонену зону, ворог спричинив підняття та поширення небезпечних частин радіоактивного пилу, які значно підвищили радіаційний фон. Більше того, якщо окупаційна артилерія чи ракети знищать сховище ядерних відходів, радіоактивні опади можуть покрити всю територію України та країн Європейського Союзу (далі – ЄС) [5]. За прогнозами Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Центру прогнозування наслідків радіаційних аварій та відповідно до звіту про радіоактивне забруднення атмосфери [6], радіаційна обстановка в зоні відчуження та за її межами суттєво погіршилася внаслідок лісових пожеж, зокрема їх інтенсивність у забороненій зоні може досягнути максимально допустимої межі, що в подальшому призведе до повного згоряння радіоактивних лісових насаджень і спровокує надвисокий рівень радіації по всьому світу. Також неможливо не згадати про ще одну потенційну небезпеку – Запорізьку атомну

електростанцію.

Всупереч Женевській конвенції, яка категорично забороняє використовувати методи і засоби ведення військових дій, які завдають або можуть завдати серйозної, тривалої та широкомасштабної шкоди природному середовищу, війська російської федерації завдають нищівних ударів по екосистемі України [7]. Заміновані ділянки, рух важкої техніки, залишки хімічних речовин, продуктів горіння і високотоксичного палива, будівництво фортифікаційних споруд та інші військові дії знищують ґрунтовий покрив. Воронки, що вибухають, спричиняють ерозію та утворення боліт, які не тільки виключають значні площі землі з економічного обігу, а й стають розсадниками комах, які є переносниками інфекційних захворювань. Крім того, переміщення великих мас ґрунту викликає зміни біогеохімічного балансу території, а насичення їх нафтою порушує водопроникність та знижує біохімічні процеси ґрунтоутворення [1].

Негативним наслідком надзвичайно великого масштабу є бомбардування та руйнування гідротехнічних споруд. Зокрема, 6 червня 2023 року відбувся підриг Каховської гідроелектростанції. Ці дії загрожують безпрецедентними екологічними наслідками для півдня України та всього Чорноморського регіону, а саме: порушення екосистем Каховського водосховища, масова загибель водних організмів, порушення середовища існування та загибель тварин і рослин затоплених сухопутних ділянок, непрогнозоване відкладання річкових наносів, забруднення вод Дніпра і Чорного моря, зміна мезоклімату території внаслідок зміни рівня ґрунтових вод, порушення водного балансу території тощо. Також наявний негативний вплив на акваторію, прибережні території та частини суші трьох національних природних парків України (Кам'янська Січ, Нижньодніпровський парк та Білобережжя Святослава), регіонального ландшафтного парку Кінбурнська Коса і Чорноморського біосферного заповідника. Вказані території мають статус водно-болотних угідь міжнародного значення, що охороняються Рамсарською конвенцією, а також є територіями Смарагдової мережі за Бернською конвенцією [8].

До того ж воєнні дії спостерігаються й у водному просторі, зокрема з початку збройної агресії РФ проти України випадки нападів російських кораблів на торгові судна із застосуванням важкого озброєння підвищили серйозний потенційний ризик забруднення моря нафтопродуктами. Під час захоплення військами російської федерації танкеру Афіна та суховантажу Принцеса Ніколь відбувся витік токсичних речовин – нафти, яка є головним ворогом для морської флори і фауни [5]. Також вибухи, обстріли та розриви снарядів під час окупації острова Зміїний пошкодили унікальну екосистему Філофорного поля Зернова. Щодо Чорного моря, то було зафіксовано грубі порушення збройними формуваннями російської федерації Бухарестської конвенції, що об'єктивно зумовлює необхідність негайного виключення країни-агресорки з цієї Конвенції та позбавлення членства в Чорноморській

комісії.

Окрему увагу необхідно звернути на питання криміналізації знищення довкілля на міжнародному та національному рівнях. Зокрема, Стокгольмська конференція вперше зосередила увагу міжнародної спільноти на екологічних проблемах, особливо на деградації навколишнього середовища та транскордонному забрудненні. Комісія міжнародного права Організації Об'єднаних Націй включила поняття «екологічний злочин» у проєкт Кодексу про злочини проти миру та безпеки людства – нині Римський статут Міжнародного кримінального суду [9]. Саме стаття 8 (b IV) цього статуту визнається єдиним положенням міжнародного права, яке дозволяє Міжнародному кримінальному суду визначати екологічну шкоду, хоча й містить певні обмеження у випадку ведення воєнних дій і навмисного спричинення шкоди. Щодо національного законодавства, то екоцид закріплений в статті 441 Кримінального кодексу України [10], однак варто відмітити, що вказана норма не містить необхідних в міжнародно-правовому аспекті ознак об'єктивної сторони, зокрема відсутні безпідставні, серйозні, розповсюджені та довготривалі впливи, які призводять до значної, довгострокової та серйозної шкоди екосистемі. Крім того, відповідно до Римського статуту, однією з характерних ознак екоциду як міжнародного злочину є те, що він характеризується лише веденням військових дій, що зумовлює необхідність нормативного закріплення наслідків притягнення до кримінальної відповідальності за завдану довкіллю шкоду як у мирний, так і у воєнний час [11]. Водночас досить важливим є перегляд Директиви ЄС 2008 року щодо охорони довкілля за допомогою кримінального права, про що висловилася організація StopEcocideFoundation, а саме необхідність виокремлення екоциду як нового кримінального злочину внаслідок створення розумного та дієвого заходу для запобігання широкомасштабної і довготривалої шкоди довкіллю. Було запропоновано оновлене визначення екоциду як «незаконних або невиправданих дій, вчинених із усвідомленням того, що існує значна ймовірність заподіяння серйозної, широкомасштабної або довгострокової шкоди навколишньому середовищу, спричиненої цими діями» [12].

Отже, підсумовуючи все вищенаведене, варто наголосити, що військові дії на території України завдають суттєвого екологічного удару по всій екосистемі нашої держави. Екологічний фронт вимагає допомоги кожного для збереження довкілля та притягнення винних до відповідальності за екоцид. Тому сьогодні надважливо забезпечити ефективну систему моніторингу стану навколишнього природного середовища як на міжнародному, так і на державному рівнях. Національні органи влади повинні оцінити справжній масштаб збитків і залучити міжнародне співтовариство для визнання злочинів екоциду в Україні.

Список використаних джерел:

1. Омельчук О., Садогурська С. Природа та війна: як військове вторгнення росії впливає на довкілля України. URL: <https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html> (дата звернення: 27.10.2023).
2. Маркотт Ш., Бауска Т., Б'юзерт Х. Centennial-scale changes in the global carbon cycle during the last deglaciation URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25355363/> (дата звернення: 27.10.2023).
3. Чжаоджи Ши, Цзяен Чжан, Цзехен Сяо Effects of acid rain on plant growth: A meta-analysis. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34329914/> (дата звернення: 27.10.2023).
4. Овчаренко О. П., Лазар А. П., Матюшко Р. П. Основи радіаційної медицини : навч. посібник / Одеса : Одес. держ. мед. ун-т, 2002. 208 с.
5. Інформація про наслідки для довкілля від російської агресії в Україні / Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39028.html> (дата звернення: 27.10.2023).
6. Інформаційна довідка щодо радіоактивного забруднення атмосфери внаслідок лісових пожеж в Зоні відчуження в період з 11 по 18 березня 2022 року. *Центр прогнозування наслідків радіаційних аварій Українського гідрометцентру ДСНС України.* URL: <https://snriu.gov.ua/news/ocinka-radiologichnogo-vplivu-pozhezhekosistem-chornobilskoji-zoni-vidchuzhennya> (дата звернення: 27.10.2023).
7. Женевська конвенція: Про захист жертв міжнародних збройних конфліктів : Указ Президії Верховної Ради України від 18.08.89. № 7960-XI. 1989. № 35.
8. Підрив Каховської ГЕС: попередні висновки і можливі наслідки. *Екодія.* URL: https://ecoaction.org.ua/pidryv-kakhovskoi-hes-poperedni-vysnovky.html?gclid=CjwKCAjw-KipBhBtEiwAWjgwrNv-prCIsLPCJgahx4JnulnM_9sG_JKK1RKj6qrFoBElsIpXK8OQOhoCZuwQAvD_BwE (дата звернення: 27.10.2023).
9. Yearbook of the ILC, 1996, Vol. I, 2431th meeting, 21 May 1996. URL: https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1996_v2_p1.pdf (дата звернення: 27.10.2023).
10. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.10.2023).
11. Rome Statute of the International Criminal Court of 17 July 1998, A/CONF.183/9 of 17 July 1998. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf> (дата звернення: 27.10.2023).
12. Stop Ecocide. URL: <https://www.stopecocide.earth> (дата звернення: 27.10.2023).

Чайка Т. О.

здобувач вищої освіти, М-ЮЗ-224

ННІ заочного навчання

та підвищення кваліфікації

Науковий керівник:

Обушенко Н. М.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри

цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЩОДО ПРОБЛЕМ ДОГОВОРУ СПАДКУВАННЯ

Відомості про спадковий договір дійшли до нас ще з давнини, які певною мірою були пов'язані з правовими ідеями Стародавнього Риму щодо отримання майна з боку певних осіб на випадок смерті, але у власному розумінні спадкового договору не було. Проте дозволялося дарування на випадок смерті як особливий вид договору, який не був обов'язковим для дарувальника і міг бути скасований у будь-який час до моменту відкриття спадщини. Саме поняття ж спадкового договору ймовірно виникло у середньовічній феодальній Європі.

В Україні спадковий договір як інститут цивільного права був визначений законодавцем після набрання чинності Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) від 16 січня 2003 року, йому присвячена глава 90 цього кодифікованого закону [1]. Отже, відповідно до ст. 1302 ЦК України, спадковим визнається договір, в якому одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача. Отже, вищезазначений договір має подвійну правову природу: він одночасно є і розпорядженням на випадок смерті, і договором. Це означає, що такий спадковий договір є однією з підстав спадкування, а зроблене у ньому розпорядження на випадок смерті не підлягає односторонній зміні чи скасуванню [2]. Спадковий договір належить до двосторонніх, оскільки правами та обов'язками наділяються обидві сторони.

Відповідно до ст. 190 ЦКУ встановлено, що таким майном можуть бути окрема річ або сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Майно, яке є предметом спадкового договору, переходить до набувача лише після смерті відчужувача. У цьому принципова відмінність цього правочину від договору довічного утримання (догляду), адже за останнім право власності на майно перейде з моменту набуття чинності договором.

Не можуть бути предметом спадкового договору особисті немайнові права (на свободу, сім'ю, ім'я, особисте життя тощо), оскільки вони

невіддільні від фізособи, та речові права на чуже майно (сервітут емфітевзис, суперфіцій).

Треба звернути увагу, що спадковий договір має певні схожі ознаки з іншими правовими конструкціями, насамперед із договором довічного утримання (догляду). Для таких договорів спільними є вимоги, які виникають як після укладення договору, так і після смерті. Проте є й низка відмінностей, які насамперед полягають у цілях цих правочинів і моменті переходу права власності на майно, яке є предметом договору. По-перше, при довічному утриманні головною метою відчужувача є набути утримання за життя, але за спадковим договором відчужувач зацікавлений у здійсненні контрагентом (стороною за договором) певні дії майнового чи немайнового характеру до або після відкриття спадщини. По-друге, момент переходу права власності на майно відчужувача у випадку довічного утримання є передання майна після укладення договору, а за спадковим договором тільки після смерті відчужувача [3]. Також потрібно зазначити, що відчужувач отримує майно не у спадок, а за договором, і отримане майно не входить до складу спадщини [4].

Відчужувачем є власник відповідного майна. Це може бути подружжя, один із подружжя або інша фізична особа. Зрозуміло, що не може бути відчужувачем юридична особа, адже вони, як відомо, не вмирають в звичному розумінні цього слова.

Спадковий договір укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

Згідно з наказом № 296/5 «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» спадковий договір, предметом яких є нерухоме майно, посвідчуються нотаріусом з дотриманням загальних правил посвідчення договорів відчуження [5]. Документ, що посвідчує право власності на майно, нотаріус оглядає та повертає відчужувачу, а в тексті договору зазначає назву цього документа, номер і дату його видачі та найменування юридичної особи, яка його видала. У разі коли посвідчення спадкового договору здійснюють на підставі відомостей Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, то в тексті правочину зазначають цей реєстр, номер і дату отримання інформації з нього (п. 8.4 п. 8 глави 2 розділу II Порядку № 296/5). У разі недотримання цих умов договір вважається недійсним. Тобто посвідчення договорів про відчуження житлового будинку, садиби, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна проводиться за місцезнаходженням указанного майна (стаття 55 Закону України «Про нотаріат» [6]). На майно, визначене у спадковому договорі, нотаріус, який посвідчив цей договір, накладає заборону відчуження. Відчужувач має право призначити особу, яка буде здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після його смерті. У разі відсутності такої особи контроль за виконанням спадкового договору здійснює нотаріус за місцем відкриття спадщини.

Особливості спадкового договору за участі подружжя полягають в тому,

що предметом спадкового договору може бути майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності, а також майно, яке є особистою власністю будь-кого з подружжя. Спадковим договором може бути встановлено, що в разі смерті одного з подружжя спадщина переходить до другого, а в разі смерті другого з подружжя його майно переходить до набувача за договором. Стаття 1304 Цивільного кодексу України встановлює вимоги до форми спадкового договору.

Спадковий договір може бути розірвано:

- судом на вимогу відчужувача у разі невиконання набувачем його розпоряджень;
- судом на вимогу набувача у разі неможливості виконання ним розпоряджень відчужувача;
- інші особи, у тому числі спадкоємці відчужувача, не можуть пред'являти вимоги про розірвання спадкового договору.

У разі смерті набувача спадковий договір вважається припиненим. У цьому випадку спадкоємці набувача мають право вимагати від відчужувача відшкодування витрат, яких вони зазнали під час виконання спадкового договору в тій частині зобов'язань, які були виконані набувачем до його смерті. Якщо відповідно до спадкового договору набувач зобов'язаний був вчинити певні дії після смерті відчужувача, то у разі смерті набувача обов'язок вчинити ці дії переходить до його спадкоємців.

Спадковий договір може бути визнано недійсним із підстав, визначених нормами глави 16 ЦК України, тобто з підстав, які є загальними для правочинів. *Вимогу про визнання недійсним спадкового договору може бути заявлено як відчужувачем та набувачем, так і іншою заінтересованою особою.* У разі пред'явлення позову особою, яка не є стороною спадкового договору, необхідно перевіряти, які права та охоронювані законом інтереси цієї особи порушено.

Далі вважаємо за доцільне розглянути конструктивну думку щодо спадкового договору науковця, а саме Красицької Л. В. Тож набувачами за спадковим договором визначаються як фізичні, так і юридичні особи, при цьому законодавство чітко не встановлює вік та обсяг дієздатності фізичних осіб, як учасників (сторін) спадкового договору, тому можна вважати, що неповнолітня та обмежено дієздатна фізична особа можуть бути відчужувачем чи набувачем права власності на майно за спадковим договором. Цю думку автора щодо ризиків сторін в цьому аспекті вважаю цілком справедливою. Також Красицька Л. В. зауважує на проблемне питання контролю за дотриманням спадкового договору. Відповідно до ч. 3 ст. 1307 ЦКУ відчужувач має право призначати особу, яка буде здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після його смерті, а у разі відсутності такої особи контроль за виконанням спадкового договору здійснює нотаріус за місцем відкриття спадщини. Виникає питання, який нотаріус буде здійснювати контроль за дотриманням спадкового договору, зокрема, якщо

припинено нотаріальну діяльність нотаріуса, що посвідчував спадковий договір; чи повинен інший нотаріус здійснювати контроль за виконанням спадкового договору. Тобто необхідно, на нашу думку, у цивільному законодавстві чітко визначати механізм повноважень нотаріуса у здійсненні контролю за виконанням умов спадкового договору. Також науковцем зазначається, що спадковий договір, якщо позиціонувати його як правочин, може бути визнаний недійсним, як і будь-який правочин, якщо при його укладенні сторони не будуть дотримуватися вимог, необхідних для чинності правочину. Але, на нашу думку, нормативні положення глави 16 ЦКУ, зокрема вимоги до правочинів додержання яких є необхідним для чинності правочину відповідно до ст. 203 ЦКУ, властиві будь-якому правочину і не є особливим недоліком спадкового договору [1; 7].

Отже, внаслідок дослідження зазначеної тематики можна зробити висновок, що спадковий договір є достатньо вдалою правовою конструкцією у сучасному цивільному законодавстві, що поєднує у собі ознаки, які надають підстави його вважати особливою формою правочину, при цьому достатньо ефективним механізмом контролю за майном відчужувача. Однак на цей час саме укладення такого спадкового договору містить низку переваг над іншими правочинами, схожими за призначенням, наприклад договір довічного утримання (уходу). Тому вважаємо, що правознавцям є сенс популяризувати цей особливий вид правочину та спадкування.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Цивільний кодекс України. Коментар / за ред. Є. О. Тхора. Харків, 2003.
3. Свобода Є. Ю. Спадковий договір в українському цивільному праві. URL: <http://ap.uu.edu.ua/upload/publicationpdf/3636334239a56b79ac7b1c784f414d9b.pdf>.
4. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України. URL: <https://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/1672-1304.html>.
5. Наказ Міністерства Юстиції № 296/5 від 22.02.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.
6. Про нотаріат : Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1993. № 39. Ст. 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.
7. Красицька Л. В. Переваги та ризики спадкового договору.

Чайка Т. О.

здобувачка вищої освіти, група М-ЮЗ-224
ННІ заочного навчання
та підвищення кваліфікації
Науковий керівник:

Киян В. Я.

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НЕНОРМОВАНОГО РОБОЧОГО ДНЯ

Відсутність детального регулювання режиму ненормованого робочого дня викликає багато дискусійних питань як в теорії, так і на практиці.

Тривалість робочого часу, відповідно до ст. 50 Кодексу законів про працю, не може перевищувати 40 годин на тиждень як при п'ятиденному, так і при шестиденному робочих тижнях. Це законодавче обмеження є однією з найважливіших гарантій прав працівників, і є забезпеченням можливості для відпочинку, реалізації соціально-економічних і культурних прав громадян [1].

Ненормований робочий день – це особливий режим робочого часу, який встановлюється для певної категорії працівників у разі неможливості нормування часу трудового процесу. У разі потреби ця категорія працівників виконує роботу понад нормальну тривалість робочого часу (ця робота не вважається надурочною). Міра праці у даному випадку визначається не тільки тривалістю робочого часу, але також колом обов'язків і обсягом виконаних робіт (навантаженням) [2].

За визначенням Процевського О. І., ненормований робочий день – такий вид робочого дня, тривалість якого визначається нормою робочого часу, хоча у випадку крайньої потреби може бути робота у позаурочний час без додаткової оплати [3, с. 136].

У наказі Міністерства праці та соціальної політики України від 10 жовтня 1997 року № 7 «Про затвердження Рекомендацій щодо порядку надання працівникам з ненормованим робочим днем щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці», який є основним нормативним актом, який регулює ненормований робочий час, передбачає такі умови встановлення ненормованого робочого дня: для осіб, праця яких не піддається точному обліку в часі; для осіб, робочий час яких за характером роботи поділяється на частини невизначеної тривалості (сільське господарство); для осіб, які розподіляють час для роботи на свій розсуд. Список професій і посад, до яких

може застосовуватися ненормований робочий день, визначається колективним договором.

За такими критеріями в організації можна встановити ненормований робочий час всім працівникам підприємства, установи, організації, вказавши про це в колективному договорі, що буде повною мірою правомірно.

Ненормований робочий день одна з небагатьох категорій трудового права, яка є досить умовною. На практиці часто плутають ненормований робочий день і понаднормову роботу. По суті, у тому й у тому йдеться про роботу за межами встановленої працівникові тривалості робочого часу, але відмінності між ними досить істотні.

Ненормованість передбачає, що працівник може залучатися до виконання своїх трудових функцій як до початку робочого дня (зміни), так і після закінчення робочого дня (зміни). Понаднормова робота передбачає переробки, як правило, після закінчення роботи як з письмової згоди працівника, так і в певних випадках без такого.

Для залучення до ненормованої роботи письмового розпорядження роботодавця непотрібно, як і згоди працівника. При цьому трудове законодавство не регламентує ні порядок залучення до роботи, ні час можливих перепрацювань. При цьому максимально допустима норма понаднормової роботи становить не більше 120 годин на рік.

Для залучення робітників до роботи при ненормованому робочому дні існують лише умови, що робота не повинна мати систематичний характер, а лише відбуватися час від часу (епізодично) і тільки в певних випадках. Також робота понад встановлену тривалість робочого часу осіб з ненормованим робочим днем не вважається понаднормовою.

Перелік посад працівників з ненормованим режимом роботи встановлюється колективним договором, що приймається з урахуванням думки представницького органу працівників і роботодавця. Треба зазначити, що до переліку посад з ненормованим робочим днем не можна включати працівників із скороченою тривалістю робочого дня, з неповним робочим днем, тривалість якого обмежена угодою сторін.

Режим ненормованого робочого дня зовсім не означає, що співробітник може приходити на роботу в будь-який час. Він повинен дотримуватися умов трудового договору, де прописано встановлений правилами внутрішнього трудового розпорядку компанії конкретний час початку робочого дня.

Робота в умовах ненормованого робочого дня компенсується наданням щорічної додаткової оплачуваної відпустки тривалістю до 7 календарних днів. Відповідно до Рекомендацій № 7, конкретна тривалість додаткової відпустки встановлюється колективним договором по кожному виду робіт, професій та посад чи трудовим договором. Якщо ці дні відпочинку не були використані, за письмовою заявою працівника можлива виплата грошової компенсації. Тривалість відпустки за роботу в умовах ненормованого робочого дня визначається колективним договором.

Вважаємо, що з метою забезпечення законного права працівників на повноцінний відпочинок і потреби роботодавця в правовому механізмі організації такої праці треба на законодавчому рівні закріпити визначення ненормованого робочого дня, порядок залучення і гарантії для працівників з ненормованим робочим днем.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Про затвердження Рекомендацій щодо порядку надання працівникам з ненормованим робочим днем щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці : наказ Міністерства праці і соціальної політики України від 10.10.1997. № 7. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN518.html
3. Процевський О. І. Робочий час і робочий день. Харків, 1963. 182 с.

Школьник Н. Б.

здобувач вищої освіти 3-го курсу

Науковий керівник:

Логінова М. В.

викладач кафедри

цивільного права та процесу

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

ДІЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА У ЧАСІ

Цивільне процесуальне право – сукупність правових норм, що регулюють процедуру розгляду, вирішення цивільних справ і конфліктів за допомогою судового процесу.

Тема є досить актуальною, адже дія норм цивільного процесуального права у часі має на меті забезпечити захист прав та інтересів сторін у судовому процесі та справедливий розгляд справ. Це гарантує рівність сторін у судовому процесі, оскільки всі сторони мають рівні права щодо захисту своїх прав та інтересів на основі чинного законодавства.

Питання, що стосуються дії норми закону у часі, розглядали такі відомі українські теоретики права, як О. Ф. Скакун та П. М. Рабінович.

На нашу думку, під час розгляду основного питання, варто почати із норм чинного законодавства. У частині 3 статті 3 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) закріплено, що провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи [1].

У разі звернення особи до суду з позовом застосовується законодавство, яке чинне на момент розгляду справи, незалежно від того, коли виник спір [2].

Одним із принципів цивільного процесу є принцип законності, який передбачає, що судовий процес повинен відбуватися на основі чинного законодавства. Тобто норми цивільного процесуального права, які набрали чинності, застосовуються до всіх справ, які розглядаються після набрання чинності. Розуміння цього аспекту забезпечує дотримання законності при призначенні відповідальності.

Отже, цивільне процесуальне право визначає процедуру розгляду цивільних справ у суді та забезпечує захист прав й інтересів учасників судового процесу. Важливим принципом є законність, що передбачає використання чинного законодавства на момент розгляду справи. Норми цивільного процесу діють від моменту виникнення спору до винесення остаточного рішення. Такий підхід забезпечує справедливий та законний судовий процес [3].

Норми цивільного процесуального права діють з моменту виникнення справи й до ухвалення остаточного рішення у справі. Тобто норми цивільного процесуального права застосовуються на всіх етапах процесу – від відкриття провадження у справі до ухвалення рішення. Норми цивільного процесуального права можуть бути змінені або скасовані. У такому випадку нові норми починають діяти з моменту їх ухвалення або визначеного законом часу.

Отже, з вищевикладеного можна зробити висновок, що дії норм цивільного процесуального права у часі є важливим аспектом правового регулювання судового процесу. Вони забезпечують рівність сторін, справедливість розгляду справ, визначають порядок застосування норм у судовому процесі та гарантують дотримання принципу законності.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–42. Ст. 492.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонові, В. В. Васильченка, Н. Ю. Голубевої. Харків : Одісей, 2012.
3. Цивільний процес України : підручник / за ред. Ю. С. Червоного. Київ : Істина, 2013.

Ядловська О. С.

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
відносин та соціально-гуманітарних
дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Сучасне інформаційне суспільство запропонувало умови, в яких швидкими темпами впроваджується застосування штучного інтелекту (ШІ) в різноманітних галузях діяльності. Широко ШІ почав використовуватись при написанні різноманітних творчих та наукових робіт. Безумовно, ШІ є потужним ресурсом, однак недосконалим порівняно навіть з іншими пошуковими системами. А найголовніша хиба використання ШІ полягає у порушенні принципів академічної доброчесності та, фактично, усунення автора від написання роботи.

На сучасному етапі розвитку штучного інтелекту, за твердженням С. Шарова, спостерігається його впровадження у різні сфери діяльності людини. Інтелектуальні системи та технології ШІ ефективно використовують в освіті, науці, медицині, банківській та страховій справі для забезпечення безпеки програмних засобів, кібербезпеки. Є окремі випадки застосування ШІ в судовій системі. Водночас різкий стрибок стосується розвитку слабкого ШІ, розширення та збільшення його апаратних та обчислювальних потужностей [4, с. 144]. Спостерігається масове використання ШІ в освіті, зокрема під час написання різноманітних наукових робіт. Такий підхід із залученням ШІ демонструє значні проблеми щодо дотримання принципів академічної доброчесності.

За спостереженням Зайченко О. та Зайченко Ю., застосовуються такі способи обману систем антиплагіату: перефразування тексту, перекодування символів (з кирилиці на латинь), вставка білих символів або подвійного інтервалу, вставка зображення замість тексту, переклад текстів з інших мов, шахрайство за угодою. Оскільки деякі автори намагаються приховати плагіат, дуже важливо мати спеціальні методи та засоби, які виявляють подібність розглянутого тексту до потенційних першоджерел. Одним з дуже перспективних методів пошуку плагіату в наукових текстах, одержаних за допомогою таких перетворень, є нечіткі нейронні мережі (ННМ), наприклад NEFClass (NEuro-Fuzzy CLASSifier), яка працює з нечіткою неповною інформацією та дозволяє знаходити приховану подібність представленого тексту з початковими джерелами. ННМ NEFClass має декілька безсумнівних

переваг, які виділяють її від інших систем класифікації [2, с. 65]. Водночас на нашу думку, суто технічна перевірка плагіату все ж не є повністю не забезпечує уникнення проблем залучення вже опублікованих текстів, а також, з іншого боку, є все ж технічним за співставленням і не враховує можливість висловлення подібних трактувань. Хоча, безумовно, такі платформи є потужними засобами щодо виявлення плагіату.

На думку Доценко І., головним інструментом механізму реалізації принципів академічної доброчесності в закладах вищої освіти є формування етичних комісій або комісій з питань етики. Комісії мають бути створенні як незалежний орган, що діє при закладі вищої освіти. До членів етичних комісій повинні входити представники студентського самоврядування, науково-педагогічних працівників, керівних органів закладу вищої освіти. Головною метою комісій з питань етики має стати сприяння дотриманню етичних принципів і стандартів та розв'язання етичних конфліктів між членами університетської спільноти, а також нагляд та контроль за дотриманням етичних і академічних аспектів забезпечення якості вищої освіти. Важливо, аби діяльність етичних комісій була реально запроваджена в закладах вищої освіти. Адже існування комісій з питань етики лише на папері, без реальної діяльності, зводять нанівець їх роль як органу із сприяння дотримання правил академічної доброчесності [1, с. 37]. З іншого боку, все ж основна вимога щодо недопущення плагіату в роботах повинна висуватись до автора. Також треба зазначити, що і комісії можуть діяти упереджено, наприклад, щодо залучення способів цитування або введення у роботу праць автора.

Варто звернути увагу, як наголошують Ульянов Г. та Бааджи Н., на те, що організаційно-правові можливості порушення академічної доброчесності базуються на відсутності чи недовісті відповідних інституційних політик, нормативно-правової бази, а також недостатніх зусиллях для інформування учасників науково-освітнього процесу про ці політики та стандарти. Недостатній рівень контролю та застосування санкцій також стає частиною таких можливостей. Можливість порушення академічної доброчесності повинна протиставлятися можливості попередження та покарання. Тому сьогодні дуже важливим є використання різноманітних комунікаційних та адміністративних стратегій впровадження та популяризації освітніх програм з академічної доброчесності та академічного письма, підписання при вивченні кожної дисципліни зобов'язання щодо дотримання академічної доброчесності. Інституційні політики академічної доброчесності повинні передбачати санкції за невиконання вимог, які наразі є найефективнішим методом для досягнення відповідної поведінки учасників освітньо-наукового процесу [3, с. 102].

Отже, використання штучного інтелекту має низку недоліків в ракурсі порушення принципів академічної доброчесності. Причому це може мати різний вияв: неякісні пошукові властивості ШІ зі зміною авторства, сплутуванням історичних подій тощо. Наприклад, ШІ плутає імена королів, Литву з Латвією, не враховує ініціали авторів з однаковими прізвищами, може

взагалі не знайти роботи науковців, які мають широкий спектр публікацій тощо. Тобто на певному етапі саме автор або особа, яка перевіряє, повинні виконати рецензування. Значний негативний вплив це мало на навчальну діяльність, адже тепер до роботи викладачів додалась ще й функція перевірки на залученість ШІ в розробках здобувачів освіти. Одночасно за умов раціонального використання ШІ та з дотриманням принципів академічної доброчесності ресурс може бути використаний у багатьох напрямках наукової та навчальної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Доценко І. О. Академічна доброчесність у системі забезпечення якості вищої освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2022. № 32. С. 31–42. URL: <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/259218>
2. Зайченко О. Ю., Зайченко Ю. П. Методи штучного інтелекту як ефективний інструмент з виявлення плагіату. *Академічна доброчесність: виклики сучасності* : зб. наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 22.03–30.04.2021). Варшава, 2021. С. 60–66.
3. Ульянова Г. О., Бааджи Н. П. Академічна доброчесність як основа академічного успіху. *Правова позиція*. 2022. № 4(37). С. 98–103. URL: <https://www.legalposition.umsf.in.ua/archive/2022/4/18.pdf>
4. Шаров С. В. Сучасний стан розвитку штучного інтелекту та напрямки його використання. *Українські студії в європейському контексті*. 2021. № 6. С. 136–144. URL: http://obrii.org.ua/usec/storage/conference/zb_vol6_2023.pdf#page=137

Ярошевська Т. В.

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-
правових дисциплін
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

Воєнні конфлікти у ХХІ ст. мають свої особливості. Зумовлені вони поступовим скороченням кількості особового складу і тим, що на озброєння армій провідних країн світу, зокрема й України, головним знаряддям поступово стають технології з використанням штучного інтелекту. Бо технології на основі штучного інтелекту можуть працювати в суворих умовах, доступ до яких може бути небезпечним або важким для людини.

Технології штучного інтелекту стрімко розвиваються і їх потенціал застосування в умовах війни розширюється. Наразі лідерами у сфері військового застосування штучного інтелекту є США та Китай. А українські науковці та розробники у сфері штучного інтелекту орієнтуються на західні

країни, передусім – на США.

Штучний інтелект може використовуватися для надання значних переваг військовим силам. Наприклад, системи на основі штучного інтелекту можуть обробляти й аналізувати великі обсяги даних у режимі реального часу, що сприяє швидкому та ефективному ухваленню рішень на полі бою. Бо технології зі штучним інтелектом здатні збирати та обробляти дані з безлічі джерел, допомагають військовим ухвалювати стратегічні рішення. Алгоритми можуть швидко та ефективно вивчати різні сценарії розвитку подій та рекомендувати оптимальні дії навіть у критичних ситуаціях.

Системи на основі штучного інтелекту можуть допомогти зменшити ризик втрат, замінюючи військових у небезпечних ситуаціях, таких як розвідувальні місії чи знешкодження мін. У бойових умовах наші воїни залучають системи комп'ютерного зору, щоб виявляти та розпізнавати об'єкти. Алгоритми можуть ідентифікувати супротивників, знайти їх вразливі місця та передбачити поведінку. Пристрої на базі штучного інтелекту здатні за командою оператора ліквідувати ворожий об'єкт після виявлення.

Також технології з використанням штучного інтелекту можуть надавати детальну стратегічну інформацію про цілі, надаючи особі, яка ухвалює рішення, дорожню карту для застосування високоточної зброї в найбільш вразливих точках логістичного ланцюга противника, контролювати та знищувати ворожі дрони, що дозволить нашим бійцям ще більше виснажити російські запаси бронетехніки та змушують витратити критично важливі ракети протиповітряної оборони.

Штучний інтелект можна використовувати для проведення кібератак. Здатність зламувати кібермережі противника матиме вирішальне значення, адже в основі проведення сучасних бойових операцій, розвідки та логістики є саме Інтернет. Транспортування боєприпасів, озброєння та товарів є життєво важливим для успіху військових операцій. Броньовані робото автомобілі без участі людини можуть перевозити об'єкти, визначаючи оптимальні маршрути в поточних умовах та збирати потрібну інформацію у процесі переміщення.

За допомогою технології з використанням штучного інтелекту можна підготовлювати військових до виконання завдань. Зокрема, штучний інтелект може стати важливим інструментом в інформаційній та психологічній війні та бути корисним в оборонній і тилівій діяльності, бо за допомогою штучного інтелекту можна аналізувати схеми технічного обслуговування [1]. Крім того, штучний інтелект може поліпшити ситуаційну обізнаність, аналізуючи та обробляючи дані з різних джерел та датчиків, включно супутники та наземні датчики чи дрони.

Також наразі штучний інтелект допомагає отримувати необхідні розвіддані із радіомовлення росіян, що дає змогу експертам створювати, налаштовувати та розгортати моделі штучного інтелекту, які допомагають їм швидко обробляти величезні обсяги даних з радіомовлень ворога.

Штучний інтелект активно застосовується і в навчанні. Система може

спостерігати за тим, як людина сприймає інформацію та адаптує під неї матеріал, щоб навчання було ефективнішим. Провідні армії світу не нехтують такою можливістю і використовують штучний інтелект для тактичної підготовки своїх військових.

Також важливо і те, що у післявоєнний час штучний інтелект в Україні матиме прикладне застосування в багатьох сферах, де потрібен аналіз інформації. Оскільки у післявоєнний час штучний інтелект зможе допомагати в опрацюванні величезних обсягів інформації для відновлення, адже кількість зруйнованої інфраструктури в Україні – шалена, як і кількість замінованих територій. За наявності зібраних даних за допомогою штучного інтелекту можна буде попередньо оглянути заміновану територію, щоб була можливість спланувати роботу саперів.

В Україні у післявоєнний час технології будуть спрямовані на реабілітацію та відновлення. За допомогою штучного інтелекту наша держава може розвивати свій оборонний сектор. Ще один з потенційних варіантів застосування штучного інтелекту – допомога у післявоєнній реабілітації людей з психологічними травмами.

Також штучний інтелект допоможе слідчим Генеральної прокуратури України обробити величезну кількість даних, які стосуються воєнних злочинів, що скоїли російські окупанти. Наявні докази стануть основою для кримінальних справ щодо військової агресії росії та геноциду українського народу [2].

Проте використання штучного інтелекту у військовій справі має як переваги, так і недоліки. Технології на основі штучного інтелекту можуть надати військовим силам значні переваги, обробляючи та аналізуючи великі обсяги даних у режимі реального часу, зменшуючи ризик втрат і поліпшуючи обізнаність про ситуацію. Військове застосування штучного інтелекту охоплює спостереження та різні види розвідки, гуманітарну допомогу, ліквідацію наслідків стихійних лих, логістику тощо.

Однак можна погодитися з авторами [3], що розробка повністю автономних систем озброєнь підіймає важливі етичні питання щодо делегування машинам ухвалення летальних рішень, а також занепокоєння щодо відповідальності та впливу на військовий персонал. Крім того, є занепокоєння щодо можливого неправильного використання або несправності технологій з використанням штучного інтелекту в умовах війни, що може призвести до непередбачуваних наслідків і шкоди цивільним особам. Тому важливо, щоб під час розробки технологій з використанням штучного інтелекту у військових умовах враховувалися такі етичні принципи, як захист цивільних осіб та повага до людської гідності.

Список використаних джерел:

1. Як штучний інтелект допомагає в сучасних війнах: чи зможе він замінити військових на фронті. URL: <https://weukraine.tv/top/yak-shtuchnyj-intelekt-dopomagaye-v-suchasnyh-vijnah-chy-zmozhe-vin-zaminyty-vijskovyh-na-fronti> (дата звернення: 06.11.2023).

2. Як штучний інтелект допомагає ЗСУ громити ворога. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/12/07/96818537> (дата звернення: 06.11.2023).

3. Іванов Д. А., Єфіменко А. А., Воротніков В. В. Аналіз впливу штучного інтелекту на військову сферу. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/7.pdf> (дата звернення: 06.11.2023).

Yaroshenko O. M.

Doctor of Law,

Professor of Labor Law Department

Vice-rector for educational
and methodological work

*(Yaroslav Mudryi National
Law University)*

THE TRAUMA OF WAR: IMPLICATION FOR FUTURE GENERATIONS IN UKRAINE

The war in Ukraine, which began as an armed conflict in 2014 and escalated to full-scale warfare in 2022, is the largest military conflict within Europe since the World War II. Many civilians were killed, and millions fled their homes, moving to more remote regions of Ukraine or leaving the country altogether.

War has an impact on the minds of both military and civilians, causing significant changes in the subsequent psycho-emotional background. The intense impact of stressors on the human psyche, their traumatic nature and their duration can change the way people function, which further reduces the effectiveness of life in peacetime. During the war, civilians become victims of atrocities, organised violence, loss of family ties, relatives, and the usual circle of friends, and face forced displacement, which especially affects the development of younger generations, children and adolescents and plays a significant role in the physical, social, emotional, and cognitive stages of their development. War trauma leads to disorders that have been introduced as a separate category in the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, which indicates the impact of stressful events. Post-traumatic stress disorder (PTSD) was one of the first to be recognised as related to trauma.

The war's effect on people's psyche can be evident many years after the conflict ends. Examples of long-term consequences: mental health (war survivors may continue to suffer from mental illnesses such as PTSD and depression even decades after the end of the conflict, which can lead to social isolation and reduced quality of life); physical health (people may suffer from trauma, injuries, illnesses sustained during the war, and chronic diseases associated with long-term stress and unhealthy living conditions); economy (economic recovery can take decades and in many cases may never return to its previous state, leading to increased

unemployment, lower incomes, inequality and reduced quality of life); culture and identity (feelings of loss, rejection and disruption can lead to a change in cultural and national identity, with important implications for social and political stability).

Fernandez V. G. et al. [1] studied the health status of ethnic Albanians two years after the conflict in Kosovo. 97 % of the respondents reported at least one traumatic event that occurred during the military conflict, with an average number of traumatic events of 6.6. The fact that 58 % of Albanians were refugees was a determining factor, which deepened their trauma. 14 % of the respondents reported symptoms that meet the criteria for PTSD, with female gender, older age, and lower-than-average education being factors that lead to more severe symptoms. This confirms the findings of the study described in the study that the younger generation, despite many stressors, has more internal resources and can adapt to new realities more quickly.

However, despite all the tragedy of the war, there were also positive trends in the population of Kosovo, as studied by K. Kelmendi and S. Hamby [2], namely the development of resilience associated with the desire of people to develop, move towards well-being and healthy functioning despite the pain they have experienced. Thus, a comprehensive model of resilience encompasses individual, family and community strengths that ensure health and growth despite challenges. In Kosovo, there was an inadequate level of mental health care after the war, so people relied on family and kinship ties as their main support. Kosovo is a predominantly collectivist society that encourages honour, dignity, hospitality, and respect. Most Kosovo families have responded flexibly to the division of functions and roles, which has helped them to achieve stability and resilience in their refugee status. Kosovo families also demonstrated the ability to shift from negative to positive thinking, which is another aspect of personal growth in terms of cognitive and emotional processing.

Similar features can be observed among Ukrainians who, after the full-scale war broke out, united in a collective spirit to help each other, even strangers, and were distinguished by their strong spirit, sense of humour and self-awareness of their own identity [3]. Although only 9,2 % of the respondents interviewed for the study sought professional help, the majority noted that family ties were the main foundation of their resilience and inner strength to overcome anxiety and stress.

Shoib D. et. al. [4] raised the issue of mental health of affected Azerbaijanis, many of whom have not sought psychological help although the conflict in Nagorno-Karabakh has been going on for over thirty years. In 2001, only 314 refugees out of 144000 sought helps from specialists, although mental illnesses such as depression, anxiety, and stress-related psychosomatic illnesses were widespread. One of the most frequent diagnoses made in psychiatric hospitals was dissociative disorder (51,6 %).

Ukrainians are also experiencing the mental and physical health consequences of the hostilities in their country. 37 % of refugees have mild somatic symptoms, 16.4 % have severe symptoms, and 11.2 % have experienced exhaustion and

disorganisation. Mental health problems are reported in 26 per cent, and 17.8 per cent have severe symptoms [5]. War has a serious impact on children's psychological health, and as a result, traumatic experiences can occur when children witness violence, destruction of property, and the death and injury of loved ones. For example, adolescents from Donetsk region have one of the highest levels of war trauma and stress, with 60.2 per cent of adolescents witnessing an armed attack, 13.9 per cent being victims of violence, and 27.9 per cent losing their homes [6]. Such events can lead to the development of post-traumatic stress disorder, which manifests itself in the form of repeated replay of events, anxiety and other symptoms, and the development of emotional problems in children, such as anxiety, depression, hopelessness, and other symptoms. Children may experience fear, hatred, and other negative emotions. War disrupts children's social development, leading to alienation, insecurity, and lack of contact with adults and peers. War creates a sense of uncertainty about the future and a loss of faith in the possibility of change for the better. Therefore, a multi-level psychological impact is important for both children and adults, which is focused on the needs of a particular person, considering the traumas received and focused on resilience and strength.

This issue has been addressed by D. Bürgin et al. [7], who identified immediate humanitarian assistance to meet basic needs, protection needs, access to basic services and protection from direct harm as the fundamental stage of psychological assistance, while the first psychological assistance should be aimed at reducing initial post-traumatic stress and supporting the adaptation process. The assistance should be provided in the following areas: safety and comfort, contact and participation, stabilisation, information gathering, connection to social support, and practical assistance. The researchers highlighted the need to create a phased intervention model with a staged approach to treatment with an assessment of children's needs and screening of their mental burden. Treatment of refugee children should be a particular priority to reduce the effects of war.

War has a direct impact on the human mind, causing profound changes in it. Political, social and psychological circumstances have important psychological consequences. Extreme conditions cause an active impact of stressors on the psyche, whose traumatic and long-term nature causes changes in mental activity that can have long-lasting or lifelong consequences on the quality of life even in peacetime. Therefore, these consequences will be felt by the war victims themselves and their family members even in the next generations.

A traumatic experience can cause the development of post-traumatic stress disorder, the level of which is low at the time of the emergency and begins to manifest itself sometime after the traumatic event. Symptoms of PTSD are divided into such categories as changes in excitability and reactivity, intrusion, avoidance, and negative changes in cognitive function and mood. Most often, they are characterised by frequent unwanted memories in which the traumatic event is repeated, as well as nightmares about it. Depression, increased anxiety, irritability, and symptoms of PTSD are common among Ukrainians affected by the war and

were interviewed for the study of psychological consequences. In addition to trauma-induced anxiety, respondents experience «survivor's guilt», especially the younger generation. The most traumatic factors for all categories of respondents were the separation or loss of family members, relatives, pets, and forced evacuation from dangerous regions. However, young people showed a high level of adaptability to stress factors, while the older generation, due to a lack of external and internal resources, has a more difficult time with trauma. Despite the high level of stress, depression, PTSD, and anxiety disorders, only a tenth of respondents sought psychological help. For the majority, family ties are a factor in emotional resilience.

The experience of Eastern European countries that were involved in military conflicts at the end of the twentieth century shows that the consequences of war trauma have a negative long-term impact on the psyche of victims, especially refugees and children, which they feel to this day. The research results showed the need to develop measures involving psychologists, psychiatrists, and medical professionals to prevent and reduce the effects of war trauma on future generations of Ukrainians, especially among people with signs of PTSD and depression.

References:

1. Fernandez W. G., Galea S., Ahern J. Mental health status among ethnic Albanians seeking medical care in an emergency department two years after the war in Kosovo: A pilot project. *Annals of Emergency Medicine*. 2004. 43 (2). S. 1–8.
2. Kelmendi K., Hamby S. Resilience after trauma in Kosovo and Southeastern Europe: A scoping review. *Trauma, Violence, Abuse*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1177/15248380221093693>
3. Karpachova N. I. The role of international human rights organisations in the context of the conflict in eastern Ukraine. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. 28(1). S. 24–31.
4. Shoib D., Arif N., Nahidi M. Nagorno-Karabakh conflict: Mental health repercussions and challenges in Azerbaijan. *Asian Journal of Psychiatry*. 2022. 73. 103095.
5. Tkach B., Lunov V. Overcoming the psychological consequences of the war in Ukraine: Ensuring security for Europe. *SSRN*. 2022. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4116375
6. Osokina O., Silwal S., Bohdanova T. Impact of the Russian Invasion on Mental Health of Adolescents in Ukraine. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 2023. 62(3). S. 335–343.
7. Bürgin D., Anagnostopoulos D., Board and Policy Division of ESCAP, et al. Impact of war and forced displacement on children's mental health-multilevel, needs-oriented, and trauma-informed approaches. *European Child & Adolescent Psychiatry*. 2022. 31(6). S. 845–853.

Наукове видання

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ
ВІДНОСИН В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

*(Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції,
м. Дніпро, 16 листопада 2023 року)*

Редактори, оригінал-макет –
А. В. Самотуга, С. В. Лобань

Редактор *О. М. Врублевська*

Підп. до друку 06.05.2024. Формат 60x84/16. Друк – цифровий. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 18,25. Обл.-вид. арк. 19,63. Зам. № 15/24-зб

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dpuvs.edu.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018